

**Valts Kalniņš
Iveta Kažoka
Gatis Litvins**

Tiesnešu ētika, kvalifikācija un atbildība Latvijā: kā neapstāties pie sasniegtā?

Pētījuma ziņojums

**Pētījums sagatavots ar *Open Society Institute*
Cilvēktiesību un pārvaldības grantu programmas atbalstu**

**Rīga
2008**

Galveno secinājumu un rekomendāciju kopsavilkums

Tiesnešu kvalifikācijas un darba rezultātu novērtēšana

Tiesnešu darba rezultātu un kvalifikācijas novērtēšana būtu veicama un turklāt visos līmeņos, sākot no visas tiesu sistēmas līdz individuālai tiesnešu novērtēšanai, jo šāda pieeja nodrošina vispārīgu informāciju par tiesu sistēmas darbu un kvalitāti kopumā, kā arī katra tiesneša darbu un kvalitāti.

Ja novērtēšana tiek organizēta taisnīga un pēc visiem zināmiem noteikumiem un kritērijiem, kā arī šajā procesā piedalās institūcijas, kuras izveidotas un darbojas atbilstoši pētījumā minētajiem principiem, tad novērtēšana nav jāuztver kā drauds tiesu varas un tiesnešu neatkarībai. Tieši otrādi, novērtēšanas sistēma var stiprināt tiesu varas leģimitāti un neatkarību, jo tā var palīdzēt veidot sabiedrības pārliecību par tiesu un tiesnešu kompetenci un efektivitāti, pārliecību, ka strīdus izšķir tiesneši, kuri ir ar atbilstošu kvalifikāciju, kas netiek apšaubīta. Pareizi veidota tiesnešu darba un kvalifikācijas individuālas novērtēšanas sistēma ir arī garants atklātai, taisnīgai un tiesiskai karjeras attīstībai, kas savukārt ir viena no tiesnešu neatkarības garantijām.

Būtiskākie trūkumi Latvijā, kuri konstatējami patreizējā tiesnešu novērtēšanas sistēmā, ir saistīti ar skaidra un visiem zināma regulējuma trūkumu, kā arī novērtēšanas neefektivitāti, – tā nenodrošina tiesneša darba rezultātu un kvalifikācijas patiesu noskaidrošanu. Novērtējums ir pārāk vispārīgs un subjektīvs, turklāt, tas nenodrošina vienu no novērtēšanas mērķiem – nodrošināt aktīvu atgriezenisko saiti starp tiesnesi un vērtētāju, proti, sniegt tiesnesim iespēju, vadoties no novērtēšanas rezultātiem, papildus mācīties un celt savu kvalifikāciju.

Ir jālīdzsvaro darba stāža un nopelnu nozīme tiesneša karjeras attīstībā, – tiesneša nopelniem tiesneša karjeras attīstībā jābūt tik pat svarīgiem kā darba stāžam. Turklāt jāņem vērā, ka nostrādātais darba stāžs arī ir zināms nopelnu aspekts.

Novērtēšanas sistēma ir jāreorganizē pēc satura, izstrādājot kvantitatīvos un kvalitatīvos kritērijus visiem gaidījumiem, kad tiek veikta novērtēšana, veicinot visdažādāko informācijas iegūšanas un apkopošanas metožu izmantošanu un paredzot katram novērtēšanas gadījumam attiecīgas konsekvences. Kā arī pēc struktūras – izvērtējot procesa dalībniekus, kuriem būtu jāpiedalās novērtēšanā, to neatkarību un lomu, sastāvu un darbības noteikumus, tiesības un pienākumus, atbildību un kontroli.

Tiesnešu disciplinārā atbildība

Jebkurai disciplinārsodišanas sistēmai ir jābūt tādai, lai atturētu potenciālo pārkāpēju no pārkāpumu izdarīšanas.¹ Pētījums apstiprina, ka pašreizējā tiesnešu disciplinārās atbildības sistēma šo funkciju pilda. Taču svarīgi ir arī tas, lai disciplinārās atbildības sistēma neapdraudētu tiesnešu neatkarību. Tiesnesim nebūtu jābaidās no soda par savām labticīgi un apzinīgi veiktajām darbībām.

Vērtējums par to, cik veiksmīgi Latvijā šie principi ir sabalansēti, un konkrēti ieteikumi labākam līdzsavaram ir atrodami šīs pētījuma daļas četrās nodaļās. Tomēr ne visas rekomendācijas ir vienlīdz

¹ Cleveland, D., Masimore, J. The ermine and woolsack: Disciplinary proceedings involving judges, attorney-magistrates, and other judicial figures. The Georgetown Journal of Legal Ethics, Summer 2001. No <http://findarticles.com>. Pēdējo reizi sk. 15.10.2008.

neatliekamas. Intervijas ar tiesnešiem norāda uz ievērojamu neapmierinātību ar pašreizējo disciplinārsodīšanas praksi. Sevišķi bieži tiek minēti trīs tās elementi, kas visvairāk apdraud tiesnešu neatkarību:

- disciplinārsoda pārsūdzības iespēju neesamība;
- starpposma trūkums starp maznozīmīgu pārkāpumu un disciplinārpārkāpumu;
- neskaidra un pārāk zema latiņa disciplinārsodu piemērošanai par tādiem pārkāpumiem, kas bijuši nejauši vai radušies steigas dēļ, vai kuriem bija jātiek risinātiem apelācijas kārtībā.

Tieši šīs ir vissteidzamāk risināmās problēmas, lai disciplinārkolēģijas darbs būtu leģitīms pašu tiesnešu acīs. Konkrētas rekomendācijas to risināšanā ir apkopotas šīs pētījuma daļas katras nodaļas beigās.

Domājot par tiesnešiem, nedrīkst aizmirst, ka disciplinārkolēģijas darbam jābūt leģitīmam arī sabiedrības acīs. Kopumā tas šobrīd tāds ir, taču arī šajā ziņā būtu nepieciešami pilnveidojumi, piemēram,

- dziļāka komunikācija ar sūdzību iesniedzējiem;
- tiesu apmeklētāju informēšana par tiesnešu disciplināratbildības nosacījumiem;
- tādu gadījumu novēršana, kad no amata atcelts tiesnesis kļūst par advokātu;
- disciplinārlietu ierosinātāju loka paplašināšana ar tiesībsargu, kam tiesu apmeklētāji, iespējams, būtu vairāk gatavi vēstīt par tiesnešu pārkāpumiem;
- iespējams, tiesnešu disciplinārkolēģijas sastāva paplašināšana ar personām, kas nav tiesneši.

Tiesnešu ētika

Latvijas tiesnešiem kopš 1995. gada ir ētikas kodekss, taču tikpat kā nav norisinājies *ētikas process*, ar ko šajā pētījumā tiek saprasta pastāvīga diskutējamu situāciju izvērtēšana ētikas normu kontekstā, dažāda smaguma pārkāpumu izskatīšana atbilstoši dažāda līmeņa procedūru ietvaros (izņēmums ir disciplināratbildība), pastāvīga rakstīto ētikas normu izvērtēšana, ņemot vērā reālās dzīves situācijas un mainīgos apstākļus. It īpaši līdz Tiesnešu ētikas komisijas izveidei ētikas kodeksa īstenošanas process norisinājās tikai disciplināratbildības ietvaros.

Rezultātā ētikas kodeksa redakcija ir novecojusi tik lielā mērā, ka tā daļas vispār vairs nav piemērojamas. Savukārt virknē svarīgu jautājumu tiesnešu vidē valda izteikti neviendabīga izpratne. Šādi jautājumi ir, piemēram, šaubas par to, vai tiesnesim vajadzētu sevi atstatīt no lietas izskatīšanas un mēģinājumi novilkt robežu starp pieļaujamām un nepieļaujamām tiesneša ārpusstiesas darbībām. Tiesnešu vidū aizvien nav arī izkristalizējušies standarti publiskai komunikācijai problemātiskās situācijās, piemēram, nav viendabīgas izpratnes par to, vai un kā reaģēt uz medijos paustu kļūdainu atspoguļojumu vai kritiku pret tiesnesi.

No pētījuma izriet šādas svarīgākās rekomendācijas attiecībā uz tiesnešu ētiku:

- Nemazinot disciplināratbildības nozīmi, ētikas procesa smaguma centrs ir jāpārvieto no disciplinārkolēģijas uz Tiesnešu ētikas komisiju.
- Tiesnešu ētikas komisija ir jāstiprina administratīvi (nodrošinot nepieciešamo infrastruktūru, personāla atbalstu un finanses) un saturiski (pašiem ētikas komisijas locekļiem maksimāli pilnveidojot savu kompetenci ētikas jautājumos un argumentācijas kvalitāti atzinumos).
- Ētikas komisijai ir jācaurskata ētikas kodeksa normas, ierosinot atcelt novecojušās un izstrādājot jaunas, ko piedāvāt pieņemšanai Tiesnešu konferencē.

- Ir jāizveido ētikas normu pārkāpumu izskatīšanas procedūra gadījumiem, kad pārkāpums nav tik rupjš, lai būtu pamats ierosināt disciplinārlietu.
- Tiesnešiem būtu jāvienojas par pamatprincipiem attiecībā uz to, vai un kā reaģēt uz medijos pieļautām kļūdām un paustu kritiku.
- Ētikas dilemmu risināšanā būtu jāiedibina saprātīga novērotāja vai tml. tests. Šī testa būtība būtu jānosaka tiesnešu ētikas kodeksā, un caur ētikas komisijas skaidrojumiem, konkrētu gadījumu analīzi un tiesnešu diskusijām jātiecas uz viendabīgu izpratni tiesnešu vidū par šā testa būtību.
- Ir virkne svarīgu aspektu saistībā ar tiesneša atstatīšanu no lietas izskatīšanas, kuros ir jāvienojas par pamatprincipiem, proti, kādi apstākļi nedrīkstētu kalpot par pamatu atstatīšanai, pie kādiem apstākļiem ir pieļaujama lietas izskatīšana pat, ja nomināli pastāv šaubas izraisīti apstākļi, kādu situācijas analīzes algoritmu izmantot, ja tiesnesis nav pārliecināts par nepieciešamību sevi atstatīt.
- Tiesnešiem būtu jāvienojas par noteiktu analīzes algoritmu situācijām, kad tiesnesim jāizvērtē, vai ir pieļaujami iesaistīties kādā ārpus tiesas aktivitātē, kas nav izteikti aizliegta, taču viņam nav pārliecības, vai tā tomēr savienojama ar tiesneša statusu.
- Ir jāizstrādā detalizēti komentāri par iespējamiem jutīgiem aspektiem tipiskām darbībām, kuras tiesneši leģitīmi mēdz piekopt ārpus tiesas, piemēram, pasniedzēja darbu. Detalizētāki skaidrojumi ir potenciāli nepieciešami arī attiecībā uz, piemēram, tiesneša līdzdalību valdības komisijās vai tml. aktivitātēs un publiskām politiska rakstura darbībām.

Satura rādītājs

Ievads.....	6
1. Tiesnešu kvalifikācijas un darba rezultātu novērtēšana	8
1.1. Vispārīgs raksturojums	8
1.2. Latvijas situācijas apraksts	11
1.3. Ārvalstu prakses apraksts	25
1.4. Problēmu izklāsts un rekomendācijas	41
2. Tiesnešu disciplinārā atbildība Latvijā: procedūru un rezultātu izvērtējums.....	54
2.1. Ievads.....	54
2.2. Disciplināratbildībai alternatīvi tiesnešu atbildības mehānismi.....	56
2.3. Tiesnešu disciplināratbildības procedūru izvērtējums.....	60
2.4. Tiesnešu disciplinārās atbildības mehānismu efektivitāte	78
2.5. Disciplinārsodišanas mehānisma preventīvā nozīme.....	100
3. Tiesnešu ētika.....	104
3.1. Vispārīgie jautājumi	104
3.2. Komunikācija	113
3.3. Interesešu konflikts.....	124
3.4. Ārpustiesas darbība	135
4. Izmantotās literatūras un avotu, juridisko aktu, juridiskās prakses materiālu un interviju saraksts.....	152

Ievads

Kopš Latvijas neatkarības atjaunošanas tiesu sistēma ir pieredzējusi gandrīz nepārtrauktu pozitīvu attīstību. Pirms aptuveni desmit gadiem tiesneša amata kandidātiem nevarēja piemērot pietiekami augstas prasības, jo bija pārāk maz pretendentu un pārāk daudz vakanču. Tiesnešu atalgojums bija pavisam neliels un kvalificētam juristam nekonkurētspējīgs. Runājot par tiesas spriešanu, tiesnešu vidū nereti bija sastopama nevēlēšanās tiekties uz praksi līdzīgās lietās spriest līdzīgi, norādot, ka Latvijā nav uz precedentiem balstītas tiesību sistēmas. Praksē likumu interpretāciju dažkārt uzskatīja par darbību, kur interpretētajam ir pilna lemšanas brīvība, balstoties uz tikai viņa paša personisko vai juridiski profesionālo pieredzi. Tiesnešu ētikas kodeksa pārkāpums saskaņā ar likumu nebija pamats saukšanai pie disciplinārbildības. Kopumā nebija pietiekamu pasākumu, lai nodrošinātu tiesas spriešanu ne tikai neatkarīga, bet arī kvalificēta un godīga tiesneša vadībā.

Situācija mūsdienās ir būtiski uzlabojusies. Vairs tikpat kā neviens neapšaubā, ka ir svarīgi veidot vienotu tiesu praksi un ņemt vērā judikatūru. Ētikas normu pārkāpumus vairs neuzlūko kā kaut ko mazsvarīgu, tos regulāri izskata tiesnešu disciplinārkolēģija. Tiesnešu atalgojums ir sasniedzis vismaz apmierinošu apmēru. Aizvien konsekvētākā kļūst tiesneša amata kandidātu izvērtēšana, un šogad darbu uzsāka Tiesnešu ētikas komisija, kas jau sniegusi atzinumus vairākās konkrētās situācijās.

Tomēr aizvien ir aktuāls jautājums, vai Latvijā ir izdarīts viss saprātīgi iespējamais, lai tiesnešu kvalifikācija un ētikas standarti būtu tādi, kas pilnvērtīgi sekmētu Eiropas Cilvēktiesību un pamatbrīvību aizsardzības konvencijas 6. pantā ikvienam garantētās tiesības uz „taisnīgu un atklātu lietas savlaicīgu izskatīšanu neatkarīgā un objektīvā ar likumu noteiktā tiesā”. Visaptverošai atbildei uz šo jautājumu būtu jāaplūko daudzus un dažādus tiesu varas darbības aspektus, bet šī pētījuma ietvaros ir aplūkoti trīs mehānismi, kam vajadzētu nodrošināt tiesnešu neatkarību, pietiekamu kvalifikāciju, kā arī spēju un gatavību spriest tiesu taisnīgi. Runa ir par tiesnešu kvalifikācijas novērtēšanas sistēmu, disciplinārbildību un ētikas infrastruktūras darbību. Tēlaini izskatoties, šie ir trīs tiesnešu profesionālās pilnveidošanās pīlāri – monitorings, sankcijas un standartu pozitīva veicināšana. Latvijā šie trīs pīlāri ir attīstīti nevienlīdzīgi.

Šī pētījuma mērķis ir izvērtēt visus nozīmīgākos tiesneša kvalifikācijas un darba rezultātu vērtēšanas sistēmas, disciplinārbildības, kā arī ētikas infrastruktūras un tās darbības elementus. Šim vērtējumam par atskaites punktiem kalpo Latvijas un starptautiskajos tiesību aktos iekļautie principi, starptautisko juridiski nesaistošo dokumentu standarti un ārvalstu – galvenokārt Eiropas un Ziemeļamerikas – prakse. Pētījuma ietvaros ir analizēti Latvijas normatīvie akti (spēkā esošie, spēku zaudējušie, kuru principi aizvien ir ievēroti praksē, kā arī projekti) un iespēju robežās pētīta kvalifikācijas novērtēšanas, disciplinārbildības un ētikas jautājumu iztirzāšanas prakse. Līdztekus bija izvirzīts uzdevums maksimāli uzklaut Latvijas tiesnešus, pievērst uzmanību viņu uzsvērtajām faktiskajām problēmām un iespējamajiem risinājumiem. Tāpēc diskusijas un intervijas ar tiesnešiem veido svarīgu šī pētījuma avotu daļu, kaut gan, protams, pilnu atbildību par pētījuma secinājumiem un rekomendācijām uzņemas autori.

Jāpiezīmē, ka interviju centrālie jautājumi attiecās uz tiesnešu vērtējumu par spēkā esošajām disciplinārbildības procedūrām, kā arī tiesnešu ētiku. Lai motivētu tiesnešus atklāti runāt par problēmām, tiem tiesnešiem, kas nav disciplinārkolēģijas locekļi, tika garantēta anonimitāte. Pētījuma ietvaros tika aptaujāti gan iepriekš disciplināri sodītie tiesneši, gan tiesneši, kas paši nekad nav stājušies disciplinārkolēģijas priekšā. Veicot intervijas, viens no svarīgākajiem apsvērumiem bija reģionālā

līdzsvara ievērošana, tādēļ 2006.gadā intervijas tika veiktas galvenokārt ar Rīgas tiesnešiem, bet 2008.gadā – galvenokārt ar Latvijas reģionu tiesnešiem.

Līdzšinējos gados bija izveidojusies prakse aktīvi ierosināt disciplinārlietas un disciplinārkolēģijā izskatīt tiesnešu pārkāpumus, piemērojot sankcijas, kuras, lai gan dažkārt pretrunīgi vērtētas, veicina disciplinētību tiesnešu vidū. Savukārt kvalifikācijas un darba rezultātu vērtēšanā aizvien izšķiroša nozīme tika piešķirta tiesnešu darba stāžam, tikai maz pamazām pastiprinot uzmanību, kas pievērsta tiesneša faktiskajam profesionālajam sniegunam. Šajā sistēmā aizvien jūtama atbalss no laika, kad tiesnešuniecīgais atalgojums mudināja piešķirt augstāku kvalifikācijas klasi un līdz ar to iespēju nedaudz vairāk nopelnīt teju vai katram, kas amatu ieņēmis noteiktu laiku. Turklāt novērtēšanai trūkst objektīvu kritēriju un skaidra regulējuma, tā arī nenodrošina aktīvu atgriezenisko saiti starp tiesnesi un vērtētāju, proti, iespēju tiesnesim, vadoties pēc novērtēšanas rezultātiem, papildus mācīties un celt savu kvalifikāciju.

Savukārt tiesnešu ētikas kodekss aizvien ir daļēji novecojis dokuments, kura normu rupjš pārkāpums var būt par pamatu saukšanai pie disciplinārbildības, taču kurš nenodrošina ētikas procesu, kura ietvaros norisinātos pastāvīga diskutējama situāciju izvērtēšana ētikas normu kontekstā, dažāda smaguma pārkāpumu izskatīšana atbilstoši dažāda līmeņa procedūru ietvaros (ne tikai disciplinārbildības ietvaros) un pastāvīga rakstīto ētikas normu izvērtēšana, ņemot vērā reālās dzīves situācijas un mainīgos apstākļus. Ētikas regulējums un līdzšinējā tā piemērošanas prakse nesniedz tiesnešiem vadlīnijas vairākos svarīgos jautājumos, kas attiecas uz, piemēram, tiesnešu publisku komunikāciju vai sevis atstatīšanu no lietas izskatīšanas.

Bez problēmām nav arī pati disciplinārbildības sistēma. Tiesneši kā īpaši problemātiskus uzsver apstākļus, ka nav iespējas pārsūdzēt disciplinārsodu un nav procedūras, kas ļautu reaģēt uz mazāk smagiem pārkāpumiem, kuru gadījumā saukšana pie disciplinārbildības ir pārspīlēta.

Rezultātā ir izveidojusies paradoksāla situācija. No vienas puses tiesneši atrodas personiski it kā diezgan komfortablā vidē, kurā viņu darbība nav pakļauta stingrai un sistemātiskai profesionālai izvērtēšanai (neskaitot kontroli apelācijas un kasācijas ceļā) un profesionālās ētikas normu īstenošana nav kļuvusi par prioritāti. No otras puses efektīvi darbojas tieši represīvākais atbildību un profesionalitāti veicinošais instruments – disciplinārbildība.

Profesionalitātes attīstībai un to pavadošajiem organizatoriskajiem mehānismiem vajadzētu būt pirmām kārtām pozitīvam procesam, kā rezultātā tiesneši jūtas kā ieguvēji, spējot kvalitatīvāk pildīt amata pienākumus un baudot lielāku sabiedrības cieņu. Šādu rezultātu ir grūti panākt, ja represīvajam mehānismam līdzās nepietiekami darbojas pozitīvi motivējoši pasākumi. Daļā tiesnešu ir izveidojusies nepatika pret disciplinārbildības praksi, taču paši tiesneši, šķiet, ir nepietiekami centušies nostiprināt praksi, kas preventīvi mazinātu kļūdas un ētiski nepieņemamas rīcības gadījumus. Iespējams, daļēji tāpēc uzticības līmenis tiesām Latvijā ir viens no zemākajiem Eiropā.

Pētījums sastāv no trijām nodaļām atbilstoši trijiem tematiskajiem virzieniem. Kaut gan nodaļu iekšējā struktūra nedaudz atšķiras, katrā ir aplūkotas vairākas apakštēmas un atbilstoša informācija par Latvijas situāciju un ārvalstu praksi. Izvērstas rekomendācijas ir atrodamas katras nodaļas ietvaros, un to īss kopsavilkums – pētījuma beigās.

1. Tiesnešu kvalifikācijas un darba rezultātu novērtēšana

*Gatis Litvins*²

1.1. Vispārīgs raksturojums

Spriežot tiesu, tiesneši ir neatkarīgi un pakļauti tikai likumam. Atbilstoši Apvienoto Nāciju Organizācijas noteiktajiem Tiesu varas neatkarības pamatprincipiem tiesu varas neatkarība ir jāgarantē valstij, un tai jābūt nostiprinātai valsts konstitūcijā vai likumā. Tiesu varai jāizlemj lietas bezpartijiski, pamatojoties uz faktiem un saskaņā ar likumu, bez jebkādiem ierobežojumiem, blakus ietekmēm, stimuliem, spiedieniem, iejaukšanās draudiem, tiešiem vai netiešiem, no jebkuras puses vai jebkāda iemesla pēc.³

Interpretējot Latvijas Republikas Satversmes⁴ 6.nodaļu saistībā ar Eiropas Cilvēka tiesību un pamatbrīvību aizsardzības konvencijas⁵ 6.panta pirmo daļu, secināms, ka tiesnešu neatkarība ir skatāma kopsakarā ar tiesnešu iecelšanas veidu, pilnvaru termiņu un tiesneša neietekmējamības garantiju.

Tiesnešu neatkarība ir ļoti būtiska, tomēr viena pati tiesnešu neatkarība nevar nodrošināt sabiedriskās kārtības nodrošināšanu, tiesas mērķu sasniegšanu un uzdevumu izpildi. Tam būtisks nosacījums ir tiesnešu kvalifikācija. Ja tiesnešu kvalifikācija nav tāda, kura nodrošina tiesisko strīdu savlaicīgu un efektīvu risināšanu, tad sabiedrība maz iegūst no neatkarību baudošiem tiesnešiem. Piemēram, Administratīvā procesa likuma⁶ 2.panta 2.punktā īpaši tiek uzsvērts, ka likuma pamatmērķis ir pakļaut valsts pārvaldes darbības kompetentas tiesas kontrolei. Līdz ar to tiesu darba kvalitāte kopumā nav sasniedzama, ja tiesneši nav pietiekami kvalificēti. Atbilstoša tiesnešu kvalifikācija ir priekšnoteikums kvalitatīvam tiesu darbam. Tiesas spēks ir to personu uzticība un atbalsts, kuras meklē vai kādreiz varētu meklēt izlīdzinājumu tiesā. Un uzticību iegūt un saglabāt var tikai ar kvalitāti.⁷

Kā priekšnoteikumi, lai nodrošinātu pietiekamu tiesnešu kvalifikāciju, ir minami: pirmkārt, apmācība, otrkārt, kas tiks izraudzīti par tiesnešiem un kam vajadzētu izraudzīties tiesnešus, un treškārt, apstākļi, kādos tiesnešiem jā dara savs darbs, piemēram, amata pildīšanas laiks, iecelšana un paaugstināšana amatā, atlīdzība un finansiālie apstākļi, darba apstākļi un atbildība, jo īpaši disciplināratbildība.⁸

Ņemot vērā projekta mērķus, turpmāk darbā tiks apskatīti jautājumi, kuri visciešāk saistīti ar tiesnešu kvalifikācijas un darba rezultātu novērtēšanu.

² Gatis Litvins 2008.gadā Latvijas Universitātes Juridiskajā fakultātē ieguvis maģistra grādu sociālajās tiesībās un pašlaik studē doktorantūrā. No 2005.gada līdz 2006.gadam un no 2006.gada līdz 2007.gadam bija attiecīgi Administratīvās rajona tiesas un Administratīvās apgabaltiesas tiesneša palīgs. No 2007.gada ir sabiedriskās politikas centra „Providus” jurists/pētnieks.

³ Tiesu varas neatkarības pamatprincipi - Cilvēka tiesības. Starptautisko līgumu krājums, I sējums. Apvienotās Nācijas, Ņujorka, Ženēva, 1994.

⁴ Latvijas Republikas Satversme: LR likums. *Latvijas Vēstnesis*, 01.07.1993, Nr.43.

⁵ Eiropas Cilvēktiesību un pamatbrīvību aizsardzības konvencija. <http://www.mkparstavis.am.gov.lv/lv/?id=41> Pēdējo reizi sk. 05.08.2008.

⁶ Administratīvā procesa likums: LR likums. *Latvijas Vēstnesis*, 14.11.2001, Nr.164.

⁷ Riedel J. Tiesu darba kvalitāte - tiesnešu kvalifikācija - statuss, neatkarība, atbildība. *Likums un Tiesības*, 2003, Nr.5, 149.-150.lpp.

⁸ Ibid.

Tiesnešu vērtējumam jābūt saprātīgam, viņiem jāpiemīt profesionālajai erudīcijai un prasmēm efektīvi izstrādāt nolēmumus atbilstoši likumam un savai sirdsapziņai. Lai to nodrošinātu, tiesneši jāizraugās saskaņā ar skaidrām procedūrām, kas apstiprina viņu personisko un profesionālo atbilstību profesijas prasībām. Līdzīgi tiesnešu paaugstināšanai amatā vajadzētu būt atkarīgai no parādītajām spējām, viņiem būtu jābūt iespējai un varbūt pat pienākumam pastāvīgi atsvaidzināt un uzlabot savas profesionālās zināšanas un iemaņas.⁹ Ieceļot tiesneša amatā, galvenokārt tiek vērtēts kandidāta iegūtais jurista diploms, savukārt, tiesneša paaugstināšanas gadījumā līdzšinējie darba rezultāti.

Turklāt tiesnešu izraudzīšanās un paaugstināšanas amatā metodes un standarti ir būtiski gan, lai aizsargātu tiesnešu neatkarību, gan, lai nodrošinātu tiesnešu korpusa kvalitāti.¹⁰ Atbilstoša tiesnešu kvalifikācija ir arī garants tam, ka valstī tiesiskie strīdi tiek risināti atbilstoši normatīvajiem aktiem, pretējā gadījumā var rasties situācija, ka personām radīsies nevēlēšanās vērsties tiesā vai nepatika pret lietu ierosināšanu un izskatīšanu un personas strīdu risināšanai izmantos prettiesiskas metodes.

Arvien lielāka paļaušanās uz tiesām un lietu sarežģītība ir radījusi lielāku noslodzi un garāku iztiesāšanas procesu, kas savukārt ir palielinājis sabiedrības prasību pēc kompetentām un efektīvām tiesām. Novērtēšanas sistēma, kuras pamatā ir tikai apelāciju sistēma un tradicionālā tiesnešu darbības administratīvā uzraudzība, nav pietiekama, lai nodrošinātu pastāvīgu tiesu darbību uzlabošanai. Atskaites trūkums var novest pie profesionālas stagnācijas un standartu pazemināšanās. Periodiska novērtēšana ir īpaši būtiska karjeras sistēmā, lai nodrošinātu paaugstinājumu, ko motivē sniegums.¹¹

Profesionāli kompetenta tiesāšana tiek uzskatīta par tiesu pakalpojumu izmantotāju cilvēktiesībām. Vissvarīgākie līdzekļi, lai nodrošinātu kompetentu tiesnešu darbību, ir tie, kas vērsti uz tiesnešu karjeru un prasmju iegūšanu, tas ir, sistēma izraudzīšanai un paaugstināšanai amatā, darbības novērtēšanai un apmācībai. Ja šīs sistēmas ir slikti izveidotas, tās var ļaut neprasmīgiem, nekompetentiem un nemotivētiem indivīdiem ieņemt amatu un apturēt profesionālo standartu attīstību. No otras puses racionāli izstrādātas metodes un procedūras veicina efektivitāti un stimulē profesionāla un motivēta tiesnešu personāla pastāvīgu atjaunošanu un attīstību, kas savukārt nodrošinās, ka sabiedrībai ir pieeja efektīvai un savlaicīgai strīdu iztiesāšanai.¹²

Atsevišķu tiesnešu darbības sistemātiska izvērtēšana saskaņā ar iepriekš noteiktiem standartiem ir individuālās atbildības veids. Tā kā izvērtēšana paredz arī periodiskas atskaites par viņu darba kvalitāti un efektivitāti, tā palīdz turpmākā profesionālā attīstībā un var būt vērtīgs līdzeklis tiesnešu vispārējās kapacitātes uzlabošanai, īpaši, ja tiek apvienota ar mācību programmām.¹³ Atstājot bez ievērības tiesnešu darbības uzraudzību, tiek samazināts profesionālisms un darbības līmenis.¹⁴

Jebkuras novērtēšanas sistēmas izstrādāšanas faktori ir, ka tā nedrīkst traucēt tiesnešu neatkarībai vai viņa tiešo tiesāšanas funkciju izpildei, īpaši, kad novērtēšana ir saistīta ar paaugstināšanu amatā vai citādu tiesneša statusa vai uzvedības regulēšanu. Tomēr tas nenozīmē, ka nevar veikt nekādu novērtēšanu vai novērtēšanai nevar būt seku. Sabiedrības leģitīmās intereses, lai būtu atbildīga, efektīva tiesu vara, dod iespēju interesēties par tiesnešu darbību. Pilnvarām pār sankcijām vai profesionālajai

⁹ Pirmsiestāšanās procesa ES monitorings: Tiesu kapacitāte. OSI/ EU Accession Monitoring Program, 2002, 15-16.lpp.

¹⁰ Ibid, 17-18.lpp.

¹¹ Ibid, 31.lpp.

¹² Ibid, 25.lpp.

¹³ Ibid, 31.lpp.

¹⁴ Ibid, 18.lpp.

darbībai nozīmīgajām sekām, kuras ir saistītas ar novērtējuma iznākumu, ir jāpieder tiesu varai vai neatkarīgai iestādei, kurā tiesām ir nozīmīga pārstāvība.¹⁵

Tiesnešu spēja novērtēt kolēģu darba profesionālo pusi noteikti ir lielāka nekā personai no ārpuses. Tomēr, ja tām piešķir pilnīgu rīcības brīvību, tiesu varas institūcijas var izrādīties mazāk uzmanīgas pret tiesu efektivitātes un atbildības pārkāpumu juridisko daļu nekā ārējās institūcijas. Ja tiesu iestādēm ir ekskluzīvas vai gandrīz ekskluzīvas pilnvaras novērtēt tiesnešu darbību, tām jācenšas demonstrēt plašākai sabiedrībai, ka tās var uzņemties šo uzdevumu profesionāli. Nekontrolējoši mehānismi, kas padarītu novērtēšanas procesu caurskatāmu, var palīdzēt nodrošināt, ka tiesu vara nepārvēršas izolētā institucionālā rīcībā, kas apkalpo sevi. Principā nav slikti, ja citi atzari ir iesaistīti tiesnešu novērtēšanā, paturot prātā sabiedrības leģitīmās intereses tiesas atbildībā. Līdz ar to, kā vidusceļš varētu būt tiesnešu novērtēšanas uzticēšanu neatkarīgai iestādei, kuru veidotu tiesneši un citu valsts un privāto institūciju pārstāvji, advokātu asociācijas un juridiskās mācību iestādes, kā arī Tieslietu ministrijas pārstāvji. Tiesnešiem šādās iestādēs varētu būt vairākuma pārstāvēniecība, bet citas grupas arī būtu pārstāvētas, un atbilstošas procedūras nodrošinātu, ka viens indivīds vai vienas grupas pārstāvji nevar pilnīgi ietekmēt procesu (piemēram, pilnvaras ierosināt novērtēšanu disciplinārām vajadzībām var atdalīt no pilnvarām faktiski veikt šādu izvērtējumu; vai arī var tikt atdalīta novērtēšana un sankciju noteikšana). Tas ļautu sabiedrībai nedaudz piedalīties procesā un samazināt pamatotās bažas par tieksmi uz korporatīvismu.¹⁶

Eiropas Padomes rekomendācija Nr.(94) 12 “Par tiesnešu neatkarību, efektivitāti un lomu”¹⁷ nosaka, ka tiesnešu izraudzīšanās un karjera jāpamato ar nopelniem, ņemot vērā kvalifikāciju, godīgumu, spējas un efektivitāti. Eiropas tiesnešu harta¹⁸ un Vispārējā tiesnešu harta¹⁹ nosaka, ka izraudzīšanās un tiesnešu iecelšana jāīsteno saskaņā ar objektīviem un caurskatāmiem kritērijiem.

Tiesnešu novērtēšana būtu jāveic vadoties gan pēc kvantitatīviem, gan kvalitatīviem kritērijiem. Nozīmīgiem novērtējuma satura kritērijiem būtu jāietver vismaz trīs elementi:

1. lēmumu pieņemšanas kvalitāte,
2. lietu virzības efektivitāte,
3. vadības profesionālisms.

Piedevām izvērtēšanas kritēriji būtu jāizraugās tā, lai izvairītos no tiesnešu neatkarības aizskaršanas. Turklāt kvantitatīviem un kvalitatīviem kritērijiem jābūt līdzsvarā.²⁰

Iepriekšminētie starptautiskie dokumenti pievērš arī uzmanību izmantotajām procedūrām, proti, kā process ir veidots un kāda iestāde to kontrolē. Piemēram, Eiropas Padomes rekomendācijas Nr.(94) 12 “Par tiesnešu neatkarību, efektivitāti un lomu” 2.c pants nosaka, ka institūcijai, kas pieņem lēmumu par tiesneša izvēlēšanos un karjeru, vajadzētu būt neatkarīgai no valdības un administrācijas. Lai garantētu tās neatkarību, noteikumos vajadzētu paredzēt, ka, piemēram, tās locekļus izvēlas tiesneši un ka institūcija pati nosaka savus procesuālos noteikumus. Tomēr, ja konstitucionālās vai juridiskās normas

¹⁵ Pirmsiestāšanās procesa ES monitorings: Tiesu kapacitāte. OSI/ EU Accession Monitoring Program, 2002, 18.lpp.

¹⁶ Ibid., 32.lpp.

¹⁷ Recommendation No. R (94) 12 of the Committee of Ministers to member states on independence, efficiency and role of judges.

[http://www.coe.int/t/e/legal_affairs/legal_co-operation/administrative_law_and_justice/texts_&_documents/Conv_Rec_Res/Recommendation\(94\)12.asp](http://www.coe.int/t/e/legal_affairs/legal_co-operation/administrative_law_and_justice/texts_&_documents/Conv_Rec_Res/Recommendation(94)12.asp) Pēdējo reizi sk. 02.08.2008.

¹⁸ Judges' charter in Europe. <http://www.legislationline.org/legislation.php?tid=112&lid=5543> Pēdējo reizi sk. 03.08.2008.

¹⁹ The universal charter of the judge. <http://www.legislationline.org/legislation.php?tid=112&lid=5544> Pēdējo reizi sk. 03.08.2008.

²⁰ Pirmsiestāšanās procesa ES monitorings: Tiesu kapacitāte. OSI/ EU Accession Monitoring Program, 2002, 34.lpp.

un tradīcijas atļauj valdībai iecelt tiesnešus, vajadzētu radīt garantijas tam, ka tiesnešu iecelšanas process ir transparents un praktiski neatkarīgs, kā arī tam, ka lēmumu neietekmēs nekādi apsvērumi, kas nav saistīti ar iepriekšminētajiem objektīvajiem kritērijiem. Šādas garantijas varētu būt, piemēram, viena vai vairākas no sekojošajām:

1. īpaša neatkarīga un kompetenta institūcija, kas sniedz valdībai padomu, kuru tā praksē ievēro,
2. indivīda tiesības lēmumu pārsūdzēt neatkarīgā institūcijā,
3. institūcija, kas pieņem lēmumu, tiek aizsargāta pret nelabvēlīgu vai nepieļaujamu ietekmi.

Līdz ar to, lai nodrošinātu strīdu tiesisku un kvalitatīvu izskatīšanu, kā arī sabiedrības uzticamību, valstij ir jānodrošina, ka strīdus izšķirtu tiesneši, kuri būtu ar atbilstošu kvalifikāciju un par kuru kvalifikāciju nepastāvētu šaubas. Viens no kritērijiem, kas nodrošina lietu neatkarīgu un objektīvu izskatīšanu tiesā, ir apstākļi, ka tiesa tiek izveidota un darbojas saskaņā ar likumu. Tādējādi valstij likumos ir jānoformulē skaidri novērtēšanas kritēriji un jāizveido skaidras, objektīvas, regulāras, caurskatāmas un uz nopelniem balstītas procedūras, kā veikt tiesnešu kvalifikācijas un darba rezultātu novērtēšanu. Turklāt pie pienācīgiem darba apstākļiem ir pieskaitāms tas, ka ir nodrošināta skaidra karjeras sistēma.²¹

Lai arī iepriekš minētie starptautiskie dokumenti nav juridiski saistoši, tomēr jāvērtē, vai tajos ietvertie principi nav izmantojami attiecīgo nacionālo tiesību normu iztulkošanā un piemērošanā.²²

1.2. Latvijas situācijas apraksts

No likuma “Par tiesu varu”²³ 51.panta pirmās daļas izriet, ka par tiesnesi var strādāt tikai augsti kvalificēts un godīgs jurists. Likums nedod jēdziena “augsti kvalificēts un godīgs jurists” skaidrojumu. Līdz ar to tas ir nenoteikts tiesību jēdziens, kurš kalpo, lai tiesību sistēma būtu atvērta, ļaujot tiesību normu piemērotājam pašam katru reizi piepildīt šo jēdzienu ar saturu, izvērtējot konkrētās lietas faktiskos apstākļus. Tas garantē, ka likumdevējs nekļūdīsies, dodot izskaidrojumu, kādi gadījumi iekļaujas nenoteiktā jēdziena saturā, jo dzīves gadījumu skaits ir tik daudzveidīgs, ka visu paredzēt nav iespējams un tā tiek izvērtēta katra individuālā gadījuma atbilstība nenoteiktajam jēdzienam, protams, ņemot vērā vienlīdzības principu un taisnīguma principu.

Lai varētu piepildīt ar saturu iepriekš minēto nenoteikto tiesību jēdzienu un noskaidrotu, vai tiesnesis atbilst jēdzienam “augsti kvalificēts jurists”, nepieciešama sistēma, kuras ietvaros tiktu noskaidrots, vai par tiesnesi strādā augsti kvalificēts jurists, proti, vai tiesneša kvalifikācija un iemaņas atbilst atbilstošajam sabiedrības un tiesību sistēmas attīstības līmenim. Kā arī tiesnešu atlases un paaugstināšanas process veidojams tā, lai personas, kuras izvēlētas tiesneša amatam, būtu godīgas un spējīgas personas, ar atbilstošu apmācību un likumā noteiktām kvalifikācijām.

1.2.1. Tiesību avoti, kas regulē novērtēšanu

²¹ Recommendation No. R (94) 12 of the Committee of Ministers to member states on independence, efficiency and role of judges. Principle III c.

[http://www.coe.int/t/e/legal_affairs/legal_co-operation/administrative_law_and_justice/texts_&_documents/Conv_Rec_Res/Recommendation\(94\)12.asp](http://www.coe.int/t/e/legal_affairs/legal_co-operation/administrative_law_and_justice/texts_&_documents/Conv_Rec_Res/Recommendation(94)12.asp) Pēdējo reizi sk. 02.08.2008.

²² Administratīvās apgabaltiesas 2004.gada 10.decembra lēmums lietā Nr. A42034604 (AA 836-04/7) 13.punkts. Npublicēts.

²³ Likums “Par tiesu varu”: LR likums. *Latvijas Republikas Saeimas un Ministru kabineta Ziņotājs*, 14.01.1993, Nr.1.

Attiecībā uz tiesneša novērtēšanu varēja/-tu piemērot:

1. Latvijas Republikas Satversmi,
2. likumu "Par tiesu varu";
3. tieslietu ministra 2000.gada 21.marta instrukciju Nr.1-2/2 "Rajona (pilsētas) tiesas tiesnešu kandidāta stažēšanās kārtība"²⁴,
4. tieslietu ministra 2003.gada 29.septembra instrukciju "Administratīvās tiesas tiesneša amata kandidāta atlases, stažēšanās un kvalifikācijas eksāmena kārtības kārtība"²⁵,
5. Tiesnešu kvalifikācijas kolēģijas 1999.gada 23.aprīlī apstiprināto nolikumu "Par tiesnešu kvalifikācijas kolēģiju un tiesnešu atestācijas kārtību"²⁶,
6. Ministru kabineta 2003.gada 29.aprīļa noteikumus Nr.243 "Tieslietu ministrijas nolikums"²⁷,
7. Ministru kabineta 2003.gada 16.decembra noteikumus Nr.720 "Tiesu administrācijas nolikums"²⁸.

Līdz ar to var konstatēt, ka novērtēšanas procesu regulēja/-ē gan ārējie normatīvie akti (likums un Ministru kabineta noteikumi), gan arī iekšējie normatīvie akti (nolikums un instrukcijas).

Jānorāda, ka uz šo brīdi²⁹ par spēkā neesošiem atzīta tieslietu ministra 2000.gada 21.marta instrukcija Nr.1-2/2 "Rajona (pilsētas) tiesas tiesnešu kandidāta stažēšanās kārtība" un tieslietu ministra 2003.gada 29.septembra instrukcija "Administratīvās tiesas tiesneša amata kandidāta atlases, stažēšanās un kvalifikācijas eksāmena kārtības kārtība". Tiek izstrādāti Ministru kabineta noteikumi "Tiesneša amata kandidāta atlases, stažēšanās un kvalifikācijas eksāmena kārtības kārtība", kuri aptvers, tai skaitā, abos iepriekš minētajos dokumentos reglamentētos jautājumus. Tiem vajadzētu stāties spēkā 2009.gada 1.janvārī. Kā arī pašlaik noris darbs pie Tiesu iekārtas likumprojekta³⁰, kurš aizstās likumu "Par tiesu varu".

Atšķirībā no Tiesu iekārtas likumprojekta ziņojuma izstrādes laikā autoriem nebija pieejams Ministru kabineta noteikumu projekta "Tiesneša amata kandidāta atlases, stažēšanās un kvalifikācijas eksāmena kārtības kārtība" teksts, jo, ņemot vērā, ka tas vēl ir izstrādes procesā, tam ir piešķirts Tieslietu ministrijas iekšējā dokumenta statuss.

Tādējādi turpmāk par apskatāmajiem jautājumiem tiks sniegts ieskats no spēkā esošajiem un projekta līmenī esošajiem dokumentiem, kuri ir publiski pieejami, kā arī zināmi jautājumi no spēku zaudējušajiem aktiem, jo, ņemot vērā, ka pašlaik nav attiecīgā regulējuma, iestādes izmanto spēku zaudējušo instrukcijās ietvertu metodiku.³¹ Ieskats tiks sniegts tikai par būtiskajiem jautājumiem, jo padziļināta analīze par spēku zaudējušiem noteikumiem, turklāt nezinot nākamo noteikumu saturu, atzīstama par nelietderīgu.

²⁴ Tieslietu ministra 2000.gada 21.marta instrukcija Nr.1-2/2 "Rajona (pilsētas) tiesas tiesnešu kandidāta stažēšanās kārtība". Npublicēts.

²⁵ Tieslietu ministra 2003.gada 29.septembra instrukcija "Administratīvās tiesas tiesneša amata kandidāta atlases, stažēšanās un kvalifikācijas eksāmena kārtības kārtība". *Latvijas Vēstnesis*, 30.09.2003, Nr.134.

²⁶ Tiesnešu kvalifikācijas kolēģijas 1999.gada 23.aprīlī apstiprinātais nolikums "Par tiesnešu kvalifikācijas kolēģiju un tiesnešu atestācijas kārtību". Npublicēts.

²⁷ Tieslietu ministrijas nolikums: MK noteikumi Nr.243. *Latvijas Vēstnesis*, 13.05.2003, Nr.70.

²⁸ Tiesu administrācijas nolikums: MK noteikumi Nr.720. *Latvijas Vēstnesis*, 19.12.2003, Nr.180.

²⁹ 2008.gada augusts.

³⁰ Likumprojekts "Tiesu iekārtas likums".

<http://titania.saeima.lv/LIVS/SaeimaLIVS.nsf/0/6E4359C94897F2CAC2257237003CEBA4?OpenDocument> Pēdējo reizi sk. 01.09.2008.

³¹ Intervija ar Tiesu administrācijas Personālvadības departamenta direktori Inesi Silu, 14.12.2007.

1.2.2. Tiesneša novērtēšanas gadījumi

No Latvijas normatīvajiem aktiem izriet, ka tiesneša kvalifikācijas pārbaude un darba novērtēšana notiek piecos gadījumos.³²

1.2.2.1. Procesa ietvaros, kas saistīts ar personas iecelšanu par tiesnesi³³

Šajā stadijā veiktā novērtēšana var kļūt par pirmo tiesneša kvalifikācijas novērtējumu, ja vēlāk kandidāts tiek iecelts par tiesnesi. Šis vērtējums ir kā sākuma punkts tiesneša kvalifikācijas attīstības novērtēšanā.

Likuma "Par tiesu varu" 51.pants nosaka tiesnesim izvirzāmās prasības: augsti kvalificēts un godīgs jurists. Šie kritēriji ir vispārīgi un, kā jau iepriekš tika minēts, tad tiesību piemērotājam tie ir jāizpilda ar konkrētu saturu. Tiesu iekārtas likumprojekts tiesneša amata pretendenta šādu prasību nesatur, bet satur prasību pēc nevainojamas reputācijas (17.panta 2.punkts).

Pirmais solis pēc vakancu apzināšanas ir sludinājuma publicēšana laikrakstā "Latvijas Vēstnesis" vai vēl kādā reģionālajā laikrakstā, ja ir šāda nepieciešamība. Sludinājums ietver informāciju par prasībām pretendentiem, kā arī informāciju par kritērijiem, pēc kuriem tiks vērtēti pretendenti. Tāpat tiek minēts pieteikumu iesniegšanas termiņš, kurš visbiežāk ir 20 dienas no sludinājuma publicēšanas dienas (atsevišķos gadījumos 30 dienas), kas izvēlēts kā optimālais termiņš, lai pretendents varētu izvērtēt savas iespējas, kā arī šajā laikā ir iespējams iegūt vajadzīgos dokumentus, ja tādu nav pretendenta rīcībā.

Pretendenti iesniedz dokumentus (personīgi vai sūtot pa pastu) Tiesu administrācijas Personālvadības departamentā (pieteikuma vēstuli, dzīves aprakstu, izglītību apliecinājošus dokumentus, kā arī juridiskā darba stāža apliecinājošus dokumentus (izziņas no darba vietām, darba grāmatiņas kopiju (uzrādot oriģinālu) vai citus)).

Pretendentiem jāatbilst likuma "Par tiesu varu" 52.panta pirmās daļas 1., 2., 3., 4. un 5.punkta prasībām, kā arī 55.panta prasībām.³⁴

Tiesu administrācijas izveidotā tiesnešu amatu pretendentu atlases komisija izvērtē pretendentu iesniegtos dokumentus un to atbilstību likuma "Par tiesu varu" 52.panta pirmās daļas 1., 2., 3., 4., 5.punkta prasībām, kā arī 55.panta prasībām, kā arī visas atlases kārtu rezultātus.

Tos pretendētus, kuri uzrādījuši pietiekamas spējas un labākos rezultātus visās atlases kārtās, uzaicina stažēties. Pēc stažēšanās tiesneša kandidātam ir sekmīgi jānokārto kvalifikācijas eksāmens. Pamatojoties uz tiesnešu kvalifikācijas kolēģijas atzinumu par eksāmenu, tieslietu ministrs izvirza kandidatūru Saeimai iecelšanai tiesnešu amatā.

1.2.2.2. Pēc trīs gadiem lemjot par tiesneša iecelšanu uz nenoteiktu laiku

³² Disciplinārlietas ietvaros veiktā pārbaude/ novērtēšana netiek iekļauta šajā sarakstā, jo tā nav saistīta ar tiesneša kvalifikācijas vispārīgu novērtēšanu, bet ar konkrēta gadījuma/ pārkāpuma izvērtēšanu.

³³ Šajā stadijā persona vēl nav ieguvusi tiesneša statusu.

³⁴ Izņēmums ir administratīvās rajona tiesas tiesnešu pretendentiem, kuriem jāatbilst likuma "Par tiesu varu" 52.panta pirmās daļas 1., 2., 3., 4. un 6.punkta prasībām un kuriem nepieciešams vismaz triju gadu kopējais darba stāžs juridiskajā specialitātē vai ierēdņa amatā saskaņā ar likuma „Par tiesu varu” Pārejas noteikumu 9.punktu.

Atbilstoši likuma “Par tiesu varu” 60.pantam rajona (pilsētas) tiesas tiesnesi pēc tieslietu ministra priekšlikuma ieceļ amatā Saeima uz trim gadiem. Pēc trim amatā nostrādātiem gadiem rajona (pilsētas) tiesas tiesnesi Saeima pēc tieslietu ministra priekšlikuma, pamatojoties uz tiesnešu kvalifikācijas kolēģijas atzinumu, apstiprina amatā bez pilnvaru termiņa ierobežojuma vai ieceļ amatā atkārtoti uz laiku līdz diviem gadiem. Pēc atkārtotā pilnvaru termiņa izbeigšanās rajona (pilsētas) tiesas tiesnesi Saeima pēc tieslietu ministra priekšlikuma apstiprina amatā bez pilnvaru termiņa ierobežojuma. Ja tiesneša darbība ir neapmierinoša, tieslietu ministrs saskaņā ar tiesnešu kvalifikācijas kolēģijas atzinumu tiesneša kandidatūru atkārtotai iecelšanai vai apstiprināšanai amatā neizvirza.

Tiesu iekārtas likumprojektā ir līdzīgi, tikai tajā ir stingrāk noteikts, ka pamatojoties uz pozitīvu Tiesnešu kvalifikācijas kolēģijas atzinumu, tieslietu ministrs virza rajona tiesas vai administratīvās rajona tiesas tiesnesi apstiprināšanai amatā bez pilnvaru termiņa ierobežojuma. Ja Tiesnešu kvalifikācijas kolēģijas atzinums ir negatīvs, tieslietu ministrs tiesneša kandidatūru apstiprināšanai amatā nevirza (30.panta otrā daļa). Šis striktais pienākums gan nav noteikts citos gadījumos un tur tieslietu ministram saglabāta izvēles iespēja, neatkarīgi no atzinuma vērtējuma, piemēram, lemjot par kandidāta virzīšanu iecelšanai (apstiprināšanai) attiecīgās tiesas tiesneša amatā (29.panta ceturtdaļa).

1.2.2.3. Kvalifikācijas klases piešķiršanas procesā

Tiesnešu kvalifikācijas kolēģija atestē tiesnešus un lemj par kvalifikācijas klases piešķiršanu, kā arī pēc tieslietu ministra, Augstākās tiesas priekšsēdētāja, apgabaltiesas priekšsēdētāja, rajona (pilsētas) tiesas priekšsēdētāja vai zemesgrāmatu nodaļas priekšnieka ierosinājuma izlemj jautājumu par kvalifikācijas klases pazemināšanu tiesnesim.

Tiesnesim pēc atestācijas nokārtošanas var piešķirt piekto, ceturto, trešo, otro vai pirmo kvalifikācijas klasi šādā secībā:

1. piekto kvalifikācijas klasi – pēc trim amatā nostrādātiem gadiem,
2. ceturto kvalifikācijas klasi – pēc trim amatā ar piekto kvalifikācijas klasi nostrādātiem gadiem,
3. trešo kvalifikācijas klasi – pēc četriem amatā ar ceturto kvalifikācijas klasi nostrādātiem gadiem,
4. otro kvalifikācijas klasi – pēc pieciem amatā ar trešo kvalifikācijas klasi nostrādātiem gadiem,
5. pirmo kvalifikācijas klasi – pēc pieciem amatā ar otro kvalifikācijas klasi nostrādātiem gadiem.

Tiesnesim var piešķirt augstāku kvalifikācijas klasi, ja viņš ar iepriekšējo kvalifikācijas klasi ir nostrādājis ne mazāk kā divas trešdaļas no noteiktā termiņa un saņēmis pozitīvu Tiesnešu kvalifikācijas kolēģijas atzinumu. Tiesneša atestācijas, kvalifikācijas eksāmenu kārtošanas un kvalifikācijas klašu piešķiršanas kārtību pēc tieslietu ministra priekšlikuma nosaka Augstākās tiesas priekšsēdētājs.

Rajona (pilsētas) tiesas tiesnesim var piešķirt piekto, ceturto, trešo un otro kvalifikācijas klasi. Par apgabaltiesas tiesnesi var strādāt tiesnesis ar trešo, otro vai pirmo kvalifikācijas klasi. Par Augstākās tiesas tiesnesi var strādāt tiesnesis ar otro vai pirmo kvalifikācijas klasi. Zemesgrāmatu nodaļas tiesnesim var piešķirt piekto, ceturto un trešo kvalifikācijas klasi. Ja tiesnesis pāriet no augstākas tiesas uz zemāka līmeņa tiesu, viņam piešķirtā kvalifikācijas klase un mēneša amatalga tiek saglabāta.

Tiesu iekārtas likumprojekta 37.pants vairs nerunā par klašu piešķiršanu, bet tiesneša darba atestācijas piemaksām. Tiesnesim par amatā nostrādātajiem gadiem pēc atestācijas nosaka darba atestācijas piemaksu. Princips ir līdzīgs kā klašu piešķiršanai – par attiecīgu darba stāžu pienākas piemaksa pie

darba algas. Tiesnesim nosaka atestācijas piemaksu minētā panta otrajā daļā paredzētajā secībā un apmērā, pamatojoties uz Tiesnešu kvalifikācijas kolēģijas pozitīvu lēmumu par darba atestāciju, kuru pieņemot tiek izvērtētas atsauksmes no tiesas priekšsēdētāja un augstākas instances tiesas priekšsēdētāja, disciplinārsodāmība, regulāra zināšanu papildināšana, tiesneša pieņemto lēmumu statistika par attiecīgo atestācijas periodu un cita informācija, ko Tiesnešu kvalifikācijas kolēģija uzskata par nepieciešamu. Kolēģija darba atestācijas gadījumā nevērtē darba rezultātus, kā tas notiek, kad uz vakanto tiesneša amatu pieteikušies vairāki tiesneši. Likumprojektā noteiktajos gadījumos attiecīgajam tiesnesim var noteikt darba papildu atestāciju (38.pants). Papildu atestācijas apjomu nosaka Tiesnešu kvalifikācijas kolēģija katrā konkrētā gadījumā, par to informējot tiesnesi ne vēlāk kā piecas dienas pirms Tiesnešu kvalifikācijas kolēģijas sēdes.

1.2.2.4. Lemjot par tiesneša iecelšanu par tiesas priekšsēdētāju

Atbilstoši likumam „Par tiesu varu” rajona (pilsētas) tiesas priekšsēdētāju pēc Tiesu administrācijas priekšlikuma uz pieciem gadiem iecel amatā tieslietu ministrs, ievērojot dzimumu vienlīdzīgas pārstāvības principu (33.panta otrā daļa). Apgabaltiesas priekšsēdētāju pēc tieslietu ministra un Augstākās tiesas priekšsēdētāja kopīga priekšlikuma uz pieciem gadiem iecel amatā Saeima, arī ievērojot dzimumu vienlīdzīgas pārstāvības principu (40.panta otrā daļa). Augstākās tiesas priekšsēdētāju no iecelto tiesnešu vidus pēc Augstākās tiesas plēnuma ierosinājuma apstiprina Saeima uz septiņiem gadiem (50.panta pirmā daļa).

Atbilstoši Tiesnešu kvalifikācijas kolēģijas nolikuma “Par tiesnešu kvalifikācijas kolēģiju un tiesnešu atestācijas kārtību” 1.1. punkta 8 un 9. apakšpunktam Tiesnešu kvalifikācijas kolēģija dod atzinumu rajona (pilsētas) tiesas un apgabaltiesas priekšsēdētāju iecelšanai amatā.

Tiesu iekārtas likumprojekts nosaka, ka rajona (pilsētas) tiesas un apgabaltiesas priekšsēdētāju pēc saskaņošanas ar Tieslietu padomi iecel amatā uz pieciem gadiem tieslietu ministrs (85.panta otrā daļa). Augstākās tiesas priekšsēdētāju no Augstākās tiesas tiesnešu vidus apstiprina amatā uz septiņiem gadiem Saeima, izvērtējot Augstākās tiesas plēnuma un Tieslietu padomes viedokli (90.panta otrā daļa).

1.2.2.5. Lemjot par tiesneša iecelšanu par augstākas tiesu instances tiesnesi

Uz apgabaltiesas tiesneša amatu var pretendēt rajona (pilsētas) tiesas tiesnesis vai zemesgrāmatu nodaļas tiesnesis, kuram ir vismaz trešā kvalifikācijas klase, vai arī persona, kurai ir 10 gadu kopējais darba stāžs augstskolas tieslietu specialitātes akadēmiskā personāla, zvērināta advokāta, prokurora vai līdz 1994.gada 30.jūnijam prokurora vietnieka, prokurora palīga vai prokuratūras izmeklētāja amatā un kura ir nokārtojusi kvalifikācijas eksāmenu.

Savukārt, uz Augstākās tiesas tiesneša amatu var pretendēt rajona (pilsētas) tiesas tiesnesis vai apgabaltiesas tiesnesis, kuram ir vismaz otrā kvalifikācijas klase, vai arī persona, kurai ir ne mazāk kā 15 gadu kopējais darba stāžs augstskolas tieslietu specialitātes akadēmiskā personāla, zvērināta advokāta vai prokurora amatā un kura ir nokārtojusi kvalifikācijas eksāmenu.

Pēc Augstākās tiesas priekšsēdētāja motivēta priekšlikuma uz Augstākās tiesas tiesneša amatu var pretendēt arī cita persona, kurai ir vismaz 15 gadu darba stāžs juridiskajā specialitātē un kura ir nokārtojusi kvalifikācijas eksāmenu. Tomēr pēc motivēta Augstākās tiesas priekšsēdētāja priekšlikuma un pozitīva Tiesnešu kvalifikācijas kolēģijas atzinuma uz Augstākās tiesas tiesneša amatu var pretendēt persona, kurai ir ne mazāk kā desmit gadu kopējais darba stāžs augstskolas tieslietu specialitātes

akadēmiskā personāla, zvērināta advokāta vai prokurora amatā un kura ir nokārtojusi kvalifikācijas eksāmenu. Apgabaltiesas tiesneša amata kandidātu atlases, stažēšanās un kvalifikācijas eksāmena kārtšanas kārtību nosaka Ministru kabinets, bet Augstākās tiesas tiesneša amata kandidātu – Augstākās tiesas priekšsēdētājs. Stažēšanās laiku nosaka pēc tiesnešu kvalifikācijas kolēģijas priekšlikuma, ievērojot tiesneša amata kandidāta profesionālās sagatavotības līmeni.

Parasti, izvirzot tiesnesi uz apgabaltiesas tiesneša amatu, tiek ņemtas vērā kandidatūras, kuras pirms tam pašas izrādījušas interesi par attiecīgo amatu, kā arī rekomendācijas no attiecīgās apgabaltiesas priekšsēdētāja.³⁵

Tiesu iekārtas likumprojekta 26.panta ceturtdaļa un 27.panta trešā daļa nosaka, ja uz vakanto tiesneša amatu pieteikušies vairāki tiesneši, priekšroka ir tiesnesim, kuram ir labāki darba rezultāti, ņemot vērā arī tiesneša darba stāžu. Atbilstoši 28.pantam uz tiesnesi, kas pieteicies uz vakanto augstākās instances tiesas tiesneša amatu, kā arī uz vispārējās jurisdikcijas tiesas tiesnesi, kas pieteicies uz vakanto administratīvās tiesas tiesneša amatu, un uz administratīvās tiesas tiesnesi, kas pieteicies uz vakanto vispārējās jurisdikcijas tiesas tiesneša amatu, attiecināmi tie paši nosacījumi, kas attiecas uz tiesnešu amata kandidāta izvērtēšanu. Proti, kandidāta atbilstību vakantajam tiesneša amatam izvērtē Tiesnešu kvalifikācijas kolēģija, pieņemot kvalifikācijas eksāmenu un pārbaudot kandidāta iesniegumu un tam pievienotos dokumentus (personas lietu) (29.pants). Likumprojektā kritēriji darba rezultātu novērtēšanai nav ietverti. 29.panta otrā daļa nosaka, ka kvalifikācijas eksāmena apjomu un saturu pēc saskaņošanas Tieslietu padomē apstiprina Augstākās tiesas priekšsēdētājs.

1.2.3. Institūcija, kas veic novērtēšanu

- **Tiesneša amata pretendentu**, kurš vēl nestrādā par tiesnesi, vērtē:

Tiesu administrācijas³⁶ izveidotā tiesnešu amatu pretendentu atlases komisija. Latvijas Republikas Augstākās tiesas Senāta Administratīvo lietu departaments 2007.gada 7.jūnija spriedumā lietā Nr.SKA-182/2007 atzinis, ka Tiesu administrācijai, kas ir tieslietu ministra padotībā esoša tiešās pārvaldes iestāde, ir pienākums nodrošināt tiesneša amata kandidātu atlasī.³⁷ Tiesnešu amatu pretendentu atlases komisijas darbu organizē un komisijas sēdes vada komisijas priekšsēdētājs, komisijas sēdes protokolē sekretārs. Komisijas priekšsēdētājs var pieaicināt pretendentu izvērtēšanai ekspertus. Komisijas uzdevums ir izvērtēt pretendentu iesniegtos dokumentus un to atbilstību likuma “Par tiesu varu” 52.panta pirmās daļas 1, 2., 3., 4., 5.punkta prasībām, kā arī 55.panta prasībām, kā arī visas atlases kārtu rezultātus. Lēmumu pieņemšana notiek vienojoties vai nepieciešamības gadījumā balsojot.

Minētajā spriedumā arī atzīts, ka tiesnešu amata kandidātu sākotnējā izvērtēšana jau Tiesu administrācijā un tiesneša amata kandidātu virzīšana uz tiesnešu kvalifikācijas kolēģiju atbilstoši vakanču skaitam ir atzīstama par tiesisku.³⁸

³⁵ Administratīvās apgabaltiesas 2004.gada 10.decembra lēmums lietā Nr. A42034604 (AA 836-04/7) 5.3.punkts. Nepublicēts.

³⁶ Ar 2004.gada 1.aprīli Tiesu administrācija, pamatojoties uz likuma „Par tiesu varu” 107.¹ panta otrās daļas 1.punktu, nodrošina pretendentu atlasī rajonu (pilsētu) tiesu, apgabaltiesu un zemesgrāmatu nodaļu tiesnešu amatam.

³⁷ Latvijas Republikas Augstākās tiesas Senāta Administratīvo lietu departaments 2007.gada 7.jūnija spriedumā lietā Nr.SKA-182/2007 3.3.punkts. Nepublicēts.

³⁸ Ibid., 3.4.punkts. Nepublicēts.

Tiesnešu kvalifikācijas kolēģija. Tā ir tiesnešu pašpārvaldes institūcija, kuras uzdevums ir nostiprināt tiesnešu profesionālo neatkarību. Tiesnešu kvalifikācijas kolēģijas sastāvā ir viens Augstākās tiesas Senāta Civillietu departamenta tiesnesis, viens Augstākās tiesas Senāta Krimināllietu departamenta tiesnesis, viens Augstākās tiesas Senāta Administratīvo lietu departamenta tiesnesis, viens Augstākās tiesas Civillietu tiesu palātas tiesnesis, viens Augstākās tiesas Krimināllietu tiesu palātas tiesnesis, viens apgabaltiesas civillietu kolēģijas tiesnesis, viens apgabaltiesas krimināllietu kolēģijas tiesnesis, viens Administratīvās apgabaltiesas tiesnesis, divi rajonu (pilsētu) tiesu tiesneši un divi zemesgrāmatu nodaļu tiesneši. Tās sēdēs ar padomdevēja tiesībām var piedalīties Saeimas Juridiskās komisijas priekšsēdētājs, tieslietu ministrs, ģenerālprokurors, Augstākās tiesas priekšsēdētājs, Latvijas Universitātes Juridiskās fakultātes dekāns, Latvijas Policijas akadēmijas rektors vai viņu pilnvarotas personas, kā arī Latvijas Tiesnešu biedrības valdes pilnvarots pārstāvis.

Tiesu iekārtas likumprojekta 58-60.pants nosaka Tiesnešu kvalifikācijas kolēģijas sastāvu, kurā ietilpst tikai tiesneši un personas ārpus tiesnešu vidus netiek pieaicinātas.

Tiesnešu kvalifikācijas kolēģija sākotnēji vērtē kandidātu, lemjot par stažēšanās ilgumu, kā arī pirms kvalifikācijas eksāmena pieņemšanas, pamatojoties uz pieteikumu par tiesneša amata kandidāta kvalifikācijas eksāmena pieņemšanu un tam pievienotajiem dokumentiem, novērtē katra pirmo reizi izvirzītā tiesneša amata kandidāta piemērotību tiesneša amatam. Ja kandidāts tiek atzīts par piemērotu tiesneša amatam, Tiesnešu kvalifikācijas kolēģija novērtē tiesneša amata kandidāta profesionālo sagatavotību, pieņemot kvalifikācijas eksāmenu.

Tiesu iekārtas likumprojekta 29.pants nosaka, ka tiesnešu amata kandidāta atbilstību vakantajam tiesneša amatam izvērtē Tiesnešu kvalifikācijas kolēģija, pieņemot kvalifikācijas eksāmenu un pārbaudot kandidāta iesniegumu un tam pievienotos dokumentus (personas lietu). Kvalifikācijas eksāmena apjomu un saturu pēc saskaņošanas Tieslietu padomē apstiprina Augstākās tiesas priekšsēdētājs. Tiesnešu kvalifikācijas kolēģija izvēlas vairākus rajona tiesas tiesneša amata, administratīvās rajona tiesas tiesneša amata, apgabaltiesas vai Administratīvās apgabaltiesas tiesneša amata kandidātus un, pamatojot savu izvēli, iesaka viņus tieslietu ministram. Tieslietu ministrs izvērtē kandidātu un Tiesnešu kvalifikācijas kolēģijas ieteikumu un pieņem lēmumu par izvēlēta kandidāta virzīšanu iecelšanai (apstiprināšanai) attiecīgās tiesas tiesneša amatā. Tiesnešu kvalifikācijas kolēģija izvēlas vairākus Augstākās tiesas tiesneša amata kandidātus un, pamatojot savu izvēli, iesaka viņus Augstākās tiesas priekšsēdētājam. Augstākās tiesas priekšsēdētājs izvērtē kandidātu un Tiesnešu kvalifikācijas kolēģijas ieteikumu un pieņem lēmumu par izvēlēta kandidāta virzīšanu apstiprināšanai Augstākās tiesas tiesneša amatā.

Tieslietu ministrs. Lai arī likumā ir norādīts, ka tieslietu ministrs izvirza kandidatūru iecelšanai tiesnešu amatā, pamatojoties uz kvalifikācijas kolēģijas atzinumu, tomēr atzinumam nav saistošs raksturs, un ministram ir tiesības neizvirzīt kandidātu tiesneša amatam, lai arī tiesnešu kvalifikācijas kolēģijas atzinums ir pozitīvs. Arī tiesa norāda, ka tieslietu ministrs, izvērtējot iespējamus kandidātus, rīcības brīvības ietvaros, pamatojas arī uz likumā paredzēto tiesnešu kolēģijas atzinumu un izvirza Saeimai tikai vienu kandidatūru apstiprināšanai vai iecelšanai konkrētā vakantās vietas amatā.³⁹ Tieslietu ministram ir tiesības izvēlēties un izvērtēt, kurš kandidāts ir piemērotāks darbam augstākas instances tiesā.⁴⁰

³⁹ Administratīvās apgabaltiesas 2004.gada 19.marta lēmums lietā Nr. A42-0346-04/9 (AA 289-04/2). Nepublicēts.

⁴⁰ Administratīvās apgabaltiesas 2004.gada 10.decembra lēmums lietā Nr. A42034604 (AA 836-04/7). Nepublicēts.

Arī praksē ir bijuši gadījumi, kad ar tieslietu ministra rezolūciju nolemts nevirzīt tiesnesi uz Saeimu apstiprināšanai apgabaltiesas tiesneša amatā. Vienā konkrētajā gadījumā, lai arī Tiesnešu kvalifikācijas kolēģijas atzinums un atsauksmes bija vērtējamas kā pozitīvas, tomēr tieslietu ministrs pieņēma lēmumu nevirzīt konkrēto kandidātu. Lēmumā norādīts, ka tiesneša amata kandidāta virzīšana no zemākas instances tiesas uz augstākas instances tiesu atbalstāma tikai tad, ja gūta pilnīga pārliecība, ka kandidāta darbība rajona (pilsētas) tiesas tiesneša amatā bijusi nevainojama, kas sabiedrībai kā saprātīgam vērotājam nevarētu radīt pamatotas šaubas par attiecīgā tiesneša amata kandidāta piemērotību apgabaltiesas tiesneša amata pienākumu, kuriem juridiski piešķirta paaugstinātas atbildības pakāpe, pildīšanai. Līdz ar to konkrētajā gadījumā tieslietu ministrs pieņēma lēmumu nevirzīt kandidātu uz Saeimu apstiprināšanai apgabaltiesas tiesneša amatā, lai preventīvi novērstu iespējamu sabiedrības uzticības tiesu sistēmai graušanu un kaitējuma radīšanu tiesu iekārtai kopumā, jo, viņaprāt, konkrētajā gadījumā pastāv pamatotas bažas par apgabaltiesas tiesneša amata kandidāta piemērotību attiecīgajam amatam.

Tādējādi pašreizējais regulējums paredz izpildvaras tiesības iejaukties tiesnešu karjeras attīstībā. Tieslietu ministrs kā politiska figūra var veikt tiesneša kandidāta novērtēšanu un pieņemt lēmumus par tiesnešu karjeras attīstību, piemēram, tomēr nevirzīt konkrēto kandidātu apstiprināšanai Saeimā, lai arī Tiesnešu kvalifikācijas kolēģijas atzinums un atsauksmes ir pozitīvas. Tiesu iekārtas likumprojektā jau tieši tiek noteikts, ka tieslietu ministrs vērtē tiesneša kandidātus, lai gan, tāpat kā likumā „Par tiesu varu”, likumprojektā kritēriji nav noteikti.

- **Gadījumā, kad pēc trīs gadiem lemj par tiesneša iecelšanu uz nenoteiktu laiku**, tiesneša novērtēšanu veic gan tiesnešu kvalifikācijas kolēģija, gan arī tieslietu ministrs.
- **Kvalifikācijas klases piešķiršanas procesā** tiesneša novērtēšanu veic tikai tiesnešu kvalifikācijas kolēģija.
- **Procesā, kas saistīts ar tiesneša iecelšanu par tiesas priekšsēdētāju**, piedalās tieslietu ministrs, Augstākās tiesas priekšsēdētājs, Saeima, Augstākās tiesas plēnums un Tiesnešu kvalifikācijas kolēģija. Atbilstoši Tiesu iekārtas likumprojektam, tiesas priekšsēdētāja iecelšanas procesā piedalās Tieslietu padome, tieslietu ministrs, Saeima, Augstākās tiesas plēnums un Tieslietu padome. Tomēr ne likumā „Par tiesu varu”, ne Tiesu iekārtas likumprojektā nav noteikts process un kritēriji, pēc kā vadās katrs iesaistītais subjekts, veicot ar tiesas priekšsēdētāja kandidātu novērtēšanu un izvēli saistītās darbības. Vienīgi likumā „Par tiesu varu” ir atsauces uz dzimumu vienlīdzīgas pārstāvības principu.
- **Lemjot par tiesneša iecelšanu par augstākas tiesu instances tiesnesi**, kandidātu novērtēšanu veic:

Tiesu administrācijas izveidotā tiesnešu amatu pretendentu atlases komisija, ja kandidāts uz apgabaltiesas tiesneša amatu vēl nav tiesnesis.

Tieslietu ministrs – izvērza Saeimai apstiprināšanai apgabaltiesas tiesnesi.

Augstākās tiesas priekšsēdētājs. Lai izvērztu motivētu priekšlikumu par kandidātu uz Augstākās tiesas tiesneša amatu un izvērztu Saeimai apstiprināšanai, tam ir jāveic zināma tiesneša vērtēšana.

Tiesnešu kvalifikācijas kolēģija dod atzinumu par apgabaltiesas vai Augstākās tiesas, kā arī par Augstākās tiesas Senāta departamenta senatora kandidatūru.

Lai arī tiesa norāda, ka Saeimas Juridiskā komisija nevērtē kandidātus, bet tikai apstiprina vai neapstiprina tieslietu ministra izvirzīto kandidātu⁴¹, tomēr, lai arī ne detalizēti, tai ir jāveic zināma kandidāta un iesniegto dokumentu novērtēšana, jo tieši no šīs novērtēšanas izriet tās lēmums.

1.2.4. Novērtēšanas regularitāte

Latvijā regulāra tiesnešu novērtēšana nenotiek. Tomēr tā tiek veikta:

1. ja to nosaka likums (pēc pirmajiem trim tiesneša amatā pavadītajiem gadiem un, ja nepieciešams, vēl pēc diviem),
2. ja pats tiesnesis izsaka šādu vēlēšanos, proti, lūdzot lemt par augstākas kvalifikācijas klases (atbilstoši Tiesu iekārtas likumprojektam – atestācijas piemaksas) piešķiršanu vai paaugstināšanu augstākas instances tiesas tiesneša amatā,
3. kad pēc tieslietu ministra, Augstākās tiesas priekšsēdētāja, apgabaltiesas priekšsēdētāja, rajona (pilsētas) tiesas priekšsēdētāja vai zemesgrāmatu nodaļas priekšnieka ierosinājuma tiesnešu kvalifikācijas kolēģija lemj jautājumu par kvalifikācijas klases pazemināšanu tiesnesim. Atbilstoši Tiesu iekārtas likumprojektam papildu atestāciju varēs veikt: 1) pēc Tiesnešu kvalifikācijas kolēģijas iniciatīvas, veicot kārtējo atestāciju, 2) uz Tiesnešu disciplinārkolēģijas vai Disciplinārkomisijas lēmuma pamata, 3) uz tiesas priekšsēdētāja vai augstāka līmeņa tiesas priekšsēdētāja priekšlikuma pamata, ņemot vērā tiesneša darba rezultātus un tiesnešu regulāro apmācību apmeklējumu.

1.2.5. Informācijas iegūšanas un apkopošanas metodes

Sakarā ar to, ka nav spēkā neviens normatīvais akts, kas pašlaik reglamentētu tiesnešu amatu kandidātu atlasī, Tiesu administrācija nodrošina tiesnešu amatu pretendentu atlasī, izmantojot tieslietu ministra 2003.gada 29.septembra instrukcijā „Administratīvās tiesas tiesneša amata kandidāta atlases, stažēšanās un kvalifikācijas eksāmena kārtības kārtība” ietvertu atlases metodiku.

Tiesu administrācijas izveidotā tiesnešu amatu pretendentu atlases komisija tiesnešu amatu pretendentu izvērtēšanai izmanto testus, mutiskās intervijas. Testu mērķis ir pārbaudīt pretendentu profesionālo un psiholoģisko sagatavotību. Visbiežāk apstiprina šādu atlases kārtību:

1. psiholoģiskais tests,
2. strukturētā intervija,
3. profesionālais tests vai intervija.

Šīs kārtības pēdējā daļa var mainīties, kad profesionāla rakstura testi vai intervijas var tikt izvestas vairākās kārtās ar mērķi atlasīt labākos un spējīgākos pretendētus, ja ir liels pretendentu skaits.

Psiholoģiskais tests ietver vispusīgu domāšanas pārbaudi, kurā vērtē spēju analizēt, sintezēt un vispārināt, spēju uztvert un izprast sakarības, kā arī pārnest un pielietot jaunā situācijā. Testa izstrādāšanu nodrošina Tiesu administrācija, tas nav publiski pieejams.

Strukturētajās intervijās izvērtē personas motivāciju kļūt par tiesnesi, spēju argumentēt un aizstāvēt savu viedokli, analizēt savu rīcību, uzklaut kritiku un mācīties no kļūdām, iegūt un analizēt informāciju, lai

⁴¹ Administratīvās apgabaltiesas 2004.gada 10.decembra lēmums lietā Nr. A42034604 (AA 836-04/7). Nepublicēts.

izdarītu pamatotus secinājumus, pieņemot lēmumus, izvērtējot informāciju un izmantojot dažādas pieejas, saglabāt emocionālu līdzsvaru stresa situācijās, rast iesaistītajām pusēm pieņemamu risinājumu. Strukturēto interviju ar katru pretendentu veic divi atlases komisijas locekļi, kuri ir apmācīti šādu interviju veikšanai.

Profesionālajā intervijā vai testā pieaicina ekspertus (tiesu priekšsēdētājus, Tieslietu ministrijas pārstāvjus u.c.), kuri palīdz novērtēt pretendentu profesionālās zināšanas krimināltiesībās un kriminālprocesā, civiltiesībās un civilprocesā, valsts tiesībās, cilvēktiesībās, tiesību teorijā, juridiskajā metodē.

Precīzie termiņi katram atlases posmam tiek noteikti atkarībā no vairākiem apstākļiem: no pretendentu skaita, nepieciešamo telpu pieejamības, pieaicināto ekspertu noslogotības. Parasti pēc pieteikšanās termiņa beigām viena vai divu mēnešu laikā tiek veikta pretendentu atlase. Atsevišķos gadījumos (ja ir ļoti liels pretendentu skaits) šis process var būt arī garāks.

Tiesnešu kvalifikācijas kolēģija, lemjot par augstākas kvalifikācijas klases piešķiršanu, vērtē:

1. Augstākās tiesas priekšsēdētāja vai Tieslietu ministra ierosinājumu piešķirt attiecīgi Augstākās tiesas tiesnesim vai rajona (pilsētas) tiesas, apgabaltiesas un zemesgrāmatas tiesnesim augstāku kvalifikācijas klasi,
2. tiesneša raksturojumu,
3. atsauksmes par tiesneša darbu,
4. tiesneša personīgo lietu.⁴²

Atsauksmēm par tiesneša darbu un tiesneša raksturojumam nav noteikts standarts, līdz ar to katrā gadījumā tie atšķiras pēc formas un satura. Dažos gadījumos tiek norādīts atsauksmju sastādītāja vērtējums par konkrētā tiesneša darbu, piemēram, ka tiesneša darbs novērtējams kā viduvēju, savukārt citās atsauksmes šāds vērtējums netiek sniegts.

Tiesnešu kvalifikācijas kolēģijas nolikuma "Par tiesnešu kvalifikācijas kolēģiju un tiesnešu atestācijas kārtību" 4.4.punkts paredz, ka atsevišķos gadījumos tiek pieļauts, ņemot vērā tiesneša zināšanas un darba pieredzi, piešķirt augstāku kvalifikācijas klasi neatkarīgi no stāža tiesneša amatā un iepriekšējā kvalifikācijas klasē. Salīdzinot nolikuma 4.4.punkta noteikumus ar likuma „Par tiesu varu” 98.panta otrajā daļā ietverto regulējumu,– tiesnesim var piešķirt augstāku kvalifikācijas klasi, ja viņš ar iepriekšējo kvalifikācijas klasi ir nostrādājis ne mazāk kā divas trešdaļas no šā panta pirmajā daļā noteiktā termiņa un saņēmis pozitīvu Tiesnešu kvalifikācijas kolēģijas atzinumu,– konstatējams, ka šī konkrētā gadījuma regulējums nolikumā ir plašāks nekā likumā. Nolikums nosaka, ka piešķirt augstāku kvalifikācijas klasi var neatkarīgi no stāža tiesneša amatā un iepriekšējā kvalifikācijas klasē, tomēr likums nosaka, ka to var darīt, ja viņš ar iepriekšējo kvalifikācijas klasi ir nostrādājis ne mazāk kā divas trešdaļas no šā panta pirmajā daļā noteiktā termiņa. Turklāt diskutabls ir jautājums, cik pamatoti ir tas, ka ar nolikumu (iekšēju normatīvo aktu) tiek precizēts likums (ārējs normatīvais akts) par to, kas tiek vērtēts, lemjot par klases paaugstināšanu pirms termiņa. Proti, likums nenosaka, kas tiek vērtēts, bet nolikums paredz, ka tiek ņemtas vērā tiesneša zināšanas un darba pieredze. Lai gan tajā pašā laikā neatrunā, kā un pēc kādiem kritērijiem zināšanas un darba pieredze tiek vērtēta. Līdz ar to konkrētajā gadījumā regulējums nolikumā neatbilst likuma noteikumiem.

⁴² Tiesnešu kvalifikācijas kolēģijas 1999.gada 23.aprīlī apstiprinātais nolikums "Par tiesnešu kvalifikācijas kolēģiju un tiesnešu atestācijas kārtību". Nerepublicēts.

Lemjot par klases samazināšanu, kolēģija izskata disciplinārlietas materiālus. Klasi samazina par “rupjiem likuma pārkāpumiem” un “darba pienākumu nepildīšanu”. Arī tie ir nenoteiktie tiesību jēdzieni, attiecībā uz kuru satura piepildīšanu likums nenosaka kritērijus.

Saskaņā ar likumu Ministru kabinetam jānosaka kvalifikācijas eksāmena kārtības kārtību, tai skaitā, eksāmena saturu, taču uz šo brīdi neviens normatīvais akts to neregulē.

Piedaloties kvalifikācijas eksāmena pieņemšanā⁴³, autori novēroja, ka kvalifikācijas eksāmens izpaužas kā teorētisko zināšanu pārbaude. Tiesneša kvalifikācijas eksāmena jautājumi pirms eksāmena ir zināmi. Kvalifikācijas eksāmena kārtotāji izvelk divas biļetes (katrā ir viens jautājums) un pēc tam dodas tos sagatavot. Sagatavojot jautājumu atbildes, var izmantot visus materiālus. Pēc noteikta laika konkrētā persona tiek aicināta kolēģijas telpās, kur kolēģijas locekļu priekšā tiek sniegtas atbildes uz izvilktajiem jautājumiem. Kolēģijas locekļi var uzdot jautājumus. Pēc atbilžu sniegšanas kandidāts atstāj kolēģijas sēžu telpas, un kolēģija pieņem lēmumu par atzinumu. Paziņojot kolēģijas balsojuma rezultātus, kandidātam tiek sniegtas īsas replikas par uzstāšanos.

Pēc autora domām, šāds tiesnešu kvalifikācijas eksāmens nav pilnīgs, jo tas ir vērsts tikai uz mutisku teorētisko zināšanu pārbaudi, turklāt uz šauru teorētisku jautājumu izziņāšanu. Kā arī, ņemot vērā, ka jautājumi bija iepriekš zināmi, konkrētajā gadījumā pretendentiem bija dots nesamērīgi ilgs laiks atbilžu sagatavošanai un iespējas dažādu materiālu izmantošanā. Autors arī novēroja, ka dažkārt pretendenti arī eksāmena laikā nesamērīgi daudz izmanto savu rakstveidā sagatavoto atbildi. Nav izstrādāta vērtēšanas sistēma, nav noteikti vērtēšanas kritēriji un nevienā dokumentā neparādās izvērst kolēģijas lēmuma pamatojums. Gala lēmums sastāv no kolēģijas locekļu subjektīvo izjūtu un viedokļu kopuma. Turklāt dažkārt rodas priekšstats, ka ne visi kolēģijas locekļi pilnībā pārzina katra pretendenta personīgās lietas materiālus. Negatīvi būtu vērtējams arī tas, ka tiesnešu kvalifikācijas kolēģijai nav pienākuma salīdzināt tiesnešu amata kandidātus un izvēlēties piemērotāko, jo neviena tiesību norma nenoteic Tiesnešu kvalifikācijas kolēģijas pilnvaras veikt šādu salīdzinājumu.⁴⁴ Tādējādi netiek veidots vienots standarts, kādam tiesnesim būtu jāatbilst.

Tieslietu ministram un Augstākās tiesas priekšsēdētājam nav saistošs Tiesnešu kvalifikācijas kolēģijas sniegtais atzinums par kandidātiem, līdz ar to teorētiski tie var lemt arī pretēji atzinumā sniegtajam viedoklim. Bez tā, ka tieslietu ministrs un Augstākās tiesas priekšsēdētājs vērtē atzinumu, diemžēl nav noteiktas citas metodes, kuras tie izmanto savā vērtēšanas procesā.

1.2.6. Tiesneša loma un tiesības novērtēšanas procesā

Tiesnesim un personām, kas vēlas ieņemt tiesneša amatu, ir subjektīvas publiskās tiesības pretendēt uz vakantu tiesneša amatu⁴⁵ jeb piedalīties konkursos, kas saistīti ar karjeras attīstību. Atbilstoši Latvijas Republikas Satversmes 104.pantam un Iesniegumu likumam⁴⁶ tiesnesim jautājumā par savas profesionālās karjeras attīstību ir tiesības saņemt no iestādes atbildi pēc būtības un attiecīgajai iestādei

⁴³ Tiesnešu kvalifikācijas kolēģijas 2007.gada 30.novembra sēdē kā novērotāji piedalījās Valts Kalniņš un Gatis Litvins.

⁴⁴ Latvijas Republikas Augstākās tiesas Senāta Administratīvo lietu departaments 2007.gada 7.jūnija spriedums lietā Nr.SKA-182/2007 3.5.punkts. Npublicēts.

⁴⁵ Administratīvās apgabaltiesas 2006.gada 7.decembra spriedums lietā Nr. A42034604 (AA 1473-06/6) 11.punkts. Npublicēts.

⁴⁶ Iesniegumu likums: LR likums. *Latvijas Vēstnesis*, 11.10.2007, Nr.164.

ir pienākums šādu atbildi rakstveidā sagatavot un sniegt likumā noteiktajos termiņos.⁴⁷ Tiesnesis jautājumā par savas profesionālās karjeras attīstību uzstājas kā fiziska persona⁴⁸, nevis kā amatpersona.

Saskaņā ar Tiesnešu kvalifikācijas kolēģijas nolikumu “Par tiesnešu kvalifikācijas kolēģiju un tiesnešu atestācijas kārtību” bez personas, kuras lieta tiek izskatīta, piedalīšanās lietas izskatīšana iespējama izņēmumu gadījumos, proti, gadījumos, kad lietu var izskatīt bez tās klātbūtnes. Uz sēdi uzaicinātās personas ir tiesīgas sniegt paskaidrojumus.

Attiecībā uz tiesībām iebilst kolēģijas lemtajam iepriekš minētā nolikuma 2.14.punkts nosaka, ka kvalifikācijas kolēģijas lēmums nav pārsūdzams. Līdz ar to tiesnesim nav tiesības apstrīdēt vai pārsūdzēt tiesā negatīvu atzinumu. Tiesneša kandidāts, kura sagatavotība kvalifikācijas eksāmenā atzīta par nepietiekamu, var kārtot to atkārtoti ne agrāk kā pēc sešiem mēnešiem. Līdzīgi ir arī kvalifikācijas klases atteikšanas gadījumā, proti, atteikuma gadījumā pēc sešiem mēnešiem ar lūgumu var vērsties atkārtoti.

Tomēr pēc pārbaudījumu rezultātu izvērtēšanas Tiesu administrācijas izveidotās komisijas lēmums nevirzīt dažus kandidātus uz nākamo atlases kārtu (kvalifikācijas eksāmena kārtošānu Tiesnešu kvalifikācijas kolēģijā) ir atzīstams par administratīvo aktu, ko var apstrīdēt un pārsūdzēt.⁴⁹ Turklāt, kā atzīts tiesu praksē, lai arī tiesību normās nav noteikta neatkarīga institūcija, kas veiktu kontroli pār tieslietu ministra lēmumu virzīt vai nevirzīt pretendentu uz attiecīgo tiesneša amatu un tiešā veidā nav arī noteiktas personu tiesības uz šādas rīcības izskatīšanu tiesā, tomēr, ņemot vērā, ka šādi lēmumi, kas saistīti ar tiesneša karjeras attīstību, skar tiesneša privāto dzīvi, neskatoties uz viņa amatpersonas statusu, atzīstams, ka tādos gadījumos valsts pārvaldes, Tieslietu ministrijas rīcība ir pakļauta administratīvās tiesas kontrolei.⁵⁰

1.2.7. Vērtēšanas kritēriji

Likuma 55.pantā tiek noteikts, kas nevar būt par tiesnesi, savukārt 52.pants nosaka, ka par rajona (pilsētas) tiesas tiesnesi var iecelt personu, kura:

1. ir Latvijas pilsonis,
2. prot valsts valodu augstākajā līmenī,
3. sasniegusi 30 gadu vecumu,
4. ieguvusi valsts atzītu otrā līmeņa augstākās izglītības diplomu tiesību zinātnēs un jurista kvalifikāciju,
5. darbojies juridiskajā specialitātē vismaz piecus gadus⁵¹ pēc valsts atzīta otrā līmeņa augstākās izglītības diploma tiesību zinātnēs un jurista kvalifikācijas iegūšanas vai strādājusi vismaz piecus gadus tiesas priekšsēdētāja palīga vai tiesneša palīga amatā,
6. nokārtojusi kvalifikācijas eksāmenu.

⁴⁷ Latvijas Republikas Augstākās tiesas Senāta Administratīvo lietu departaments 2007.gada 7.jūnija spriedums lietā Nr.SKA-182/2007 10.2.punkts. Nepublicēts.

⁴⁸ Administratīvās apgabaltiesas 2006.gada 7.decembra spriedums lietā Nr. A42034604 (AA 1473-06/6) 2.1.punkts. Nepublicēts.

⁴⁹ Administratīvās rajona tiesas 2007.gada 10.aprīļa spriedums lietā Nr.A42303906 (AA 1295-07/8) 11.punkts. Nepublicēts.

⁵⁰ Administratīvās apgabaltiesas 2004.gada 10.decembra lēmums lietā Nr.A42034604 (AA 836-04/7) 14.punkts. Nepublicēts.

⁵¹ Izņēmums ir administratīvās rajona tiesas tiesnešu pretendentiem, kuriem ir vismaz triju gadu kopējais darba stāžs juridiskajā specialitātē vai ierēdņa amatā - saskaņā ar likuma “Par tiesu varu” Pārejas noteikumu 9.punktu.

52.panta ceturajā daļā paredz, ka Ministru kabinets nosaka tiesneša amata kandidātu atlases, stažēšanās un kvalifikācijas eksāmena kārtības kārtību, tomēr uz šo brīdi šādi noteikumi nav spēkā. Tomēr, kā jau tika minēts, tad pašlaik vispār nav spēkā neviens normatīvais akts, kas noteiktu izvēlēšanas un vērtēšanas kārtību. Tā paša panta piektajā daļā nosaka, ka stažēšanās laiku nosaka pēc tiesnešu kvalifikācijas kolēģijas priekšlikuma, ievērojot tiesneša amata kandidāta profesionālās sagatavotības līmeni.

No iepriekš minētajām tiesību normām izriet, ka likums "Par tiesu varu" nosaka atbilstības kritērijus, bet nenosaka nekādus kvalitātes kritērijus. Likums nedod kritērijus, atbilstoši kuriem tiesnešu kandidātu vērtētajam piepildīt ar saturu jēdzienus – augsti kvalificēts un godīgs jurists, kā arī nedod kritērijus, pēc kuriem noteikt tiesneša amata kandidāta profesionālās sagatavotības līmeni. Vienīgais, ko likums paredz saistībā ar tiesneša kandidāta novērtēšanu ir, ka tiesneša kandidātam, kurš pirmo reizi kandidē uz tiesneša amatu, ir jānodrošina kvalifikācijas eksāmens, kā arī kandidāts zināmā mērā tiek vērtēts, lai noteiktu stažēšanās laiku. Tomēr arī šajā gadījumā likums nedod kritērijus, pēc kuriem būtu jāveido šis eksāmens un jānosaka stažēšanās laiks. Pareizai stažēšanās laika noteikšanai ir pietiekami būtiska nozīme, jo tā ļauj labāk iepazīt tiesas darbu un ar tiesas spriešanu saistīto citu personu profesionālo darbību, tādējādi kandidātam ļaujot izvērtēt vēlmi kļūt par tiesnesi.

Līdzīga situācija ar kritērijiem ir Tiesu iekārtas likumprojektā, kurā arī netiek doti kritēriji jēdziena "nevainojama reputācija" satura piepildīšanai. Likumprojektā vienīgi ir ietverta norāde, ka saturu un vērtēšanas kritērijus atlases pārbaudījumiem rajona tiesu un apgabaltiesu, kā arī administratīvo rajona tiesu un Administratīvās apgabaltiesas tiesneša amata kandidātu atlasei apstiprina tieslietu ministrs, bet saturu un vērtēšanas kritērijus atlases pārbaudījumiem Augstākās tiesas tiesneša amata kandidātu atlasei pēc Augstākās tiesas priekšsēdētāja priekšlikuma apstiprina Augstākās tiesas plēnums (23.panta piektajā un sestajā daļā).

Latvijas Republikas Satversmes 106.pantā ir noteikts, ka ikvienam ir tiesības brīvi izvēlēties nodarbošanos un darbavietu atbilstoši savām spējām un kvalifikācijai. Satversmes tiesa ir atzinusi, ka "no Satversmes 91.panta izriet valsts pienākums nodrošināt personām, kas atrodas vienādos un salīdzināmos apstākļos vienlīdzīgu pieeju darbam publiskajā sektorā (...). Tas nenozīmē, ka valstij ir jānodrošina šādi amati visiem, kas to vēlas. Taču personām pieeja šiem amatiem nodrošināma pēc objektīviem kritērijiem. Ikvienai personai, kam ir attiecīga kvalifikācija un personiskās īpašības, ir tiesības un likumiskās intereses vienlīdzīgi ar citām personām pretendēt uz vakantajiem amatiem valsts sektorā (...)"⁵² Arī Latvijas Republikas Augstākās tiesas Senāta Administratīvo lietu departaments 2007.gada 7.jūnija spriedumā lietā Nr.SKA-182/2007 atzinis, ka tiesneša amata kandidātu atlasē ir jāveido, balstoties uz objektīviem un pretendentiem zināmiem kritērijiem.⁵³

Satversmes tiesa arī atzinusi, ka Satversmes 106.panta izpratnē tiesības brīvi izvēlēties darbavietu un nodarbošanos nozīmē, pirmkārt, visām personām vienlīdzīgu pieeju darba tirgum (...).⁵⁴ Turklāt

⁵² Latvijas Republikas Satversmes tiesas 2003.gada 23.aprīļa spriedums lietā Nr. 2002-20-0103 „Par likuma “Par valsts noslēpumu” 11. panta piektās daļas un Ministru kabineta 1997. gada 25. jūnija noteikumu Nr. 226 „Valsts noslēpuma objektu saraksts” XIV nodaļas 3. punkta atbilstību Latvijas Republikas Satversmes 92. pantam” Secinājuma daļas 4.punkts. *Latvijas Vēstnesis*, 2003. 24.aprīlis, Nr.62.

⁵³ Latvijas Republikas Augstākās tiesas Senāta Administratīvo lietu departaments 2007.gada 7.jūnija spriedumā lietā Nr.SKA-182/2007 3.3.punkts. Nepublicēts.

⁵⁴ Latvijas Republikas Satversmes tiesas 2003.gada 20.maija spriedums lietā Nr. 2002-21-01 „Par Augstskolu likuma 27. panta ceturtajā daļā un 28. panta otrās daļas teksta “vai uz laiku līdz 65 gadu vecuma sasniegšanai” un likuma “Par zinātnisko darbību” 29. panta piektās daļas atbilstību Latvijas Republikas Satversmes 91. un 106. pantam”. Secinājuma daļas 1.punkts. *Latvijas Vēstnesis*, 2003. 21.maijs, Nr.75.

Satversmes 106.pantā ietvertais jēdziens “nodarbošanās” ietver darbību gan prokuratūrā, gan zvērināta advokāta, gan zvērināta notāra amatā, tas ir, attiecas uz tādām profesijām, kurās nodarbinātības tiesiskās attiecības netiek dibinātas uz Darba likumā regulētā darba līguma pamata. Arī Vācijas Federatīvā konstitucionālā tiesa ir atzinusi, ka tiesības brīvi izvēlēties profesiju attiecas gan uz valstiski regulētajām profesijām, piemēram, notāriem, gan arī uz ierēdņiem, tiesnešiem, karavīriem, tas ir, uz nodarbošanos, kas saistīta ar valsts dienestu, kaut arī šajos gadījumos iespējams būtisks specifisks novērtējums.⁵⁵

Lai arī likumā ir norādīts, ka tieslietu ministrs izvirza kandidatūru iecelšanai tiesnešu amatā, pamatojoties uz tiesnešu kvalifikācijas kolēģijas atzinumu, tomēr tam ir tiesības neizvirzīt kandidātu tiesneša amatam, lai arī tiesnešu kvalifikācijas kolēģijas atzinums ir pozitīvs. Turklāt, nav atrunāti kritēriji, pēc kā vadās tieslietu ministrs. Ņemot vērā, ka tieslietu ministrs ir politiska figūra, nav izslēdzama ar politiku saistītu kritēriju izmantošana, kas būtu vērtējams, kā būtiska izpildvaras iejaukšanās tiesu varā. Lai novērstu šos riskus, būtu jādefinē kritēriji.

Nolikums “Par tiesnešu kvalifikācijas kolēģiju un tiesnešu atestācijas kārtību” pieļauj, ņemot vērā tiesneša zināšanas un darba pieredzi, piešķirt augstāku kvalifikācijas klasi neatkarīgi no stāža tiesneša amatā un iepriekšējā kvalifikācijas klasē. Šis noteikums ir daļēji pretrunā likuma normām. Turklāt nav minēti kritēriji, pēc kuriem novērtē tiesneša zināšanas un darba pieredzi. Lēmumu veido kolēģijas locekļu subjektīvo viedokļu kopums, kas nevar nodrošināt vienlīdzīgu un taisnīgu lēmumu pieņemšanu. Līdzīgi ir gadījumā, kad kolēģija lemj par klases samazināšanu.

Arī ANO Attīstības programmas un Tieslietu ministrijas konsultants Timotijs Viljams Voterss (*Timothy William Waters*) 2002.gada novembrī norādīja, ka jāmeģina nodrošināt tiesnešu kvalifikācijas eksāmena procedūras plašums, stingrība un tas jāpadara pēc iespējas atsaucīgāks pret caurskatāmību un atkārtojamu novērtējumu. Starptautiskā eksperte Patrīcija Nūnana (*Patricia Noonan*) salīdzinošajā ziņojumā “Tiesnešu atlases, amatā iecelšanas un amatā paaugstināšanas kritēriji Latvijā” nepārprotami akcentējusi, ka nedz likums “Par tiesu varu”, nedz Tiesu iekārtas likumprojekts nenosaka standartus kvalifikācijas eksāmenam, ka patlaban tā ir mutiski kārtota procedūra bez rakstiski noformētiem standartiem vai rezultātiem. Tiesnešu amata pretendentu atlases kritēriji, motīvi iecelšanai amatā, kā arī amatā paaugstināšanas procedūra nenodrošina tiesu varas kā trešās valsts varas atbildību par savu darbību, jo standarti un prasības, kas izvirzītas amata pretendentiem ir nenoteiktas, pats process (atlases, amatā iecelšanas vai amatā paaugstināšanas) ir izolēts no sabiedrības un pārējiem juristiem.⁵⁶

1.2.8. Novērtēšanas konsekvences

Tiesneša iecelšanās procesā pozitīva novērtējuma rezultātā persona tiek apstiprināta par tiesnesi vai tiesnesis tiek paaugstināts amatā. Negatīva novērtējuma rezultātā, tas nenotiek.

Savukārt par attiecīgu kvalifikācijas klasi tiesnesis saņem atbilstošu piemaksu pie darba samaksas, kā arī attiecīgā klase ir priekšnoteikums, lai tiesnesi varētu kandidēt uz augstākas instances tiesas tiesneša amatu. Savukārt negatīva lēmuma gadījumā klase netiek piešķirta, vai arī pēc tieslietu ministra,

⁵⁵ Latvijas Republikas Satversmes tiesas 2003.gada 18.decembra spriedums lietā Nr. 2003-12-01 „Par Valsts civildienesta likuma 41. panta 1. punkta „f” apakšpunkta atbilstību Latvijas Republikas Satversmes 91., 101. un 106. pantam”. 7.punkts. *Latvijas Vēstnesis*, 2003. 19.decembris, Nr.180.

⁵⁶ Kaminska, G. Stratēģija tiesnešu atlasei, apstiprināšanai amatā un kvalifikācijas klašu piešķiršanai. Tieslietu ministrijas un ANO Attīstības programmas projekts “Atbalsts tiesu sistēmai”. 2003. <http://www.politika.lv/en/print.php?id=4358> Pēdējo reizi sk. 20.06.2008.

Augstākās tiesas priekšsēdētāja, apgabaltiesas priekšsēdētāja, rajona (pilsētas) tiesas priekšsēdētāja vai zemesgrāmatu nodaļas priekšnieka ierosinājuma vai disciplinārlietas gadījumos tā var tikt samazināta. Ja disciplinārlieta var izraisīt klases samazināšanu, tad negatīvais novērtējums nevar būt par pamatu disciplinārlietas ierosināšanai. Citas konsekvences nav paredzētas.

Savukārt Tiesu iekārtas likumprojektā papildus iepriekš minētajam tiek noteikts, ka tiesnesim, kas nenokārto noteikto darba papildu atestāciju, Tiesnešu kvalifikācijas kolēģija var samazināt noteiktās darba atestācijas piemaksas apmēru par vienu pakāpi un noteikt atkārtotu darba papildu atestāciju. Atkārtoto darba papildu atestāciju tiesnesis kārtos ne agrāk kā pēc trijiem mēnešiem un ne vēlāk kā pēc gada. Turklāt, ja gada laikā tiesnesis nav nokārtojis atkārtoto papildu atestāciju, Tiesnešu kvalifikācijas kolēģija par to informē attiecīgi tieslietu ministru vai Augstākās tiesas priekšsēdētāju. Tieslietu ministrs vai Augstākās tiesas priekšsēdētājs vēršas ar iesniegumu Tiesnešu disciplinārkolēģijā par tiesneša atbrīvošanu no amata sakarā ar neatbilstību amatam (38.panta ceturtnā daļa).

1.3. Ārvalstu prakses apraksts

Šajā nodaļā tiks sniegts ieskats ārvalstu tiesiskajā regulējumā un praksē, kas saistīta ar tiesneša novērtēšanu un no tās izrietošajiem jautājumiem. Par avotiem tiek izmantota internetā publiski atrodamā informācija un Latvijas bibliotēkās pieejamās grāmatas un dažādu institūciju ziņojumi.

Jāatzīmē gan, ka citu valstu tiesiskais regulējums, risinot atsevišķus jautājumus Latvijas tiesību sistēmā, nevar tikt piemērots tieši, izņemot likumā norādītos gadījumus. Salīdzinošo tiesību analīzē vienmēr ir jāņem vērā funkcionālais konteksts. Tas izriet no būtiskajām dažādu valstu tiesību sistēmu tiesiskajām, sociālajām, politiskajām, vēsturiskajām un sistēmiskajām atšķirībām.⁵⁷ Tomēr konkrētas tiesiskas problēmas risinājumam funkcionāli līdzīgais citu valstu likumu regulējums var tikt piemērots netieši, piemēram, kā vadlīnijas vai arī konkrētas problēmas risinājuma indikators, vienmēr paturot prātā iespējamo atšķirīgo kontekstu.⁵⁸

Līdz ar to ārvalstu prakse ir pārņemama tik tālu, cik to ļauj nacionālās tiesības kopumā un vienmēr jāņem vērā iekšzemes aspekts un valstu tiesību sistēmas atšķirīgās tradīcijas, jo tas, kas var būt būtisks taisnīgai sistēmai vienā valstī, citā var tikt uzskatīts par pretēju taisnīgumam.

1.3.1. Novērtēšanas sistēmas esamība

Katra valsts ir izveidojusi specifisku novērtēšanas sistēmu, saskaņojot to ar savu tiesību sistēmu un sociālajām vērtībām, kā arī pielāgojot to pastāvošajām tiesību sistēmas konstitucionālās novērtēšanas procedūrām.

Ņemot vērā izteiktās bažas, ka tiesnešu individuāla novērtēšanas sistēma kolidē ar tiesnešu neatkarību, daudzās valstīs valda uzskats, ka tiesnešu novērtēšana ir pretrunā ar tiesnešu neatkarību, tāpēc tā nav atbalstāma un ieviešama. Šajās valstīs atbilstoši to kultūrai un tradīcijām tiesnešu vara un autoritāte izriet no personu lielās cieņas un respekta pret tiesnesi. Iepriekš minētais aspekts izskaidro faktu, kāpēc kādas personas vai koleģiālas institūcijas tiesības vērtēt tiesneša profesionālās aktivitātes tiek uzskatītas par nesavienojamām ar tiesneša neatkarību. Kā vienīgā tiesneša darba vērtētāja tiek uzskatīta augstākās

⁵⁷ Latvijas Republikas Satversmes tiesas 2007.gada 8.jūnija spriedums lietā Nr.2007-01-01 „Par likuma “Par iedzīvotāju ienākuma nodokli” 13. panta pirmās daļas 2. punkta vārdu “līdz 1996. gada 1. janvārim” un 13. panta pirmās daļas 3. punkta atbilstību Latvijas Republikas Satversmes 91. pantam”. 24.1.punkts. *Latvijas Vēstnesis*, 14.06.2007, Nr.95.

⁵⁸ Ibid.

instances tiesa. Šajā novērtēšanas sistēmā uzmanība tiek fokusēta uz jautājumiem, kas saistīti ar tiesību normu pareizu piemērošanu, bet neapskata pārējos jautājumus, piemēram, darbības, kas notiek tiesas sēdē.⁵⁹

Tomēr iepriekš minētā nostāja pilnībā neizslēdz augstāk stāvoša tiesneša tiesības neformāli veikt tiesneša novērtēšanu. Novērtēšana tiek izmantota, lai gūtu vispārīgu priekšstatu par tiesnešu darba rezultātiem. Šajās valstīs tiesnešu individuāla novērtēšana galvenokārt ir anonīma, tās rezultāti netiek fiksēti tiesneša personiskajā lietā un tā neietekmē tiesneša karjeras attīstību. Tomēr arī šajās valstīs individuālie novērtēšanas rezultāti dažkārt neformāli var tik izmantoti amata paaugstināšanas gadījumos.

Citās valstīs pieeja tiesnešu individuālai novērtēšanai nav tik noliedzoša un daži novērtēšanas aspekti ir ieviesti, savukārt vēl citās pastāv tiesnešu darba rezultātu gan regulāra, gan neregulāra novērtēšanas sistēmas. Šajās valstīs tiesnešu aktivitāšu vērtēšana netiek uztverta kā apdraudējums tiesnešu neatkarībai. Turklāt, lai nodrošinātu tiesnešu neatkarību, šajās valstīs visos tiesnešu novērtēšanas procesa līmeņos pastāv aizsargmehānismi. Šie aizsargmehānismi ir garantija tiesnešu neatkarībai un izpaužas kā publicētas vadlīnijas novērtēšanas kritēriju un piemērojamo procedūru noteikumu formulēšanai, kā arī skaidri definēta novērtēšanas institūcija. Visbeidzot, tiesneša tiesības novērtēšanas procesa laikā ir nozīmīgas, lai nodrošinātu caurskatāmību un līdzsvaru starp novērtēšanas procesu un tiesnešu neatkarību, kā arī, lai izvairītos no citiem riskiem. Tiek arī norādīts, ka tiesnešu neatkarība nenozīmē, ka tiesnesis nav atbildīgs par savu darba kvalitāti, kā arī tiesnešu neatkarība nav tiesneša privilēģija savās interesēs, bet gan tā nepieciešama, lai nodrošinātu tiesību virsvaldību un tiesu respektēšanu.⁶⁰ Tiesneša un tiesu darba rezultātu novērtēšana ir veicama, jo tiesas tiek finansētas no sabiedrības maksātajiem nodokļiem un ieņem nozīmīgu lomu personu tiesību un tiesisko interešu aizsardzībā.⁶¹ Eiropas Savienības valstu pārsvarā uzņemtais kurss liecina, ka novērtēšana ir jauna un fundamentāli svarīga kvalitatīvas tiesu sistēmas nodrošināšanai.

Apskatot sīkāk tiesnešu kvalifikācijas un darba rezultātu novērtēšanu ārvalstīs, jānorāda, ka pastāv milzīga atšķirība starp ārvalstīs esošajām novērtēšanas sistēmām, kas saistīta ar to, ka pastāv dažādas tiesiskās procedūras un metodes tiesnešu uzraudzībai. Ārvalstu tiesu sistēmas, ņemot vērā tiesnešu kvalifikācijas un darba rezultātu novērtēšanas mērķus, varētu iedalīt trijās grupās:

- Pirmajā grupā pieskaitāmas tiesu sistēmas, kurās tikai izņēmuma kārtā pastāv ierobežota un neformāla tiesnešu izvirzīšanas procedūra. Piemēram, Anglijā, Velsā un Īrijā nav individuālu tiesnešu novērtēšanas pasākumu.
- Otrajā grupā pieskaitāmas tiesu sistēmas, kurās tiesnešu novērtēšana nav tik strikti saistīta ar individuālu tiesneša novērtēšanu, bet gan ar tiesu sistēmas darba rezultātu uzlabošanu kopumā (piemēram, Norvēģijā, Dānijā, Zviedrijā, Somijā un Nīderlandē, kā arī Spānijā, lai arī tajā pastāv dažas būtiskas atšķirības). Norvēģijā nav formālas procedūras, ar kuru individuāli novērtēt tiesnesi, un nav arī paaugstināšanas procedūras, jo uz visām vakancēm notiek publiski konkursi, kuros var piedalīties ikviens atbilstošs interesents. Tiek veikta ikgadēja visas tiesas darbības novērtēšana.

⁵⁹ Poel, D.H. What do lawyers think about judicial evaluation? Responses to the Nova Scotia Judicial Development Project. <http://www.innovation.cc/volumes-issues/poel-wa-lawyers-do.pdf> Pēdējo reizi sk. 31.08.2008.

⁶⁰ European judicial systems. Edition 2008 (data 2006): Efficiency and quality of justice. http://www.coe.int/t/dg1/legalcooperation/cepej/evaluation/2008/Rapport2008_en.pdf Pēdējo reizi sk. 16.10.2008.

⁶¹ Albers, P. Performance indicators and evaluation for judges and courts. http://www.coe.int/t/dg1/legalcooperation/cepej/events/OnEnParle/MoscowPA250507_en.pdf Pēdējo reizi sk. 03.08.2008.

- Papildus iepriekšminētajām grupām, tiek izcelta arī trešā grupa, kurai pieskaitāmas tiesu sistēmas, kurās individuāla tiesnešu novērtēšana ir saistīta ar tiesnešu karjeras attīstības organizēšanu, ņemot vērā tiesnešu nopelnus (piemēram, Vācijā, Austrijā, Beļģijā, Bulgārijā, Francijā, Ungārijā, Itālijā, Lietuvā, Polijā, Portugālē un Rumānijā).⁶²

Līdz ar to valstīs, kur pastāv tiesnešu novērtēšanas sistēmas, tās tiek veidotas divu mērķu sasniegšanai – lai nodrošinātu tiesnešu karjeras attīstību un/ vai lai uzlabotu tiesu sistēmas darba rezultātus kopumā. Saskaņā ar vispārēju principu visi tiesneši ir pakļauti novērtēšanai, kaut arī biežums un kritēriji var mainīties. Tomēr dažās valstīs (piemēram, Austrijā, Beļģijā un Francijā) noteikta kategorija tiesnešu nav pakļauti novērtēšanai vispār.

Tiesu un tiesnešu darba rezultātu novērtēšanas sistēmas var iedalīta arī pēc tā, kādos līmeņos tiek veikta novērtēšana:

1. nacionālā līmenī,
2. tiesas līmenī,
3. tiesas departamenta līmenī,
4. individuāla tiesnešu novērtēšana.

Nacionālā līmenī novērtēšana parasti izpaužas kā visu tiesu darba rezultātu novērtēšana vispārīgi. Savukārt novērtēšana tiesas un tiesas departamenta līmenī notiek tikai konkrētās tiesas vai tiesas struktūrvienības ietvaros, bet individuālā tiesnešu novērtēšana ir fokusēta uz katra tiesneša darba rezultātu izvērtēšanu.

Dažās valstīs šis novērtēšanas uzdevums ir noteikts Tieslietu ministrijai vai tās inspekcijas iestādei, savukārt citās valstīs tieslietu padomei, augstākajai tiesai vai citai augstākas instances tiesai. Ievērojot tiesnešu neatkarību, individuālu tiesnešu novērtēšanu nevarētu veikt izpildvaras iestāde. To varētu veikt attiecīgās tiesas priekšsēdētājs, augstākas instances tiesa, tieslietu padome vai augstākā tiesa.

Tiesnešu individuāla novērtēšana ir ļoti būtiska, lai precīzi konstatētu katra tiesneša nopelnus un par tiem katram piešķirtu atbilstošu atlīdzinājumu. Par to liecina kaut vai tas, ka Itālijā pētnieki ir konstatējuši, ka vidējais lietu izskatīšanas termiņš starp tiesnešiem būtiski atšķiras. Viņi arī secinājuši, ja visi Itālijas tiesneši strādātu tik pat cītīgi kā pirmā ceturtdaļa no viņu novērtētajiem tiesnešiem, tad vidējais lietu izskatīšanas ilgums samazinātos par 17 līdz 42 procentiem.⁶³

Jānošķir tiesnešu individuāla novērtēšana no visas tiesu sistēmas novērtēšanas, tomēr jāņem vērā, ka katra tiesneša individuālais darbs veido kopējo tiesu sistēmas darbu. Tiek uzskatīts, ka tiesnešu novērtēšana un katra tiesneša kvalitātes celšana novedīs pie vispārējas tiesu sistēmas attīstības, kā arī visas tiesu sistēmas darbības uzlabošana veicina atsevišķu tiesnešu darba kvalitātes uzlabošanu. Līdz ar to arī šie procesi nav pilnībā atraujami, un tiesnešu individuālās novērtēšanas sistēma ir salīdzinoši cieši saistīta ar visas tiesas darbības novērtēšanas sistēmu. Pirmkārt, pastāv cieša saite starp tiesu varas kvalitāti un tiesnešu profesionālismu. Otrkārt, tiesnešu individuālais profesionālisms viens pats nevar garantēt tiesas, kurā tiesnesis strādā, sniegto “pakalpojumu” augstu kvalitāti. Kvalitāte ir atkarīga arī no tiesnešu līdzstrādniekiem (palīga, sekretāra, kancelejas darbiniekiem u.c.) un darba apstākļiem.

⁶² Presentation by Jean-Paul Sudre. Final Report. Working group on evaluation of judges. European network of Councils for the judiciary. Barcelona 2-3 June, 2005. http://www.coe.int/t/dg1/legalcooperation/cepej/quality/EvalJuges_en.pdf Pēdējo reizi sk. 02.08.2008.

⁶³ Albers, P. Performance indicators and evaluation for judges and courts. http://www.coe.int/t/dg1/legalcooperation/cepej/events/OnEnParle/MoscowPA250507_en.pdf Pēdējo reizi sk. 03.08.2008.

Visbeidzot tiesu darbu novērtēšana ir kļuvusi aizvien ciešāk saistīta ar tiesnešu individuālās darbības kvalitāti. Tiesnešu kvalifikācijas novērtēšana nevar tikt nodrošināta, neņemot vērā visas tiesu sistēmas, kuras sastāvdaļa ir katrs tiesnesis, stāvokli.

Kopumā vērtējot, pastāv divas tiesnešu karjeras sistēmas, kur:

1. karjeras attīstība ir atkarīga no darba stāža vai
2. karjeras attīstība ir atkarīga no tiesneša darba kvalitātes un nopelniem, vienam vai vairākiem tiesnešiem objektīvi tos novērtējot un izdiskutējot vērtējumu ar pašu novērtējamo tiesnesi.⁶⁴

1.3.2. Tiesību avoti, kas regulē novērtēšanu

Atkarībā no novērtēšanas sistēmas mērķiem normatīvajos aktos tiek ietverti novērtēšanas procedūras noteikumi un novērtēšanas kritēriji, kuri formulēti, ievērojot tiesnešu neatkarības principu un tiesnešu kapacitāti, lai varētu efektīvi apmierināt tiesu sistēmas lietotāju vajadzības.

Ārvalstīs galvenie noteikumi un principi, kas attiecas uz tiesnešu novērtēšanu, tiek ietverti likumos (piemēram, Bulgārijā likums “Par tiesu sistēmu”) un dažreiz pat valstu konstitūcijās.

1.3.3. Tiesneša novērtēšanas gadījumi

Individuāla tiesneša personisko un profesionālo iemaņu novērtēšana tiek veikta šādos gadījumos:

1. lemjot par personas iecelšanu par tiesnesi (piemēram, Vācijā⁶⁵);
2. kad beidzas pārbaudes laiks un tiek lemts par tiesneša iecelšanu uz nenoteiktu laiku (piemēram, Igaunijā⁶⁶ un Ungārijā – pēc pirmajiem trīs gadiem, Lietuvā⁶⁷ – pēc pirmajiem pieciem gadiem);
3. lai veicinātu darba rezultātus (piemēram, ASV⁶⁸);
4. lemjot par tiesneša paaugstināšanu amatā (piemēram, ASV, Zviedrijā, Lietuvā);
5. disciplinārlietas ierosināšanas gadījumā (piemēram, Igaunijā);⁶⁹
6. ja rodas aizdomas par tiesneša nepiemērotību ieņemamajam amatam (piemēram, Ungārijā);
7. pats tiesnesis izsaka vēlmi, lai novērtē viņa darbu un kvalifikāciju (piemēram, Ungārijā, Slovēnijā);
8. ja tiesnesis ir iecelts uz nenoteiktu laiku, tad ik pēc noteikta termiņa (piemēram, Ungārijā – ik pēc sešiem gadiem, Lietuvā – ik pēc 10 gadiem, ja vien nav iemesli ārkārtas⁷⁰ novērtēšanai);

⁶⁴ European Charter on the statute for judges.

http://www.coe.int/t/e/legal_affairs/legal_co-operation/legal_professionals/judges/instruments_and_documents/charte%20eng.pdf Pēdējo reizi sk. 10.08.2008.

⁶⁵ The German Judiciary Act. <http://www.iuscomp.org/gla/statutes/DRiG.pdf> Pēdējo reizi sk. 14.08.2008.

⁶⁶ Synthesis report concerning the responses to the questionnaire on the topic of the Working Group of ENCJ “Performance Management” and shared conclusions. <http://www.csm.it/ENCJ/pdf/RelazioneFinaleBruxelles6-6-2007EN.pdf> Pēdējo reizi sk. 02.08.2008.

⁶⁷ Law on Courts. http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_e?p_id=216134&p_query=&p_tr2= Pēdējo reizi sk. 09.08.2008.

⁶⁸ New Mexico Judicial Performance Evaluation Commission interneta vietne: www.nmjpec.org Pēdējo reizi sk. 02.08.2008.

⁶⁹ Synthesis report concerning the responses to the questionnaire on the topic of the Working Group of ENCJ “Performance Management” and shared conclusions. <http://www.csm.it/ENCJ/pdf/RelazioneFinaleBruxelles6-6-2007EN.pdf> Pēdējo reizi sk. 02.08.2008.

⁷⁰ Ārkārtas novērtēšana var tikt veikta pēc tās tiesas priekšsēdētāja iniciatīvas, kurā attiecīgais tiesnesis strādā, augstākas tiesu instances priekšsēdētāja vai pēc paša tiesneša iniciatīvas, ja ņemot vērā tiesneša darba rezultātus, rodas aizdomas, ka tiesnesim ir nepieciešams padziļināt profesionālās iemaņas.

9. pēc tiesas priekšsēdētāja vai augstākas instances tiesas priekšsēdētāja iniciatīvas (piemēram, Slovēnijā);
10. izskatot privātpersonu sūdzības (piemēram, Slovākijā)⁷¹.

1.3.4. Institūcija, kas veic novērtēšanu

Apskatot šo jautājumu vispārīgi, tad paši pirmie, kas veic tiesneša darba novērtēšanu ir tiesvedības dalībnieki. Kā reakcija uz tiesneša rīcības kvalitāti var izpausties tiesas nolēmuma pārsūdzēšana augstākā tiesu instancē vai sūdzības vai uzslavas iesniegšana attiecīgajā iestādē. Nākamais, kas veic novērtēšanu, ir augstāka tiesu instance, kura pārbauda tiesneša nolēmuma atbilstību tiesību normām un vispārīgajiem tiesību principiem.⁷² Jāatzīmē gan, ka tiesvedības dalībnieku un augstākas instances tiesas vērtējums ir par konkrētu lietu un neaptver visu tiesneša darbu. Kā neformāls vērtētājs ir arī plašsaziņas līdzekļi, kuri kāda procesa ietvaros vai vispārīgi var izteikt vērtējumu par tiesnesi. Šim vērtējumam tiešas sekas nav, kaut gan netieši var ietekmēt tiesneša karjeras attīstību.⁷³

Valstīs, kurās eksistē tiesnešu individuāla novērtēšana, tā tiek organizēta divos līmeņos. Pirmkārt, sākotnējo novērtēšanu veic augstāk stāvošs tiesnesis, kontroles dienests vai koleģiāla institūcija. Otrkārt, īpaši noteikta augstāka iestāde (viena amatpersona vai koleģiāla institūcija) pieņem galīgo lēmumu, vadoties no sākotnējā novērtēšanā izdarītajiem secinājumiem. Vērtējot tiesneša darba rezultātus, novērtēšanu var veikt *ad hoc* iestāde, kuras sastāvs un būtība var mainīties, vai arī izpildvaras iestāde.

Virzoties uz lielāku institucionālo neatkarību, radusies nosliece atbildību par tiesnešu darbības novērtēšanu piešķirt pašai tiesu varai, iestādei, kas pieņem lēmumu par tiesneša karjeras attīstību, ir jābūt neatkarīgai no izpildvaras.⁷⁴ Tādējādi atbildība par tiesnešu novērtēšanu dažādos veidos ir piešķirta tiesu priekšsēdētājam (piemēram, Ungārijā, Rumānijā, Slovākijā, Beļģijā, Horvātijā un Nīderlandē)⁷⁵, īpašām komisijām, kuru sastāvā ir un kuras kontrolē tiesneši (piemēram, Igaunijā), tiesu personāla padomēm (piemēram, Slovēnijā) vai augstāko tiesu tiesnešiem (piemēram, Polijā un Rumānijā).⁷⁶

Tomēr daudzās valstīs tiesnešu novērtēšanu un iecelšanu veic izpildvaras iestāde, piemēram, Anglijā, daudzās Vācijas zemēs, Francijā un Zviedrijas augstāko instanču tiesām, bet tiesneši ir iesaistīti kā konsultanti. Vācijā daļā zemju to veic speciāli izveidotas komisijas, savukārt pārējā daļā tieslietu ministrs. Abos gadījumos arī Vācijā tiesneši tiek pieaicināti kā konsultanti, kuri sniedz viedokli par kandidāta piemērotību, fokusējoties uz viņa profesionālajām iemaņām un līdzšinējo darbu rezultātiem. Francijā Augstākā tiesu padome (*Conseil superieur de la magistrature* – franču val.) ieņem nozīmīgu

⁷¹ Ikvienam ir tiesības iesniegt sūdzību par tiesneša rīcību. Tās izskata attiecīgās tiesas priekšsēdētājs, bet dažkārt tieslietu ministrs. Viņi pārbauda sūdzībā minētos faktus un, ja nepieciešams, organizē savstarpējas pārrunas. Sūdzība jāizskata divu mēnešu laikā, un tā var novest pie disciplinārlietas ierosināšanas.

⁷² Fleck, Z. Judicial Independence and Its Environment in Hungary. // Priban, J., Roberts, P., Young, J. Systems of Justice in Transition. Central European Experiences since 1989. Ashgate, 2003. 121.-141.lpp.

⁷³ Albers, P. Performance indicators and evaluation for judges and courts.

http://www.coe.int/t/dgl/legalcooperation/cepej/events/OnEnParle/MoscowPA250507_en.pdf Pēdējo reizi sk. 03.08.2008.

⁷⁴ Oberto, G. Selection, training, career and status of judges: international standards and the Italian experience <http://www.geocities.com/CollegePark/Classroom/6218/yerevan/report.htm> Pēdējo reizi sk. 16.08.2008.

⁷⁵ Synthesis report concerning the responses to the questionnaire on the topic of the Working Group of ENCJ "Performance Management" and shared conclusions. <http://www.csm.it/ENCJ/pdf/RelazioneFinaleBruxelles6-6-2007EN.pdf> Pēdējo reizi sk. 02.08.2008.

⁷⁶ Pirmsiestāšanās procesa ES monitorings: Tiesu kapacitāte. OSI/ EU Accession Monitoring Program, 2002, 32.lpp.

lomu novērtēšanā. Tā uzklausa kandidātus un sniedz viedokli par tieslietu ministra izvirzītā kandidāta kvalifikāciju. Tā var dot negatīvu atzinumu, kurš ir saistošs.

Tiesneši tiek iesaistīti komisijās, kuras pieņem lēmumus attiecībā uz tiesneša karjeras attīstību. Eiropā sastopami divas šādu komisiju veidi – tieslietu padome un neatkarīga tiesu administrācijas aģentūra. Pirmajā variantā, kā tas ir Itālijā, šādas iestādes funkcija ir tiesnešu karjeras attīstības noteikšana. Otrajā, kā tas ir Spānijā un Zviedrijā, tiesnešu novērtēšana un iecelšana ir tikai daļa no to veicamām funkcijām. Papildus tās veic visas tiesu sistēmas organizēšanu un vadīšanu.⁷⁷ Savukārt, atkal citās valstīs tiek nodalīta iepriekš minētās funkciju pildīšana un šajās valstīs tieslietu padomei vai līdzīgai institūcijai ir tikai neliela atbildība un pienākumi attiecībā uz tiesnešu karjeras attīstību.

Valstīs, kurās tieslietu padomes pamatfunkcija ir tiesnešu karjeras attīstības pārraudzīšana, tiesnešu novērtēšanai ir individuāla pieeja un tiek norādīts, ka tieslietu padome ir līdzās tiesnesim visu viņa karjeru. Novērtēšanas vadlīnijām ir jānovērš iespējamie aizvainojumi, kļūdas un neobjektivitāte. Dažreiz novērtēšanu veic paši tiesneši (novērtēšanas komisija) un bieži tās lēmumi ir pārbaudāmi administratīvajā tiesā (Beļģija, Francija, Itālija un Portugāle) vai vispārējās jurisdikcijas tiesā, kā arī dažās valstīs tieslietu padome darbojas kā apstrīdēšanas institūcija, kurā var apstrīdēt izdarīto tiesneša novērtējumu (Portugālē un Rumānijā).

Francijā tiesneša paaugstināšanu amatā iesaka tieslietu ministrs, sākotnēji gan pašam tiesnesim ar lūgumu par karjeras attīstību ir jāvērsas pie tieslietu ministra un Augstākās tiesu padomes, kura tieslietu ministram sniedz savu viedokli atbalstīt vai neatbalstīt šādu lūgumu. Tā var pat piedāvāt citu kandidātu.⁷⁸

Spānijā Tiesu augstākā padome (*Consejo General del Poder Judicial* – spāņu val.) atbild par tiesnešu iecelšanu un novērtēšanu. Tai pašai ir savs inspekcijas serviss, kurš pārrauga tiesu darbību no tādiem aspektiem, kā lietu izskatīšanas ilguma, izskatīto un neizskatīto lietu skaita. Tā mērķis ir apkopot informāciju iecelšanas un vērtēšanas komisijai un uzraudzīt, vai tiesas un tiesneši ievēro nospraustos standartus, kā arī piedāvāt konstatēto problēmu risinājumus un rekomendācijas.⁷⁹

Dažās Vācijas zemēs tiesnesi uz paaugstināšanu amatā iesaka tiesnešu izvēles komisija (*Richterwahlausschuss* – vācu val.). Šīs komisijas sastāvā ir 11 līdz 15 locekļi, kuri ir no zemes parlamenta un tiesu varas. Galīgo lēmumu gan pieņem attiecīgās zemes tieslietu ministrs. Savukārt citās Zemēs nav šādas komisijas, un lēmumu pieņem zemes tieslietu ministrs. Tiek izteiktas aizdomas, ka lemjot, kuru tiesnesi paaugstināt amatā, tieslietu ministrs izvēlas to tiesnesi, kurš viņam vai viņa partijai liekas simpātiskās un pieņemamāks. Līdz ar to Vācijā pastāv politiska ietekme uz tiesnešu karjeras attīstību.

Federālajā līmenī lēmumus attiecībā uz tiesneša karjeru pieņem institūcija, kas ir līdzīga iepriekš minētajai izvēles komisijai – *Präsidentrat*, kura sastāv no tiesnešiem un kura tieslietu ministram sniedz viedokli par tiesnesi. Tā savu viedokli pamato, izvērtējot attiecīgā tiesneša darba rezultātus.⁸⁰

⁷⁷ Bell J. *Judiciaries within Europe. A Comprehensive Review.* Cambridge University Press, 2006. 17-18.lpp.

⁷⁸ *Ibid.*, 55.lpp.

⁷⁹ *Ibid.*, 185.lpp.

⁸⁰ *Ibid.*, 121-123.lpp.

Itālijā Augstākā tiesu padome sastāv no Valsts prezidenta, prokuratūras pārstāvja, 20 tiesnešiem un 10 parlamenta pārstāvjiem (universitāšu profesori un juristi ar 15 gadu darba stāžu). Itālijā tā lemj par tiesnešu kandidātu izvēli, pieņemšanu darbā, karjeras attīstību un disciplinārbildību.

Horvātijā Tiesu augstākā padome sastāv no 11 locekļiem, no kuriem septiņi ir tiesneši, divi advokāti un divi universitāšu profesori. Tos ievēl parlaments pēc tieslietu ministra ierosinājuma.

Ungārijā Nacionālā tiesu padome sastāv no Augstākās tiesas priekšsēdētāja, deviņiem tiesnešiem, tieslietu ministra, ģenerālprokurora, Advokātu padomes priekšsēdētāja un diviem parlamenta deputātiem. Tās kompetencē ir tiesu sistēmas organizēšana un vadīšana, tai skaitā tiesnešu iecelšana.

ASV novērtēšanu veic neatkarīga pētniecības institūcija, kura sastāda rakstisku ziņojumu, iegūstot informāciju no indivīdiem un profesionāļiem, kam bijis kontakts ar novērtējamo tiesnesi. Kā arī novērtēšana tiek veikta, organizējot intervijas ar novērtējamiem tiesnešiem. Pirms intervijām tiesneši tiek iepazīstināti ar iepriekš minētajiem aptaujas rezultātiem. Tiesnešiem ir tiesības iesniegt savu redzējumu par saviem darba rezultātiem.⁸¹

Slovēnijā novērtēšanu organizē Tieslietu padome, kura sastāv no tiesnešu vidus izvēlētiem pārstāvjiem. Pašu vērtēšanu veic Tieslietu padomes izveidota speciāla komisija, kura sastāv no visu tiesu instanču tiesnešiem.

Lietuvā atbilstoši Tiesu likumam un Tiesnešu darbības regulārās novērtēšanas noteikumiem tiesnešu darba rezultātus vērtē Tiesnešu padome. Kad notiek tiesnešu novērtēšana amata paaugstināšanas gadījumā, tad to veic speciāla izvēles komisija. Periodisko novērtēšanu (parasto un ārkārtas) veic *ad hoc* novērtēšanas komisija, kura sastāv no trīs augstākas tiesu instances tiesnešiem. To izveido augstākas tiesu instances priekšsēdētājs.

Izraēlā tiesnešu iecelšanu un novērtēšanu veic Tiesnešu iecelšanas komisija. Tās apakškomisija rīko intervijas ar kandidātiem, un pēc tam kandidāti tiek nosūtīti uz nedēļu ilgām kursiem, kuros ar testa palīdzību tiek pārbaudīta kandidātu atbilstība tiesnešu amatam (dažādas tiesneša amata pildīšanai svarīgas īpašības). Pēc intervijām un kursos uzrādītajiem rezultātiem, apakškomisija lemj par kandidātiem, kurus virzīt tālāk uz Tiesnešu iecelšanas komisiju.

Bulgārijā tiesnešu karjeras attīstību un kvalifikācijas novērtēšanu organizē un veic Augstākā tiesu padome, kas izveido Tiesnešu vērtēšanas komisiju, kura sagatavo informāciju (atzinumu) un sniedz vērtējumu par tiesneša darbu un kvalifikāciju.

Čehijā tiesu priekšsēdētāji veic tiesnešu novērtēšanu. Tie rakstveidā sastāda novērtēšanas ziņojumu, kurā ietilpst informācija no attiecīgās tieslietu padomes par lēmumu pieņemšanu un pieņemtajiem nolēmumiem, kā arī Tieslietu akadēmijas ziņojums un novērtējums par tiesneša izietajiem apmācības kursiem. Tiesas priekšsēdētājs sniedz savu vērtējumu par tiesneša kompetenci, novērtējot to ar "teicami", "apmierinoši" vai "neapmierinoši".

Rumānijā tiesnešu novērtēšanu veic tiesas priekšsēdētājs un augstākas tiesas instances tiesneši, bet apelācijas tiesas priekšsēdētājus vērtē speciāla tieslietu ministra izveidota komisija. Novērtēšanu veic

⁸¹ New Mexico Judicial Performance Evaluation Commission interneta vietne. www.nmjpec.org Pēdējo reizi sk. 01.08.2008.

arī tiesu inspektori: uzraugošie tiesneši apelācijas instances tiesā un vispārīgie tiesu inspektori Tieslietu ministrijā. Novērtēšana notiek stingri tiesu sistēmas ietvaros. Citu tiesību profesiju pārstāvjiem un sabiedrības locekļiem nav iespējas piedalīties tiesnešu novērtēšanā.

Slovākijā novērtēšanu veic attiecīgās tiesas priekšsēdētājs, izdarot savus secinājumus par tiesnesi, vērtējot pieņemtos nolēmumus un apelācijas tiesas viedokli par tiesnesi. Tiek norādīts, ka ombudsmeņa iesaistīšana tiesnešu vērtēšanā efektīvāku sūdzību procedūru un uzlabotu tiesnešu darbību.

1.3.5. Novērtēšanas regularitāte

Novērtēšanas biežums ir atkarīgs no novērtēšanas sistēmas un mērķa. Tiesnešu individuāla novērtēšana var tik veikta regulāri – ik pēc noteikta laika –, kā arī neregulāri, iestājoties noteiktiem apstākļiem.

Novērtēšana, kura saistīta ar karjeras attīstību, tiek sasaistīta ar nepieciešamību pirms paaugstināšanas amatā veikt tiesneša kvalifikācijas novērtēšanu un novērtēt tiesneša atbilstību amatam, uz kuru viņš pretendē. Novērtēšana var tik veikta pēc paša tiesneša lūguma vai novērtēšanas iestādes lēmuma. Pirms katra lēmuma, kas var ietekmēt tiesneša karjeras attīstību, ir jāveic periodiska un/ vai vienreizēja iepriekšēja novērtēšana.

Tomēr regulāra tiesneša novērtēšana un raksturojuma labošana vai papildināšana nav vienmēr obligāti jāsaista ar karjeras attīstību. Šāda veida novērtēšanai mērķis var būt arī nodrošināt regulāru monitoringu pār tiesnešu kvalifikāciju.

Vācijā pierādījumi darba efektivitātei tiek gūti no regulāro novērtēšanu rezultātiem. Sākotnēji, kad tiesnesis tiek apstiprināts amatā, viņš tiek vērtēts ik pēc diviem vai trīs gadiem – atkarīgs no katras zemes noteikumiem. Uz nenoteiktu laiku ieceltie tiesneši tiek vērtēti ik pēc četriem gadiem.⁸²

Slovēnijā tiesneši, kuriem ir trīs gadu pārbaudes laiks, šajā laikā tiek vērtēti katru gadu, kā arī vēl trīs gadus pēc pārbaudes termiņa beigām. Tiesnešu novērtēšana var arī notikt jebkurā laikā pēc tiesas priekšsēdētāja, augstākas instances tiesas priekšsēdētāja vai pēc paša tiesneša iniciatīvas.

Igaunijā ir ieviesta obligāta novērtēšana nesen ieceltajiem tiesnešiem viņu pārbaudes perioda beigās, bet pēc tam, kad viņi ir apstiprināti, tiesneša sniegums nav pakļauts periodiskai izvērtēšanai.⁸³

Polijā tiesnešu novērtējuma veikšanai izmanto daļu no tās informācijas, kura iegūta no īpaši ieceltu tiesnešu inspektoru regulārajām pārbaudēm, kas notiek reizi trijos gados.⁸⁴

Bulgārijā vērtēšanu veic pēc pirmajiem trīs gadiem, kad tiek lemts par tiesneša iecelšanu uz nenoteiktu laiku, un lemjot par tiesneša paaugstināšanu amatā, kā arī tiesnešu novērtēšana tiek veikta ik pēc pieciem gadiem līdz tiesnesis sasniedz 60 gadu vecumu.

Čehijas Republikā pilsētas un rajona tiesu tiesneši tiek novērtēti pēc pirmajiem trīs gadiem un pēc tam ik pēc pieciem gadiem. Augstāku instanču tiesu tiesneši – ik pēc pieciem gadiem.

⁸² Bell, J. *Judiciaries within Europe. A Comprehensive Review*. Cambridge University Press, 2006. 121-123.lpp.

⁸³ Albers, P. *Performance indicators and evaluation for judges and courts*.

http://www.coe.int/t/dg1/legalcooperation/cepej/events/OnEnParle/MoscowPA250507_en.pdf Pēdējo reizi sk. 03.08.2008.

⁸⁴ Ibid.

Slovākijā ik pēc pieciem gadiem tiek veikta tiesneša darba rezultātu novērtēšana.

1.3.6. Informācijas iegūšanas un apkopošanas metodes

Tiesneši tiek novērtēti un iecelti amatā, ņemot vērā viņa „nopelnus”, bet šī termina izpratne un „nopelnu” novērtēšanas process un metodes ir dažādas.⁸⁵

Karjeras attīstības gadījumos tiesnešu individuālā novērtēšana tiek veikta dažādos veidos. Lielākajā daļā gadījumu tiesnešu novērtēšanas procesā ir iesaistīts pats tiesnesis, kas tiek vērtēts, augstākas instances tiesneši, citi tiesneši vai arī speciāla koleģiāla institūcija. Tiesnešu novērtēšana bieži notiek, veidojot tiesnešu reitingu pēc noteiktas vērtību skalas.

Būtu jāizmanto tādas metodes, kas ļautu iegūt informāciju vismaz par šādām tiesneša kvalitātēm:

1. teorētiskajām un juridiskajām zināšanām,
2. tiesu prakses pārzināšanu,
3. tiesu procesa vadīšanas ātrumu un efektivitāti,
4. personiskajām īpašībām (komunikācijas īpašībām, pieklājību, precizitāti, godīgumu, cienīgumu utt.),
5. profesionālo uzvedību.

Lai iegūtu informāciju, uz kā pamata izdarīt vērtējumu par tiesneša kvalifikāciju un darba rezultātiem, tiek izmantotas šādas metodes:

Tiesneša lietvedībā bijušo un esošo lietu materiālu analīze (piemēram, Ungārijā, Dānijā, Igaunijā, Bulgārijā, Somijā, Īrijā un Nīderlandē).⁸⁶ Ungārijā tiek analizēti vismaz 50 pabeigtu lietu materiāli, lielāko daļu no lietām izvēloties pēc nejaušības. Pats novērtējamais tiesnesis var ieteikt analizēt piecu lietu materiālus, savukārt apelācijas instances tiesa, kas izskata tiesneša nolēmumus apelācijas kārtībā, var ieteikt analizēt vēl papildus lietas.

Arī Bulgārijā pēc tiesneša pārsūdzēto nolēmumu pārbaudes apelācijas kārtībā tiek novērtēti tiesneša darba rezultāti. Proti, apelācijas instances tiesai rodas zināms vērtējums par tiesneša nolēmumu kvalitāti, un šis vērtējums var tikt ņemts vērā, lemjot par tiesneša karjeras attīstību jeb paaugstināšanu par tiesnesi apelācijas instances tiesā.

Tomēr šis mehānisms nav pilnīgs, jo ne visi tiesneša nolēmumi tiek pārsūdzēti apelācijas kārtībā, kā arī jāņem vērā, ka brīdī, kad lietu izskata apelācijas instances tiesa, var būt mainījušies apstākļi, kuru dēļ pārsūdzētais nolēmums ir jāatceļ.

Statistikas informācijas apkopšana no datu bāzēm un to analīze (izskatīto lietu skaits, pārsūdzēto nolēmumu skaits, apelācijas kārtībā atceltie nolēmumi utt.). Nīderlandē salīdzinoši statistikas dati tiek plaši izmantoti tiesnešu individuālajā novērtēšanā, salīdzinot to ar vidējo statistikas rādītāju tajā pašā tiesā vai reģionā un ar tādu paša līmeņa tiesneša darba rezultātiem. Dati par katra tiesneša darba rezultātiem tiek apkopoti kopējā tabulā, un katrs tiesnesis var iepazīties ar sava darba rezultātiem kopsakarā ar pārējo tiesnešu darbu.⁸⁷

⁸⁵ Bell, J. *Judiciaries within Europe. A Comprehensive Review.* Cambridge University Press, 2006. 15.lpp.

⁸⁶ Synthesis report concerning the responses to the questionnaire on the topic of the Working Group of ENCJ “Performance Management” and shared conclusions. <http://www.csm.it/ENCJ/pdf/RelazioneFinaleBruxelles6-6-2007EN.pdf> Pēdējo reizi sk. 02.08.2008.

⁸⁷ 07.08.2008 e-pasta vēstule no *Monique van der Goes* (Nīderlandes Tieslietu padome).

Igaunijā elektroniskā datu bāze automātiski apkopo statistikas informāciju par tiesneša darbu, tomēr tiesnesim ir tiesības pārbaudīt tās pareizību, lai arī atbildīgs par šīs informācijas pareizību ir tiesas priekšsēdētājs.⁸⁸

Jānorāda gan, ka šī metode sniedz statistisku, nevis izskatīto lietu kvalitātes vērtējumu.⁸⁹ Analizējot tādus objektīvus datus kā iegūto vai pabeigto tiesu lietu skaitu vai lietas izskatīšanas ilgumu, nevar iegūt pareizu priekšstatu, jo vienam tiesnesim var būt mazāk lietu, bet sarežģītākas nekā citam, kuram ir daudz lietas, bet sarežģītības pakāpe ir mazāka. Skaitliskās sistēmas radītais stimuls faktiski var samazināt iztiesāšanas kvalitāti, ja to nepapildina kvalitātes kritēriji. Tikai kvantitatīva novērtēšana veicina tiesnešu koncentrēšanos uz lietu ātrāku izskatīšanu, nevis to pienācīgu izlemšanu.⁹⁰

Eksāmenu kārtošana. To mērķis ir pārbaudīt gan tehniskās juridiskās zināšanas, gan indivīda personisko un psiholoģisko atbilstību amatam. Mutiskie eksāmeni ļauj novērtēt tiesneša personiskās īpašības, bet tie pēc savas dabas ir patvaļīgāki un atvērtāki ļaunprātīgai izmantošanai nekā anonīmi rakstiski eksāmeni. Kompromiss būtu rodams tāds, ka pēc iespējas tiek novērsti iespējamie riski un mutiskā novērtēšana tiek padarīta pēc iespējas objektīvāka. Piemēram, mutiskās novērtēšanas komisijās būtu jābūt vairākiem locekļiem, vēlams, lai tie nāktu no vairākām institūcijām un būtu vairāk nekā vienas institūcijas atlasīti. Jābūt skaidrām un rakstiski izstrādātām intervijas vadlīnijām, katra tiesneša novērtēšana būtu jānoformē rakstiski, lai nepieciešamības gadījumā tiesnesis varētu iesniegt iebildumus.⁹¹

Piemēram, Somijā, Dānijā un Rumānijā, papildus dažādām prasībām, kas saistītas ar tiesas vadīšanu, piemēram, vadīšanas plāna un redzējuma iesniegšanu, kandidātiem uz tiesas priekšsēdētāja amatu jānokārto psiholoģiskās uzvedības tests. Igaunijā nav formālu kritēriju personiskajām īpašībām un dotībām, – priekšsēdētājs tiek izvēlēts no attiecīgās tiesas tiesnešiem. Nīderlandē kandidātiem uz tiesas priekšsēdētāja amatu jāiziet speciāli apmācības kursi, un kolēģiem ir jābūt respektam pret kandidātu.⁹² Itālijā vienīgā prasība paaugstināšanai ir zināšanu testa kārtošana, kaut gan tiek norādīts, ka reti notiek tā, ka tas netiek nokārtots.⁹³

Tiesneša tiesas procesa vadīšanas mākas novērošana. Vācijā papildus citām informācijas vākšanas metodēm attiecīgās tiesas priekšsēdētājs personīgi, piedaloties tiesas sēdēs, novēro tiesneša tiesas procesa vadīšanas māku un sniedz par to vērtējumu.⁹⁴

Juristu un citu personu sniegto viedokļu par konkrēto tiesnesi apkopošana un novērtēšana. Veids, kādā var nodrošināt tiesnešu atbildību un noskaidrot tiesneša reputāciju, ir sniegt sabiedrībai iespēju izteikt viedokli par tiesneša darbu, tai skaitā, ieviešot sūdzību mehānismu. Šādi mehānismi var būt noderīgs informācijas avots, kas var veicināt tiesnešu darba uzlabošanu, jo tiem gan ir labojoša, gan arī sodoša funkcija.

⁸⁸ 07.08.2008 e-pasta vēstule no *Monique van der Goes* (Nīderlandes Tieslietu padome).

⁸⁹ Bell J. *Judiciaries within Europe. A Comprehensive Review.* Cambridge University Press, 2006. 15.lpp.

⁹⁰ Pirmsiestāšanās procesa ES monitorings: Tiesu kapacitāte. OSI/ EU Accession Monitoring Program, 2002. 35.lpp.

⁹¹ Albers, P. Performance indicators and evaluation for judges and courts.

http://www.coe.int/t/dg1/legalcooperation/cepej/events/OnEnParle/MoscowPA250507_en.pdf Pēdējo reizi sk. 03.08.2008.

⁹² Synthesis report concerning the responses to the questionnaire on the topic of the Working Group of ENCJ "Performance Management" and shared conclusions. <http://www.csm.it/ENCJ/pdf/RelazioneFinaleBruxelles6-6-2007EN.pdf> Pēdējo reizi sk. 02.08.2008.

⁹³ Oberto, G. Selection, training, career and status of judges: international standards and the Italian experience.

<http://www.geocities.com/CollegePark/Classroom/6218/yerevan/report.htm> Pēdējo reizi sk. 16.08.2008.

⁹⁴ Bell, J. *Judiciaries within Europe. A Comprehensive Review.* Cambridge University Press, 2006. 121-123.lpp.

Turklāt, Igaunijā, Slovākijā un Slovēnijā ombudsmenim jeb tiesībsargam ir tiesības pieņemt sūdzības par tiesnešu darbu un noteiktos gadījumos ierosināt disciplinārlietas. Tomēr attiecībā uz ombudsmēņa tiesībām ierosināt disciplinārlietu tiek norādīts uz draudiem tiesnešu neatkarībai, un kopumā ombudsmenim būtu jābūt pakļautam tādiem pašiem kritērijiem un ierobežojumiem kā jebkuram citam valsts varas atzaram attiecībā ar tiesu varu, jo īpaši, ja ombudsmenis ir faktiski atkarīgs no likumdevēja vai izpildvaras vai ja tā neatkarība ir jebkādā veidā ierobežota.⁹⁵ Arī Čehijas Republikā pastāv sūdzību mehānisms, proti, indivīdi un juridisko profesiju pārstāvji var iesniegt sūdzības par tiesneša konkrētu rīcību. Nacionālā līmenī sūdzības izskata Tieslietu ministrija, bet tiesas līmenī – tiesas priekšsēdētājs. Savukārt Dānijā internetā ir forums, kurā juristi un pilsoņi var izteikties par tiesas un konkrētā tiesneša darbībām, sniegt to darba novērtējumu.⁹⁶

Paša tiesneša sniegtā pašvērtējuma analīze. Igaunijā, Dānijā, Nīderlandē un Rumānijā tiesnešiem nav iespējas izstrādāt ziņojumus par sevi un savām aktivitātēm. Īrijā tas ir iespējams, bet praksē tiesneši tos neraksta. Beļģijā, Horvātijā, Itālijā, Spānijā un sevišķi Somijā tiesneši novērtēšanas un iecelšanas procesā var sastādīt raksturojumu un sniegt paziņojumus par sevi.

Ekspertu novērtējumi, diskusijas, anketapaujas un mutiskas aptaujas. Lai iegūtu reālistisku un salīdzinošu informāciju no citām personām (piemēram, tiesas priekšsēdētājiem, tiesnešiem, tiesas darbiniekiem) par individuālu tiesnešu darba kvalitāti, var tik izmantotas anketapaujas, mutiskas aptaujas, ekspertu novērtējumi, diskusijas utt. Tās var sniegt gan objektīvu, gan subjektīvu informāciju par apskatāmajiem jautājumiem.⁹⁷ Nīderlandē pēc nejausības principa tiek aptaujāti novērtējamā tiesneša kolēģi par viņa prasmēm vadīt tiesas procesu un komunikācijas īpašībām.⁹⁸

Analīze par tiesnešu mācību rezultātiem, stažēšanos ārvalstīs, pedagoģiskajām un zinātniskajām aktivitātēm.

Analīze par tiesneša motivāciju un darba spējām, disciplīnu un ētikas normu ievērošanu. (piemēram, Bulgārijā).

Izmantojot punktu sistēmu. Spānijā tiesnešu karjeras attīstība tiek vērtēta citādāk. Ir noteikti konkrēti rādītāji, kas tiesnesim ir jāizpilda, un to izpilde norāda uz darba efektivitāti. Piemēram, pirmajai civiltiesu instancei gadā ir jāizskata 720 lietas, un tiesnesim ir jānostrādā 1760 darba stundas, no kurām 1650 jābūt tieši saistītām ar tiesas spriešanu. Pastāv punktu sistēma par konkrētām aktivitātēm. Piemēram, būtiska civillietas izskatīšana ir novērtējama ar 12 punktiem vai stundām, turpretī hipotēkas reģistrēšana ir novērtējama ar vienu punktu. Katrai tiesai ir savi rādītāji. Tiesneša darba rezultātā savāktie punkti nevar būt mazāk nekā 90 procenti no noteiktā skaita. Šāda sistēma ļauj novērtēt ne tikai tiesneša, bet arī visas tiesas darba rezultātus, proti, šie rezultāti var būt par pamatu, lai lūgtu jaunu tiesnešu pieņemšanu amatā vai papildu finanšu līdzekļus.⁹⁹

1.3.7. Tiesneša loma un tiesības novērtēšanas procesā

⁹⁵ Pirmsiestāšanās procesa ES monitorings: Tiesu kapacitāte. OSI/ EU Accession Monitoring Program, 2002, 33.-34.lpp.

⁹⁶ Synthesis report concerning the responses to the questionnaire on the topic of the Working Group of ENCJ "Performance Management" and shared conclusions. <http://www.csm.it/ENCJ/pdf/RelazioneFinaleBruxelles6-6-2007EN.pdf> Pēdējo reizi sk. 02.08.2008.

⁹⁷ How to assess quality in the courts? Quality Benchmarks for Adjudication are a means for the improvement of the activity of the courts. <http://www.oikeus.fi/uploads/6tegx.pdf> Pēdējo reizi sk. 17.08.2008.

⁹⁸ 07.08.2008 e-pasta vēstule no *Monique van der Goes* (Nīderlandes Tieslietu padome).

⁹⁹ Bell, J. *Judiciaries within Europe. A Comprehensive Review.* Cambridge University Press, 2006. 183-184.lpp.

Tiesnešiem ir jādod iespēja piedalīties novērtēšanas procesā, lai veidotos atgriezeniskā saikne starp viņiem un vērtētāju, tādējādi nodrošinot iespēju tiesnesim saprast to, kādos jautājumos viņam nepieciešams veikt savu zināšanu vai īpašību uzlabošanu un attīstību.

Novērtēšanas procesa laikā tiesnesim, kas tiek vērtēts, ir garantētas noteiktas tiesības. Tiesnesim ir jābūt dotai iespējai iepazīties ar lietas materiāliem, lūgt veikt novērtējumu, piedalīties dialogā ar novērtēšanas iestādi un pirms galīgā lēmuma pieņemšana sniegt savu vērtējumu.

Ungārijā, ja tiesnesis nepiekrīt izteiktajam novērtējumam, tad subjektam, kas veica novērtēšanu, pēc tiesneša lūguma, ir jāsniedz atbilde uz tiesneša izteiktajiem iebildumiem. Ja novērtēšanas rezultātā tiesnesis tiek atdzīts par nepiemērotu ieņemamajam amatam un 15 dienu laikā kopš novērtējuma publiskošanas vērtējums netiek anulēts, tad tiesnesis var to apstrīdēt darba tiesā. Rumānijā pilsētas un rajona tiesas tiesneši vērtējumu var apstrīdēt attiecīgās apelācijas tiesas priekšsēdētājam. Reģiona tiesas priekšsēdētājs vērtējumu var apstrīdēt tieslietu ministra izveidotā komisijā, savukārt apelācijas tiesas priekšsēdētājs vērtējumu var apstrīdēt tieši tieslietu ministram. Čehijas Republikā tiesnesis, tiesas priekšsēdētājs vai tieslietu ministrs var apstrīdēt pastāvīgās novērtēšanas komisijas lēmumu Augstākajā tiesā, kura pieņem galīgo lēmumu.

1.3.8. Vērtēšanas kritēriji

Kā jau iepriekš tika minēts, tad pastāv divas tiesnešu novērtēšanas sistēmas:

1. karjeras attīstība tiek padarīta atkarīga no darba stāža (piemēram, Austrijā, Zviedrijā¹⁰⁰) vai
2. karjeras attīstība ir atkarīga no tiesneša darba kvalitātes un nopelniem (piemēram, Slovēnijā).¹⁰¹

Valstīs, kurās novērtēšanu uzskata par draudu tiesnešu neatkarībai, kā galvenais kritērijs karjeras attīstībai ir nostrādātais darba stāžs. Sistēmās, kurās karjeras attīstība netiek sasaistīta tikai ar darba stāžu, karjeras attīstība tiek balstīta uz nopelniem. Tomēr darba stāžs un pieredze arī šajās sistēmās ieņem ne mazsvarīgu nozīmi tiesneša karjeras attīstībā, jo tiek uzskatīts, ka nostrādātais darba stāžs ir zināms nopelnu aspekts, lai arī šaurs.¹⁰² Kur darba stāžs un pieredze ir prioritizēta, tur tā aizēno tik pat svarīgu kritēriju kā tiesneša (kandidāta) nopelni. Līdz ar to ir jālīdzsvaro darba stāža un nopelnu nozīme tiesneša karjeras attīstībā. Dažās valstīs (Ungārijā un Portugālē) ir skaidri noteikts, ka darba stāžam tiesnešu karjeras attīstībā ir jābūt tik pat svarīgam kā tiesneša nopelniem.

Arī Eiropas Tiesnešu konsultatīvā padome (*Consultative Council of European Judges (CCJE)*) norāda, ka paaugstināšanas sistēma un karjeras attīstība modernajā pasaulē vairs nevar tikt balstīta tikai uz darba stāža ilgumu, jo sabiedrība ir ieinteresēta ne tikai tiesneša neatkarībā, bet arī kvalitātē. Turklāt Nīderlandē veiktās aptaujas liecina, ka pēc tiesas prāvnieku domām tiesvedības īsie termiņi nav galvenais priekšnoteikums tiesas darbības augstai kvalitātei. Proti, kā galvenos priekšnoteikumus tiesu prāvnieki minēja tiesneša kvalifikāciju un nolēmumu argumentāciju.¹⁰³

¹⁰⁰ Bell, J. *Judiciaries within Europe. A Comprehensive Review*. Cambridge University Press, 2006. 249.lpp.

¹⁰¹ European Chapter on the statute for judges.

http://www.coe.int/t/e/legal_affairs/legal_co-operation/legal_professionals/judges/instruments_and_documents/charte%20eng.pdf Pēdējo reizi sk. 10.08.2008.

¹⁰² Bell, J. *Judiciaries within Europe. A Comprehensive Review*. Cambridge University Press, 2006. 23.lpp.

¹⁰³ Albers, P. *Performance indicators and evaluation for judges and courts*.

http://www.coe.int/t/dg1/legalcooperation/cepej/events/OnEnParle/MoscowPA250507_en.pdf Pēdējo reizi sk. 03.08.2008.

Itālijā un Zviedrijā tiesneša statuss un funkcijas ir atdalītas no amata atlīdzības. Proti, samaksa ir atkarīga no darba stāža, savukārt statuss un funkcijas no paaugstināšanas.¹⁰⁴

Atbilstoši konkrētai sistēmai tiek arī formulēti vērtēšanas kritēriji. Sistēmās, kur karjeras attīstība ir atkarīga no darba stāža, kritēriju esamība ir mazāk aktuāls jautājums. Šis jautājums visaktuālākais ir valstīs, kur karjeras attīstība ir atkarīga no tiesneša darba kvalitātes un nopelniem, jo, lai varētu objektīvi un taisnīgi novērtēt darba rezultātus un nopelnus, ir jābūt skaidriem un precīziem kritērijiem.

Tiesneša darba novērtēšana notiek gan pēc kvantitatīviem, gan kvalitatīviem kritērijiem (piemēram, Izraēlā, Lietuvā, Polijā). Dažās valstīs (Dānijā, Spānijā un Zviedrijā) tiesnešu darba novērtēšanas galvenais mērķis ir novērtēt, cik efektīvs ir tiesu struktūru darbs un cik ātri tiek izskatītas lietas. Šajā pieejā galvenais uzsvars tiek likts uz tiesnešu darba kvantitatīvo novērtējumu un visas tiesu sistēmas efektivitāti. Savukārt citās valstīs (Vācijā, Bulgārijā, Somijā, Ungārijā, Itālijā, Lietuvā, Nīderlandē, Polijā un Rumānijā) novērtēšana tiek balstīta ne tikai uz kvantitatīviem kritērijiem, balstoties uz tiesnešu darba statistikas datiem. Tajās tiek formulēti kvalitātes kritēriji, pēc kuriem veic tiesnešu darba kvalitātes novērtēšana.

Precīziem un atbilstoši kritērijiem ir liela nozīme, jo, tieši vadoties pēc kritērijiem, tiek apkopota noteikta informācija par tiesnesi un viņa darba rezultātiem. Turklāt kritērijus paaugstināšanai amatā nepieciešams izstrādāt vairāk nekā tikai formālas atbilstības prasības, jo šādi formāli kritēriji nav pilnībā saistīti ar nopelniem. Jāizveido ir specifiski kritēriji, lai novērtētu spējas pildīt tiesu varas funkcijas, kā, piemēram, apzinīgums, uzticība, spējas izteikties mutiski un rakstiski un spēja komunicēt un strādāt ar iesaistītajām pusēm.¹⁰⁵

Viens no kritērijiem, kas tiek vērtēts pie tiesnešu novērtēšanas, ir tāds, kāda ir motivācija kļūt par tiesnesi un strādāt šajā amatā.¹⁰⁶ Tas norāda uz tiesneša ieinteresētību un vēlmi attīstīties. Tomēr arī valstīs, kurās karjeras attīstība ir atkarīga no nopelniem, tiek atzīts, lai tiesnesis tiktu paaugstināts amatā augstākas instances tiesā, tiesnesim ir jābūt nostrādājušam zemākas instances tiesā noteikts laiks.¹⁰⁷ Spānijā tiek uzskatīts, ka pēc septiņiem vai astoņiem gadiem tiesnesis ieguvis pietiekamu darba stāžu un tāpēc var kandidēt uz augstākas instances tiesneša amatu.¹⁰⁸ Savukārt Itālijā pēc vispārējā principa tiek uzskatīts, ka paaugstināšana no pirmās instances tiesneša amata uz apelācijas instances tiesas tiesneša amatu var notikt pēc 11 gadiem, bet uz kasācijas instances tiesu pēc septiņiem apelācijas instances tiesas tiesneša amatā nostrādātajiem gadiem.¹⁰⁹

Turklāt Spānijā tiek vērtēts, vai tiesnesis gadā ir nostrādājis atbilstošu darba stundu skaitu. Gadā ir jānostrādā 1760 darba stundas, no kurām 160 stundas ir jāpavada mācībās. Ja netiek sasniegts šis

¹⁰⁴ CCJE Opinion No. 1 (2001) on standards concerning the independence of the judiciary and the irremovability of judges. [https://wcd.coe.int/ViewDoc.jsp?Ref=CCJE\(2001\)OP1&Sector=secDGHL&Language=lanEnglish&Ver=original&BackColorInternet=FEF2E0&BackColorIntranet=FEF2E0&BackColorLogged=c3c3c3](https://wcd.coe.int/ViewDoc.jsp?Ref=CCJE(2001)OP1&Sector=secDGHL&Language=lanEnglish&Ver=original&BackColorInternet=FEF2E0&BackColorIntranet=FEF2E0&BackColorLogged=c3c3c3) Pēdējo reizi sk. 17.10.2008.

¹⁰⁵ Pirmsiestāšanās procesa ES monitorings: Tiesu kapacitāte. OSI/ EU Accession Monitoring Program, 2002. 29.lpp.

¹⁰⁶ Bell, J. *Judiciaries within Europe. A Comprehensive Review.* Cambridge University Press, 2006. 18.lpp.

¹⁰⁷ Abraham, H.J. *The judicial process: an introductory analysis of the courts of the United States, England and France.* 7th ed. New York. Oxford. Oxford University Press, 1998. 62.lpp.

¹⁰⁸ Bell, J. *Judiciaries within Europe. A Comprehensive Review.* Cambridge University Press, 2006. 188.lpp.

¹⁰⁹ Oberto, G. *Selection, training, career and status of judges: international standards and the Italian experience.* <http://www.geocities.com/CollegePark/Classroom/6218/yerevan/report.htm> Pēdējo reizi sk. 16.08.2008.

standarts, tiesnesim tiek lūgts iesniegt motivētu paskaidrojumu.¹¹⁰ Francijā dažkārt kā īpašs apstākļi, lemjot par tiesneša paaugstināšanu amatā, tiek ņemts vērā kandidāta ģimenes stāvoklis.¹¹¹

Kā arī vēl viens no tiesneša darba vērtēšanas kritērijiem ir tas, cik ātri tiesnesis izskata lietas. Ārvalstīs tiek atzīts, ka pastāv atšķirība starp civillietu, krimināllietu un administratīvo lietu izskatīšanas termiņiem. Piemēram, Nīderlandē visas tiesu lietas tiek sadalītas 48 dažādās kategorijās. Katrai lietu kategorijai ir noteikts aptuvenais laiks, kurā tiesnesim ir jāsaņem lieta izskatīšanai un jāizskata konkrētās kategorijas lieta. Katras kategorijas lietas izskatīšanas laiks tiek noteikts, ņemot vērā konkrētajā kategorijā ietilpstošo lietu sarežģītību. Šādas kategorijas tiek veidotas, jo nevar noteikt vienu vispārīgu termiņu, piemēram, civillietu izskatīšanai, jo atšķiras dažādu civillietu sarežģītības pakāpe. Tiesneši, kuru lietvedībā ir daudz lietu, var strādāt ar salīdzinoši vieglām lietām, bet savukārt tiesneši, kuriem lietvedībā ir maz lietu, var strādāt ar sarežģītām lietām. Tādējādi lietu dalīšana kategorijās palīdz arī precīzāk novērtēt tiesneša noslodzi.¹¹²

Bulgārijā tiesnešu kvalifikācija tiek vērtēta, vadoties pēc vispārīgiem un speciāliem kritērijiem. Vispārīgie kritēriji ir, piemēram, tiesneša lietvedībā esošo lietu skaits, kategorija un sarežģītība, normatīvo aktu ievērošana, atcelto nolēmumu skaits un atcelšanas pamatojuma analīze, profesionālās ētikas ievērošana un disciplinārlietas, tiesneša darba noslodze, salīdzinot ar citu tiesnešu noslodzi. Piemēram, pie speciāliem kritērijiem tiek pieskaitīti šādi kritēriji: nozīmēto tiesas sēžu grafiks, tiesas procesa vadīšanas prasmes. Savukārt attiecībā uz tiesu priekšsēdētājiem tiek izvirzīti tādi kritēriji kā prasmes strādāt komandā, veikt dažādus uzdevumus, spēja pieņemt lēmumus un reprezentācijas prasmes, kā arī tiek vērtēta uzvedība, kas saistīta ar tiesu varas prestiža spodrināšanu, komunikācijas īpašības ar iestādēm un privātpersonām.

Čehijas Republikā darba rezultātu novērtēšanas kritēriji ir saistīti ar tiesību jautājumu un judikatūras pārzināšanu, spējām pielietot šīs zināšanas praktiskajā darbā, tiesību teorijas zināšanu pārbaudi, spējām piedalīties vai organizēt tiesas vai kāda tās departamenta darbu, kā arī publikācijām un pedagoģisko darbu.

Veicot novērtēšanu, ir jāņem vērā, ka šo procesu un tā rezultātus var ietekmēt dažādi faktori. Piemēram, izmaiņas sabiedrībā, valsts budžetā un normatīvajos aktos var ietekmēt lietas, kas nonāk tiesu lietvedībā, un tāpēc arī radīt izmaiņas tiesneša darbā. Piemēram, jauna civilprocesa likuma stāšanās spēkā var radīt vismaz īslaicīgu ietekmi uz tiesnešu darba produktivitāti. Līdz ar to, veicot novērtēšanu, ir jāņem vērā šādi no tiesneša neatkarīgi un objektīvi iemesli.¹¹³

1.3.9. Novērtēšanas konsekvences

Vadoties no tiesnešu novērtēšanas rezultātiem, attiecībā uz tiesnesi var izrietēt šādas konsekvences:

Atbrīvošana no tiesneša amata. Piemēram, Ungārijā, ja novērtēšanas procesā tiek konstatēti apstākļi, kas nav savienojami ar tiesneša atrašanos amatā, tad tiesas priekšsēdētājam ir rakstveidā jālūdz tiesnesi 30 dienu laikā atkāpties no amata, norādot iemeslus, kāpēc tiesneša atrašanās amatā nav iespējama. Ja

¹¹⁰ Synthesis report concerning the responses to the questionnaire on the topic of the Working Group of ENCJ "Performance Management" and shared conclusions. <http://www.csm.it/ENCJ/pdf/RelazioneFinaleBruxelles6-6-2007EN.pdf> Pēdējo reizi sk. 02.08.2008.

¹¹¹ Bell, J. *Judiciaries within Europe. A Comprehensive Review.* Cambridge University Press, 2006. 55.lpp.

¹¹² Albers, P. *Performance indicators and evaluation for judges and courts.*

http://www.coe.int/t/dg1/legalcooperation/cepej/events/OnEnParle/MoscowPA250507_en.pdf Pēdējo reizi sk. 03.08.2008.

¹¹³ Ibid.

tiesnesis atsakās atstāt amatu tehnisku iemeslu dēļ, tad tiek nozīmēta jauna speciāla novērtēšana, ja veselības dēļ, tad – medicīniskas pārbaudes. Pēc to saņemšanas tiek sperti attiecīgi soļi. Rumānijā tiesnesis var tik atlaists no amata acīmredzamas profesionālās nekompetences dēļ.

Attiecībā uz tiesneša atlaišanu, pamatojoties uz tiesneša novērtēšanas rezultātiem, Čehijas Republikas konstitucionālā tiesa atzina, ka ir ļoti svarīgi novērtēt tiesnešu kvalifikācijas līmeni un izslēgt nekvalificētus tiesnešus no tiesu varas realizēšanas. Tomēr konstitucionālā tiesa norādīja, ka tiesneša amata zaudēšana pēc novērtēšanas pārkāpj principu, ka tiesnesi ieceļ uz nenoteiktu laiku, kā arī tiesnesi var atcelt no amata tikai disciplinārlietas ietvaros par neatbilstošu tiesneša pienākumu nepildīšanu. Līdzīga atziņa izteikta arī literatūrā.¹¹⁴ Konstitucionālā tiesa arī norādīja, ka vērtēšanas kritēriji ir pārāk nenoteikti un nesaistīti ar tiesu varas funkciju pildīšanu – spējas piedalīties vai organizēt tiesas vai kāda tās departamenta darbu, kā arī publikācijas un pedagoģiskais darbs. Tiesa noteica, ka tiesneša novērtēšana varētu notikt, ieceļot tiesneša amatā, vai arī uzreiz pēc tās. Tomēr tiek norādīts, ka konstitucionālās tiesas lēmums neizslēdz pilnībā tiesneša novērtēšanu karjeras laikā. Tā tikai jāveic, ņemot vērā tiesas norādes par tiesneša neatkarības principu un atbildības principu.

Positīvs vērtējums var būt par pamatu personas iecelšanai par tiesnesi un tiesneša paaugstināšanai amatā, kā arī iecelšanai uz nenoteiktu laiku. Uzlūkojot tiesneša novērtēšanu no amatā paaugstināšanas viedokļa, ir jāņem vērā, ka ne vienmēr ir iespēja nodrošināt visu tiesnešu paaugstināšanu, jo augstākas instances tiesas tiesnešu amatu vakanču skaits ir ierobežots. Tam kā zināma kompensācija Vācijā kalpo algas paaugstināšana ik pēc diviem gadiem.¹¹⁵ Arī no šāda aspekta skatoties, tiesnešu novērtēšanai ir liela nozīme, jo tā kalpo tam, ka augstākas instances tiesas tiesneša amatam tiek izvēlēti labākie kandidāti no labākajiem. Intervijās ar tiesnešiem izskanēja vēl kāds risinājums problēmai, ka ne visos novados tiesnešiem ir iespēja tikt augstākā amatā un tikai tad, ja apgabaltiesas tiesneši aiziet pensijā, var pretendēt uz augstāku amatu, līdz ar to nenodrošinot, ka augstākā tiesu instancē strādā labākie tiesneši. Proti, tiek ieteikts rotācijas princips. Šāda sistēma kalpotu arī kā stimuls iegūt jaunas zināšanas.¹¹⁶

Slovēnijā Novērtēšanas komisija var izdarīt ne tikai atzīmi, ka kandidāts neatbilst darbam tiesā vai kandidāts neatbilst prasībām paaugstinājumam amatā, bet arī, ka kandidāts atbilst prasībām paaugstinājumam amatā, turklāt, ka kandidāts atbilst prasībām paātrinātam paaugstinājumam amatā vai kandidāts atbilst prasībām izņēmuma paaugstinājumam augstākas instances tiesā.

Norādīt uz iespējamo tiesneša specializācijas lauku, karjeras attīstības virzienu un ceļu. Lai arī tiesnesis tiek apskatīts kā persona, kurai būtu jāspēj izprast un iejusties jebkurā dzīves situācijā, tomēr tiesnešu individuālās novērtēšanas rezultāti var tikt izmantoti, lai norādītu uz iespējamo tiesneša specializācijas lauku, karjeras attīstības virzienu un ceļu. Novērtēšana var būt noderīgs rīks, lai efektīvi izmantotu darbaspēku, proti, palīdzēt organizēt tiesu darbu.

Var ietekmēt tiesneša algu un prēmijas (piemēram, Beļģijā, Slovēnijā, Nīderlandē).¹¹⁷ Mēdz teikt, ka algas samazināšana ir zināms drauds tiesnešu neatkarībai¹¹⁸, tomēr jānorāda, ka algas līmenis nav galvenais tiesneša neatkarības un objektivitātes garants. Slovākijas konstitucionālā tiesa ir atzinusi, ka

¹¹⁴ Oberto, G. Selection, training, career and status of judges: international standards and the Italian experience <http://www.geocities.com/CollegePark/Classroom/6218/yerevan/report.htm> Pēdējo reizi sk. 16.08.2008.

¹¹⁵ Bell, J. Judiciaries within Europe. A Comprehensive Review. Cambridge University Press, 2006. 120-121.lpp.

¹¹⁶ Anonīma intervija Nr.10

¹¹⁷ 07.08.2008 e-pasta vēstule no *Monique van der Goes* (Nīderlandes Tieslietu padome).

¹¹⁸ Brostl, A. At the Crossroads on the Way to an Independent Slovak Judiciary. // Priban, J., Roberts, P., Young, J. Systems of Justice in Transition. Central European Experiences since 1989. Ashgate, 2003. 150-151.lpp.

tiesnešu algas ir garantētas vairāk ar likumu nekā konstitūciju un tā neizslēdz iespēju, ka valsts ekonomiskā situācija un budžeta politika ietekmē tiesnešu algu.¹¹⁹

Bulgārijā budžeta gada beigās, ņemot vērā nolēmumu kvalitāti, tiesnesim var tikt izmaksāta prēmija. Spānijā tiesneši var saņemt prēmiju, ja viņi sasniedz produktivitātes līmeni 120 procentu apmērā, salīdzinot ar noteikto.¹²⁰ Ukrainā tiesneša darba rezultāti sniedz bonusus. Arī Francijā tiesnešiem ir iespējams saņemt prēmijas. Atkarībā no darba kvalitātes un kvantitātes tiesnesis var saņemt ikmēneša piemaksu pie algas līdz 15 procentiem.¹²¹

Norādīt uz nepieciešamību uzlabot savu kvalifikāciju noteiktos jautājumos. Spānijā turpmāka izglītošanās nav obligāta, bet lielākā daļa tiesnešu to uztver par nepieciešamu un svarīgu.¹²²

Iegūt papildus tiesības un brīvības. Vācijā, ja tiesnesis tiek novērtēts vismaz ar atzīmi apmierinoši, tad tiesnesim rodas tiesības veikt ārpusstiesas darbības, piemēram, uz nepilnu slodzi pasniegt lekcijas mācību iestādēs.¹²³

Pamats disciplinārlietas ierosināšanai. Tiesību sistēmās, kurās pastāv gan tiesnešu disciplinārā atbildība, gan tiesnešu individuāla novērtēšana, pastāv jautājums, vai tiesnešu individuālās novērtēšanas rezultāti var būt par pamatu disciplinārlietas ierosināšanai. Lielākajā daļā gadījumu atbilde uz šo jautājumi ir tāda, ka nesekmīgi tiesnešu individuālās novērtēšanas rezultāti var būt par pamatu disciplinārlietas ierosināšanai. Turklāt, regulāra tiesnešu individuāla novērtēšana var darboties kā preventīvs līdzeklis, lai novērstu profesionālu nolaidību tiesneša darbā. Tāpēc tiesnešu vērtēšanas komisijas sastāvā jābūt ne tikai tiesu varas pārstāvjiem, bet arī citām personām, lai novērstu sabiedrības aizdomas par “savējo piesegšanu”.¹²⁴ Bulgārijā viens no galvenajiem principiem ir atgriezeniskās saites princips, proti, novērtēšanā būtiski ir tas, ka pēc tās tiesnesis zina, kas viņa ir jāuzlabo un kas vēl ir jāmācās. Tomēr noteiktos gadījumos tiesneša konkrēta rīcība var tik izvērtēta arī disciplinārlietas ietvaros.

Pamats tiesneša profesionālo standartu un vienotas disciplinārlietu prakses izveidei.¹²⁵

Ietekmē tiesnešu izkārtojumu tiesu priekšsēdētāju veidotajā kopējā tiesnešu vērtēšanas rangā - no ranga pozīcijas ir atkarīga, piemēram, darba samaksa vai prēmijas, karjeras attīstība. Ukrainā tiesneša darba rezultāti nosaka tiesneša vietu tiesnešu rangā un var būt par pamatu tiesneša karjeras attīstībai.¹²⁶ Bulgārijā, ja gala vērtējums ir pozitīvs, tad tiesnesis tiek paaugstināts rangā. Ja nākas savstarpēji salīdzināt divus tiesnešu un viņiem rangs ir vienāds, tad nākamais izšķirošais kritērijs ir darba stāžs. Slovēnijā netiek veidoti tiesnešu rangi, tādējādi netiek veidots tiesnešu savstarpējs salīdzinājums. Arī Lietuvā nepastāv sistēma izkārtot tiesnešus vienā rangā, kaut gan zināma ranga

¹¹⁹ Brostl, A. At the Crossroads on the Way to an Independent Slovak Judiciary. // Priban, J., Roberts, P., Young, J. Systems of Justice in Transition. Central European Experiences since 1989. Ashgate, 2003. 150-151.lpp.

¹²⁰ European judicial systems. Edition 2006 (2004 data).

http://www.coe.int/t/dg1/legalcooperation/cepej/evaluation/2006/CEPEJ_2006_eng.pdf Pēdējo reizi sk. 11.08.2008.

¹²¹ Ibid.

¹²² Bell, J. Judiciaries within Europe. A Comprehensive Review. Cambridge University Press, 2006. 193.lpp.

¹²³ Ibid, 121-123.lpp.

¹²⁴ European judicial systems. Edition 2006 (2004 data).

http://www.coe.int/t/dg1/legalcooperation/cepej/evaluation/2006/CEPEJ_2006_eng.pdf Pēdējo reizi sk. 11.08.2008.

¹²⁵ State of New Hampshire. Judicial Performance Evaluations. Section 490:32.

<http://www.gencourt.state.nh.us/RSA/html/LI/490/490-mrg.htm> Pēdējo reizi sk. 11.08.2008.

¹²⁶ European judicial systems. Edition 2006 (2004 data).

http://www.coe.int/t/dg1/legalcooperation/cepej/evaluation/2006/CEPEJ_2006_eng.pdf Pēdējo reizi sk. 11.08.2008.

sistēma pastāv amatā paaugstināšanas gadījumā, kad izvēles procesā uz vakanci augstākas instances tiesā visi kandidāti tiek novērtēti ar ballēm no 1 līdz 10 un pēc novērtēšanas Izvēles komisija sastāda kandidātu rangs tabulu.

Atkārtotas novērtēšanas veikšana (piemēram, Bulgārijā, Čehijas Republikā). Bulgārijā, ja gala vērtējums ir negatīvs, tad nākošā novērtēšana tiek veikta pēc diviem gadiem, nevis pieciem, kā tas ir noteikts. Čehijas Republikā, ja tiesnesim ir neapmierinošs vērtējums, tad pēc kāda laika var notikt atkārtota vērtēšana. Tad tiek izveidota speciāla komisija, kura sastāv no vērtējamā tiesneša tiesas priekšsēdētāja un diviem citiem tiesnešiem, kuri veic atkārtotu novērtēšanu. Ja arī tās vērtējums ir neapmierinošs vai arī tiesas priekšsēdētājs nepiekrīt pārējo divu tiesnešu pozitīvajam novērtējumam, tad tiesa priekšsēdētājs var ierosināt tiesneša novērtēšanu veikt patstāvīgajā novērtēšanas komisijā.

Tomēr jānorāda, ka novērtēšanas sekas var būt dažādas, piemēram, nepaaugstināšana amatā, prēmijas neizmaksa, algas ieturējums utt., bet galvenais, kas jāievēro, ir tas, ka neviens lēmums, kas tiek pieņemts, nedrīkst apstrīdēt tiesneša neatkarības galvenos pamatprincipus.¹²⁷ Jebkuram novērtējumam jāveicina tiesnešu kvalifikācijas paaugstināšana, kompetence un kapacitāte.

1.4. Problēmu izklāsts un rekomendācijas

Ņemot vērā iepriekšējās nodaļās minēto, ir iespējams identificēt šādas problēmas un sniegt rekomendācijas pašreizējās un paredzētās sistēmas uzlabošanai Latvijā:

1.4.1. Novērtēšanas sistēmai jāattiecas uz tiesas, tiesas struktūrvienības un individuāla tiesneša līmeni

Latvijā netiek veikta ikgadēja vispārīga tiesu un tiesnešu darba un kvalifikācijas novērtēšana vairākos līmeņos, kas ļautu novērtēt katras tiesas radītājus salīdzinājumā ar citām tāda paša līmeņa tiesām un ar vidējo rādītāju valstī.

Ārvalstīs tiek norādīts, ka novērtēšanas sistēma, kuras pamatā ir tikai apelāciju sistēma un tradicionālā tiesnešu darbības administratīvā uzraudzība, nav pietiekama, lai nodrošinātu pastāvīgu tiesu darbību uzlabošanai. Tāpēc tiek veikta tiesu un tiesnešu darba rezultātu novērtēšana: (1) nacionālā līmenī, (2) tiesas līmenī, (3) tiesas departamenta līmenī un (4) individuāla tiesnešu novērtēšana.

Jānošķir tiesnešu individuāla novērtēšana no visas tiesu sistēmas novērtēšanas, tomēr jāņem vērā, ka katra tiesneša individuālais darbs veido kopējo tiesu sistēmas darbu. Tiek uzskatīts, ka tiesnešu novērtēšana un katra tiesneša kvalitātes celšana novedīs pie vispārējas tiesu sistēmas attīstības, kā arī visas tiesu sistēmas darbības uzlabošanu veicina atsevišķu tiesnešu darba kvalitātes uzlabošanu. Līdz ar to arī pilnībā šie procesi nav atraujami, un tiesnešu individuālās novērtēšanas sistēma ir salīdzinoši cieši saistīta ar visas tiesas darbības novērtēšanas sistēmu. Pirmkārt, pastāv cieša saite starp tiesu varas kvalitāti un tiesnešu profesionālismu. Otrkārt, tiesnešu individuālais profesionālisms viens pats nevar garantēt tiesas, kurā tiesnesis strādā, sniegto „pakalpojumu” augstu kvalitāti. Kvalitāte ir atkarīga arī no tiesnešu līdzstrādniekiem (palīga, sekretāra un kancelejas darbiniekiem utt.) un darba apstākļiem. Visbeidzot tiesu darbu novērtēšana ir aizvien ciešāk kļuvusi saistīta ar tiesnešu individuālās darbības kvalitāti. Tiesnešu kvalifikācijas novērtēšana nevar tikt nodrošināta, neņemot vērā visas tiesu sistēmas, kuras sastāvdaļa ir katrs tiesnesis, stāvokli.

¹²⁷ Jean-Paul Jean, Hélène Pauliat. An evaluation of the quality of justice in Europe and its developments in France. <http://www.utrechtlawreview.org/publish/articles/000026/article.pdf> Pēdējo reizi sk. 21.08.2008.

Rekomendācija: Latvijā būtu vēlams veikt darba rezultātu novērtēšanu visos līmeņos, jo tiesu darba kvalitāte kopumā nav sasniedzama, ja tiesneši nav pietiekami kvalificēti un otrādāk. Darba rezultātu novērtēšana visos līmeņos nodrošinātu vispārīgu informāciju par tiesu sistēmas darbu un kvalitāti kopumā, kā arī katra tiesneša darbu un kvalitāti. Vispārīgā informācija varētu arī noderēt individuālā tiesnešu novērtēšanā, jo, zinot vidējos tiesu darba rādītājus, attiecībā uz tiesnešiem varētu izvirzīt atbilstošus standartus. Savukārt individuāla tiesnešu novērtēšanas rezultāti varētu palīdzēt nodrošināt ne tikai tiesnešu karjeras attīstību, bet arī uzlabot tiesu sistēmas darba rezultātus kopumā.

1.4.2. Tiesnešu darba un kvalifikācijas individuālas novērtēšanas sistēma ir garants atklātai, taisnīgai un tiesiskai karjeras attīstībai, kas savukārt ir viena no tiesnešu neatkarības garantijām

Latvijā tiesnešu kvalifikācijas un darba rezultātu zināma novērtēšana notiek lemjot par personas iecelšanu par tiesnesi, lemjot par tiesneša iecelšanu uz nenoteiktu laiku, lemjot par tiesneša karjeras attīstību un lemjot par kvalifikācijas klases piešķiršanu. Tomēr patreizējā tiesnešu novērtēšanas kārtība vērtējama kā formāla un subjektīva, ne tik daudz vērsta uz patiesu tiesneša darba rezultātu un kvalifikācijas novērtēšanu. Uzsvars tiek likts uz tiesneša darba stāžu, novērtēšanā iesaistīto personu subjektīvo viedokli, statistiskiem datiem un vispārīgu analīzi par dažām tiesneša izskatītajām lietām un pieņemtajiem nolēmumiem.

Arī tiesneši norāda, ka kvalifikācijas klašu piešķiršanas kārtība ir tīri formāla lieta, kas atkarīga no tā, kāds ir nostrādātais laiks un vai nav noticis kaut kas ārkārtējs, kā arī tā neveicina tiesnesi paaugstināt savu kvalifikāciju.¹²⁸ Tiesneši norāda, ka individuālai tiesnešu kvalifikācijas novērtēšanai jānotiek, lemjot par tiesnešu karjeras attīstību.¹²⁹ Turklāt tiek izteiktas aizdomas, ka paaugstināšana augstākā amatā ir atkarīga no attiecībām ar attiecīgās augstākās tiesu instances priekšsēdētāju – ja nepatīc, tad vari netikt paaugstināts.¹³⁰ Tiek norādīts arī uz gadījumiem, kad mēģina tiesnesi paaugstināt, lai no viņa atbrīvotos.¹³¹

Vērtējot ārvalstu praksi, ir ļoti daudzi sarežģīti jautājumi, kuri saistīti ar tiesneša novērtēšanu un, aplūkojot dažādas sistēmas, var atklāt pilnīgi atšķirīgas pieejas šīm problēmām. Dažas sistēmas mēģina pilnīgi no tiesnešu novērtēšanas izvairīties. Citās valstīs pieeja tiesnešu individuālai novērtēšanai nav tik noliedzīga. Šajās valstīs tiesnešu aktivitāšu vērtēšana netiek uztverta kā apdraudējums tiesnešu neatkarībai. Karjeras attīstība tiek balstīta uz nopelniem. Tomēr darba stāžs un pieredze arī šajās sistēmās ieņem ne mazsvarīgu nozīmi tiesneša karjeras attīstībā, jo tiek uzskatīts, ka nostrādātais darba stāžs ir zināms nopelnu aspekts, lai arī šaurs. Arī Eiropas tiesnešu konsultatīvā padome norāda, ka paaugstināšanas sistēma un karjeras attīstība modernajā pasaulē vairs nevar būt balstīta tikai uz darba stāža ilgumu, jo sabiedrība ir ieinteresēta ne tikai tiesneša neatkarībā, bet arī kvalitātē.

Principiāli var izšķirt divas tiesnešu karjeras sistēmas, kurās 1) karjeras attīstība tiek padarīta atkarīga no darba stāža vai 2) karjeras attīstība ir atkarīga no tiesneša darba kvalitātes un nopelniem, vienam vai vairākiem tiesnešiem objektīvi tos novērtējot un izdiskutējot vērtējumu ar pašu novērtējamo tiesnesi. Tiesnešu individuāla novērtēšana ir ļoti būtiska, lai precīzi konstatētu katra tiesneša nopelnus un par tiem katram piešķirtu atbilstošu atlīdzinājumu.

¹²⁸ Anonīmas intervijas Nr.3, Nr.8, Nr.9, Nr.10 un Nr.11

¹²⁹ Anonīma intervija Nr.5

¹³⁰ Anonīmas intervijas Nr. 7. un Nr.11

¹³¹ Anonīma intervija Nr.8

Rekomendācijas: Latvijā būtu ieviešama individuāla tiesnešu darba un kvalifikācijas novērtēšanas sistēma, jo tā ir garantēta taisnīgai un tiesiskai karjeras attīstībai. Tā palīdz precīzi konstatēt katra tiesneša darba rezultātus un kvalifikācijas līmeni, tādējādi katra tiesneša nopelnus tikt paaugstinātam un/ vai saņemt lielāku darba samaksu. Savukārt atklāta un taisnīga tiesnešu karjeras sistēma ir viena no tiesnešu neatkarības garantijām.

Turklāt individuāla tiesnešu novērtēšanas sistēma veicinātu tiesās izskatāmo strīdu tiesisku un kvalitatīvu izskatīšanu un garantētu, ka strīdus izšķirtu tiesneši, kuriem būtu atbilstoša kvalifikācija, par ko nepastāvētu šaubas. Šāda sistēma var būt arī kā preventīvs līdzeklis, lai novērstu profesionālu nolaidību tiesneša darbā.

Līdz ar to visos gadījumos, kad tiek pieņemts lēmums attiecībā uz tiesneša karjeru, ir jāveic individuāla tiesneša darba rezultātu un kvalifikācijas novērtēšana. Ir jālīdzsvaro darba stāža un nopelnu nozīme tiesneša karjeras attīstībā, kā, piemēram, Ungārijā un Portugālē, kur ir skaidri noteikts, ka tiesneša nopelniem tiesnešu karjeras attīstībā ir jābūt tik pat svarīgiem kā darba stāžam.

Zināms solis šādas sistēmas izveidē ir sperts Tiesu iekārtas likumprojektā, kurā noteikts, ja uz vakanto tiesneša amatu pieteikušies vairāki tiesneši, priekšroka ir tiesnesim, kuram ir labāki darba rezultāti, ņemot vērā arī tiesneša darba stāžu (26. un 27.pants). Tomēr šāda darba rezultātu novērtēšana ir paredzēta tikai gadījumā, ja notiek pieteikšanās vakantajai tiesneša amata vietai un turklāt ja ir pieteikušās vairākas personas. Darba un kvalifikācijas novērtēšana būtu attiecināma arī uz citiem gadījumiem, piemēram, lemjot par tiesneša darba atestācijas piemaksām.

1.4.3. Individuālai tiesnešu novērtēšanai nepieciešama regularitāte

Pašreiz Latvijā tiesnešu novērtēšana nenotiek regulāri, un tai ir gadījuma raksturs. Novērtēšana tiek veikta zināmos gadījumos (iestājoties noteiktiem apstākļiem), piemēram, pretendējot uz augstāku tiesneša amatu. Protams, zināms izņēmums ir klašu piešķiršana, jo klases tiek piešķirtas par nostrādāto stāžu. Līdz ar to tiesnesis visticamāk pieteiksies kvalifikācijas novērtēšanai, sasniedzot kārtējo latīņu. Tomēr pieteikšanās kvalifikācijas klasēm nav obligāta, un nevienai institūcijai nav pienākuma sekot līdzi, vai tiesnesis ir izpildījis likumā noteikto kvalifikācijas klases kritēriju un pieteicies jaunajai kvalifikācijas klasei. Tiesnesim ir tiesības izvēlēties, vai pieteikties un pakļaut sevi novērtēšanai. Attiecībā uz novērtēšanas regularitāti līdzīga situācija ir arī Tiesu iekārtas likumprojektā.

Regulārā vērtēšana paralēli nepieciešamībai vērtēt tiesnesi specifiskos gadījumos pastāv arī daudzās ārvalstīs.

Rekomendācijas: Lai nodrošinātu pastāvīgu sabiedrības uzticību tiesu varai, Latvijā būtu jā saglabā gadījuma rakstura novērtēšana, piemēram, karjeras attīstības gadījumos, kā arī jā ievieš regulārā novērtēšana. Lai optimāli atrisinātu jautājumu par tiesneša novērtēšanas regularitāti, novērtēšanas sistēma būtu jā integrē kvalifikācijas klašu (nākotnē atestācijas piemaksu) piešķiršanas sistēmā un ar tās regularitāti. Tas būtu pieļaujams, ja tiktu noteikts, ka kvalifikācijas klašu (atestācijas piemaksu) piešķiršana ir atkarīga no tiesneša darba kvalitātes un nopelniem, tai skaitā, darba stāža. Normatīvajos aktos arī būtu skaidri nosakāms, ka tiesnesim noteiktā termiņā pēc noteikta stāža sasniegšanas ir pienākums pieteikties Tiesnešu kvalifikācijas kolēģijā atestācijas iziešanai.

Regulāras tiesneša novērtēšanas rezultātus var nesaistīt tikai ar karjeras attīstību un piemaksām pie algas. Šāda veida novērtēšanas mērķis varētu arī būt regulārs monitorings pār tiesnešu kvalifikāciju, kā

arī tā var kalpot par pamatu tiesneša profesionālo standartu un kvalifikācijas attīstībai. Tomēr kvalifikācijas attīstība ir iespējama tikai gadījumā, ja valsts sekmē tiesnešu apmācību un tiesnešu piedalīšanos tajā. Turklāt vajadzētu nodrošināt, ka mācību apmeklēšana nekolidē ar tiešo pienākumu pildīšanu, proti, mācību apmeklēšana nedrīkst vēlāk apgrūtināt tiešo pienākumu pildīšanu. Pretējā gadījumā lielās pārslodzes dēļ tiesnesis nevar pilnībā nodoties mācību procesam un otrādi.

1.4.4. Novērtēšanas galveno noteikumu un principu nostiprināšana atbilstošā normatīvajā aktā

Likums „Par tiesu varu” pilnvaro Ministru kabinetu noteikt tiesnešu novērtēšanas kritērijus, savukārt Tiesu iekārtas likumprojekts – Augstākās tiesas priekšsēdētāju (29.panta otrā daļa). Tomēr, ņemot vērā, ka šie kritēriji var būtiski skart tiesneša neatkarību, būtu vēl izvērtējams, kāda līmeņa normatīvajā aktā tie būtu formulējami. Līdzīgi apsvērumi izdarāmi arī attiecībā uz to, kāda normatīvā akta formā būtu nostiprināmi novērtēšanas gadījumi, procedūras, iesaistīto subjektu tiesības un pienākumi, informācijas apkopošanas metodes un konsekvences. Ārvalstīs galvenie noteikumi un principi, kas attiecas uz tiesnešu novērtēšanu, tiek pārsvarā ietverti likumos un dažreiz pat valstu konstitūcijās.

Rekomendācijas: Arī Latvijā galvenie noteikumi un principi, kas attiecas uz tiesnešu novērtēšanu, būtu jāiekļauj likumā, tādējādi nodrošinot tiem tādu juridisko spēku, kas spēj nodrošināt novērtēšanas procesā iesaistītajām personām neatkarību, objektivitāti un pietiekamu tiesisko drošību. Pēc analogijas ar lietu neatkarīgu un objektīvu izskatīšanu tiesā viens no kritērijiem, kas nodrošinātu tiesnešu neatkarību darba un kvalifikācijas novērtēšanā, ir tiesnešu novērtēšanas noteikumu un principu nostiprināšana likumā. Valstij likumos ir jānosaka skaidra un stabila tiesnešu karjeras sistēma, jānoformulē skaidri novērtēšanas kritēriji un jāizveido skaidras, objektīvas, regulāras, caurskatāmas un uz nopelniem balstītas procedūras, kā veicama tiesnešu kvalifikācijas un darba rezultātu novērtēšana.

Turklāt Tiesu iekārtas likumprojektā netiek pilnībā ņemta vērā jau iepriekš izteiktā pamatotā rekomendācija¹³², ka kārtību, kādā tiesneša kandidāts kārto kvalifikācijas eksāmenu, jānosaka koleģiālai institūcijai (piemēram, tiesnešu kopsapulcei, konferencei). Tā vietā ir paredzēts, ka kvalifikācijas eksāmena apjomu un saturu pēc saskaņošanas Tieslietu padomē apstiprinās Augstākās tiesas priekšsēdētājs.

1.4.5. Nepietiekams un neskaidrs procesa apraksts – tiesiskā un demokrātiskā valstī nepieņemama situācija

Patlaban Latvijā ir nepilnīgs normatīvo aktu regulējums, jo ne tikai daudzi jautājumi nav pilnībā regulēti, bet daudzi arī nav noregulēti vispār. Tādējādi, ņemot vērā, ka pašlaik nav attiecīga regulējuma, iestādes izmanto spēku zaudējušos normatīvajos aktos ietvertu metodiku un savu darbību balsta uz pašu iedibināto praksi.

Piemēram, likums „Par tiesu varu” nosaka, ka rajona (pilsētas) tiesas priekšsēdētāju pēc Tiesu administrācijas priekšlikuma uz pieciem gadiem ieceļ amatā tieslietu ministrs, ievērojot dzimumu vienlīdzīgas pārstāvības principu, tomēr neviens normatīvais akts nenosaka, pēc kā Tiesu administrācija un tieslietu ministrs vadās, izvēloties konkrēto kandidātu. Arī Tiesu iekārtas likumprojektā nav novērsts šis trūkums, proti, nav noteikts, kā tieslietu ministrs veic rajona (pilsētas)

¹³² Kaminska G. Stratēģija tiesnešu atļaušanai, apstiprināšanai amatā un kvalifikācijas klašu piešķiršanai. Tieslietu ministrija un ANO Attīstības programmas projekts “Atbalsts tiesu sistēmai”. 2003, 12.lpp. <http://www.politika.lv/en/print.php?id=4358> Pēdējo reizi sk. 20.06.2008.

tiesas un apgabaltiesas priekšsēdētāju kandidātu atlasī, izvērtēšanu un nonāk pie konkrētā kandidāta, ko saskaņot ar Tieslietu padomi.

Rekomendācijas: Ir jāizstrādā pilnīgs regulējums, kas nodrošinātu taisnīgu un objektīvu tiesnešu darba rezultātu un kvalifikācijas novērtēšanu un karjeras attīstību.

Lai samazinātu dažādus iespējamās ļaunprātības riskus un vairotu sabiedrības uzticību tiesu varai, visiem interesentiem ir jābūt pieejamiem ne tikai noteikumiem par novērtēšanu un paaugstināšanu amatā, bet arī iespējai piedalīties konkursos uz brīvajām vietām. Turklāt amata pretendentiem ir jābūt publiski zināmiem, lai personas par tiem varētu sniegt savu vērtējumu un domas. Tādēļ būtu nosakāma kārtība, kā privātpersonas var izteikt savu viedokli, piemēram, līdzīgi kā Dānijas gadījumā, izveidojot speciālu forumu internetā.

1.4.6. Tiesneša darba un kvalifikācijas vērtētāji – tiesneši kopā ar citu juridisko profesiju pārstāvjiem

Ja likums “Par tiesu varu” paredz, ka Tiesnešu kvalifikācijas kolēģijā ar padomdevēja tiesībām var piedalīties Saeimas Juridiskās komisijas priekšsēdētājs, tieslietu ministrs, ģenerālprokurors, Augstākās tiesas priekšsēdētājs, Latvijas Universitātes Juridiskās fakultātes dekāns, Latvijas Policijas akadēmijas rektors vai viņu pilnvarotas personas, kā arī Latvijas Tiesnešu biedrības valdes pilnvarots pārstāvis, tad Tiesu iekārtas likumprojekts paredz Tiesnešu kvalifikācijas kolēģijas sastāvā tikai tiesnešus, un personu ar padomdevēja tiesībām klātbūtne kolēģijas sēdēs nav paredzēta.

Ārvalstīs šādās neatkarīgās novērtēšanas institūcijās kā Tiesnešu kvalifikācijas kolēģija darbojas ne tikai tiesneši, bet arī citu juridisko profesiju, piemēram, advokatūras un akadēmiskās vides pārstāvji, tādējādi ļaujot plašākai sabiedrībai piedalīties procesā un samazināt bažas par tieksmi uz korporatīvismu. Tomēr jāatzīmē, ka tiesnešiem šajās institūcijās ir jābūt vairākiem. Piemēram, Itālijā Augstākā tiesu padome sastāv no Valsts prezidenta, prokuratūras pārstāvja, 20 tiesnešiem un 10 parlamenta pārstāvjiem (universitāšu profesori un juristi ar 15 gadu darba stāžu). Horvātijā Augstākā tiesu padome sastāv no 11 locekļiem, no kuriem septiņi ir tiesneši, divi advokāti un divi universitāšu profesori. Tos ievēl parlaments pēc tieslietu ministra ierosinājuma. Ungārijā Nacionālā tiesu padome sastāv no Augstākās tiesas priekšsēdētāja, deviņiem tiesnešiem, tieslietu ministra, ģenerālprokurora, Advokātu padomes priekšsēdētāja un diviem parlamenta deputātiem.

Rekomendācija: Tiesu iekārtas likumprojektā būtu jāietver normas, kas atbilstu starptautisko dokumentu nostādņēm un rekomendācijām par citu juridisko profesiju pārstāvju dalību Tiesnešu kvalifikācijas kolēģijas darbā. Turklāt par to, ka ir nepieciešams plašāk izvērtēt Kvalifikācijas kolēģijas sastāvu un darba kārtību, liecina tiesnešu norādītais, ka patlaban kvalifikācijas kolēģijai nav iespēju un resursu, lai novērtētu tiesnešu reālo kvalifikāciju.¹³³

1.4.7. Jānovērš vai vismaz jāierobežo izpildvaras loma tiesnešu novērtēšanā un lemšanā par tiesnešu karjeras attīstību

Gan likumā “Par tiesu varu”, gan Tiesu iekārtas likumprojektā līdzās Tiesnešu kvalifikācijas kolēģijai diezgan aktīvu lomu tiesnešu novērtēšanā un virzīšanā ieņem izpildvaras pārstāvji – Tieslietu ministrija un tieslietu ministrs.

¹³³ Anonīma intervija Nr.8

Ārvalstīs, virzoties uz lielāku institucionālo neatkarību, radusies tendence atbildību par tiesnešu darbības novērtēšanu piešķirt pašai tiesu varai. Tiek norādīts, ka, ievērojot tiesnešu neatkarību, lēmumu par tiesnešu atlasi, iecelšanu, to karjeras attīstību vai pārtraukšanu jāpieņem institūcijai, kura ir neatkarīga no izpildvaras un likumdošanas varas, proti, individuālu tiesnešu novērtēšanu un karjeras noteikšanu nevarētu veikt izpildvaras iestāde. Tādējādi atbildība par tiesnešu novērtēšanu dažādos veidos ir piešķirta tiesu priekšsēdētājiem (piemēram, Ungārijā, Rumānijā, Slovākijā, Beļģijā, Horvātijā un Nīderlandē), īpašām komisijām, kuru sastāvā ir un tās kontrolē tiesneši (piemēram, Igaunijā), tiesu personāla padomēm (piemēram, Slovēnijā) vai augstāko tiesu tiesnešiem (piemēram, Polijā un Rumānijā).

Rekomendācija: Latvijā būtu pārvērtējama pašreizējā un plānotā izpildvaras loma tiesnešu karjeras sistēmā. Līdzīgi kā Vācijā, kur tieslietu ministrs ieņem aktīvu lomu tiesnešu novērtēšanā un tiek izteiktas aizdomas, ka lemjot, kuru tiesnesi paaugstināt amatā, tieslietu ministrs izvēlas to tiesnesi, kurš viņam vai viņa partijai liekas simpātiskāks un pieņemamāks, arī Latvijā tiesneši izsaka bažas, ka par tiesas priekšsēdētāju tieslietu ministrs virza sev vajadzīgas personas.¹³⁴ Tādējādi ir jāizveido objektīva novērtēšanas sistēma un jāmazina izpildvaras loma tiesnešu novērtēšanā un paaugstināšanā, nododot šīs pilnvaras pašai tiesu varai. Ja arī izpildvaras iestādes patur pārbaudes tiesības vai ir kā citādi iesaistītas tiesnešu novērtēšanā, jābūt skaidri saskatāmam ugunsdrošam mūrim starp šīm novērtēšanas pilnvarām un jebkuru rīcības brīvības pilnvaru izmantošanu pār tiesnešu karjeras kāpnēm (šādām pilnvarām jebkurā gadījumā jābūt ierobežotām vai atceltām, jo tās ir tieši pretējas tiesu varas neatkarībai.

1.4.8. Precīzi formulēti kvantitatīvie un kvalitatīvie kritēriji - garants taisnīgumam un tiesiskumam, drošība pret subjektīvismu un vispārīgumu

Gan likums “Par tiesu varu”, gan Tiesu iekārtas likumprojekts nenosaka objektīvus un taisnīgus kvalitātes kritērijus, kurus var izmantot nolūkā novērtēt tiesneša kandidāta un tiesneša spējas, reputāciju, godīgumu, pieredzi un darba rezultātus. Tiesneši arī norāda, ka kvalifikācijas klašu piešķiršanas kritēriji ir formāli.¹³⁵

Likums “Par tiesu varu” nosaka atbilstības kritērijus, bet nenosaka nekādus kvalitātes kritērijus. Likums nedod kritērijus, atbilstoši kuriem tiesnešu kandidātu vērtētājam piepildīt ar saturu jēdzienus – augsti kvalificēts un godīgs jurists, kā arī nedod kritērijus, pēc kuriem noteikt tiesneša amata kandidāta profesionālās sagatavotības līmeni. Vienīgais, ko likums paredz saistībā ar tiesneša kandidāta novērtēšanu, ir, ka tiesneša kandidātam, kurš pirmo reizi kandidē uz tiesneša amatu, ir jānokārto kvalifikācijas eksāmens, kā arī kandidāts zināmā mērā tiek vērtēts, lai noteiktu stažēšanās laiku. Tomēr likums arī šajā gadījumā nedod kritērijus, pēc kuriem būtu jāveido šis eksāmens un jānosaka stažēšanās laiks.

Līdzīga situācija ar kritērijiem ir Tiesu iekārtas likumprojektā, kurā arī netiek doti kritēriji jēdziena “nevainojama reputācija” satura piepildīšanai. Likumprojektā ir ietverta vienīgi norāde, ka saturu un vērtēšanas kritērijus atlases pārbaudījumiem rajona tiesu un apgabaltiesu, kā arī administratīvo rajona tiesu un Administratīvās apgabaltiesas tiesneša amata kandidātu atlasei apstiprina tieslietu ministrs, bet saturu un vērtēšanas kritērijus atlases pārbaudījumiem Augstākās tiesas tiesneša amata kandidātu atlasei pēc Augstākās tiesas priekšsēdētāja priekšlikuma apstiprina Augstākās tiesas plēnums (23.panta piektā un sestā daļa).

¹³⁴ Anonīma intervija Nr.11

¹³⁵ Anonīma intervija Nr.5

Turklāt, lai arī likumā ir norādīts, ka tieslietu ministrs izvirza kandidatūru iecelšanai tiesneša amatā, pamatojoties uz šo tiesnešu kvalifikācijas kolēģijas atzinumu, tomēr tam ir tiesības neizvirzīt kandidātu tiesneša amatam, lai arī tiesnešu kvalifikācijas kolēģijas atzinums ir pozitīvs. Turklāt, nav atrunāti kritēriji, pēc kā vadās tieslietu ministrs. Ņemot vērā, ka tieslietu ministrs ir politiska figūra, nav izslēdzama ar politiku saistītu kritēriju izmantošana, kas būtu vērtējama kā izpildvaras iejaukšanās tiesu vārā.

Nolikums “Par tiesnešu kvalifikācijas kolēģiju un tiesnešu atestācijas kārtību” ļauj, ņemot vērā tiesneša zināšanas un darba pieredzi, piešķirt augstāku kvalifikācijas klasi neatkarīgi no stāža tiesneša amatā un iepriekšējā kvalifikācijas klasē. Tomēr nav minēti nekādi kritēriji, pēc kā novērtē tiesneša zināšanas un darba pieredzi. Līdzīgi ir gadījumā, kad kolēģija lemj par klases samazināšanu. Lemjot par klases samazināšanu, kolēģija izskata disciplinārlietas materiālus. Klasi samazina par “rupjiem likuma pārkāpumiem” un “darba pienākumu nepildīšanu”. Arī tie ir nenoteiktie tiesību jēdzieni, attiecībā uz kuru saturu piepildīšanu likums nenosaka kritērijus. Lēmumu veido kolēģijas locekļu subjektīvo viedokļu kopums, kas nevar nodrošināt vienlīdzīgu un taisnīgu lēmumu pieņemšanu.

Ārvalstīs atbilstoši konkrētai sistēmai tiek arī formulēti vērtēšanas kritēriji. Sistēmās, kur karjeras attīstība ir atkarīga no darba stāža, kritēriju esamība ir mazāk aktuāls jautājums. Šis jautājums visaktuālākais ir valstīs, kur karjeras attīstība ir atkarīga no tiesneša darba kvalitātes un nopelniem, jo, lai varētu objektīvi un taisnīgi novērtēt darba rezultātus un nopelnus, ir jābūt skaidriem un precīziem kritērijiem.

Tiesneša darba novērtēšana notiek gan pēc kvantitatīviem, gan kvalitatīviem kritērijiem. Dažās valstīs (Dānijā, Spānijā un Zviedrijā) tiesnešu darba novērtēšanas galvenais mērķis ir novērtēt, cik efektīvs ir tiesu struktūru darbs un cik ātri tiek izskatītas lietas. Šajā pieejā galvenais uzsvars tiek likts uz tiesnešu darba kvantitatīvo novērtējumu un visas tiesu sistēmas efektivitāti. Savukārt citās valstīs (Vācijā, Bulgārijā, Somijā, Ungārijā, Itālijā, Lietuvā, Nīderlandē, Polijā un Rumānijā) novērtēšana tiek balstīta ne tikai uz kvantitatīviem kritērijiem, balstoties uz tiesnešu darba statistikas datiem, bet tajās tiek formulēti kvalitātes kritēriji, pēc kuriem veic tiesnešu darba kvalitātes novērtēšanu.

Kritērijus paaugstināšanai amatā nepieciešams izstrādāt vairāk nekā tikai formālas atbilstības prasības, jo šādi formāli kritēriji nav pilnībā saistīti ar nopelniem. Jāizveido specifiski kritēriji, lai novērtētu spējas pildīt tiesu varas funkcijas, piemēram, apzinīgums, uzticība, spējas izteikties mutiski un rakstiski un spēja komunicēt un strādāt ar iesaistītajām pusēm. Viens no kritērijiem, kas tiek ņemts vērā tiesnešu novērtēšanā, ir motivācija būt par tiesnesi un strādāt šajā amatā. Tomēr arī valstīs, kurās karjeras attīstība ir atkarīga no nopelniem, tiek atzīts, lai tiesnesis tiktu paaugstināts amatā augstākas tiesas instancē, tiesnesim jābūt nostrādājušam zemākas instances tiesā noteikts laiks.

Viens no tiesneša darba vērtēšanas kritērijiem ir arī tas, cik ātri tiesnesis izskata lietas. Ārvalstīs tiek atzīts, ka pastāv atšķirība starp civillietu, krimināllietu un administratīvo lietu izskatīšanas termiņiem. Piemēram, Nīderlandē visas tiesu lietas tiek sadalītas 48 dažādās kategorijās. Katrai lietu kategorijai ir noteikts aptuvenais laiks, kurā tiesnesim ir jāsaņem lieta izskatīšanai un jāizskata konkrētās kategorijas lieta.

Bulgārijā tiesnešu kvalifikācija tiek vērtēta vadoties pēc vispārējiem un speciāliem kritērijiem. Vispārīgie kritēriji ir, piemēram, tiesneša lietvedībā esošo lietu skaits, kategorija un sarežģītība, normatīvo aktu ievērošana, atcelto nolēmumu skaits un atcelšanas pamatojuma analīze, profesionālās ētikas ievērošana un disciplinārlietas, tiesneša darba noslodze, salīdzinot ar citu tiesnešu noslodzi. Pie

speciāliem kritērijiem tiek pieskaitīti, piemēram, nozīmēto tiesas sēžu grafiks un tiesas procesa vadīšanas prasmes. Savukārt attiecībā uz tiesu priekšsēdētājiem tiek izvirzīti tādi kritēriji kā prasmes strādāt komandā, veikt dažādus uzdevumus, spēja pieņemt lēmumus un reprezentācijas prasmes, kā arī tiek vērtēta uzvedība, kas saistīta ar tiesu varas prestiža spordināšanu, komunikācijas īpašības ar iestādēm un privātpersonām.

Čehijā darba rezultātu novērtēšanas kritēriji ietver tiesību jautājumu un judikatūras pārzināšanu, spējas pielietot šīs zināšanas praktiskajā darbā, tiesību teorijas zināšanas, spējas piedalīties vai organizēt tiesas vai kāda tās departamenta darbu, kā arī publikācijas un pedagoģiskais darbs.

Rekomendācijas: Lai nodrošinātu taisnīgu un tiesisku procesu, attiecībā uz visiem gadījumiem, kad tiek veikta tiesnešu darba un kvalifikācijas novērtēšana un kad tās rezultātā tiesnesim iestājas zināmas sekas, ir jābūt izstrādātiem un publiski zināmiem vērtēšanas kritērijiem. Likumā nostiprinātajiem kvantitatīvajiem un kvalitatīvajiem kritērijiem jābūt līdzsvarā, tādējādi nodrošinot vispusīgu tiesneša novērtēšanu.

Par to, ka ir nepieciešami visiem zināmi kvantitatīvi un kvalitatīvi kritēriji, liecina arī intervijās ar tiesnešiem norādītais, ka viens no svarīgākajiem priekšnoteikumiem paaugstināšanai amatā ir tiesneša raksturojums. Tomēr tiek norādīts uz vienotas prakses trūkumu raksturojumu satura un formas ziņā, kā arī uz aizdomām par to, ka sniegtie raksturojumi nav objektīvi un ir virspusēji.¹³⁶ Lai ierobežotu subjektīvismu, vispārīgumu un veidotu vienotu praksi arī šo dokumentu izstrādei ir nepieciešami visiem zināmi kritēriji.

Veicot novērtēšanu, ir jāņem vērā, ka tiesneša darba rezultātus var ietekmēt dažādi faktori, piemēram, izmaiņas sabiedrībā, valsts budžetā un normatīvajos aktos, kas savukārt var ietekmēt lietas, kas nonāk tiesu lietvedībā, un radīt izmaiņas tiesneša darbā. Piemēram, jauna civilprocesa likuma stāšanās spēkā, var radīt vismaz īslaicīgu ietekmi uz tiesnešu darba produktivitāti. Līdz ar to novērtēšanā ir jāņem vērā arī šādi no tiesneša neatkarīgi un objektīvi iemesli.

1.4.9. Dažādu informācijas iegūšanas un apkopošanas metožu izmantošana - iespēja iegūt plašāku un daudzpusīgāku informāciju, kura ļautu precīzāk un objektīvāk novērtēt tiesneša darbu un kvalifikāciju

Tiesu administrācijas izveidotā tiesnešu amatu pretendentu atlases komisija tiesnešu amatu pretendentu izvērtēšanai izmanto testus un mutiskās intervijas. Testu mērķis ir pārbaudīt pretendentu profesionālo un psiholoģisko sagatavotību. Visbiežāk apstiprina šādu atlases kārtību:

1. psiholoģiskais tests,
2. strukturētā intervija,
3. profesionālais tests vai intervija.

Savukārt Tiesnešu kvalifikācijas kolēģija, lemjot par augstākas kvalifikācijas klases piešķiršanu, vērtē:

1. Augstākās tiesas priekšsēdētāja vai tieslietu ministra ierosinājumu piešķirt attiecīgi Augstākās tiesas tiesnesim vai rajona (pilsētas) tiesas, apgabaltiesas un zemesgrāmatas tiesnesim augstāku kvalifikācijas klasi,
2. tiesneša raksturojumu,
3. atsauksmes par tiesneša darbu,
4. tiesneša personīgo lietu.

¹³⁶ Anonīma intervija Nr.8

Atsauksmēm par tiesneša darbu un tiesneša raksturojumam nav noteikta standarts, līdz ar to katrā gadījumā tie atšķiras pēc formas un satura. Dažos gadījumos tiek norādīts atsauksmju sastādītāja vērtējums par konkrētā tiesneša darbu, piemēram, ka tiesneša darbs novērtējams kā viduvējs, savukārt citās atsauksmēs šāds vērtējums netiek sniegts.

Likumā noteikts, ka Ministru kabinetam būtu jānosaka kvalifikācijas eksāmena kārtības kārtība, tai skaitā eksāmena saturs. Uz šo brīdi neviens normatīvais akts to neregulē. Vērtējot pašreiz notiekošo kvalifikācijas eksāmenu kārtību, konstatējams, ka šāds tiesnešu kvalifikācijas eksāmens nav pilnīgs, tai skaitā, tas ir vērsts tikai uz mutisku teorētisku zināšanu pārbaudi, turklāt uz šauru teorētisku jautājumu izziņāšanu. Nav izstrādāta vērtēšanas sistēma, nav noteikti vērtēšanas kritēriji un nevienā dokumentā neparādās izvērstas kolēģijas lēmuma pamatojums. Gala lēmums sastāv no kolēģijas locekļu subjektīvo izjūtu un viedokļu kopuma. Turklāt, dažkārt rodas priekšstats, ka ne visi kolēģijas locekļi pilnībā pārzina katra pretendenta personīgās lietas materiālus. Negatīvi būtu vērtējams arī tas, ka tiesnešu kvalifikācijas kolēģijai nav pienākuma salīdzināt tiesnešu amata kandidātus un izvēlēties piemērotāko, jo neviens tiesību norma nenoteic Tiesnešu kvalifikācijas kolēģijas pilnvaras to darīt. Tādējādi netiek veidots vienots standarts, kādam būtu jāatbilst tiesnesim.

Lemjot par kandidāta virzīšanu uz Saeimu, tieslietu ministram un Augstākās tiesas priekšsēdētājam nav saistošs tiesnešu kvalifikācijas kolēģijas sniegtais atzinums par kandidātu, līdz ar to teorētiski tie var arī lemt pretēji atzinumā sniegtajam viedoklim. Bez tā, ka tie vērtē atzinumu, diemžēl nav noteiktas citas informācijas iegūšanas un apkopošanas metodes, kuras tie izmanto savā vērtēšanas procesā.

Ārvalstīs tiek izmantotas dažādas informācijas iegūšanas un apkopošanas metodes, tādējādi ļaujot iegūt visdažādāko tiesneša darbu un kvalifikāciju raksturojošu informāciju. Tiek izmantotas metodes (sk. 1.3.6. apakšodaļu), kas sniedz informāciju vismaz par šādām tiesneša kvalitātēm:

1. teorētiskajām un juridiskajām zināšanām,
2. tiesu prakses pārzināšanu,
3. tiesu procesa vadīšanas ātrumu un efektivitāti,
4. personiskajām īpašībām (komunikācijas īpašībām, pieklājību, precizitāti, godīgumu, cienīgumu utt.),
5. profesionālo uzvedību.

Kā interesantākās metodes no ārvalstu pieredzes būtu minamas, piemēram, sekojošas:

- Ungārijā vismaz 50 pabeigtu lietu materiāli tiek analizēti, lielāko daļu no tiem izvēloties pēc nejaušības. Pats novērtējamais tiesnesis var ieteikt analizēt piecu lietu materiālus, savukārt apelācijas instances tiesa, kas izskata tiesneša nolēmumus apelācijas kārtībā, var ieteikt analizēt vēl papildus lietas.
- Nīderlandē salīdzinoši statistikas dati plaši tiek izmantoti tiesnešu individuālajā novērtēšanā, salīdzinot to ar vidējo statistikas rādītāju tajā pašā tiesā vai reģionā un ar tāda paša līmeņa tiesnešu darba rezultātiem. Dati par katra tiesneša darba rezultātiem tiek apkopoti kopējā tabulā, un katrs tiesnesis var iepazīties ar sava darba rezultātiem kopsakarā ar pārējo tiesnešu darbu.
- Dānijā internetā ir forums, kurā juristi un pilsoņi var izteikties par tiesas un konkrētā tiesneša darbībām, sniegt to darba novērtējumu.
- Beļģijā, Horvātijā, Itālijā, Spānijā un sevišķi Somijā tiesneši novērtēšanas un iecelšanas procesā var sastādīt raksturojumu un sniegt paziņojumus par sevi.

Rekomendācijas: Būtu jāizmanto dažādas informācijas iegūšanas un apkopošanas metodes, piemēram, paša tiesneša sniegts pašvērtējums, anketaptaujas un mutiskas aptaujas, ekspertu novērtējumi, diskusijas utt. Latvijā nedrīkstētu aprobežoties tikai ar dažām metodēm. Daudzveidīgu metožu izmantošana ļauj iegūt plašāku un daudzpusīgāku informāciju, kas savukārt ļauj precīzāk un objektīvāk novērtēt tiesnesi. Turklāt šajos procesos aktīvi jāiesaista pats tiesnesis.

Ņemot vērā, ka pašlaik atsauksmēm par tiesneša darbu un tiesneša raksturojumiem nav noteikts standarts, būtu precīzi jānosaka, kāda veida informācijai tajos būtu jāatspoguļo, tādējādi katrā novērtēšanas gadījumā ļaujot izvērtēt viena veida informāciju par visiem tiesnešiem. Turklāt, rakstot atsauksmes par tiesneša darbu, nedrīkstētu ņemt vērā tikai procentuālo rādītāju par augstākā tiesu instancē atceltajiem nolēmumiem, jo ne visos gadījumos tiesas nolēmums ir atzīstams par „brāķi”, ja arī augstāka tiesu instance ir atcēlusi tiesas nolēmumu. Jāvērtē ir pašu nolēmumu kvalitāte. Būtu arī jāapsver jautājums, vai tiesneša statistikas dati nav jāsalīdzina ar vidējo statistikas rādītāju tajā pašā tiesā vai reģionā un ar tāda paša līmeņa tiesneša darba rezultātiem.

Tiesnešu eksāmenos būtu jāpārbauda gan tehniskās juridiskās zināšanas, gan indivīda personiskā un psiholoģiskā atbilstība amatam. Mutiskie eksāmeni ļauj novērtēt tiesneša personiskās īpašības, bet tie pēc savas dabas ir patvaļīgāki un atvērtāki ļaunprātīgai izmantošanai nekā anonīmi rakstiski eksāmeni. Kompromiss būtu rodams, pēc iespējas novēršot iespējamos riskus un padarot mutisko novērtēšanu pēc iespējas objektīvāku. Piemēram, mutisko eksāmenu novērtēšanas komisijās jābūt vairākiem locekļiem, vēlams, lai tie nāktu no vairākām institūcijām un būtu vairāk nekā vienas institūcijas atlasīti. Jābūt skaidrām un rakstiski izstrādātām intervijas vadlīnijām, katra tiesneša novērtēšana būtu jānoformē rakstiski, lai nepieciešamības gadījumā tiesnesis varētu iesniegt iebildumus.

1.4.10. Darba rezultātu un kvalifikācijas novērtēšanas veikšana – arī pēc tiesneša lūguma

No Latvijas normatīvajiem aktiem izriet, ka tiesneša kvalifikācijas pārbaude un darba novērtēšana notiek procesa ietvaros, kas saistīts ar personas iecelšanu par tiesnesi, pēc trīs gadiem lemjot par tiesneša iecelšanu uz nenoteiktu laiku, kvalifikācijas klases piešķiršanas procesā, lemjot par tiesneša iecelšanu par tiesas priekšsēdētāju un par tiesneša iecelšanu par augstākas tiesu instances tiesnesi.

Ārvalstīs papildus iepriekš minētajiem gadījumiem individuāla tiesneša personisko un profesionālo iemaņu novērtēšana tiek veikta, lai veicinātu darba rezultātus (piemēram, ASV), disciplinārlietas ierosināšanas gadījumā (piemēram, Igaunijā), ja rodas aizdomas par tiesneša nepiemērotību ieņemamajam amatam (piemēram, Ungārijā), ja pats tiesnesis izsaka vēlmi, lai novērtē viņa darbu un kvalifikāciju (piemēram, Ungārijā, Slovēnijā), ja tiesnesis ir iecelts uz nenoteiktu laiku, tad ik pēc noteikta termiņa (piemēram, Ungārijā, Lietuvā), pēc tiesas priekšsēdētāja vai augstākas instances tiesas priekšsēdētāja iniciatīvas (piemēram, Slovēnijā) un privātpersonu sūdzību izskatīšanā (piemēram, Slovākijā).

Rekomendācija: Latvijā vajadzētu dot pašam tiesnesim tiesības jebkurā laikā ierosināt savu iemaņu un darba rezultātu novērtēšanu, tādējādi ļaujot no malas novērtēt savus trūkumus un apzināt jautājumus, kuru attīstībai būtu jāpievērš pastiprināta uzmanība. Šāds mehānisms tiesnesim palīdzētu pildīt pienākumu regulāri papildināt zināšanas un pilnveidot profesionālās iemaņas un prasmes, kas nepieciešamas amata pienākumu pildīšanai (Tiesu iekārtas likumprojekta 10. panta astotā daļa). Novērtēšanas laikā tiesnesim varētu arī norādīt uz iespējamo specializācijas lauku, karjeras attīstības virzienu un ceļu. Lai veicinātu šādu tiesneša rīcību, varētu paredzēt noteiktus stimulus un ar

novērtēšanas rezultātiem iepazīstināt tikai konkrēto tiesnesi. No šādas prakses iedibināšanas būtu ieguvējs ne tikai pats tiesnesis, bet visa tiesu sistēma.

1.4.11. Tiesneša tiesības novērtēšanas procesā - nostiprināmas likumā

Tiesnesim ir tiesības piedalīties un sniegt paskaidrojumus Tiesnešu kvalifikācijas kolēģijas sēdē, tomēr nav tiesību apstrīdēt vai pārsūdzēt kvalifikācijas kolēģijas lēmumu. Tiesneša kandidāts, kura sagatavotība kvalifikācijas eksāmenā atzīta par nepietiekamu, var kārtot to atkārtoti ne agrāk kā pēc sešiem mēnešiem. Līdzīgi ir arī kvalifikācijas klases atteikšanas gadījumā, proti, atteikuma gadījumā pēc sešiem mēnešiem ar lūgumu var vērsties atkārtoti.

Tomēr pēc pārbaudījumu rezultātu izvērtēšanas Tiesu administrācijas izveidotās komisijas lēmums nevirzīt dažus kandidātus uz nākamo atlases kārtu (kvalifikācijas eksāmena kārtošānu Tiesnešu kvalifikācijas kolēģijā) ir atzīstams par administratīvo aktu, ko var apstrīdēt un pārsūdzēt. Turklāt kā atzīts tiesu praksē, lai arī tiesību normās nav noteikta neatkarīga institūcija, kas veiktu kontroli pār tieslietu ministra lēmumu virzīt vai nevirzīt pretendentu uz attiecīgo tiesneša amatu, un tiešā veidā nav arī noteiktas personu tiesības uz šādas rīcības izskatīšanu tiesā, tomēr, ņemot vērā, ka šādi lēmumi, kas saistīti ar tiesneša karjeras attīstību, skar tiesneša privāto dzīvi, neskatoties uz viņa amatpersonas statusu, atzīstams, ka tādos gadījumos valsts pārvaldes, Tieslietu ministrijas rīcība ir pakļauta administratīvās tiesas kontrolei.

Ārvalstīs mēdz norādīt, ka novērtēšanas procesa laikā tiesnesim, kas tiek vērtēts, ir jābūt atbilstoši garantētām noteiktām tiesībām. Tiesnesim ir jābūt dotai iespējai iepazīties ar lietas materiāliem, lūgt veikt novērtējumu, piedalīties dialogā ar novērtēšanas iestādi un pirms galīgā lēmuma pieņemšana sniegt savu vērtējumu. Vācijas Federatīvās Republikas Ziemeļreinas-Vestfālenes zemes Tieslietu ministrijas juristu eksaminācijas centra prezidents Johanness Rīdls (*Johannes Riedel*) norāda arī uz nepieciešamību dot iespēju tiesai kontrolēt lēmumus par paaugstināšanu, tas ir, neveiksmīgam kandidātam dot iespēju administrācijas lēmumu pārsūdzēt tiesā. Līdzīgi ir Rumānijā, Čehijā un Ungārijā, kur, ja tiesnesis nepiekrīt izteiktajam novērtējumam, viņam ir tiesības apstrīdēt un pārsūdzēt attiecīgo lēmumu.

Rekomendācijas: Tiesnesim būtu jānosaka tiesības, piemēram, iepazīties ar novērtēšanas lietas materiāliem, lūgt veikt novērtējumu, piedalīties dialogā ar novērtēšanas iestādi un pirms galīgā lēmuma pieņemšana sniegt pašam savu vērtējumu/ pašraksturojumu, apstrīdēt un pārsūdzēt noteiktus lēmumus utt. Tiesneša tiesības novērtēšanas procesā ir nozīmīgas, lai nodrošinātu caurskatāmību un līdzsvaru starp novērtēšanu un tiesnešu neatkarību.

Tiesnesis būtu aktīvi jāiesaista novērtēšanas procesā, tā stiprinot atgriezenisko saikni starp novērtējamo tiesnesi un novērtēšanas institūciju, nodrošinot iespēju tiesnesim saprast, kādos jautājumos viņam nepieciešams uzlabot un attīstīt savas zināšanas vai īpašības. Pašraksturojumā būtu arī jāļauj tiesnesim norādīt nolēmumus, kuri, viņaprāt, ir ievērtības cienīgi un kuri arī novērtēšanas institūcijai būtu jāvērtē.

1.4.12. Katrai novērtēšanai - atbilstoša konsekvence

Tiesneša iecelšanās procesā pozitīva novērtējuma rezultātā persona tiek apstiprināta par tiesnesi vai tiesnesis tiek paaugstināts amatā. Negatīva novērtējuma rezultātā, tas nenotiek.

Par attiecīgu kvalifikācijas klasi tiesnesis saņem atbilstošu piemaksu pie darba samaksas, kā arī attiecīgā klase ir priekšnoteikums, lai tiesnesi varētu kandidēt uz augstākas instances tiesas tiesneša amatu. Savukārt negatīva lēmuma gadījumā klase netiek piešķirta, vai arī disciplinārlietas gadījumos tā var tikt samazināta. Ja disciplinārlieta var izraisīt klases samazināšanu, tad negatīvais novērtējums nevar būt par pamatu disciplinārlietas ierosināšanai. Tomēr Tiesu iekārtas likuprojekts maina šo kārtību un nosaka, ka atkārtotās papildu darba atestācijas nenokārtošana var būt par pamatu iesniegumam Tiesnešu disciplinārkolēģijā par tiesneša atbrīvošanu no amata sakarā ar neatbilstību amatam (38.panta ceturtā daļa).

Ārvalstīs mēdz noteikt dažādas tiesnešu novērtēšanas konsekvences, sākot no privilēģiju iegūšanas līdz pat atbrīvošanai no amata (sk. 1.3.9. apakšnodaļu).

Attiecībā uz tiesneša atlaišanu, pamatojoties uz tiesneša novērtēšanas rezultātiem, Čehijas Konstitucionālā tiesa atzina, ka ir ļoti svarīgi novērtēt tiesnešu kvalifikācijas līmeni un izslēgt nekvalificētus tiesnešus no tiesu varas realizēšanas. Tomēr tiesa arī norādīja, ka tiesneša amata zaudēšana pēc novērtēšanas pārkāpj principu, ka tiesnesi ieceļ uz nenoteiktu laiku, un noteikumu, ka tiesnesi var atcelt no amata tikai disciplinārlietas ietvaros par tiesneša pienākumu neatbilstošu pildīšanu. Konstitucionālā tiesa arī norādīja, ka vērtēšanas kritēriji ir pārāk nenoteikti un nesaistīti ar tiesu varas funkciju pildīšanu.

Vācijā tiek norādīts, ka, uzlūkojot tiesneša novērtēšanu no amata paaugstināšanas viedokļa, ir jāņem vērā, ka ne vienmēr ir iespēja nodrošināt visu tiesnešu paaugstināšanu, jo vakanču skaits augstākas instances tiesās ir ierobežots. Tam kā zināma kompensācija kalpo algas paaugstināšana ik pēc diviem gadiem. Vācijā, ja tiesnesis novērtēts vismaz ar atzīmi apmierinoši, viņam rodas arī tiesības veikt ārpus tiesas darbības, piemēram, uz nepilni slodzi pasniegt lekcijas mācību iestādēs.

Rekomendācijas: Tiesnešu darba un kvalifikācijas novērtēšanas sekas var būt dažādas, piemēram, nepaaugstināšana amatā, prēmijas neizmaksāšana, algas ieturējums utt., bet galvenais, lai neviens lēmums neapstrīdētu tiesneša neatkarības galvenos pamatprincipus. Turklāt katrai novērtēšanai ir jābūt atbilstoši konsekvencei; novērtēšana jāorganizē tā, lai novērtējums stimulētu tiesnešu kvalifikāciju un/vai kapacitāti.

Ņemot vērā ārvalstu praksi, Latvijā būtu jāveic diskusija par novērtēšanas konsekvencēm. Iespējams būtu lietderīgi pārņemt dažās ārvalstīs eksistējošas konsekvences, piemēram, tādas kā iespēja saņemt izsmeļošas norādes uzlabot savu kvalifikāciju noteiktos jautājumos, iegūt papildu tiesības un brīvības, augstāku amatu vakanču trūkuma dēļ saņemt zināmu kompensāciju.

Intervijās ar tiesnešiem izskanēja problēma, ka ne visos novados tiesnešiem ir iespēja tikt augstākā amatā un tikai tad, ja apgabaltiesas tiesneši aiziet pensijā, var pretendēt uz augstāku amatu. Tādējādi netiek nodrošināts, ka augstākā tiesu instancē strādā labākie tiesneši. Intervijā tika ieteikts ieviest rotācijas principu. Šāda sistēma kalpotu arī kā stimuls iegūt jaunas zināšanas.¹³⁷ Vakanču trūkuma kontekstā ir pieminama arī tiesnešu izteiktā neapmierinātība¹³⁸, ka rajona (pilsētas) tiesas tiesnesim var piešķirt tikai 5.-2. kvalifikācijas klasi, apgabaltiesas tiesnesim – 3.-1. kvalifikācijas klasi un zemesgrāmatu nodaļu tiesnesim – 5.-3.kvalifikācijas klasi. Tiesneši norāda, ka par negodīgu atzīstama situācija, kad rajona (pilsētas) tiesas un zemesgrāmatu nodaļu tiesnesis nevar saņemt 1. kvalifikācijas

¹³⁷ Anonīma intervija Nr.10

¹³⁸ Anonīmas intervijas Nr.1., 2. un 4

klasi. Lai arī viņš ir rajona (pilsētas) tiesas tiesnesis, viņš tāpēc nemācās un profesionāli neattīstās mazāk nekā tad, ja viņš būtu apgabaltiesas tiesnesis, kas var saņemt 1. kvalifikācijas klasi.

2. Tiesnešu disciplinārā atbildība Latvijā: procedūru un rezultātu izvērtējums

*Iveta Kažoka*¹³⁹

2.1. Ievads

Spridze starp disciplināro atbildību un tiesnešu neatkarību: Tiesu un tiesnešu neatkarība ir neatņemama jebkuras demokrātiskas valsts pazīme. Tiesnešu neatkarība visbiežāk tiek pieminēta valsts varas dalīšanas kontekstā, argumentējot, ka tiesu sistēmai jāfunkcionē pēc iespējas neatkarīgi no izpildvaras vai likumdevējvaras. Taču pienācīga varas dalīšana nav tiesu neatkarības vienīgais priekšnoteikums. Tiesu neatkarības princips papildus prasa, lai tiesneša neatkarība būtu pasargāta arī gadījumos, kad spiediena avots atrodas pašā tiesu sistēmā.

Tādēļ starp tiesnešu neatkarības principu no vienas puses un tiesnešu disciplināro atbildību no otras puses objektīvi pastāv latentā spridze, it sevišķi gadījumos, kad disciplinārprocedūru rezultātā tiesnesis tiek atbrīvots no amata. Šai pretrunai nav vienkāršu risinājumu. Piemēram, problēma nav risināma vispār atsakoties no tiesnešu disciplinārās sodīšanas. Jāapzinās, ka absolūta tiesu neatkarība nav iespējama – kā atzinusi tiesībzinātniece Lidija Brašira Tīda (*Lydia Brashear Tiede*), “tiesu neatkarību būtu jāaplūko kā kaut ko tādu, kas nav līdz galam sasniedzams. Drīzāk tā būtu jāuztver kā brīvība pieņemt lēmumus noteiktu ierobežojumu apstākļos.”¹⁴⁰ Arī Eiropas tiesnešu konsultatīvā padome savās rekomendācijās uzsver, ka tiesnešiem ir uzticēta tik liela vara lemt par cilvēku likteņiem, ka šīs pilnvaras būtu jālīdzsvaro ar iespēju prasīt no tiesneša atbildību vai nopietnu pārkāpumu gadījumos pat atcelt tiesnesi no amata. Taču, šādi rīkojoties, ir jābūt piesardzīgiem, lai tiktu saglabāta tiesu neatkarība.¹⁴¹

Disciplinārās atbildības mērķi: Turklāt jāņem vērā, ka atbildības prasīšana no tiesneša nav vienīgā disciplinārās atbildības misija. Piemēram, ASV tiesnešu uzvedības kontroles institūcijas savam darbam ir izvirzījušas trīs mērķus: 1) nodrošināt tiesnešu uzvedības kodeksu ievērošanu, 2) uzturēt sabiedrības uzticēšanos tiesām, 3) aizsargāt tiesnešus no nesvarīgām vai nepamatotām apsūdzībām. Tiesnešu disciplinārās atbildības pamatmērķis ir “nevis sodīt tiesnešus, bet gan aizstāvēt sabiedrības intereses, nodrošināt tiesu procesu integritāti, uzturēt sabiedrības uzticēšanos tiesnešiem un pašu tiesnešu vidū radīt labāku izpratni par tiesnešiem piedienīgu uzvedību.”¹⁴² Arī Kipras tiesu sistēmā ir atzīts, ka disciplinārlietu mērķis ir nevis tiesnešus sodīt, bet gādāt par augstu tiesvedības standartu nodrošināšanu.¹⁴³

¹³⁹ Iveta Kažoka – ieguvusi sociālo zinātņu maģistra grādu tiesību zinātnē Latvijas Universitātē. Autorei ir arī bakalaura grāds politikas zinātnē. Kopš 2005. gada strādā Sabiedriskās politikas centrā “Providus”.

¹⁴⁰ Tiede, L.B. Judicial Independence: Often Cited, Rarely Understood. *Journal of Contemporary Legal Issues*. Vol, 15: 129, 2006, 155.-156.lpp.

¹⁴¹ Opinion no. 3 of the Consultative Council of European Judges (CCJE) to the attention of the Committee of Ministers of the Council of Europe on the principles and rules governing judges' professional conduct, in particular ethics, incompatible behaviour and impartiality. 51.papagrāfs.

http://www.coe.int/t/dg1/legalcooperation/judicialprofessions/ccje/textes/Avis_en.asp Pēdējo reizi sk. 04.09.2008.

¹⁴² Cleveland, D; Masimore, J. The ermine and wooolsack: Disciplinary proceedings involving judges, attorney-magistrates, and other judicial figures. *The Georgetown Journal of Legal Ethics*, Summer 2001. No <http://findarticles.com> Pēdējo reizi sk. 15.10.2008.

¹⁴³ Disciplinary proceedings against a Judge - The Supreme Council of Judicature may remove a judge from office in a case of a proven serious misconduct in the exercise of his judicial functions. Materiāls no Kipras Augstākās tiesas mājas lapas: <http://www.supremecourt.gov.cy> Pēdējo reizi sk. 15.10.2008.

Taču šāda izpratne par tiesnešu disciplinārās atbildības misiju vismaz teorētiski pieļauj iespēju, ka kāds tiesnesis tiek bargi sodīts par kādu pārkāpumu, kas no likuma viedokļa ir mazsvarīgs vai kuru viņš ir veicis bez ļauna nodoma, taču šis nodarījums ir, piemēram, mazinājis sabiedrības uzticēšanos tiesām. Sods par šādu nodarījumu tad jau var visai bīstami balansēt uz nepieļaujamas iejaukšanās tiesneša darbā robežas.

Tāda iespēja nav tikai teorija. Ik pa laikam dažādās pasaules valstīs aktualizējas līdzīgas problēmas – kad ir jāmēģina līdzsvarot divus demokrātiskā sabiedrībā nepieciešamus mērķus: uzticēšanos tiesu sistēmai un tiesu neatkarību. Piemēram, Gruzijā pret vairākiem tiesnešiem tika sāktas disciplinārlietas par divu kriminālprocesa likuma pantu nepareizu interpretāciju. Disciplinārlietu rezultātā tiesneši tika atcelti. Eiropas Padomes eksperti, vērtējot šo lēmumu, uzskatīja, ka tas ir nesamērīgs. Tas valstī aizsāka diskusiju par disciplinārsodiem un to radītajiem draudiem tiesnešu neatkarībai.¹⁴⁴

Arī Latvijā, lai gan publiskajā telpā šādas diskusijas nav bijis, intervijas ar tiesnešiem liecina, ka vairāku tiesnešu ieskatā pašreizējā disciplinārsodišanas prakse nevis tiesnešus soda par konkrētiem nodarījumiem, bet gan ir vairāk orientēta uz sabiedrības nomierināšanu – sodot par sīkumiem, piemēram, tādēļ, ka ir pienācis “periods, kad visiem tiesu priekšsēdētājiem vajadzēja pa disciplinārlietai un es vienkārši trāpījos rindā”¹⁴⁵, vai, “lai atstrādātu plānu”.¹⁴⁶ Iespējams, ka šī kritika, kas visai bieži ir formulēta tādās frāzēs kā – tiesneši ir “pati neaizsargātākā cilvēku kategorija”,¹⁴⁷ – ne vienmēr ir pamatota. Tā ir raksturīga ne tikai tiesnešiem, bet arī citām profesijām, kas pakļautas disciplinārai sodīšanai, piemēram, prokuroriem, kas “uzskata, ka viņu atestācijas komisija ir zvērīgi naidīga, bet tiesneši viegli tiekot cauri”.¹⁴⁸ Taču kritiku nevajadzētu ignorēt, bet gan pārbaudīt, cik tā ir pamatota. It sevišķi tādēļ, ka kopumā tiesneši savās atbildēs bija līdzsvaroti: piemēram, neviens no pētījuma ietvaros aptaujātajiem tiesnešiem nepauda viedokli, ka no disciplinārās atbildības būtu jāatsakās vispār vai ka no disciplinārkolēģijas darba nebūtu nekādas jēgas. 2.1. tabula rāda, ka salīdzinājumā ar citām Eiropas valstīm Latvijā līdz šim bijis augsts gadā pret tiesnešiem ierosināto disciplinārlietu skaits – vidēji 16 ierosinātas lietas gadā laikā no 2004. līdz 2007. gadam.

2.1.tabula. Pret tiesnešiem ierosināto disciplinārlietu skaits gadā dažās Eiropas valstīs (2006.gads)

Valsts	Kopīgais pret tiesnešiem ierosināto disciplinārlietu skaits	Ierosināto disciplinārlietu skaits uz 1000 tiesnešiem
Andora	0	0
Austrija	22	13
Azerbaidžāna	41	83
Beļģija	22	14

¹⁴⁴ Opinion on the law on disciplinary responsibility and disciplinary prosecution of judges of common courts of Georgia adopted by the Venice Commission at its 70th Plenary Session (Venice, 16-17 March 2007). European Commission from Democracy Through Law (Venice Commission), Opinion No. 408 / 2006. [http://www.venice.coe.int/docs/2007/CDL-AD\(2007\)009-e.asp](http://www.venice.coe.int/docs/2007/CDL-AD(2007)009-e.asp) Pēdējo reizi sk. 15.10.2008.

¹⁴⁵ Anonīma intervija Nr. 1

¹⁴⁶ Anonīma intervija Nr. 12

¹⁴⁷ Ibid.

¹⁴⁸ Intervija ar LR Ģenerālprokuratūras Darbības analīzes un vadības departamenta virsprokurori Rudīti Āboliņu 2008.gada 13.septembrī

Bulgārija	3	2
Čehija	40	13
Francija	3	0
Gruzija	84	309
Horvātija	22	11
Igaunija	2	8
Itālija	68	11
Īrija	0	0
Krievija	530	17
Latvija	15	29
Lietuva	4	5
Moldova	9	21
Norvēģija	56	109
Polija	60	6
Slovākija	18	13
Somija	12	13
Spānija	71	16
Ukraina	117	17
Ungārija	14	5
Vācija	55	3

Avots: European judicial systems. Edition 2008 (data 2006), Council of Europe, September 2008. 208. lpp.

Pats par sevi šis cipars vēl ne par ko būtisku neliecina – tādēļ šajā pētījuma daļā tiks analizēts tas, par cik nopietniem pārkāpumiem ir tikušas rosinātas disciplinārlietas, vai piespriestie sodi bija samērīgi un vai tiesnešiem ir pietiekami daudz procedurālu iespēju sevi aizstāvēt disciplinārkolēģijas sēdēs.

2.2. Disciplināratbildībai alternatīvi tiesnešu atbildības mehānismi

Tiesnešu disciplinārās atbildības mehānisms nevienā valstī nepastāv juridiskā vakuumā attiecībā pret citiem tiesnešu atbildības veidiem. Paralēli tiesnešu disciplinārajai atbildībai valstī var pastāvēt arī tiesnešu civilatbildības vai tiesnešu kriminālatbildības mehānisms vai abi kopā. Būtu racionāli pieņemt, ka šie sodīšanas mehānismi vismaz daļēji ir svastarpēji aizstājami, – proti, ja kādā valstī pret tiesnešiem arī par ne sevišķi smagiem likuma pārkāpumiem var ierosināt kriminālprocesu, tad acīmredzot disciplināratbildībai nebūs lielas nozīmes. Tīkmēr ja citā valstī pret tiesnešiem reti tiek rosināti kriminālprocesi vai prasības par nodarīto zaudējumu atlīdzību, tad plaši izplatītai disciplinārās atbildības piemērošanai varētu būt lielāks pamats un attaisnojums.

2.2.1. Tiesnešu civilā atbildība

Atšķirībā no vairākām citām valstīm Latvijas likumi šobrīd izslēdz tiesnešu civiltbildību par kļūdu vai pārkāpumu rezultāto nodarīto zaudējumu atlīdzību. Arī neviens no aptaujātajiem tiesnešiem neatcerējās gadījumu, kad no tiesneša būtu piedzīta šāda atlīdzība.

Likuma “Par tiesu varu” 13.pants, nosakot tiesneša neizskaramību, paredz, ka “par zaudējumiem, kas sakarā ar nelikumīgu vai nepamatotu tiesas spriedumu radušies personai, kura piedalās lietā, tiesnesis nav mantiski atbildīgs. Likumā noteiktajos gadījumos zaudējumus atlīdzina valsts.” Līdzīgi “persona, kas uzskata, ka tiesas nolēmums ir nelikumīgs vai nepamatots, var to pārsūdzēt likumā noteiktajā kārtībā, bet nevar celt tiesā prasību pret tiesnesi, kurš šo lietu izskatījis.”

Tātad tiesnesis ir pasargāts pret to, ka pret viņu kāds no procesa dalībniekiem var vērsties ar civilprasību par zaudējumu atlīdzību. Pirmajā lasījumā pieņemtais Tiesu iekārtas likuma projekts ir pret tiesnesi bargāks: tajā atrunāts, ka tad, ja tiesnesis, spriežot tiesu, izdarījis noziedzīgu nodarījumu un viņa vaina konstatēta Kriminālprocesa likumā noteiktajā kārtībā, valsts var no tiesneša prasīt zaudējumu atlīdzību (15. panta otrā daļa). Turklāt disciplinārsoda uzlikšana neatbrīvo tiesnesi no kriminālās un civiltiesiskās atbildības (65. pants). Daži aptaujātie tiesneši tieši šādu civiltbildības mehānismu uzskata par optimālu – uzskatot, ka zaudējumu piedziņa pret tiesnesi var tikt vēsta tikai par tiesneša paveiktiem noziedzīgiem nodarījumiem, nevis, piemēram, disciplinārpārkāpumiem.¹⁴⁹

Vairākās Eiropas valstīs tiesneši var būt civiltbildīgi par nepareiziem lēmumiem vai citām rupjām kļūdām arī tad, ja pārkāpuma pamatā nav bijis noziedzīgs nodarījums. Piemēram, Čehijā gadījumā, ja tiesnesis ir pieņēmis nelikumīgu spriedumu vai veicis kādu nepareizu rīcību, cietušajai pusei ir jāvēršas ar zaudējumu atlīdzības prasību pret valsti, taču vēlāk valsts var vērsties ar regresa prasību pret vainīgo tiesnesi (ne tikai tad, ja pārkāpums ir ticis noskaidrots krimināllietā, bet arī disciplinārlietā). Arī Itālijā valsts var noteiktos apstākļos prasīt zaudējumu atlīdzināšanu no tiesneša, kas ir bijis par pamatu tās atbildībai vai nu dēļ apzināta viltus vai rupjas nolaidības.¹⁵⁰

Gan jāpiebilst, ka parasti, pat ja likumos ir paredzēta iespēja piedzīt no tiesneša valstij nodarītos zaudējumus, šī iespēja praksē gandrīz nekad netiek izmantota. Piemēram, Francijā no 1972. gada pastāv valsts atbildība par kaitējumiem, ko izraisījusi tiesu sistēmas “defektīva funkcionēšana”, t.sk. tiesnešu “personiskā vaina”. Lai gan sākotnējā aizskartās personas prasība tiek vēsta pret valsti, vēlāk regresa kārtībā valsts ir tiesīga vērsties pret vainīgo tiesnesi (prasību ceļot Kasācijas tiesā). Līdz šim gan nevienas tiesu lietas, kas būtu vedusi pie šāda rezultāta, neesot bijis.¹⁵¹ Dažu citu Eiropas valstu regulējums attiecībā uz tiesnešu civiltbildību ir rezumēts 2.2. tabulā.

2.2. tabula. Dažu Eiropas valstu regulējums par tiesnešu civiltbildību

Valsts	Vai tiesnesis atbild par nodarītajiem zaudējumiem?
Andora	Ir atbildīgs, ja pieļāvis krāpšanu amata pienākumu pildīšanā.

¹⁴⁹ Intervija ar Augstākās tiesas tiesnesi, bijušo Tiesnešu disciplinārkolēģijas priekšsēdētāju Andri Guļānu 2008.gada 18.septembrī.

¹⁵⁰ Opinion no. 3 of the Consultative Council of European Judges (CCJE) to the attention of the Committee of Ministers of the Council of Europe on the principles and rules governing judges' professional conduct, in particular ethics, incompatible behaviour and impartiality. 56.paragrāfs.

http://www.coe.int/t/dgl/legalcooperation/judicialprofessions/ccje/textes/Avis_en.asp Pēdējo reizi sk. 04.09.2008.

¹⁵¹ McKillop, B. The Judiciary in France — Reconstructing Lost Independence. Grāmatā Fragile Bastion: Judicial Independence in the Nineties and Beyond (edited by Helen Cunningham). Published in Sydney by Judicial Commission of New South Wales. Grāmata publiski pieejama: <http://www.judcom.nsw.gov.au/fb/fbprelim.htm> Pēdējo reizi sk. 15.10.2008.

Beļģija	Personiska atbildība (zaudējumu atlīdzība), ja tiesnesim bijis krāpniecisks nolūks vai veicis krāpšanu.
Francija	Tikai tad personiska atbildība, ja tiesnesis personiski vainīgs – procesa puses var vērsties ar civilprasību tikai pret valsti, kas pēc tam var vērsties pret tiesnesi regresa kārtībā.
Igaunija	Tikai valsts atbildība
Islande	Valsts nes civilatbildību, taču valsts var prasīt kompensāciju no tiesneša, ja vaina bija tīša.
Itālija	Par rupju nolaidību. Valsts garantē civilprasību, taču pēc tam valsts var vērsties pret tiesnesi regresa kārtībā.
Lihtenšteina	Atlīdzina valsts, kas var prasīt no tiesneša zaudējumu atlīdzību.
Lietuva	Atlīdzina valsts, kas var prasīt no tiesneša zaudējumu atlīdzību.
Luksemburga	Atlīdzina valsts, kas var prasīt no tiesneša zaudējumu atlīdzību.
Norvēģija	Par atceltu spriedumu, ja tiesnesis izdarīja pārkāpumu.
Portugāle	Tiesnesim jāatlīdzina valsts izmaksātā kompensācija, ja apstākļi, kas izraisīja zaudējumus, saistīti ar kriminālsodu par kukuļošanu, valsts naudas piesavināšanos.
Somija	Parasti kompensāciju maksā valsts, izņemot īpašus gadījumus, kad var vērsties pret tiesnesi.
Šveice	Tikai valsts atbildība
Vācija	Personiska civilatbildība tikai par nodarījumu, kas ir kriminālsodāms, citos gadījumos – valsts atbildība.
Zviedrija	Parasti atbildīga valsts, bet ja vainu pastipriņoši apstākļi, tad var arī būt atbildīgs tiesnesis.

Avots: Opinion No. 3 of the Consultative Council of European Judges (CCJE) to the attention of the Committee of Ministers of the Council of Europe on the principles and rules governing judges' professional conduct, in particular ethics, incompatible behaviour and impartiality. CCJE (2002) Op.N°3, sk. pielikumu (Summary of the replies to the questionnaire on the conduct, ethics and responsibility of judges).

Starptautiskā organizācija *Transparency International* ir izdevusi vadlīnijas likumdošanai tiesnešu atbildīguma veicināšanas jomā, kur viena no svarīgākajām rekomendācijām ir šāda: “Attiecībā uz tiesnešu darbībām, kas skar viņu pienākumus, vajadzētu tikt nodrošinātai ierobežotai imunitātei. Tas ļautu tiesnešiem pieņemt lēmumu, nebaidoties no iespējamām civilprasībām.”¹⁵²

Arī Eiropas tiesnešu konsultatīvās padomes rekomendācijas ir saturā līdzīgas. Pamatprincips ir ļoti skaidrs: tiesnesim jābūt absolūtai brīvībai veikt labticīgas darbības. Juridiskās kļūdas – piemēram, procedūras pārkāpumi vai nepareiza tiesību piemērošana – ir jārisina apelācijas ceļā. To kļūdu, kas nevar tikt atrisinātas caur apelāciju, – piemēram, termiņu nokavējumi, – izraisītā kaitējuma kompensācija cietušajai procesa pusei ir jāsaņem no valsts.¹⁵³ No šī teju vai absolūtas imunitātes principa ir iespējami izņēmumi tikai ārkārtas gadījumos.

Jautājums par regresa prasību pret tiesnesi pieļaujamību ir sarežģīts. Eiropas hartas par tiesnešu statusu 5.2. punkts pieļauj šādu iespēju. Taču hartas komentāros ir minēti nosacījumi, kas ierobežo šādas

¹⁵² Judicial Accountability and Discipline. Policy Position No.2/2007. Transparency International.

www.transparency.org/content/download/19486/269466 Pēdējo reizi sk. 15.10.2008.

¹⁵³ Opinion no. 3 of the Consultative Council of European Judges (CCJE) to the attention of the Committee of Ministers of the Council of Europe on the principles and rules governing judges' professional conduct, in particular ethics, incompatible behaviour and impartiality. 55.paragrāfs.

http://www.coe.int/t/dg1/legalcooperation/judicialprofessions/ccje/textes/Avis_en.asp Pēdējo reizi sk. 04.09.2008.

tiesnešu civiltārbības pieļaujamību. Tiesnešu civilā atbildība ir pieļaujama, ja 1) tā notiek kā atlīdzinājums valstij (proti, procesā iesaistītajai pusei nevajadzētu būt iespējai tieši iesniegt prasību pret tiesnesi), 2) ja nodarījums ir bijusi rupja un neattaisnojama nolaidība, 3) ja process notiek tiesā un 4) pirms tam saņemts akcepts no neatkarīgas institūcijas. Eiropas tiesnešu konsultatīvā padome savos ieteikumos iet vēl tālāk, – tā uzskata, ka pamats šādai regresa prasībai var būt tikai apzināts pārkāpums (nevis smaga vai neattaisnojama nolaidība).

Līdz ar to Latvijas gan esošais, gan Tiesu iekārtas likuma projektā paredzētais civiltārbības mehānisms ir pret tiesnešiem saudzīgs. Tiesneši ir pietiekami pasargāti no civilprasību ierosināšanas pret viņiem likuma pārkāpumu vai kļūdu gadījumos. Šajā jomā stingrāks regulējums nav nepieciešams, – to arī neiesaka starptautiskās rekomendācijas tiesu darbu jomā. Tomēr iespēju trūkums saukt tiesnešus pie civiltārbības arī nozīmē, ka Latvijā ir īpaši svarīgi nodrošināt citu tiesnešu atbildības veidu efektīvu darbību – it sevišķi disciplinārtārbības mehānismu pareizu piemērošanu.

2.2.2. Tiesnešu krimināltārbība

Latvijā, līdzīgi kā citās valstīs, tiesneši atsevišķos gadījumos var tikt saukti pie krimināltārbības. Šādu pieeju akceptē arī tiesnešu starptautiskie standarti – “tiesneši, kuri savu pienākumu pildīšanas laikā nodara darbības, kas jebkādos apstākļos tiktu uzskatītas par noziegumu, piemēram, pieņem kukuļus, nevar prasīt imunitāti no kriminālprocesa.”¹⁵⁴

Tiesneša krimināltārbības iespēja kļūst problemātiska tikai divos gadījumos:

1. Ja pat labticīgas juridiskas kļūdas tiktu uzskatītas par noziegumu. Piemēram, Eiropas tiesnešu konsultatīvās padomes rekomendācijā kā nevēlama prakse tiek minēti piemēri no Zviedrijas un Austrijas, kur tiesneši var tikt sodīti, piemēram, par rupju nolaidību (piemēram, ja apsūdzētais ir ielikts cietumā uz pārāk ilgu laiku). Šī neesot pieņemama vai veicināma prakse, jo tiesnesim nebūtu jāstrādā, bīstoties no finanšu sodiem vai, vēl vairāk, no brīvības atņemšanas, kuras iespējamība varētu, lai arī cik neapzināti, tomēr ietekmēt spriedumu.¹⁵⁵

Intervijas ar Latvijas tiesnešiem rāda, ka neviens no viņiem neuzskata, ka Latvijā būtu ierosināts kriminālprocess pret tiesnesi par kādām viņa labticīgām darbībām (bet tikai par apzinātu noziedzīgu nodarījumu – tādu kā kukuļņemšana vai dienesta pilnvaru ļaunprātīga izmantošana). Piemēram, viens no tiesnešiem uzskatīja, ka tieši labticīgumā un rīcību apzinātumā ir atrodama atšķirība starp pret tiesnešiem rosinātajām disciplinārlietām un kriminālprocesiem: “Krimināllietu var ierosināt, ja tīši, ieinteresēti pieņemts spriedums. Ja tā nav, tad tiek rosināta disciplinārlieta.”¹⁵⁶ Līdz ar to acīmredzot vismaz šobrīd Latvijā šī problēma nav aktuāla, kaut gan teorētiski ir iespējams kriminālprocess pret tiesnesi, piemēram, par valsts amatpersonas bezdarbību, kad tiesnesis aiz nolaidības (tātad neapzināti, neieinteresēti) neizdara kādas darbības, kas tiesnesim būtu jāveic, un tā rezultātā kādai no strīdus pusēm tiek nodarīts būtisks kaitējums.

¹⁵⁴Opinion no. 3 of the Consultative Council of European Judges (CCJE) to the attention of the Committee of Ministers of the Council of Europe on the principles and rules governing judges' professional conduct, in particular ethics, incompatible behaviour and impartiality. 52.paragrāfs.
http://www.coe.int/t/dg1/legalcooperation/judicialprofessions/ccje/textes/Avis_en.asp Pēdējo reizi sk. 04.09.2008.

¹⁵⁵ Ibid., 53.paragrāfs.

¹⁵⁶ Anonīma intervija Nr.4

2. Ja kādā valstī ir vienkārši iesākt kriminālprocesu pret tiesnesi, kas kādai no procesā iesaistītajām pusēm kaut kādu iemeslu dēļ nepatīk. Tā esot kļuvusi par ierastu lietu dažās Eiropas valstīs. Šajā sakarā Eiropas tiesnešu konsultatīvā padome uzskata, ka tajās valstīs, kur kriminālizmeklēšana vai kriminālprocess var tikt sākts pēc privātpersonas iniciatīvas, jābūt mehānismam, kā novērst vai nepieļaut šādu procesu pret tiesnesi saistībā ar apsūdzībām par tiesneša amata pienākumu veikšanu (situācijās, kad nav pietiekama pamata uzskatīt, ka tiesnesis ir veicis noziedzīgu nodarījumu).¹⁵⁷

Neviens no aptaujātajiem Latvijas tiesnešiem nepieminēja, ka viņu baidītu privātās apsūdzības lietas, tādēļ acīmredzot arī šī problēma nav aktuāla.

Līdz ar to Latvijā tiesneši jūtas salīdzinoši pasargāti no kriminālprocesiem, šī situācija atbilst starptautiskajiem standartiem tiesu jomā, un tādēļ nav nepieciešamības jau esošo regulējumu mainīt.

2.2.3. Secinājumi un rekomendācijas par alternatīviem tiesnešu atbildības mehānismiem

1. Latvijas gan esošais, gan Tiesu iekārtas likuma projektā paredzētais civiltbildības mehānisms ir pret tiesnešiem saudzīgs. Tiesneši ir pietiekami pasargāti no civilprasību ierosināšanas pret viņiem likuma pārkāpumu vai kļūdu gadījumos.
2. Latvijas tiesneši ir arī pietiekami pasargāti pret iespēju, ka par darba kļūdām tiks ierosināti kriminālprocesi vai ka kāds prāvas dalībnieks varētu uzsākt privātās apsūdzības lietas.
3. Gan saudzīgs civilās atbildības mehānisms, gan arī stingrie kritēriji kriminālprocesa ierosināšanai pret tiesnesi atbilst starptautiskajiem standartiem. Tādēļ šajā jomā stingrāks regulējums nav nepieciešams.
4. Vienlaicīgi var secināt, ka tiesnešu civilajai vai kriminālajai atbildībai nepastāvot vai esot praksē ļoti reti pielietotai, disciplināratbildība ir ne tikai visbiežāk sastopamais, bet arī vienīgais potenciāli efektīvais tiesnešu atbildības veids par likuma pārkāpumiem, nolaidību vai neētisku rīcību. Tādēļ Latvijā ir īpaši svarīgi nodrošināt tieši disciplināratbildības mehānismu efektīvu darbību.

2.3. Tiesnešu disciplināratbildības procedūru izvērtējums

Analizējot tiesnešu disciplināratbildības procedūru pareizību, šajā nodaļā tiks atsevišķi pētītas un ar ārvalstu praksi salīdzinātas metodes, kā tiek atklāti tiesnešu iespējamie disciplinārpārkāpumi, disciplinārlietu ierosinātāju loks, “apsūdzētā” tiesneša procedurālās tiesības un disciplinārkolēģijas sastāva piemērotība veicamajam uzdevumam.

2.3.1. Tiesnešu iespējamo disciplinārpārkāpumu atklāšana

Līdzšinējā tiesnešu disciplinārkolēģijas darba praksē ir izmantoti vairāki veidi, kā atklāt tiesnešu disciplinārpārkāpumus. Kolēģijas pieņemtajos lēmumos ir atrodamas norādes uz šādiem informācijas avotiem:

- pilsoņu sūdzības,

¹⁵⁷ Opinion no. 3 of the Consultative Council of European Judges (CCJE) to the attention of the Committee of Ministers of the Council of Europe on the principles and rules governing judges' professional conduct, in particular ethics, incompatible behaviour and impartiality. 54.paragrāfs.

http://www.coe.int/t/dg1/legalcooperation/judicialprofessions/ccje/textes/Avis_en.asp Pēdējo reizi sk. 04.09.2008.

- valsts institūciju (piemēram, Privatizācijas aģentūras) sūdzības,
- prokuroru iesniegumi tiesu priekšsēdētājiem vai tieslietu ministram, kas norāda uz tiesnešu disciplinārpārkāpumiem,
- Augstākās tiesas veiktās pārbaudes pār kāda tiesnešu darbu,
- Tiesu administrācijas Tiesu darba organizācijas departamenta kompleksās pārbaudes,
- augstāku instanču tiesnešu ziņojumi par zemākas instances tiesu tiesnešu darbu.

Kopumā šie ziņu avoti norāda uz pietiekami plašām iespējām likumā noteiktajiem subjektiem, kam ir tiesības pret tiesnesi ierosināt disciplinārlietas, uzzināt par tiesnešu pieļautajiem pārkāpumiem. Tas gan nenozīmē, ka visi tiesnešu pārkāpumi tiks pamanīti. Piemēram, intervijās kāda iepriekš disciplināri sodīta tiesnese atzina, ka patiesībā ir pieļāvusi daudz vairāk kļūdu, par kurām viņu būtu varējuši disciplināri sodīt,¹⁵⁸ kamēr kāds cits tiesnesis apgalvoja, ka disciplinārlietas ne vienmēr tiek rosinātas pret tiem tiesnešiem, kas pieļauj visvairāk pārkāpumus, bet gan pret tiem, par kuriem ienāk sūdzības.¹⁵⁹

Arī tiesu priekšsēdētāji, kuriem ir tiesības ierosināt disciplinārlietas, nenoliedz, ka galvenais viņu informācijas avots ir ienākošās sūdzības. Tādēļ ir īpaši svarīga amatpersonu attieksme un rīcība, šādas sūdzības saņemot. Jau pieminētajās organizācijas *Transparency International* vadlīnijās ir ieteikts “disciplinārajās noteikumos nodrošināt, ka tiesu vara rūpīgi pārbauda visas sūdzības. Visas sūdzības pret tiesnešiem būtu jāizvērtē neatkarīgai institūcijai, kam arī būtu jāsniedz motivācija saviem lēmumiem”.¹⁶⁰

Vilors Eihmanis, organizācijas Par godīgumu tiesu varas sistēmā *Temīda* priekšsēdētājs, intervijā norādīja, ka ne vienmēr pilsoņu iesniegtās sūdzības tiek izvērtētas pēc būtības, it sevišķi, ja disciplinārlieta nav uzsākta.¹⁶¹ Tam gan iebilst tiesneši, norādot, ka sūdzības nereti ir acīmredzami nepamatotas.¹⁶² “Parasti – cilvēks zaudējis civillietā un mēģina par tiesnesi kaut ko sliktu pateikt. Nevis pārsūdz, bet sniedz sūdzību. Raksta advokāti, zaudētāja puse. Prasa uzdot pārbaudīt kaut kādus apstākļus, kas nav saistīti ar sūdzību. Vai lietas sadalē ievērota nejaušība.”¹⁶³ Arī tieslietu ministrs Gaidis Bērziņš uzskata, ka “cilvēki bieži sūdzās par lietām, par kurām nav pamata. Cilvēki domā, ka ministrs vai Augstākās tiesas priekšsēdētājs ir persona, kas var izšķirt viņu strīdu gadījumā, ja pirmās instances tiesa pieņēmusi viņam nelabvēlīgu lēmumu”.¹⁶⁴

Šajā jomā skaidru starptautisku standartu nav. Eiropas Padomes eksperti, vērtējot Gruzijas tiesnešu disciplinārbildības likumu, tikai norādīja uz to, ka nav pieļaujama situācija, kad ar kādas personas iesniegumu vien pietiek disciplinārbildības ierosināšanai (bez papildus pārbaudes). Tas “var tikt interpretēts kā iedrošinājums procesā zaudējušajai pusei personiski atriebties tiesnesim. Tas nekalpo tiesiskuma interesēs.”¹⁶⁵ Starptautiskie eksperti atzīst, ka “tiesnešiem jābūt aizsargātiem ne tikai pret valdības spiedienu, bet arī pret sabiedrības spiedienu. Juridiskie ētikas kodeksi nevar kļūt par

¹⁵⁸ Anonīma intervija Nr. 1

¹⁵⁹ Anonīma intervija Nr. 4

¹⁶⁰ Judicial Accountability and Discipline. Policy Position No.2/2007. Transparency International. www.transparency.org/content/download/19486/269466 Pēdējo reizi sk. 15.10.2008.

¹⁶¹ Intervija 2008.gada 17.septembrī ar biedrības Par godīgumu tiesu varas sistēmā *Temīda* valdes locekli Viloru Eihmani

¹⁶² Anonīma intervija Nr. 2

¹⁶³ Anonīma intervija Nr. 18

¹⁶⁴ Intervija 2008.gada 18.septembrī ar tieslietu ministru Gaidi Bērziņu

¹⁶⁵ Opinion on the law on disciplinary responsibility and disciplinary prosecution of judges of common courts of Georgia adopted by the Venice Commission at its 70th Plenary Session (Venice, 16-17 March 2007). European Commission from Democrat Through Law (Venice Commission), Opinion No. 408 / 2006, 31.pārgrāfs.

[http://www.venice.coe.int/docs/2007/CDL-AD\(2007\)009-e.asp](http://www.venice.coe.int/docs/2007/CDL-AD(2007)009-e.asp) Pēdējo reizi sk. 15.10.2008.

instrumentu, kā neapmierinātiem procesa dalībniekiem vajāt tiesnešus.”¹⁶⁶ Latvijā šādas prakses nav, – iesniegumos minētie fakti pirms disciplinārlietas ierosināšanas tiek pārbaudīti.

Pasākumi, kas varētu iedrošināt pamatotu sūdzību iesniedzējus ziņot par nodarījumiem, varētu būt līdzīgi tiem, kas šobrīd ir spēkā ASV Dienvidu Dakotas štatā.¹⁶⁷ Proti:

1. Sūdzības iesniedzējam ir tiesības saņemt tiesneša atbildes kopiju, un viņam ir tiesības sniegt par šo atbildi savus komentārus. Šos komentārus tad saņemtu arī visi disciplinārkolēģijas locekļi;
2. Iespēja īpašos gadījumos, ka sūdzības iesniedzēja identitāte netiek atklāta tiesnesim.

Paralēli amatpersonām, kas sniedz atbildes uz sūdzībām un lūgumiem ierosināt disciplinārlietas, būtu izvērstāk jāmotivē atteikuma iemesli. Tāpat vajadzētu izglītēt tiesu apmeklētājus par tiesnešu iespējamo disciplinārpārkāpumu veidiem. Līdzīgi kā tas notiek Kiprā¹⁶⁸, atsevišķos gadījumos būtu lietderīgi uz disciplinārkolēģijas sēdi aicināt sūdzības iesniedzēju. Piemēram, viena no ierosinātajām disciplinārlietām tika izbeigta tādēļ, ka “disciplinārlietas materiālos nav ticamu ziņu par to, vai interneta portālā ievietotās vēstules autorei bija nepieciešams saņemt zemesgrāmatu nodaļas pakalpojumus un vai informācija par apmeklētāju pieņemšanas režīma maiņu kaut kādā veidā aizskāra šīs personas tiesības un likumīgās intereses.”¹⁶⁹ Šīs ziņas būtu vienkārši iegūstamas, attiecīgās vēstules autori pieaicinot kolēģijas sēdē. Bez šādiem pasākumiem daļa sūdzību iesniedzēju turpinās uzskatīt, ka viņu sūdzības ir tikušas izskatītas formāli, un tie procesu dalībnieki, kas ir saskārušies ar tiesnešu disciplinārpārkāpumiem, turpinās uzskatīt, ka nav veida, kā neprofesionālus tiesnešus saukt pie atbildības.

No sekmīgas disciplinārpārkāpumu atklāšanas skatpunkta atzinīgi ir vērtējama Tiesu iekārtas likumprojektā šobrīd atrodamā norma, kas uzliek par pienākumu tiesnesim, kura rīcībā nonāk informācija par cita tiesneša acīmredzami pieļautu pārkāpumu, informēt par to amatpersonu, kurai ir tiesības ierosināt disciplinārlietu. Vēl viens likumprojekta jauninājums, kas varētu palīdzēt konstatēt pārkāpumus, ir Ētikas komisijas pilnvaras aicināt tiesu priekšsēdētājus vai tieslietu ministru ierosināt disciplinārlietu pret kādu tiesnesi (piemēram, gadījumā, ja Ētikas komisija ir nonākusi pie atziņas, ka kāda tiesneša pieļautais ētikas pārkāpums ir tik rupjš, ka par to būtu jāšoda ar disciplinārsodu), bet ne pašai to ierosināt. Līdzīgas pilnvaras var tikt piešķirtas arī citām institūcijām – piemēram, Izraēlā tiesībsargam ir tiesības ieteikt Augstākās tiesas priekšsēdētājam, tieslietu ministram vai tiesnešu nozīmēšanas komisijai tiesnesi sodīt gan ar piezīmi, gan ar atcelšanu no amata.¹⁷⁰ Tā kā arī Latvijā tiesībsargs saņem sūdzības par tiesu darbu, tad būtu lietderīgi tiesībsargam oficiāli piešķirt vismaz šāda veida tiesības.

¹⁶⁶ Hikmet, T. Judicial Ethics and the Role of a Judge in a Democratic Society. Presentation in Conference at Harvard Law School Transitional Judicial Dialogue: Strengthening Networks and Mechanisms for Judicial Consultation and Cooperation, 19.pārgrāfs. http://enj.org/portal/biblioteca/funcional_y_apoyo/etica_judicial_y_del_defensor/47.pdf Pēdējo reizi sk. 15.10.2008.

¹⁶⁷ Judicial Discipline Information. South Dakota Unified Judicial System. <http://www.sdjudicial.com/index.asp?category=jqc&nav=0> Pēdējo reizi sk. 15.10.2008.

¹⁶⁸ Sk., piemēram, Disciplinary proceedings against a Judge - The Supreme Council of Judicature may remove a judge from office in a case of a proven serious misconduct in the exercise of his judicial functions. Materiāls no Kipras Augstākās tiesas mājas lapas: <http://www.supremecourt.gov.cy> Pēdējo reizi sk. 15.10.2008.

¹⁶⁹ Izbeidz disciplinārlietu pret Ogres zemesgrāmatu nodaļas priekšnieku. Augstākās tiesas preses relīze, 2006.gada 5.aprīlī. <http://www.at.gov.lv/lv/information/on-disciplinary-proceedings/2006/april/20060405/> Pēdējo reizi sk. 15.10.2008.

¹⁷⁰ The Israeli Ombudsman for Complaints against Judges: A Summary of the 2007 Annual Report, The Israeli Ombudsman for Complaints against Judges, 25/8/2008, 8-9.lpp. <http://www.justice.gov.il/NR/rdonlyres/EB7E2059-491C-4EFC-A5DD-767BE448E359/0/Summaryofthe2007report.pdf> Pēdējo reizi sk. 15.10.2008.

2.3.2. Tiesnešu disciplinārlietu ierosināšana

Kā jau tika iepriekš minēts, Latvijā pēdējos gados ir ierosinātas caurmērā 16 disciplinārlietas gadā. Šajā apakšsadaļā tiks analizēts tas, cik atbilstošs ir ar likumu noteiktais disciplinārlietu ierosinātāju loks, cik konsekventi ir disciplinārlietu ierosināšanas kritēriji un vai disciplinārlietu ierosināšanas latiņa nav pārāk zema.

2.3.2.1. Ierosināšanas subjekti

Saskaņā ar Latvijas Tiesnešu disciplinārās atbildības likuma 3. pantu disciplinārlietu pret tiesnesi ir tiesīgas ierosināt 2.3. tabulā norādītās amatpersonas. Kā var redzēt, šajā likumā ir izveidota visai sarežģīta disciplinārlietu ierosināšanas sistēma, kur bez skaidra iemesla augstāku instanču tiesu priekšsēdētāji drīkst rosināt disciplinārlietas par zemāku instanču tiesnešiem sakarā ar tīšiem likuma pārkāpumiem, bet nedrīkst par, piemēram, rupjiem ētikas pārkāpumiem.

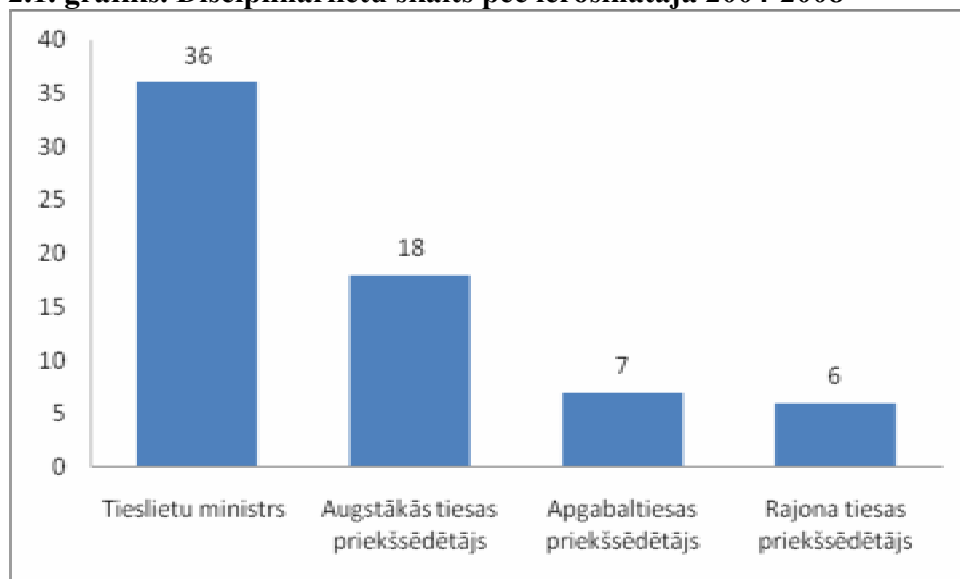
2.3. tabula. Disciplinārlietu ierosinātāju loks

Ierosinātājs	Attiecībā uz kādiem tiesnešiem	Par kādiem nodarījumiem?
Augstākās tiesas priekšsēdētājs	Augstākās tiesas tiesnešiem un senatoriem (Senāta tiesnešiem)	Tīšs likuma pārkāpums tiesas lietas izskatīšanā; Darba pienākumu nepildīšana vai lietas izskatīšanā pieļauta rupja nolaidība; Necienīga rīcība vai tiesnešu ētikas kodeksa normu rupjš pārkāpums; Administratīvs pārkāpums; Atteikšanās pārtraukt savu piederību pie partijām; Interesu konflikts.
	Rajonu (pilsētu) tiesu tiesnešiem, apgabaltiesu tiesnešiem, apgabaltiesu zemesgrāmatu nodaļu tiesnešiem	Tīšs likuma pārkāpums tiesas lietas izskatīšanā; Darba pienākumu nepildīšana vai lietas izskatīšanā pieļauta rupja nolaidība.
Tieslietu ministrs	Rajonu (pilsētu) tiesu tiesnešiem, apgabaltiesu tiesnešiem, apgabaltiesu zemesgrāmatu nodaļu tiesnešiem	Tīšs likuma pārkāpums tiesas lietas izskatīšanā; Darba pienākumu nepildīšana vai lietas izskatīšanā pieļauta rupja nolaidība; Necienīga rīcība vai tiesnešu ētikas kodeksa normu rupjš pārkāpums; Administratīvs pārkāpums; Atteikšanās pārtraukt savu piederību pie partijām; Interesu konflikts.
Apgabaltiesu priekšsēdētāji	Apgabaltiesu tiesnešiem	Tīšs likuma pārkāpums tiesas lietas izskatīšanā; Darba pienākumu nepildīšana vai lietas izskatīšanā pieļauta rupja nolaidība; Necienīga rīcība vai tiesnešu ētikas kodeksa normu rupjš pārkāpums; Administratīvs pārkāpums; Atteikšanās pārtraukt savu piederību pie partijām; Interesu konflikts.
	Rajonu (pilsētu) tiesu tiesnešiem, apgabaltiesu zemesgrāmatu nodaļu tiesnešiem	Tīšs likuma pārkāpums tiesas lietas izskatīšanā
Rajonu (pilsētu) tiesu priekšsēdētāji	Rajonu (pilsētu) tiesu tiesnešiem	Tīšs likuma pārkāpums tiesas lietas izskatīšanā; Darba pienākumu nepildīšana vai lietas izskatīšanā pieļauta rupja nolaidība; Necienīga rīcība vai tiesnešu ētikas kodeksa normu rupjš

		pārkāpums; Administratīvs pārkāpums; Atteikšanās pārtraukt savu piederību pie partijām; Interesešu konflikts.
--	--	--

Šāda sistēma ir problemātiska kaut vai tādēļ, ka, salīdzinot ar Augstākās tiesas priekšsēdētāju, rajonu (pilsētu) tiesu tiesneši salīdzinoši reti pret tiesnešiem rosina disciplinārlietas (sk. 2.1.grafiku).

2.1. grafiks. Disciplinārlietu skaits pēc ierosinātāja 2004-2008¹⁷¹



Tiesu iekārtas likumprojektā šī problēma ir risināta 62. pantā, vairs tik ļoti nesašaurinot tiesu priekšsēdētāju kompetenci attiecībā uz zemākas instances tiesām.

Tomēr kopumā subjektu loks, kam Latvijā ir tiesības ierosināt disciplinārlietu pret tiesnesi, ir atbilstošs starptautiskajai praksei (sk. 2.4. tabulu, 2.2.grafiku).

2.4.tabula. Disciplinārlietu ierosinātāju loks dažās Eiropas valstīs

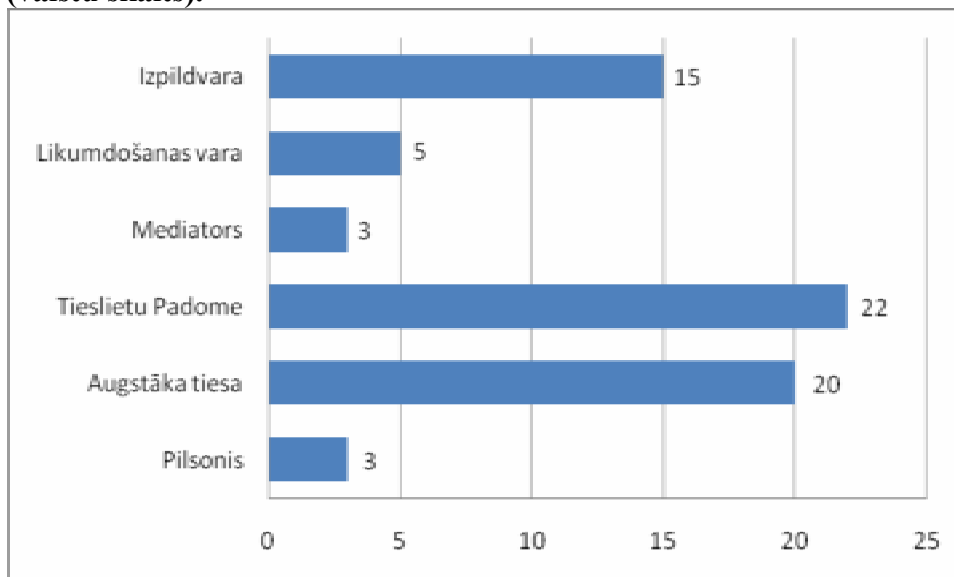
Valsts	Amatpersona/institūcija, kam tiesības ierosināt disciplinārlietu pret tiesnesi
Andora	Augstākā tieslietu padome
Azerbaidžāna	tieslietu ministrs
Čehija	tieslietu ministrs, tiesas priekšsēdētājs, Augstākās tiesas priekšsēdētājs
Francija	Augstākā tiesu padome
Igaunija	tieslietu ministrs vai Augstākās tiesas priekšsēdētājs
Islande	Tiesu funkciju komiteja
Itālija	ģenerālprokurora pārstāvis vai tieslietu ministrs
Lietuva	Tiesnešu padome vai tiesu priekšsēdētāji
Kipra	Augstākā Judikatūras padome
Polija	tieslietu ministrs, jebkurš tiesas priekšsēdētājs,

¹⁷¹ Šī pētījuma ietvaros par 2008.gadu tika izmantota statistika līdz 30.septembrim.

	Nacionālā tiesu padome, ģenerālprokurors
Rumānija	ministrija
Slovākija	ministrs vai attiecīgās tiesas priekšsēdētājs
Slovēnija	tiesu priekšsēdētāji

Avots: Opinion No. 3 of the Consultative Council of European Judges (CCJE) to the attention of the Committee of Ministers of the Council of Europe on the principles and rules governing judges' professional conduct, in particular ethics, incompatible behaviour and impartiality. CCJE (2002) Op.N°3, sk. pielikumu (Summary of the replies to the questionnaire on the conduct, ethics and responsibility of judges).

2.2.grafiks. Institūcijas, kas Eiropas valstīs ir tiesīgas ierosināt disciplinārlietu pret tiesnesi (valstu skaits).



Avots: European judicial systems. Edition 2008 (data 2006), Council of Europe, September 2008, 202.lpp.

Kā redzams, dažās Eiropas valstīs ir plašāks personu loks, kam ir tiesības ierosināt disciplinārlietu pret tiesnesi. Norvēģijā un Dānijā pat katram tiesas apmeklētājam, kurš uzskata, ka tiesnesis pret viņu ir izturējies netaisnīgi, ir tiesības tieši vērsties institūcijā, kas tiesnešus var disciplināri sodīt. Norvēģija paredz iespēju šim disciplinārlietas ierosinātājam uzlikt naudas sodus gadījumā, ja apsūdzības izrādījušās nepamatotas.¹⁷² Vācijā arī tiesnesim, kurš ticis nepamatoti apsūdzēts (nomelnots), ir tiesības pašam pēc savas iniciatīvas iniciēt disciplinārprocesu, lai pierādītu savu nevainīgumu.¹⁷³

Vienīgā amatpersona, kam atšķirībā no Latvijas vairākās Eiropas valstīs ir tiesības rosināt disciplinārlietas pret tiesnešiem, ir ģenerālprokurors. Taču, izvērtējot pašreizējo disciplinārkolēģijas darba praksi, prokuratūrai jau šobrīd ir pietiekami daudz iespēju ietekmēt tiesnešu disciplinārsodīšanu, – piemēram, nosūtot vēstules ar ziņām par konkrētiem faktiem amatpersonām, kurām ir disciplinārlietu ierosināšanas tiesības, kā arī uz katru disciplinārkolēģijas sēdi deleģējot ģenerālprokuratūras pārstāvi, kam ir tiesības paust savu viedokli par tiesneša nodarījumu.¹⁷⁴

¹⁷² European judicial systems. Edition 2008 (data 2006): Efficiency and quality of justice. 202.lpp.

http://www.coe.int/t/dg1/legalcooperation/cepej/evaluation/2008/Rapport2008_en.pdf Pēdējo reizi sk. 16.10.2008.

¹⁷³ Ibid.

¹⁷⁴ Intervija ar LR Ģenerālprokuratūras Darbības analīzes un vadības departamenta virsprokurori Rudīti Āboliņu 2008.gada 13.septembrī.

Tieslietu ministrs Gaidis Bērziņš intervijā pauda viedokli, ka esot diezgan grūti nospraust robežu starp ministrijas tiesībām ierosināt disciplinārlietu un aizliegumu iejaukties tiesu neatkarībā.¹⁷⁵ Taču, kā redzams no 2.4. tabulas, tieslietu ministra pilnvaras ierosināt disciplinārlietas pret tiesnešiem ir diezgan bieža parādība dažādās Eiropas valstīs. Tas gan nenozīmē, ka šīs tiesības vienmēr tiek aktīvi īstenotas, piemēram, Itālijā tieslietu ministrs ilgu laiku izvairījās rosināt disciplinārlietas, baidoties tikt kritizētam par mēģinājumiem iebiedēt tiesnešus.¹⁷⁶

Gan pēc tiesnešu, gan pēc biedrības Par godīgumu tiesu varas sistēmā *Temīda* valdes locekļa V.Eihmaņa ieskata iemesls, kādēļ tieslietu ministri jau daudzus gadus ir visaktīvākie disciplinārlietu ierosinātāji, ir objektīvi. Galvenais iemesls esot tāds, ka ministrija un Tiesu administrācija saņemot lielāko daļu sūdzību, – “cilvēki iemācījušies sūdzēties jo augstāk, jo labāk.”¹⁷⁷ Bez tam tieši ministra pārraudzībā atrodas Tiesu administrācija, kurai ir īpaša sūdzību izskatīšanas struktūrvienība.¹⁷⁸ V.Eihmanis norāda, ka tieslietu ministrija – it sevišķi pēc Vairas Viķes-Feibergas kritikas par tiesu darbu – ir aktīvāka nekā tiesu priekšsēdētāji, tādēļ “jārakstot tikai ministram”.¹⁷⁹ Uz bijušās prezidentes nopelniem norādīja arī bijusī tieslietu ministre Solvita Āboltaņa, gan uzskatot, ka prezidentei ir izdevies aktivizēt nevis ministrijas, bet Augstākās Tiesas darbu.¹⁸⁰

Neviennozīmīgi ir tiesnešu vērtējumi par to, vai bailes sabojāt koleģiālās attiecības ar savu tiesu tiesnešiem attur tiesu priekšsēdētājus no disciplinārlietu rosināšanas. Kāds tiesas priekšsēdētājs atzina, ka šāds faktors ir svarīgs, it sevišķi, ja tiesas priekšsēdētājs uzskata, ka pēc pieciem gadiem var tikt atbrīvots no šī amata.¹⁸¹ Citi tiesneši šādu iespēju pieļauj – it sevišķi mazajos tiesu kolektīvos – taču neuzskata par aktuālu.¹⁸² Vēl daļa tiesu priekšsēdētāju vismaz attiecībā uz sevi noraida šādus apsvērumus: “Es rosinātu disciplinārlietu arī, ja nav sūdzības, bet tiesnesis lietas ilgstoši nav skatījis, nav laicīgi tiesas zālē, tad koleģiālās attiecības mani netraucētu.”¹⁸³ Arī tieslietu ministrs Gaidis Bērziņš neuzskata, ka salīdzinoši mazais rajonu vai apgabaltiesu priekšsēdētāju rosināto disciplinārlietu skaits ir skaidrojams ar nevēlēšanos bojāt attiecības ar kolēģiem.¹⁸⁴

2.1. grafika dati šķietami apstiprina versiju, ka tiesu priekšsēdētāji nelabprāt rosina disciplinārlietas par tiem kolēģiem, ar kuriem ikdienā viņiem ir cieša saskarsme. Šī tendence ir īpaši izteikta mazos kolektīvos (rajona tiesās) un arī Augstākajā tiesā. Tā no tiesu priekšsēdētājiem Augstākās tiesas priekšsēdētājs ir ierosinājis vairāk nekā divreiz vairāk disciplinārlietu nekā apgabaltiesu priekšsēdētāji kopā (taču tikai divas – par Augstākās tiesas tiesnešiem), kuri savukārt ir ierosinājuši vairāk disciplinārlietu nekā visi daudzie rajonu tiesu priekšsēdētāji kopā. Šo atšķirību nevar arī izskaidrot ar atšķirīgo informācijas apjomu dažādu līmeņu tiesu priekšsēdētāju rīcībā (piemēram, ar to, ka apgabaltiesu tiesu priekšsēdētāji redz zemāko tiesu instanču tiesnešu pieļautās kļūdas) vai atšķirīgo

¹⁷⁵ Intervija 2008.gada 18.septembrī ar tieslietu ministru Gaidi Bērziņu.

¹⁷⁶ Di Federico, G. Independence and accountability of the judiciary in Italy. The experience of a former transitional country in a comparative perspective, 11.lpp. <http://siteresources.worldbank.org/INTECA/Resources/DiFedericopaper.pdf> Pēdējo reizi sk. 15.10.2008.

¹⁷⁷ Anonīma intervija Nr.2

¹⁷⁸ Intervija 2008.gada 18.septembrī ar Augstākās tiesas priekšsēdētāju, Tiesnešu disciplinārkolēģijas priekšsēdētāju Ivaru Bičkoviču.

¹⁷⁹ Intervija 2008.gada 17.septembrī ar biedrības Par godīgumu tiesu varas sistēmā *Temīda* valdes locekli Viloru Eihmani

¹⁸⁰ Intervija 2008.gada 17.septembrī ar Saeimas Juridiskās komisijas apakškomisijas darbam ar Tiesu iekārtas likumu priekšsēdētāju, bijušo tieslietu ministru Solvitu Āboltaņu

¹⁸¹ Anonīma intervija Nr. 19

¹⁸² Intervija 2008.gada 18.septembrī ar Augstākās tiesas priekšsēdētāju, Tiesnešu disciplinārkolēģijas priekšsēdētāju Ivaru Bičkoviču

¹⁸³ Anonīma intervija Nr. 18

¹⁸⁴ Intervija 2008.gada 18.septembrī ar tieslietu ministru Gaidi Bērziņu

pilnvaru apjomu dažādu līmeņu tiesu priekšsēdētājiem (apgabaltiesu priekšsēdētāju tiesības lemt ne tikai par savas tiesas tiesnešiem, bet arī par zemāku tiesu priekšsēdētājiem), jo 2004.-2008. gada disciplinārlēmumu analīze rāda, ka sešas no septiņām apgabaltiesu priekšsēdētāju rosinātajām disciplinārlietām bija par savu tiesu tiesnešiem.

Domājot, kā mazināt ar koleģiālajām attiecībām saistīto apsvērumu risku, interesants jauninājums ir piedāvāts Čehijā. Tur disciplinārlietas ierosināšanas tiesības tiks piešķirtas ombudam (tiesībsargam). Šīs tiesības gan neļaus tiesībsargam izvērtēt tiesnešu darbu ikdienas tiesas procesos, bet ietvers pilnvaras ierosināt disciplinārlietas tikai par tiesu priekšsēdētājiem un viņu vietniekiem, ja viņi savu amata pienākumu pildīšanā ir pieļāvuši pārkāpumus.¹⁸⁵

2.3.2.2 Disciplinārlietu ierosināšanas nekonsekvence?

Viens no intervijās izskanējušiem dažu tiesnešu pārmetumiem saistībā ar disciplinārlietu izskatīšanas procedūrām ir disciplinārlietu ierosināšanas nekonsekvence.

Piemēram, kāda tiesnese uzskata, ka “pret pašas kolēģijas locekļiem lietas neierosina tikai tādēļ, ka viņi ir kolēģija – lai gan kļūdas pieļauj vēl sliktākas”.¹⁸⁶ Disciplinārkolēģijas locekļi gan to noliedz, minot piemērus, kad disciplinārlietas tika ierosinātas arī pret tiesnešiem, kas ir kolēģijas locekļi - piemēram, pret Ogres zemesgrāmatu nodaļas tiesnesi vai arī gadījumā, kad kāds disciplinārkolēģijas loceklis tika sodīts par ceļu satiksmes noteikumu pārkāpumu.¹⁸⁷ Īpaši problemātisks esot kritēriju trūkums disciplinārlietu ierosināšanā: “Senāts drīkst būt radošs likumu interpretācijās, bet pirmās instances tiesas nez kāpēc nevar.”¹⁸⁸

Daži aptaujātie tiesu priekšsēdētāji norāda, ka disciplinārlietas ierosināšana vai neierosināšana visvairāk ir atkarīga no saņemtajām sūdzībām. V.Eihmanis atšķirīgos kritērijus skaidro arī ar atšķirīgajām amatpersonām, kurām ir tiesības rosināt disciplinārlietas, kas gandrīz neizbēgami noved pie ierosināšanas standartu atšķirības.

Tādēļ varētu pieņemt, ka daudz lielāka konsekvence disciplinārlietu ierosināšanā tiktu sasniegta tad, ja šī funkcija tiktu apkopota vienās rokās līdzīgi, kā tas ir Lietuvā, kur par disciplinārlietu ierosināšanu lemj tikai Tiesnešu ētikas un disciplīnas komisija.

2.1. informācija. Tiesnešu disciplināratbildības procedūras – Lietuvas modelis

Tiesības iesniegt pieteikumus disciplinārlietu ierosināšanai: Tiesnešu padome, attiecīgā tiesneša tiesas priekšsēdētājs vai jebkuras augstākas instances tiesas priekšsēdētājs.

Tiesnešu ētikas un disciplīnas komisija: izskata pieteikumu. Pieņem vienu no šādiem (pamat) lēmumiem:

- 1) uzsākt disciplinārlietu un to nodot Tiesnešu goda tiesai,
- 2) atteikt disciplinārlietas ierosināšanu (jo nav pietiekama pamata),
- 3) atteikt disciplinārlietas ierosināšanu (jo noilgums),

¹⁸⁵ Czech ombudsman able to propose proceedings against court heads. Preses relīze, 03.09.2008.

<http://www.ochrance.cz/en/> Pēdējo reizi sk. 15.10.2008.

¹⁸⁶ Anonīma intervija Nr.11

¹⁸⁷ Intervija 2008.gada 18.septembrī ar Augstākās tiesas tiesnesi, Tiesnešu disciplinārkolēģijas priekšsēdētāja vietnieku Pēteri Dzalbi

¹⁸⁸ Anonīma intervija Nr.12

- 4) atteikt ierosināt disciplinārlietu pret Tiesnešu padomes vai Tiesnešu goda tiesas locekli bez Tiesnešu padomes piekrišanas,
- 5) atlikt lēmuma pieņemšanu, deleģējot kādu komisijas loceklim uzdevumu savākt papildu pierādījumus.

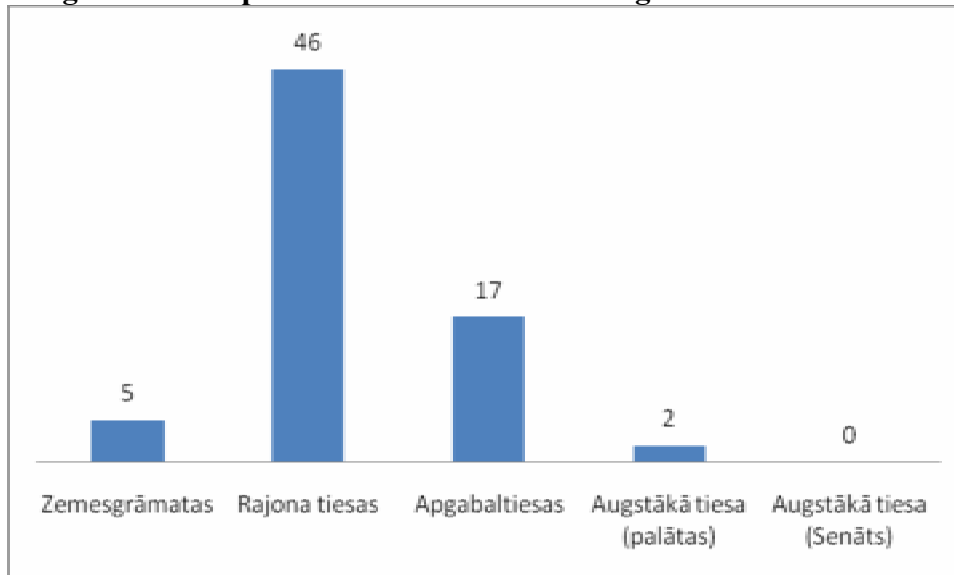
Tiesnešu goda tiesa: izskata Tiesnešu ētikas un disciplīnas komisijas uzsāktās disciplinārlietas

Avoti: http://www.teismai.lt/english/Documents/Statute_of_the_Judicial_Court_of_Honour.pdf;
<http://www.teismusavivalda.lt> Pēdējo reizi sk. 17.10.2008.

Diemžēl šī pētījuma ietvaros nebija iespējams noskaidrot gadījumus, kad pret kādu tiesnesi būtu iespējams ierosināt disciplinārlietu (un pret kādu citu tiesnesi līdzīgos apstākļos lieta tika ierosināta), taču tas netika darīts. Vienīgie dati, kas var liecināt par disciplinārlietu ierosināšanas nekonsekvenci, ir disciplinārlietu *ģeogrāfiskais sadalījums*. Datu analīze šādā griezumā rāda, ka laikā no 2004. gada disciplinārlietas ir rosinātas kopumā pret 27 tiesu tiesnešiem, no tām pret Rīgas Apgabaltiesas tiesnešiem bija 15 lietas, Liepājas rajona tiesas tiesnešiem – 6, pa 5 lietām pret triju Rīgas priekšpilsētu tiesu tiesnešiem, pret citām tiesām – mazāk. Pret Rīgas tiesu tiesnešiem tika ierosinātas vairāk disciplinārlietu nekā pret visu reģionu tiesu tiesnešiem kopā. Šādi rezultāti ir viegli izskaidrojami ar Latvijas iedzīvotāju un ekonomisko struktūru.

Sarežģītāk ir izskaidrot 2.3. grafikā redzamos datus, kas, lai gan aptuveni atbilst tiesnešu proporcijai dažādās instances tiesās,¹⁸⁹ tomēr norāda arī uz to, ka Augstākās tiesas tiesneši salīdzinājumā ar citu tiesu tiesnešiem par disciplinārpārkāpumiem tiek sodīti ļoti reti (senatori šajā laika posmā netika vispār sodīti). Tas var liecināt kā par šīs tiesas tiesnešu daudz augstāku profesionalitāti, tā arī par nekonsekvenci disciplinārlietu ierosināšanā. Līdzīgi novērojumi attiecas arī uz tiesu priekšsēdētājiem, – apskatītajā laika posmā disciplināri tika sodīti tikai četri tiesu priekšsēdētāji (no tiem viens šī amata pienākumu izpildītājs).

2.3. grafiks. Disciplinārlietu skaits 2004.–2008.gadā dažādās tiesu instances



2.3.2.3. Pārāk zema latīņa disciplinārlietu ierosināšanai?

¹⁸⁹ Piemēram, 2007.gadā Latvijas rajona (pilsētas) tiesas tiesās strādāja 254 tiesneši, apgabaltiesās – 108 tiesneši un Augstākajā tiesā – 48 tiesneši. Sk. Centrālās statistikas pārvaldes datu bāzi: <http://data.csb.gov.lv/>

Viens no tiesnešu intervijās visbiežāk dzirdētajiem iebildumiem pret esošo disciplinārsodīšanas praksi bija pārāk zemā latiņa disciplinārlietas ierosināšanai. Kā rezumēja kāds tiesnesis: “Formāla pieeja par nebūtiskām lietām.”¹⁹⁰ Vairāki tiesneši pauda visai noteiktu viedokli, ka ir bijušas disciplinārlietas, kas ir “ne par ko”¹⁹¹, un ka “disciplinārlietu var jebkurā mirklī ierosināt pret jebkuru tiesnesi. Tiesnesim var piekasīties par jebko.”¹⁹²

Arī viens no disciplinārkolēģijas locekļiem piekrita, ka vienā periodā tas tiešām tā ir bijis, taču “ar šo tieslietu ministru tas ir samazinājies”.¹⁹³ Pašreizējais disciplinārkolēģijas priekšsēdētājs izvirzīja versiju, ka latiņa ir tik zema tādēļ, ka amatpersonas, kas atbild par tiesnešu disciplinārsodīšanu, izmisīgi cenšas reaģēt uz sabiedrības prasību pēc represijām pret tiesnešiem. Tā kā viņu rīcībā nav faktu par korupciju, tad ir vēlme sabiedrībai atskaitīties, ka vismaz kaut kas ir atrasts. Bet, lai kaut kas būtu atrasts, tad disciplināratbildības latiņa ir jāspiež uz leju. Vienā brīdī sanāk, ka sabiedrības spiediena rezultātā tiesas priekšsēdētājs izmisis meklē, kur atrast grēkāzi.¹⁹⁴

Intervētie Tieslietu ministrijas un Tiesu administrācijas pārstāvji gan uzsvēra, ka vairāki cilvēki izvērtē visus apstākļus un rosina lietu tad, ja viennozīmīgi redzams pārkāpums.¹⁹⁵ Mēdz būt gadījumi, kad “neceļas roka rosināt”.¹⁹⁶ Piemēram, kad viss tiesas sēdes protokols sastāv no tieša aizrādījumiem, tiesājama pasaka, ka notiekošais ir cirks, un tiesnesis neztur un viņu nosauc par klaunu.

Ne visi tiesneši vērtējumam par pārspīlēti lielo disciplinārlietu skaitu piekrīt: “Tiesneša darbā nav sīkumiņu. [...] Tiesnesim ir dota maksimāla vara. Parasts pilsonis nevar notiesāt uz mūžu.”¹⁹⁷ Cits tiesnesis pat uzskatīja, ka disciplinārlietu varētu būt vairāk. Andris Guļāns, bijušais disciplinārkolēģijas priekšsēdētājs apšaubu uzskatu, ka katram tiesnesim ir tādi pārkāpumi, par kuriem varētu rosināt disciplinārlietu.

Vērtējot šī iebilduma pamatotību, ir svarīgi apskatīt tos gadījumus, kad tika ierosināta disciplinārlieta, taču disciplinārkolēģija to izbeidza, uzskatot, ka nodarījums nav disciplinārpārkāpums. Šādi gadījumi laikā no 2004. gada līdz 2008. gada oktobrim bija pavisam astoņi (lietu kopskaits – 69), kas ir 12% no visām ierosinātajām disciplinārlietām. Ja pieskaita vēl lietas, kurās disciplinārkolēģija nolēma aprobežoties ar disciplinārlietas izskatīšanu, neuzliekot sodu, tad tamlīdzīgu lietu proporcija ir 25%, kas ir ievērojama daļa no visām disciplinārlietām.

2.2. informācija. Dažu disciplinārlietu apraksts, kad disciplinārkolēģija izbeidza disciplinārlietu, uzskatot, ka nav noticis disciplināri sodāms pārkāpums

1. Disciplinārlieta pret tiesnesi par to, ka viņa atbildētājam nebija sūtījusi pavēsti uz Vāciju, lai gan atbildētājs bija Vācijas adresi norādījis kā viņam ērtāko, nevis vienīgo iespējamo, turklāt pavēsti Latvijā bija saņēmis.

¹⁹⁰ Anonīma intervija Nr.6

¹⁹¹ Anonīma intervija Nr.5

¹⁹² Ibid.

¹⁹³ Intervija 2008.gada 18.septembrī ar Augstākās tiesas tiesnesi, Tiesnešu disciplinārkolēģijas locekli Pāvelu Gruziņu

¹⁹⁴ Intervija 2008.gada 18.septembrī ar Augstākās tiesas priekšsēdētāju, Tiesnešu disciplinārkolēģijas priekšsēdētāju Ivaru Bičkoviču

¹⁹⁵ Intervija 2006.gada 5.decembrī ar Tieslietu ministrijas Tiesu sistēmas uzraudzības nodaļas vadītāju Egītu Fridrihsoni; anonīma intervija Nr.22

¹⁹⁶ Intervija 2006.gada 5.decembrī ar Tieslietu ministrijas Tiesu sistēmas uzraudzības nodaļas vadītāju Egītu Fridrihsoni

¹⁹⁷ Anonīma intervija Nr.15

2. Tiesnesis piemēroja apcietinājumu aizdomās turētajam. Aizdomās turētais par šo lēmumu iesniedza sūdzību. Tiesnesis kļūdījās sūdzību termiņu aprēķinos, uzskatot, ka aizdomās turētais ir nokavējis 7 dienu pārsūdzības termiņu un nevirzīja sūdzību izskatīšanai apgabaltiesā.
3. Zemesgrāmatu nodaļas apmeklētāja zemesgrāmatu nodaļā ieraudzījusi paziņojumu, ka no 27.decembra līdz 2.janvārim apmeklētāji netiek pieņemti, lai gan nodaļai bija jāstrādā. Nav ziņu, vai šai apmeklētājai bijis nepieciešams saņemt nodaļas pakalpojumus un vai šī informācija aizskāra personas tiesības.
4. Tiesnesis spriedumā iekļāva sarkastiskas frāzes pret procesa virzītājiem.
5. Tiesnesis lēmuma par apcietinājuma piemērošanu pamatojumā nebija norādījis, ka apcietinātās personas atrašanās vieta nav zināma, lai gan par to bija pārliecinājies un likums nelika šīs ziņas obligāti iekļaut lēmumā.

No šīm piecām lietām ir skaidrs, ka disciplinārlietas ierosināšana bija pārspīlēts līdzeklis pirmajā gadījumā. Trešajā un piektajā gadījumā acīmredzot pirms lietas ierosināšanas bija nepieciešama rūpīgāka pārbaude, kamēr jautājums par to, vai par otrajā un ceturtajā gadījumā atspoguļotajām situācijām tiesnesi vajadzētu disciplināri sodīt, ir strīdīgs. Otrajā gadījumā tiesneša kļūda vismaz teorētiski varēja novest pie tā, ka aizdomās turētais mēnesi nepamatoti atrodas apcietinājumā. Ceturtais gadījums prasa kritērijus, kā nošķirt “parastus” ētikas pārkāpumus (par kuriem nedraud disciplinārsods) no “rupjiem”, kas Latvijas tiesu līdzšinējā darbā nav izveidojušies.

2.3. informācija. Dažu disciplinārlietu apraksts, kad disciplinārkolēģija aprobežojās ar lietas izskatīšanu, neuzliekot disciplinārsodu

1. Nepamatoti nodrošināta prasība;
2. Lietas, kas saistītas ar bērna tiesību vai interešu nodrošināšanu, tiesā nav izskatītas ārpus kārtas;
3. Tiesnese tiesas sēdes laikā ieaicinājusi savā kabinetā prokuroru;
4. Tiesnese pārkāpa likuma “Par interešu konflikta novēršanu valsts amatpersonu darbībā” paredzētos ierobežojumus, noslēdzot darba līgumu ar meitu par viņas pieņemšanu konsultanta amatā, kā arī izdeva vairākus citus ar meitu saistītus rīkojumus – tostarp par piemaksas piešķiršanu;
5. Tiesnēses nepilngadīgais bērns atradies alkohola reibumā, par ko Latvijas Administratīvo pārkāpumu kodekss paredz administratīvo atbildību;
6. Apgabaltiesas spriedumā netika vērtēti lietas faktiskie apstākļi un pirmās instances tiesai iesniegtie pierādījumi. Apgabaltiesas atzinums, ka pirmās instances tiesa pierādījumus izvērtējusi vienpusēji, nebija argumentēts;
7. Tiesnesis nebija izskatījis iesniegumu par piespiesto tiesāšanās izdevumu sadali uz 12 mēnešiem;
8. Tiesnese kādā lietā pieļāvusi vairākus pārkāpumus – nepareizi piedzina kaitējuma kompensāciju, nav novērsusi kļūdas protokolā, sastādījusi spriedumu ar pretrunām motīvu un rezolutīvajā daļā.

Arī gadījumos, kad disciplinārkolēģija lēma aprobežoties ar lietas izskatīšanu, neuzliekot disciplinārsodu, ir grūti novērtēt, vai attiecīgajām disciplinārlietām vispār bija jātiek ierosinātām. Daži no gadījumu aprakstiem bija labojami trīs instanču tiesu sistēmas ietvaros, citi – nebija. Vieni bija vairāk formāli, citi varēja būtiski ietekmēt procesa dalībnieku tiesības. Situācijā, kad Latvijas tiesu sistēmā nav formāla starpposma starp disciplinārlietas ierosināšanu un “acu pievēršanu” uz tiesnešu pārkāpumiem, nevar viennozīmīgi apgalvot, ka disciplinārlietu ierosināšana dotajos apstākļos būtu acīmredzami nepamatota. Jāpiebilst, ka līdzīga tendence novērojama arī vairākās citās Eiropas valstīs (sk. 2.5.tabulu), kad ierosināto disciplinārlietu skaits ievērojami pārsniedz uzlikto disciplinārsodu skaitu.

2.5.tabula. 2006. gadā Eiropas valstīs pret tiesnešiem ierosināto disciplinārlietu skaits un tiesnešiem uzlikto disciplinārsodu skaits (valstis, kurās uzlikto sodu skaits ir ievērojami zemāks nekā ierosinātas disciplinārlietas)

Valsts	Ierosināto disciplinārlietu skaits	Tiesnešiem piespriesto sankciju skaits
Beļģija	22	6
Čehija	40	22
Gruzija	84	36
Horvātija	22	9
Norvēģija	56	9
Rumānija	11	4
Slovākija	18	1
Spānija	71	19
Šveice	28	4

European judicial systems. Edition 2008 (data 2006), Council of Europe, September 2008, 208.lpp.

2.3.3. Disciplinārlietu izskatīšanas procedūras

2.3.3.1. Tiesneša, kas tiek saukts pie disciplināratbildības, procesuālās garantijas

Tiesnešu disciplinārās atbildības likums patlaban paredz tiesnešiem, kas tiek saukti pie disciplinārās atbildības, šādas tiesības:

- tikt informētam par laiku un vietu, kad un kur disciplinārlieta tiks izskatīta tiesnešu kvalifikācijas kolēģijas sēdē, ne vēlāk kā septiņas dienas pirms lietas izskatīšanas;
- līdz lietas izskatīšanas sākumam pieteikt kolēģijas locekļiem norādījumus;
- jebkurā sēdes brīdī pirms kolēģija aiziet apspriesties lēmuma pieņemšanai sniegt paskaidrojumus un pieteikt lūgumus.

Jaunais Tiesu iekārtas likumprojekts tieša tiesības izvērš, piemēram, skaidri atrunājot:

- tiesības pieaicināt pārstāvi;
- pārsūdzēt pieņemto lēmumu Disciplinārkomisijā, kuras sastāvā nav to tiesnešu, kas ir disciplinārkolēģijā.

Tiesu iekārtas likumprojektā garantētais tiesību standarts atbilst starptautiskajām rekomendācijām tiesu jomā.¹⁹⁸ Taču spēkā esošais regulējums ir nepilnīgs, jo skaidri neatrunā tiesneša tiesības pieaicināt pārstāvi un pārsūdzēt disciplinārkolēģijas lēmumu.

Intervējot gan disciplināri sodītos tiesnešus, gan tiesnešus, kuri ir tikai dzirdējuši par disciplinārajām procedūrām, gandrīz vienbalsīgs konsenss ir, ka tiesnešiem ir pietiekamas iespējas argumentēt savu viedokli disciplinārkolēģijas sēdē.¹⁹⁹ “Izstāstīt var – stundu-divas, kolēģija klausīsies.”²⁰⁰ To apstiprina arī tieslietu ministrs Gaidis Bērziņš: “[Disciplinārkolēģija] dara savu darbu atbilstoši likuma prasībām. Tajās sēdēs, kur piedalījos, un tajā sēžu daļā, kur tieslietu ministram ir tiesības piedalīties, – kolēģi rūpīgi izanalizē katru gadījumu. Uzklauša tiesnešus.”²⁰¹

Pārsūdzības mehānisms: Lielākā problēma, ko arī savās atbildēs piemin gandrīz visi tiesneši, ir pārsūdzības mehānismu neesamība. Kā to formulēja viena no intervētajām tiesnesēm: „Visiem ir pārsūdzības iespējas. Kādēļ tad tiesneši tādi nabadziņi, ka viņiem to nav?”²⁰² Pārsūdzības iespējas neesamību kā problēmu atzīst arī esošais un bijušais disciplinārkolēģijas priekšsēdētāji.²⁰³ Vienīgā no intervētajām amatpersonām, kura nebija pārliecināts par pārsūdzības nepieciešamību, ir tieslietu ministrs, kurš uzskata, ka disciplinārkolēģijas sastāvā pārstāvība jau ir diezgan plaša un tā ir pietiekami kompetenta.²⁰⁴

Prasība nodrošināt iespējas pārsūdzēt disciplinārsodus izriet no vairākiem starptautiskiem dokumentiem, piemēram, no ANO Tiesu varas neatkarības pamatprincipu 20.pincipa (disciplinārlietu lēmumiem jābūt pārsūdzāmiem).²⁰⁵ Tiesnešu disciplinārsodu pārsūdzēšanas tiesības ir bieži sastopamas arī citu valstu likumos.²⁰⁶ Piemēram, Lietuvas tiesneši ar šādu prasību var vērsties Augstākajā tiesā, kas attiecīgo jautājumu skatīs trīs tiesnešu sastāvā. Interesanti, ka lēmumu pārsūdzēt var ne tikai tiesnesis, bet arī disciplinārlietas ierosinātājs.

Bez tam pārsūdzības iespēju ieviešana būtu lietderīga, kaut vai skatoties uz citu Latvijas profesiju disciplinārbildības regulējumu – piemēram, Prokuratūras likuma 45. panta septītā daļa ļauj pārsūdzēt uzlikto disciplinārsodu tiesā. Kā intervijā stāstīja prokuratūras pārstāve, Latvijas prokurori pārsūdz tiesā gandrīz tikai lēmumus par atbrīvošanu. Bet šos lēmumus gan gandrīz katrs pārsūdz. Līdz šim tikai vienā gadījumā prokuratūra pati piekāpās atceltajam prokuroram, pārējās tiesas neatjaunoja, lai gan jau gadiem ilgst trīs šādi procesi.²⁰⁷

¹⁹⁸ Sk., piemēram, Recommendation No. R (94) 12 adopted by the Committee of Ministers of the Council of Europe on 13 October 1994 on independence, efficiency and role of judges and explanatory memorandum, Principle IV vai European Charter on the statute for judges, Strasbourg, 8 - 10 July 1998, 5.1. paragrāfs.

¹⁹⁹ Anonīma intervija Nr.4

²⁰⁰ Anonīma intervija Nr.2

²⁰¹ Intervija 2008.gada 18.septembrī ar tieslietu ministru Gaidi Bērziņu

²⁰² Anonīma intervija Nr.14

²⁰³ Piemēram, intervija ar Augstākās tiesas tiesnesi, bijušo Tiesnešu disciplinārkolēģijas priekšsēdētāju Andri Gulānu 2008.gada 18.septembrī; intervija 2008.gada 18.septembrī ar Augstākās tiesas priekšsēdētāju, Tiesnešu disciplinārkolēģijas priekšsēdētāju Ivaru Bičkoviču

²⁰⁴ Intervija 2008.gada 18.septembrī ar tieslietu ministru Gaidi Bērziņu

²⁰⁵ Basic Principles on the Independence of the Judiciary. Endorsed by United Nations General Assembly Resolutions 40/32 of 29 November 1985 and 40/146 of 13 December 1985, 20.paragrāfs. http://www.unhchr.ch/html/menu3/b/h_comp50.htm Pēdējo reizi sk. 16.09.2008.

²⁰⁶ McKillop, B. The Judiciary in France — Reconstructing Lost Independence. Grāmatā Fragile Bastion: Judicial Independence in the Nineties and Beyond (edited by Helen Cunningham). Published in Sydney by Judicial Commission of New South Wales. Grāmata publiski pieejama: <http://www.judcom.nsw.gov.au/fb/fbprelim.htm> Pēdējo reizi sk. 15.10.2008.

²⁰⁷ Intervija ar LR Ģenerālprokuratūras Darbības analīzes un vadības departamenta virsprokurori Rudīti Āboliņu 2008.gada 13.septembrī

Vai Latvijas tiesneši izmantotu pārsūdzības iespējas? Viena no disciplināri sodītajām tiesnesēm atzīst, ka nē, jo uzskata, ka viss process ir aizvainojošs: “Tu ļoti daudz strādā, bet par niekiem disciplinārlieta.”²⁰⁸ Tikmēr cita tiesnese būtu savu sodu pārsūdzējusi, taču šādas iespējas nebija.²⁰⁹

Viens no aspektiem problēmā ar pārsūdzības mehānismu neesamību ir tāds, ka tiesneši baidoties disciplinārkolēģijas sēdē pilnīgi atklāti paust savu viedokli, jo tad viņi riskē saņemt bargāku sodu, kurš būs galīgs. Tādās situācijās esot vieglāk piekrist apsūdzībai. Citādi rodas iespaids par savas vainas neatzīšanu: “Es neēju ar domu, ka sitīšu dūri pie sirds. Šajā ziņā palīdzētu tas, ja lēmumu varētu pārsūdzēt.”²¹⁰

Aizstāvis: Cita problēma, ko pieminēja viens tiesnesis, – tiesneši disciplinārkolēģijā nevarot ņemt aizstāvi. To gan noliedz disciplinārkolēģijas priekšsēdētājs, norādot, ka tiesnešiem ir ļauts izmantot advokātu.²¹¹ Jebkurā gadījumā arī Tiesu iekārtas likuma projekts, kas gan skaidri atrunā šādas tiesības, neatrisina problēmu, kas nesen tika aktualizēta ASV juridiskajā literatūrā, – proti, ka advokātu pakalpojumu izmaksas tiesnešiem šādās disciplinārlietās varētu tikt segtas no valsts gadījumos, kad disciplinārlieta pret tiesnesi tiek izbeigta.²¹²

Vai patiesa uzklausišana? Daži tiesneši, it sevišķi tie, kas ir disciplināri sodīti, tomēr ir skeptiski par iespējam kolēģijas locekļus pārliecināt par savu taisnību. Disciplinārkolēģijas process vairāk atgādinot rituālu, kur “ievērojot spēles noteikumus, dziļi nožēloju un dabūju pa asti”.²¹³ Kāda cita disciplināri sodīta tiesnese procesu raksturoja šādi: „Uz tevi skatās kā uz nogrēkojušos bērnu. Ja atļaujies būt gudrāks par viņiem, tad ir vēl trakāk.”²¹⁴ Šie gan ir argumenti, kas tikpat labi varētu attiekties uz jebkuru tiesas procesu, taču tiesnešu disciplinārlietu izskatīšanā tie ir īpaši saasināti tādēļ, ka kolēģijas lēmums ir galīgs.

2.3.3.2. Disciplinārkolēģijas sastāvs

Latvijas tiesnešu disciplinārkolēģijas sastāvā ir tikai tiesneši šādā sastāvā:

1. Augstākās tiesas priekšsēdētājs un viņa vietnieks,
2. 3 Augstākās tiesas tiesneši,
3. 2 apgabaltiesu priekšsēdētāji,
4. 2 rajona (pilsētu) tiesu priekšsēdētāji,
5. divi zemesgrāmatu nodaļu priekšnieki.

Kolēģija tiek ievēlēta uz četriem gadiem, aizklāti balsojot tiesnešu konferencē. Kolēģijas sēdēs ar padomdevēja tiesībām ir tiesīgi piedalīties tieslietu ministrs un ģenerālprokurors vai viņu pilnvarotās personas, kā arī Latvijas Tiesnešu biedrības pilnvarota persona.

²⁰⁸ Anonīma intervija Nr.3

²⁰⁹ Anonīma intervija Nr.11

²¹⁰ Anonīma intervija Nr.12

²¹¹ Intervija 2008.gada 18.septembrī ar Augstākās tiesas priekšsēdētāju, Tiesnešu disciplinārkolēģijas priekšsēdētāju Ivaru Bičkoviču

²¹² Griffen, W. L. Comment: Judicial Accountability and Discipline, Law and Contemporary Problems, 1988. Komentārs ir pieejams Internetā: <http://www.law.duke.edu/journals/61LCPGriffen> Pēdējo reizi sk. 15.10.2008.

²¹³ Anonīma intervija Nr.1

²¹⁴ Anonīma intervija Nr.11

Tiesu iekārtas likumprojekts paredz citādu disciplinārkolēģijas veidošanas mehānismu. Joprojām kolēģijas sastāvā būs 11 dalībnieki, taču vairs netiktu noteikts, no kuras instances tiesas viņiem jābūt ievēlētiem. Seši dalībnieki būtu vēlēti no tiesnešu vidus Tiesnešu konferencē, viens tiktu iecelts pēc Latvijas Tiesnešu biedrības ieteikuma, divus ieceltu Augstākās tiesas priekšsēdētājs un divus – tieslietu ministrs. Iecerēts arī saīsināt kolēģijas dalībnieku pilnvaru termiņu līdz trim gadiem. Kā apelācijas instance līdzās Disciplinārkolēģijai pastāvētu arī Disciplinārkomisija. Tās priekšsēdētājs būtu Augstākās tiesas priekšsēdētājs, un tās sastāvā būtu vēl četri Augstākās tiesa plēnuma ievēlēti Augstākās tiesas tiesneši. Viens tiesnesis nedrīkstētu būt vienlaikus dalībnieks Disciplinārkomisijā un Disciplinārkolēģijā.

Vērtējot starptautiskos standartus tiesu jomā, jāatzīst, ka abi disciplinārkolēģijas sastādīšanas standarti tiem atbilst. No Tiesu iekārtas likumprojekta formulējumiem gan nav skaidrs, vai obligāti visiem Disciplinārkolēģijas locekļiem ir jābūt tiesnešiem vai arī “nevēlētie” kolēģijas dalībnieki var būt arī citu profesiju pārstāvji. Jebkurā gadījumā likumprojekts paredz, ka vēlētu tiesnešu šajā kolēģijā būs vairākums, – tas arī ir vienīgais starptautiskais standarts šajā jomā: saskaņā ar Vispārējo tiesnešu hartu disciplinārkolēģijās tiešu pārstāvībai ir jābūt pietiekamai.²¹⁵

Citu valstu tiešu disciplinārkolēģijās dažreiz ir ne tikai tiešneši, bet arī plašākas sabiedrības pārstāvji. Piemēram, ASV Dienvidu Dakotas štatā no septiņiem komisijas dalībniekiem divi nav tiešneši.²¹⁶ Francijas Augstāko tiesu padomi (*Conseil superieur de la magistrature* – franču val.), kas lemj par tiešu disciplinārsodīšanu, vada vai nu Republikas prezidents vai tieslietu ministrs. Vairākums no padomes 16 locekļiem ir tiešu vēlēti.²¹⁷

Eiropas tiesnešu konsultatīvā padome ir nākusi klajā ar saviem ieteikumiem disciplinārkolēģiju sastāvu veidošanai. Kolēģijām ir jāatbilst trim kritērijiem:

1. jābūt neatkarīgām,
2. tajās jābūt nozīmīgai tiešu pārstāvībai,
3. kolēģijas dalībniekus-tiesnešus būtu demokrātiskās vēlēšanās jāievēl citiem tiesnešiem.

CCJE ieteikumos ir uzsvērts, ka tie nekādā veidā neizslēdz iespēju, ka šādas disciplinārtiesas sastāvā tiktu iekļautas arī personas, kas nav tiesneši. Tādā veidā tiktu novērsts korporatīvisma risks. Taču šīs personas nedrīkst būt likumdevēja, valdības vai valsts pārvaldes amatpersonas.²¹⁸

Intervējot Latvijas amatpersonas, neviena neuzskatīja, ka būtu vēlams disciplinārkolēģiju papildināt ar personām, kas nav tiesneši. Visbiežākais arguments, – tas būtu pretrunā ar varas dalīšanas principu un būtu juridiski nekorekti:

²¹⁵ The Universal Charter of the Judge (Central Council of the International Association of Judges), 17 November 1999, 11.pants. http://www.iaj-uim.org/old/ENG/frameset_ENG.html Pēdējo reizi sk. 05.09.2008.

²¹⁶ Judicial Discipline Information. South Dakota Unified Judicial System. <http://www.sdjudicial.com/index.asp?category=jqc&nav=0> Pēdējo reizi sk. 15.10.2008.

²¹⁷ McKillop, B. The Judiciary in France — Reconstructing Lost Independence. Grāmatā *Fragile Bastion: Judicial Independence in the Nineties and Beyond* (edited by Helen Cunningham). Published in Sydney by Judicial Commission of New South Wales. Grāmata publiski pieejama: <http://www.judcom.nsw.gov.au/fb/fbprelim.htm> Pēdējo reizi sk. 15.10.2008.

²¹⁸ Opinion no. 3 of the Consultative Council of European Judges (CCJE) to the attention of the Committee of Ministers of the Council of Europe on the principles and rules governing judges' professional conduct, in particular ethics, incompatible behaviour and impartiality. 71.paragrāfs. http://www.coe.int/t/dg1/legalcooperation/judicialprofessions/ccje/textes/Avis_en.asp Pēdējo reizi sk. 04.09.2008.

- Prokuratūras pārstāve: “Taču tiesneši ir zināma slēgta kasta, un nebūtu pareizi, ka kāds no malas piedalās lemšanā.”²¹⁹
- Tieslietu ministrs: “[Problemātiski ir izvērtēt], cik tālu izpildvara drīkst iejaukties. Šobrīd rosina, sniedz viedokli. Bet lemšanā drīzāk nedrīkst piedalīties.”²²⁰
- Pašreizējais Augstākās tiesas priekšsēdētājs, disciplinārkolēģijas priekšsēdētājs domā, ka tikai tiesnešiem jālemj par tiesnešiem.²²¹
- Bijušais Augstākās tiesas priekšsēdētājs un disciplinārkolēģijas priekšsēdētājs uzskata, ka sastāvā vajadzētu būt tikai tiesnešiem.²²²
- Tiesnešu disciplinārkolēģijas loceklis: “Par disciplinārlietām jālemj pašiem tiesnešiem. Svešais var piedalīties, bet ne lemt par sodu.”²²³

Kā jau minēts, starptautiskie standarti neliedz tiesnešu disciplinārkolēģijās iekļaut arī tādus dalībniekus, kas nav tiesneši. Šādas rīcības mērķis ir vairojot sabiedrības ticību tiesu sistēmai, kā arī mazināt tiesnešu korporatīvo saikņu nozīmi. Arī kolēģijas locekļi atzīst, ka, pat neskatoties uz to, ka citi tiesneši ir uzticējušies, viņus ievēlot, tomēr savus kolēģi tiesāt ir grūti.

Latvijā šāds solis varētu būt pāragrs, kā arī nav skaidrs kritērijs, pēc kāda šādi ne-tiesneši kolēģijas dalībnieki tiktu iecelti. Tomēr tālākā perspektīvā būtu vērts sākt apsvērt disciplinārkolēģijas sastāva papildināšanu gan ar citām tiesu varas amatpersonām (piemēram, prokuroriem, notāriem), gan ar plašākas sabiedrības pārstāvjiem.

2.3.3.3. Vai visām juridiskajām profesijām būtu nosakāmi vienoti disciplinārās sodīšanas principi un mehānismi?

Ik pa laikam publiskajā telpā izskan doma par vienotiem ētikas standartiem visām juridiskajām profesijām, it sevišķi tiesnešiem, advokātiem un prokuroriem. Par šādas idejas pievilcību pētījuma ietvaros veiktajā intervijā atzinīgi izteicās arī tieslietu ministrs.²²⁴

Vai būtu vērts pat sākt apsvērt visām juridiskajām profesijām vienotus disciplinārās atbildības principus? Diezgan skaidrs, ka šāda iecere būtu utopiska. Tiesnešiem un advokātiem ir atšķirīgas lomas tiesu sistēmā, tādēļ tiesnešu uzvedības un atbildības standarts ir apzināti veidots augstāks. Kā atzina ASV Ohajo štata tiesa: “Nepienācīga uzvedība, kurai varētu nepievērst uzmanību, ja to veiktu parasts cilvēks vai pat jurists, nevar palikt nepamanīta, ja to veic tiesnesis.”²²⁵ Pētījuma ietvaros analizējot dažādu valstu pieredzi, netika atrasts neviens gadījums, kad uz tiesnešiem un advokātiem tiktu attiecināti identiski disciplinārās atbildības principi.

²¹⁹ Intervija ar LR Ģenerālprokuratūras Darbības analīzes un vadības departamenta virsprokurori Rudīti Āboliņu 2008.gada 13.septembrī

²²⁰ Intervija 2008.gada 18.septembrī ar tieslietu ministru Gaidi Bērziņu

²²¹ Intervija 2008.gada 18.septembrī ar Augstākās tiesas priekšsēdētāju, Tiesnešu disciplinārkolēģijas priekšsēdētāju Ivaru Bičkoviču

²²² Intervija ar Augstākās Tiesas tiesnesi, bijušo Tiesnešu disciplinārkolēģijas priekšsēdētāju Andri Guļānu 2008.gada 18.septembrī

²²³ Intervija 2008.gada 18.septembrī ar Augstākās tiesas tiesnesi, Tiesnešu disciplinārkolēģijas priekšsēdētāja vietnieku Pēteri Dzalbi

²²⁴ Intervija 2008.gada 18.septembrī ar tieslietu ministru Gaidi Bērziņu

²²⁵ Citēts no: Cleveland, D; Masimore, J. The ermine and woolsack: Disciplinary proceedings involving judges, attorney-magistrates, and other judicial figures. The Georgetown Journal of Legal Ethics, Summer 2001. No <http://findarticles.com> Pēdējo reizi sk. 15.10.2008.

2.3.4. Secinājumi un rekomendācijas par tiesnešu disciplinārbildības procedūrām

Par tiesnešu iespējamo disciplinārpārkāpumu atklāšanu

1. Latvijā pastāv diezgan plašas iespējas likumā noteiktajiem subjektiem, kam ir tiesības pret tiesnesi ierosināt disciplinārlietas, uzzināt par tiesnešu pieļautajiem pārkāpumiem, taču ne vienmēr šī informācija līdz viņiem nonāk.
2. Galvenais informācijas avots par tiesnešu pieļautajiem disciplinārpārkāpumiem ir sūdzības. Lai iedrošinātu procesa dalībniekus ziņot par pieļautajiem pārkāpumiem, svarīgi, lai nerastos iespaids, ka sūdzības tiks izskatītas formāli vai ka tiesnesis sūdzības iesniedzējam var atriekties. Tādēļ būtu nepieciešams:
 - atbildē sūdzības iesniedzējam izvērstāk motivēt atteikuma ierosināt disciplinārlietu iemeslus;
 - padziļināt komunikāciju ar sūdzību iesniedzējiem – piemēram, pieaicināt uz disciplinārkolēģijas sēdi, prasīt izteikt viedokli par tiesneša argumentāciju;
 - īpašos gadījumos garantēt sūdzības iesniedzēja anonimitāti.Paralēli būtu vairāk jāizglīto tiesu apmeklētāji par tiesnešu iespējamo disciplinārpārkāpumu veidiem un iespējamo rīcību pārkāpumu gadījumos.
3. Pārkāpumu sekmīgai atklāšanai svarīga ir šobrīd spēkā neesoša, taču Tiesu iekārtas likumprojektā ietvertā norma, kas uzliek par pienākumu tiesnesim, kura rīcībā nonāk informācija par cita tiesneša acīmredzami pieļautu pārkāpumu, informēt par to amatpersonu, kurai ir tiesības ierosināt disciplinārlietu.
4. Tikpat nozīmīga ir Tiesu iekārtas likumprojekta iecere pilnvarot Ētikas komisiju sniegt priekšlikumus (adresētus amatpersonām, kam ir tiesības ierosināt disciplinārlietu) par nepieciešamību ierosināt disciplinārlietu (piemēram, gadījumā, ja Ētikas komisija ir nonākusi pie atziņas, ka kāda tiesneša pieļautais ētikas pārkāpums ir tik rupjš, ka par to būtu jāsoda ar disciplinārsodu).
5. Ievērojot to, ka Latvijā tiesībsargs ir viena no amatpersonām, kas saņem sūdzības par tiesnešu darbu, būtu jāapsver iespēja pilnvarot arī tiesībsargu sniegt priekšlikumus par disciplinārlietu ierosināšanu.

Par tiesnešu disciplinārlietu ierosināšanu

1. Kopumā subjektu loks, kam Latvijā ir tiesības ierosināt disciplinārlietu partienesi, ir atbilstošs starptautiskajai praksei.
2. Taču reālā disciplinārlietu ierosināšanas prakse rada bažas par tiesnešu koleģiālajām attiecībām kā šķērslī lietas ierosināšanai – proti, parādās tendence, ka jo mazāks ir tiesas kolektīvs, jo mazāk ierosinātu disciplinārlietu. Tā no tiesu priekšsēdētājiem Augstākās tiesas priekšsēdētājs ir ierosinājis vairāk nekā divreiz vairāk disciplinārlietu nekā apgabaltiesu priekšsēdētāji kopā (turklāt gandrīz visas – ne par savas tiesas tiesnešiem), kuri savukārt ir ierosinājuši vairāk disciplinārlietu nekā visi rajonu tiesu priekšsēdētāji kopā. Lai mazinātu risku, ka koleģiālās attiecības var kļūt šķērslī disciplinārlietas ierosināšanai, būtu jāpaplašina

disciplinārlietu ierosinātāju iespējamais loks ar citām amatpersonām, kas nav tiesneši, piemēram, tiesībsargu.

3. Pētījuma ietvaros nebija iespējams gūt apstiprinājumu viedoklim, ka disciplinārlietas pret tiesnešiem tiek ierosinātas nekoncekventi, – proti, ka par līdzīgiem pārkāpumiem pret dažiem tiesnešiem tiek ierosinātas disciplinārlietas, bet pret citiem – nē. Taču lai mazinātu nekoncekventas ierosināšanas risku, būtu apsverama iespēja nodot disciplinārlietas ierosināšanas tiesības “vienās rokās”, līdzīgi kā tas ir Lietuvā, kur Tiesnešu ētikas un disciplīnas komisija, izvērtējot saņemto priekšlikumu ierosināt disciplinārlietu pret tiesnesi, vērtē, vai šis priekšlikums ir pamatots. Pie šāda scenārija tieslietu ministram, tiesu priekšsēdētājiem un, iespējams, tiesībsargam būtu tiesības nākt ar priekšlikumu pie atbildīgās institūcijas par disciplinārlietas ierosināšanu, taču tikai šīs institūcijas ziņā būtu pats lēmums par disciplinārlietas ierosināšanu. Tas veicinātu vienveidīgas prakses izveidošanos attiecībā uz disciplinārlietas ierosināšanas kritērijiem.
4. Iepriekšējā punktā minētais Lietuvas modelis arī nodrošinātu dubultu filtru, domājot par to, kas ir zemākā latīņu disciplinārlietas ierosināšanai. Pārāk nebūtiski, formāli pārkāpumi kā disciplinārlietas ierosināšanas iemesls ir viens no biežākajiem tiesnešu intervijās minētajiem pārmetumiem pašreizējai disciplinārsodīšanas sistēmai. Lai gan, izpētot disciplinārkolēģijas pēdējo gadu praksi, reti var atrast tādus gadījumus, kad pārkāpums, par kuru ir ierosināta disciplinārlieta, ir acīmredzami nebūtisks, tomēr aptuveni viena ceturtdaļa no visām ierosinātajām disciplinārlietām tiek kolēģijas sēdē izbeigta vai arī kolēģija par attiecīgo pārkāpumu neuzliek sodu. Tas ir ievērojams īpatsvars, kas gan tomēr neļauj apgalvot, ka attiecīgās disciplinārlietas tika ierosinātas nepamatoti, – jo šobrīd Latvijas tiesu sistēmā nav formāla starposma starp disciplinārlietas ierosināšanu un “acu pievēršanu” uz tiesnešu pārkāpumiem. Dubults filtrs disciplinārlietas ierosināšanai gan vairotu šīs procedūras piemērošanas konsekvenci, gan arī vairāk pasargātu tiesnesi no disciplinārlietas ierosināšanas gadījumā, ja viņa pārkāpums ir maznozīmīgs.

Par disciplinārlietu izskatīšanas procedūrām un disciplinārkolēģijas sastāvu

1. Tiesneša, kas tiek saukts pie disciplināratbildības, procesuālās garantijas kopumā atbilst starptautiskajiem standartiem, izņemot divus būtiskus elementus:
 - likumā formāli nav atrunātas iespējas tiesnesim pieaicināt pārstāvi;
 - disciplinārkolēģijas lēmums nav pārsūdzams.Jaunais Tiesu iekārtas likumprojekts piedāvā adekvātus, starptautiskajām rekomendācijām atbilstošus mehānismus šo problēmu risināšanai.
2. Gan šobrīdējais, gan Tiesu iekārtas likumprojektā iecerētais disciplinārkolēģijas sastāva veidošanas princips atbilst starptautiskajām rekomendācijām tiesu jomā, – proti, disciplinārkolēģijas sastāvā ir nodrošināts tiesnešu vairākums. Tomēr tā kā Latvijā tiesnešu disciplinārkolēģijā darbojas **tikai** tiesneši, tad neizbēgams ir korporatīvo attiecību ietekmes risks. Starptautiskie standartī pieļauj šo problēmu risināt, kolēģijā iekļaujot arī, piemēram, citu tiesu varas institūciju vai plašākas sabiedrības pārstāvjus. Šādam risinājumam gan nav atbalsta Latvijas tiesnešu un citu Latvijas vadošo amatpersonu vidū, taču tālākā nākotnē, lai veicinātu sabiedrības uzticību tiesu sistēmai, būtu apsverama iespēja papildināt disciplinārkolēģijas sastāvu ar personām, kas nenāk no tiesnešu vidus.

2.4. Tiesnešu disciplinārās atbildības mehānismu efektivitāte

Līdzās iepriekšējā nodaļā apskatītajiem jautājumiem par pareizām tiesnešu disciplināratbildības procedūrām vismaz tik pat svarīgs jautājums ir par tiesnešu disciplinārās atbildības mehānismu efektivitāti. Vai disciplinārkolēģiju uzliktie sodi ir atbilstīgi nodarījumam, samērīgi un savstarpēji konsekventi? Vai disciplinārsodišanas prakse, it sevišķi gadījumi, kad tiesnesi tiek ieteikts atcelt no amata, ir pietiekami pamatoti? Vai tiesneši mācās no savu kolēģu kļūdām?

2.4.1. Disciplinārās atbildības pamati – vai apdraud tiesu neatkarību?

2.4.1.1. Vispārējo atbildības pamatu analīze

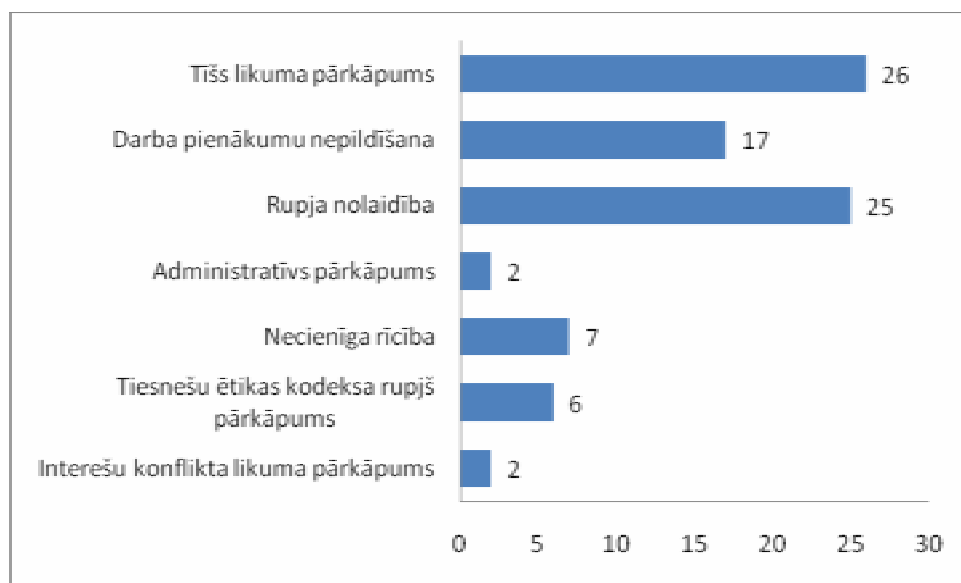
Spēkā esošais tiesnešu disciplinārās atbildības likums atrunā sešus pamatus tiesnešu saukšanai pie disciplinārās atbildības:

1. tīšs likuma pārkāpums tiesas lietas izskatīšanā,
2. darba pienākumu nepildīšana vai lietas izskatīšanā pieļauta rupja nolaidība,
3. necienīga rīcība vai tiesnešu ētikas kodeksa normu rupjš pārkāpums,
4. administratīvs pārkāpums,
5. atteikšanās pārtraukt savu piederību pie partijām,
6. likumā “Par interešu konflikta novēršanu valsts amatpersonu darbībā” paredzēto ierobežojumu pārkāpumu.

Jaunajā Tiesu iekārtas likumprojektā kopumā ir iecerēts disciplināratbildības pamatus saglabāt tos pašus, nedaudz izvēršot 3.punktu (darba pienākumu nepildīšana vai lietas izskatīšanā pieļauta nolaidība, vai rupja nevērība likuma piemērošanā) un atsakoties no novecojušā piektā punkta. Kopumā Latvijas tiesnešu disciplinārās atbildības standarti ir ļoti līdzīgi prokuroru saukšanas pie disciplināratbildības pamatiem. Prokuratūras likuma 43. pants gan dažos aspektos ir bargāks nekā tiesnešiem (paredzot disciplināratbildību par Prokuroru ētikas kodeksa normu neievērošanu – neatkarīgi no tā, vai pārkāpums ir rupjš), bet citos – maigāks (paredzot disciplināratbildību tikai par darba pienākumu tīšu nepildīšanu).

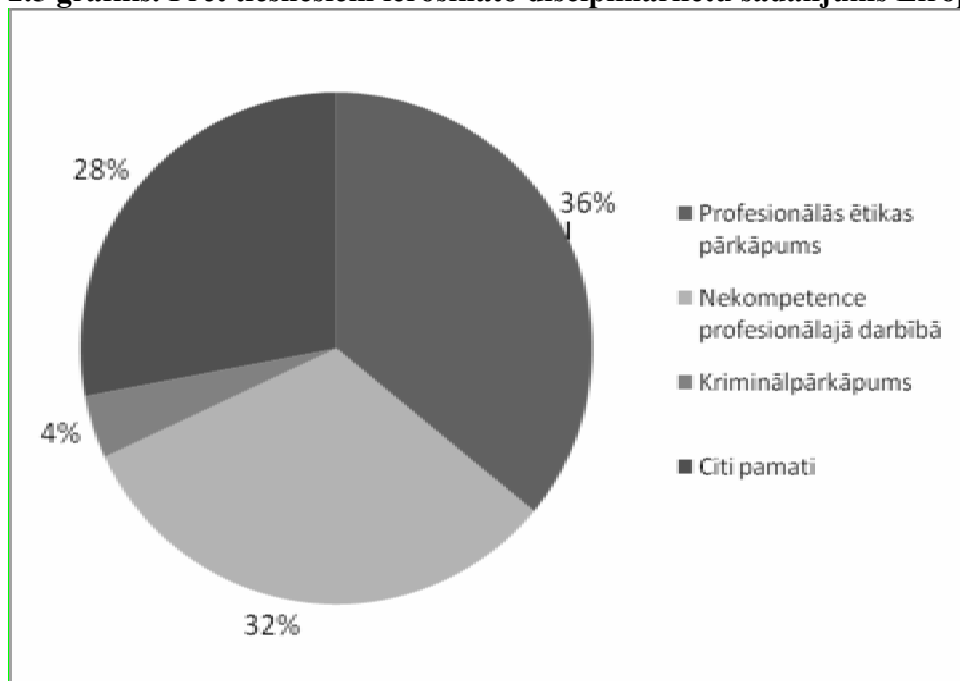
2.4. grafikā ir parādīts dažādu tiesnešu disciplinārās atbildības pamatu piemērošanas biežums laikā no 2004. līdz 2008. gadam (paturot prātā to, ka pret vairākiem tiesnešiem disciplinārlietas tika ierosinātas, pamatojoties uz vairāk nekā vienu pamatu). Kā redzams, ierosināto disciplinārlietu pamati sadalās nevienlīdzīgi. Šajā laika posmā gandrīz nav bijušas disciplinārlietas par tiesnešu interešu konfliktiem vai administratīvajiem pārkāpumiem, salīdzinoši maz tika rosinātas lietas par ētikas pārkāpumiem vai necienīgu rīcību, un izteikti dominēja divi disciplināratbildības pamati – tīšs likuma pārkāpums un lietas izskatīšanā pieļauta nolaidība.

2.4. grafiks. Pret tiesnešiem ierosināto disciplināro lietu pamati 2004.-2008.gados



Šāds disciplinārās atbildības pamatu īpatsvars atšķiras no Eiropas valstu vidējiem rādītājiem (sk. grafiku 2.5). Būtiskākā atšķirība: Latvijā salīdzinoši maz disciplinārlietu ierosinātas par profesionālās ētikas pārkāpumiem.

2.5 grafiks. Pret tiesnešiem ierosināto disciplinārlietu sadalījums Eiropas valstīs



Avots: European judicial systems. Edition 2008 (data 2006), Council of Europe, September 2008, 201.lpp.

Vienīgās starptautiskās rekomendācijas, kas skar disciplinārlietu ierosināšanas pamatus, paredz, ka likumiem, kas tos regulē, ir jābūt pietiekami skaidriem. Pretējā gadījumā rodas risks, ka tiesneši tiks saukti pie atbildības patvaļīgi.²²⁶ Dažas valstis ir tādēļ mēģinājušas ļoti sīki regulēt visus tieša

²²⁶ Opinion on the law on disciplinary responsibility and disciplinary prosecution of judges of common courts of Georgia adopted by the Venice Commission at its 70th Plenary Session (Venice, 16-17 March 2007). European Commission for

uzvedības veidus, kas var izraisīt disciplinārbildību, – piemēram, 2002.gadā Slovēnijā tika pieņemts likums, kurā tika atrunāti 27 tiesnešu pārkāpumu veidi.

Taču kopumā Eiropas valstīm ir raksturīgi visaptveroši disciplinārpārkāpumu sastāvu formulējumi. Dažās Eiropas valstīs tie ir pat plašāki nekā Latvijā, – piemēram, Itālijā tiesnesis var tikt disciplināri sodīts, ja viņš “neizpilda savus pienākumus”, “vai nu tiesas zālē vai ārpus tās uzvedies tādā veidā, kas padara viņu tās uzticēšanās un cieņas necienīgu, kas tiesnesim būtu jābauda”, “pakļauj briesmām tiesu varas prestižu”.²²⁷ Čehijā par disciplinārpārkāpumu uzskata “tiesneša pienākumu brīvprātīgu pārkāpšanu un jebkuru citu brīvprātīgu darbību, kur tiesnesis nepieturas pie tiesu piedienības standartiem vai kaitē ticībai neatkarīgai, profesionālai un taisnīgai tiesu spriešanai”.²²⁸ Arī Lietuvas tiesnešu disciplinārbildības pamati ir plašāki nekā Latvijā: 1) darbība, kas pazemo tiesu amatu (šādai darbībai var būt divi veidi: pirmkārt, tā ir darbība, kas ir nesavietojama ar tiesneša cieņu un pretrunā Tiesnešu ētikas kodeksa prasībām; otrkārt, jebkāds amata pārkāpums – nolaidīga konkrētu tiesneša pienākumu veikšana bez pienācīga iemesla); 2) administratīvs pārkāpums; 3) tiesnešu darba un politiskās darbības ierobežojumu neievērošana.

Eiropas tiesnešu konsultatīvā padome ir atzinusi, ka vispārēji formulējumi atbilst starptautiskajiem standartiem, neuzskatot, ka Eiropas līmenī būtu iespējams precizēt visa veida pārkāpumus, kas varētu vest pie disciplinārbildības.²²⁹

Tātad arī Latvijas disciplinārlietu ierosināšanas pamati atbilst starptautiskajiem standartiem. Līdzīgi citām Eiropas valstīm arī Latvijā šie pamati ir plašas, abstraktas kategorijas, kas līdz šim ir aptvērušas konkrētas lietas, piemēram, gadījumus, kad tiesnesis:

- nav nosūtījis kādam procesa dalībniekam visus nepieciešamos dokumentus,
- kavējis tiesas darbu,
- sūtījis procesuālajos likumos neparedzētas vēstules lietas dalībniekiem,
- ir lēmis par sev pazīstamiem cilvēkiem,
- ir novilcinājis lietu par bērnu tiesībām,
- nepamatoti pieņēmis kādu procesuālu lēmumu vienpersoniski,
- pieļāvis vairākus pārkāpumus vienas lietas izskatīšanā,
- pārāk ilgi gatavojis pilnos spriedumus,
- nav pārliecinājies par dokumentu atbilstību procesuālajām prasībām.

Salīdzinājumam šeit būs daži piemēri no Itālijas disciplinārkolēģijas prakses, kur tiesnesis:

- viltoja statistikas datus, lai pierādītu, ka ievērojis termiņus,
- saņēmot kukuli, uzreiz šo summu atdeva atpakaļ, nepaziņojot tiesībsargājošajām institūcijām par kukuļdošanas mēģinājumu,

Democracy Through Law (Venice Commission), Opinion No. 408 / 2006. [http://www.venice.coe.int/docs/2007/CDL-AD\(2007\)009-e.asp](http://www.venice.coe.int/docs/2007/CDL-AD(2007)009-e.asp) Pēdējo reizi sk. 15.10.2008.

²²⁷ Oberto, G. The Italian Experience in the Fields of the Judicial Ethics and Judicial Discipline. <http://www.abgm.adalet.gov.tr/report%20oberto%20ankara%202004%20on%20judicial%20ethics.pdf> Pēdējo reizi sk. 15.10.2008.

²²⁸ Hrdlickova, I. The responsibility of judges in the Czech Republic. [http://medel.bugweb.com/usr/The%20responsibility%20of%20judges%20in%20the%20CzechRepublic%20\(3\).pdf](http://medel.bugweb.com/usr/The%20responsibility%20of%20judges%20in%20the%20CzechRepublic%20(3).pdf) Pēdējo reizi sk. 15.10.2008.

²²⁹ Opinion no. 3 of the Consultative Council of European Judges (CCJE) to the attention of the Committee of Ministers of the Council of Europe on the principles and rules governing judges' professional conduct, in particular ethics, incompatible behaviour and impartiality. 64.paragrāfs.

http://www.coe.int/t/dg1/legalcooperation/judicialprofessions/ccje/textes/Avis_en.asp Pēdējo reizi sk. 04.09.2008.

- uzturēja ciešas draudzīgas attiecības ar bēdīgi slaveniem noziedzniekiem vai mafijas locekļiem,
- iekļuva tik nopietnos parādos kādam būvniecības uzņēmumam, ka šis uzņēmums bija spiests iesūdzēt tiesnesi tiesā,
- vairākas reizes izmantoja tiesas mašīnu, lai aizbrauktu no biroja uz mājām citā pilsētā,
- parakstīja tukšas lēmumu projektu lapas pēc tam, kad tika uzdevis sekretārei nokopēt lēmuma melnrakstu,
- uzturēja gan savu biroju, gan tiesas zāli “absolūtā haosā”, uzkrājot lietas, vecas avīzes, minerālūdens pudeles, divus vecu kurpju pārus un divriteni,
- publiskā intervijā sniedza savu viedokli par lietu, kas viņam vēl bija jālemj.²³⁰

2.4.1.2. Tīšs likuma pārkāpums

Viena no visbiežāk intervijās dzirdētajām tiesnešu iebildēm pret disciplinārlietu ierosināšanas pamatiem ir saistīta ar nosacījumu par tīšu likuma pārkāpumu lietas izskatīšanā. Pretenzijas būtība, – “tīšs” disciplinārkolēģijas izpratnē ne vienmēr nozīmē “apzināts, ar nodomu veikts”, taču tiesnesi nevajadzētu disciplināri sodīt par nejaušības dēļ radušos kļūdu, kā tas nereti notiek. Kāda iepriekš disciplināri sodīta tiesnese problēmas būtību aprakstīja šādi: “Kolēģijā ir it kā profesionāli juristi, – tad viņiem arī būtu jāpierāda, ka pārkāpums izdarīts tīši. Manā gadījumā bija pārslodzes dēļ radusies kļūda. Taču viņi prezumē, ka ir tīšs.”²³¹

Šo problēmu atzīst arī viens no disciplinārkolēģijas locekļiem, norādot grūtības noteikt kritērijus “tīšam likuma pārkāpumam”. Turklāt, ja jau nodarījums tīšs, tad tas jau robežojoties ar kriminālbildību. “Ļoti grūti pateikt, kur ir robeža. Tad kolēģija tiešām pēta, vai nodarījums ir apzināts, ar nodomu vai nē. Lielākoties pārkāpums ir neapzināts, taču disciplinārkolēģija to interpretē kā tīšu.”²³² Arī prokuroriem esot līdzīgas diskusijas: “Arī prokurori strīdās. Prokurors pie pieļautā pārkāpuma arī saka, – es taču nedarīju tīšām! Bet 90 lapas no cita procesa sašuj vienā lietā.”²³³

Lai nerastos šādi pārpratumi, būtu lietderīgi precizēt šo disciplinārbildības pamatu. Ieskatam – Gruzijas jaunajā tiesnešu disciplinārbildības likumprojektā ir pat skaidrots, ko nozīmē “rupjš likuma pārkāpums” un “atkārtots pārkāpums”. Rupjš pārkāpums ir tāds likuma pārkāpums, kas nodarīja (vai varēja nodarīt) kaitējumu procesa dalībnieka vai trešās personas tiesībām un tiesiskajām interesēm. Pārkāpums, kas ir paveikts trīs vai vairāk reizes, ir uzskatāms par atkārtotu pārkāpumu. Tikmēr nepareiza likuma interpretācija, ja to veic tiesnesis, pamatojoties uz saviem uzskatiem, nav uzskatāma par rupju pārkāpumu vai atkārtotu pārkāpumu.²³⁴

2.4.1.3. Nepareiza likuma interpretācija

²³⁰ Oberto, G. The Italian Experience in the Fields of the Judicial Ethics and Judicial Discipline. <http://www.abgm.adalet.gov.tr/report%20oberto%20ankara%202004%20on%20judicial%20ethics.pdf> Pēdējo reizi sk. 15.10.2008.

²³¹ Anonīma intervija Nr.3

²³² Intervija 2008.gada 18.septembrī ar Augstākās tiesas tiesnesi, Tiesnešu disciplinārkolēģijas locekli Pāvelu Gruzīņu

²³³ Intervija ar LR Ģenerālprokuratūras Darbības analīzes un vadības departamenta virsprokurori Rudīti Āboliņu 2008.gada 13.septembrī

²³⁴ Opinion on the law on disciplinary responsibility and disciplinary prosecution of judges of common courts of Georgia adopted by the Venice Commission at its 70th Plenary Session (Venice, 16-17 March 2007). European Commission for Democracy Through Law (Venice Commission), Opinion No. 408 / 2006. [http://www.venice.coe.int/docs/2007/CDL-AD\(2007\)009-e.asp](http://www.venice.coe.int/docs/2007/CDL-AD(2007)009-e.asp) Pēdējo reizi sk. 15.10.2008.

Vēl kāds tiesnešu intervijās bieži sastopams pārmetums attiecībā uz pašreizējo disciplinārsodīšanas praksi ir, ka tā ļauj sodīt tiesnesi gadījumos, kad ir domstarpības par tiesību interpretāciju.

2.4. informācija. No intervijām ar tiesnešiem – nepareiza likuma interpretācija

- Likumā rakstīts: var sodīt par likuma pārkāpumu, kas nozīmē arī kļūdainu likuma interpretāciju. Tiesneši ir tik iebaidīti – visi iekšā ar sirdi un dvēseli, bet var gadīties kļūdas ar likuma piemērošanu.²³⁵
- Tiesneši sniedz argumentus, pierādījumus. Bet likuma interpretācijā viens vērtē šādi, cits – savādāk.²³⁶
- Ja pamatā ir pretenzijas pret pārmērīgi mīkstiem sodiem, tad tā jau ir iejaukšanās tiesas darbā. It sevišķi, ja prokurors nebija pārsūdzējis.²³⁷
- Tiesneši ir stresā. Nedod dies likumu ne tā iztulkot. Ļoti traki ir jaunajiem tiesnešiem. Tiesnesis nav brīvs likuma interpretācijā.²³⁸
- Senāts var būt radošs likumu interpretācijās, bet pirmās instances tiesas nez kāpēc nevar.²³⁹
- Tiesneši pat jau teica, ka baidās interpretēt – ka tik nesauc uz disciplinārkolēģiju. Ja jau atcelts spriedums, tad tādēļ ir trīs pakāpju sistēma. Daudzi mēģina saskatīt ļaunprātību, ja atcelts spriedums.²⁴⁰

Šis ir pats sarežģītākais tiesu neatkarības principa un tiesnešu disciplinārās atbildības principu sadursmes gadījums: “Vislielākais drauds tiesu varas neatkarībai ir tad, kad uzliktās disciplinārsankcijas ir balstītas tiesnešu lēmumu saturā.”²⁴¹

Šis nodaļas sākumā pieminētais gadījums, kad vairāki Gruzijas tiesneši tika atcelti no amatiem par nepareizu likuma tulkojumu, izpelnījās šādu Eiropas Padomes Venēcijas komisijas vērtējumu: “Tiesību interpretācija ir neatņemama lēmuma pieņemšanas daļa konkrētā lietā, un nevienu lietu bez interpretācijas nav iespējams izšķirt. Lēmumu pieņemšanā tiesnesim nevajadzētu tikt ierobežotam tikai ar eksistējošo tiesu praksi. Tiesneša funkcijas kodols ir neatkarīgi interpretēt tiesību normas un tās piemērot konkrētas lietas faktiem. Nav absolūti skaidru tiesību normu, kas nekad neprasītu interpretāciju. Interpretācija var iziet ārpus kādas normas vārdiskās izteiksmes, piemēram, gadījumos, kad norma ir jāinterpretē saskaņā ar konstitūciju vai starptautiskajām tiesībām. Tiesu neatkarības principa misija ir nodrošināt tiesību interpretēšanas procesu un to piemērošanu konkrētās lietās.”²⁴² Eksperte atsaucās uz Eiropas Padomes Rekomendāciju Nr.94 (12) „Par tiesnešu neatkarību, efektivitāti un lomu”, kurā teikts, ka “tiesnešiem jābūt netraucētai brīvībai izlemt lietas neatkarīgi, saskaņā ar viņu sirdsapziņu un faktu interpretāciju un balstoties uz tiesību normām” un ka tiesnešiem ir pienākums “visas lietas vest neatkarīgi, balstoties uz savu faktu vērtējumu un savu izpratni par tiesībām”.

²³⁵ Anonīma intervija Nr.2

²³⁶ Ibid.

²³⁷ Anonīma intervija Nr.3

²³⁸ Anonīma intervija Nr.10

²³⁹ Anonīma intervija Nr.12

²⁴⁰ Intervija 2008.gada 18.septembrī ar Augstākās tiesas tiesnesi, Tiesnešu disciplinārkolēģijas locekli Pāvelu Gruziņu

²⁴¹ Lubet, S. Judicial Discipline and Judicial Independence. 61 Law & Contemporary Problems 59, Summer 1998. 65.lpp.

²⁴² Opinion on the law on disciplinary responsibility and disciplinary prosecution of judges of common courts of Georgia adopted by the Venice Commission at its 70th Plenary Session (Venice, 16-17 March 2007). European Commission for Democracy Through Law (Venice Commission), Opinion No. 408 / 2006, 19.paragrāfs.

[http://www.venice.coe.int/docs/2007/CDL-AD\(2007\)009-e.asp](http://www.venice.coe.int/docs/2007/CDL-AD(2007)009-e.asp) Pēdējo reizi sk. 15.10.2008.

Tas ir labi pazīstams dažādu valstu praksēs. Piemēram, ASV tika ierosināta disciplinārieta pret kādu tiesnesi par to, ka viņš bija spriedumam pierakstījis savas atsevišķās domas, norādot, ka sirdsapziņa viņam neļauj ievērot štata Augstākās tiesas izveidoto precedentu. Atsevišķajās domās bija skaidri izklāstīti nepieņemšanas iemesli, kā arī pieminēts, ka bez šāda dokumenta Augstākajai tiesai varētu nerasties iespēja pārskatīt precedentu. Līdz ar to tiesnesis varēja tikt sodīts par labticīgu tiesību normu piemērošanu, – tā mudinot citus tiesnešus līdzīgās situācijās izvēlēties “drošu, nevis pareizu kursu”.²⁴³ Kā atzīts juridiskajā literatūrā, – šis gan bija ļoti īpašs gadījums – ir iespējamas arī daudz sarežģītākas situācijas, kad, piemēram, lēmums tiktu mazāk principiāli motivēts, interpretācija varētu būt acīmredzami nepareiza, par pamatu spriedumam tiktu izmantoti netoleranti stereotipi.²⁴⁴

Arī Itālijā līdzīgās lietās pamatprincips ir tāds, ka tiesnesis nedrīkst tikt sodīts tikai par to, ka viņš ir noteiktā veidā izšķīris lietu. Taču šis princips nav absolūts. Tiesnesi var disciplināri sodīt, ja:

- viņš ir atklāti paziņojis, ka nepiemēros likumu;
- tiesnesis ir pieļāvis acīmredzamu kļūdu likuma piemērošanā, it sevišķi, ja šī kļūda ir cēlusies no rupjas nolaidības. Izņemot, ja viņa profesionālā uzvedība kopumā var tikt uzskatīta par apmierinošu vai kļūdu var attaisnot pārlieku lielā tiesneša slodze vai lietas sarežģītība (ar nosacījumu, ka kļūda nav izraisījusi neatgriezenisku kaitējumu);
- tiesnesis, rakstot sprieduma motivāciju, tajā ietvēris apvainojumus.²⁴⁵

Līdz šim nav izdomāta skaidra formula, kā šo kolīziju varētu atrisināt neatkarīgi no konkrētās lietas apstākļiem. Kā raksta Stīvens Lubē (*Steven Lubet*), ASV tiesību zinātnieks, pat ar labticīguma standartu nepietiktu, jo tas neļautu sodīt godīgu, taču nekompetentu tiesnesi. Viņš piedāvā šādus pieturas punktus kolīziju risināšanai:

- Ja šādi gadījumi ir bijuši vairāki un juridiskās kļūdas netiek labotas, tad tas var norādīt nevis uz tiesneša principālītāti vai to, ka viņam ir inovatīvi viedokļi, bet gan uz to, ka viņš nav uzturējis savu juridisko kompetenci;
- Kļūdas “kļūdošuma” pakāpe, – jāvērtē, cik kļūda ir nopietna. Disciplinārieta ir piemērojama gadījumos, kad “saprātīgi piesardzīgs un kompetents tiesnesis uzskatīs lēmumu par acīmredzami un nopietni nepareizu visos apstākļos.” “Kļūdoša” kļūda ir, piemēram, gadījumos, kad tiesnesis laupa indivīdiem viņu pamattiesības vai fundamentālās procedurālās tiesības, – piemēram, atsakās no lietas dalībnieku uzklāšanās vai piespiež bargāku sodu nekā ļauj likums. Jāvērtē arī tiesneša labticīgums;
- Apstrīdēšanas iespēja, – pamatā būtu jāpaļaujas uz apelācijas mehānismu, lai pārbaudītu pieņemtos spriedumus, it sevišķi, ja kļūda nav kļūdoša vai nav daļa no ieilgušas dīvainu spriedumu tendences. Vispārēji atzīts, ka disciplinārās sūdzības nedrīkst izmantot kā alternatīvu apelācijai;
- Lai arī cik plaši kāds izprastu tiesu neatkarību, tā neaptver gadījumus, kad tiesnesis nonāk pie sprieduma, metot monētu vai pajautājot viedokli kādam no klātesošajiem.²⁴⁶

Iespējams, ka šie nav pietiekami precīzi kritēriji, lai Latvijā nošķirtu labticīgus tiesnešu likumu tulkojumus no neprofesionāliem vai pat ļaunprātīgiem tulkojumiem. Taču ļoti asā tiesnešu reakcija

²⁴³ Lubet, S. Judicial Discipline and Judicial Independence. 61 Law & Contemporary Problems 59, Summer 1998, 67.lpp.

²⁴⁴ Ibid., 67.-68.lpp.

²⁴⁵ Oberto, G. The Italian Experience in the Fields of the Judicial Ethics and Judicial Discipline.

<http://www.abgm.adalet.gov.tr/report%20oberto%20ankara%202004%20on%20judicial%20ethics.pdf> Pēdējo reizi sk. 15.10.2008.

²⁴⁶ Lubet, S. Judicial Discipline and Judicial Independence. 61 Law & Contemporary Problems 59, Summer 1998, 72-74.lpp.

šķiet grūti izskaidrojama, ja patur prātā, cik neliels īpatsvars no visām pēdējos piecos gados disciplinārkolēģijas izskatītajām lietām skar likumu interpretācijas jautājumus. Šajā laika posmā tikai aptuveni septiņās lietās starp disciplinārkolēģijas locekļiem un “apsūdzētajiem” tiesnešiem no disciplinārkolēģijas lēmumu tekstiem ir nojaušamas domstarpības par likuma interpretācijas jautājumiem. Vienā no tiem, – likuma interpretācijas jautājums bija tikai viens elements no daudziem tiesneses pārkāpumiem konkrētās lietas izskatīšanā, trīs citās – tiesneši savus pārkāpumus atzina. Principiāls strīds par likuma interpretāciju bija tikai vienā gadījumā, kad tiesnese noteikusi vieglāku sodu par Administratīvo pārkāpumu kodeksā noteikto, vadoties no plašas normatīvo aktu un tiesu spriedumu analīzes, kā arī pielietojot juridiskās metodes. Šādā situācijā tiešām disciplinārsoda piemērošanu tiesnesei ir grūti pamatot, vadoties no tiesnešu neatkarības skatpunkta.

2.4.2. Disciplinārsodu piemērošanas samērīgums un atbilstība

2.4.2.1. Sodu veidi

Lavijas Tiesnešu disciplinārās atbildības likuma 7.pants paredz, ka tiesnešu disciplinārkolēģija var pieņemt lēmumus par:

1. disciplinārsoda uzlikšanu (rājiens, piezīme, amatalgas samazināšana uz laiku līdz vienam gadam, ieturot līdz 20 procentiem no amatalgas);
2. disciplinārlietas materiālu nosūtīšanu ģenerālprokuratūrai jautājuma izlemšanai par krimināllietas ierosināšanu;
3. tiesneša atcelšanas no amata ierosināšanu;
4. disciplinārlietas materiālu nosūtīšanu tiesnešu kvalifikācijas kolēģijai jautājuma izlemšanai par kvalifikācijas klases pazemināšanu;
5. disciplinārlietas izbeigšanu.

Izņēmuma gadījumā tiesnešu kvalifikācijas kolēģija var aprobežoties ar disciplinārlietas izskatīšanu sēdē, neuzliekot disciplinārsodu.

Tiesu iekārtas likumprojekts nosaka līdzīgus sodus ar nelielām niansēm (piemēram, nevis darba algas samazināšanu, bet darba atestācijas piemaksas samazināšanu). Papildus instrumenti, kas paredzētu šajā projektā ir šādi:

1. Tiesības nosūtīt tiesnesi pirmstermiņa veselības pārbaudei, ja ir pamatotas aizdomas, ka tiesnesim ir medicīniskas pretindikācijas tiesneša amata ieņemšanai;
2. Izskatot disciplinārlietu, tiesības izskaidrot tiesnesim viņa rīcības nepareizību, neuzliekot disciplinārsodu. Līdzīgs princips ir atrodams vairāku valstu likumos. Ziemeļīrijā augstākā tiesneša (*Lord Chief Justice*) padoms tiesnesim par viņa uzvedību un tās uzlabošanu nākotnē, kā arī apmācību ieteikšana, ir viens no disciplinārpasākumu veidiem.²⁴⁷

Šāds sodu spektrs labi saskan ar citu valstu tiesnešu disciplināratbildības regulējumu (sk. 2.6. tabulu), kā arī ar starptautiskajām rekomendācijām tiesu jautājumos.²⁴⁸

2.6. tabula. Tiesnešu disciplinārsodu veidi dažās Eiropas valstīs

²⁴⁷ Protocol on Judicial Discipline. http://www.courtsni.gov.uk/NR/rdonlyres/469B3C3C-AFC0-43B0-BEFD-3F9A9167A4F4/0/p_judiciary_Protocol_on_Discipline.pdf Pēdējo reizi sk. 15.10.2008.

²⁴⁸ Piemēram, Recommendation No. R (94) 12 adopted by the Committee of Ministers of the Council of Europe on 13 October 1994 on independence, efficiency and role of judges and explanatory memorandum, Principle IV.

Valsts	Tiesnešu disciplinārsodu veidi
Andora	Rājiens, naudas sods, atstādināšana, atcelšana
Azerbaidžāna	Rājiens vai atstādināšana
Beļģija	Brīdinājums, parasta piezīme, piezīme ar rājienu, atstādināšana no 15 dienām līdz 1 gadam, atcelšana
Čehija	rājiens, algas samazinājums uz laiku, atstādināšana no priekšsēdētāja amata, atstādināšana no tiešsaimes pienākumiem
Francija	sākot ar parastu rājienu, līdz atcelšanai no amata
Igaunija	brīdinājums, rājiens, naudas sods, atcelšana no amata
Īrija	tikai atcelšanas no amata procedūra (reti tiek izmantota)
Kipra	rājiens, atcelšana
Lietuva	rājiens vai atcelšana
Lihtenšteina	rājiens, uz laiku samazināta alga, atcelšana
Polija	brīdinājums, rājiens, atcelšana – vai nu uz visiem laikiem, vai pārceļšana uz citu tiesu
Portugāle	naudas sods – 5-90 dienu atalgojuma apmērā, pārceļšana, atstādināšana uz 20-240 dienām, piespiedu pensionēšana, atcelšana no amata
Rumānija	rājiens, brīdinājums, samazināta alga, bloķēta paaugstināšana amatā, pārceļšana, atstādināšana, atcelšana
Slovākija	rājiens, uz laiku samazināta alga, atstādināšana, atcelšana no amata
Vācija	rājiens, naudas sods, algas samazinājums, pārvietošana citā amatā, atcelšana

Avots: Opinion No. 3 of the Consultative Council of European Judges (CCJE) to the attention of the Committee of Ministers of the Council of Europe on the principles and rules governing judges' professional conduct, in particular ethics, incompatible behaviour and impartiality. CCJE (2002) Op.N°3, sk. pielikumu (Summary of the replies to the questionnaire on the conduct, ethics and responsibility of judges).

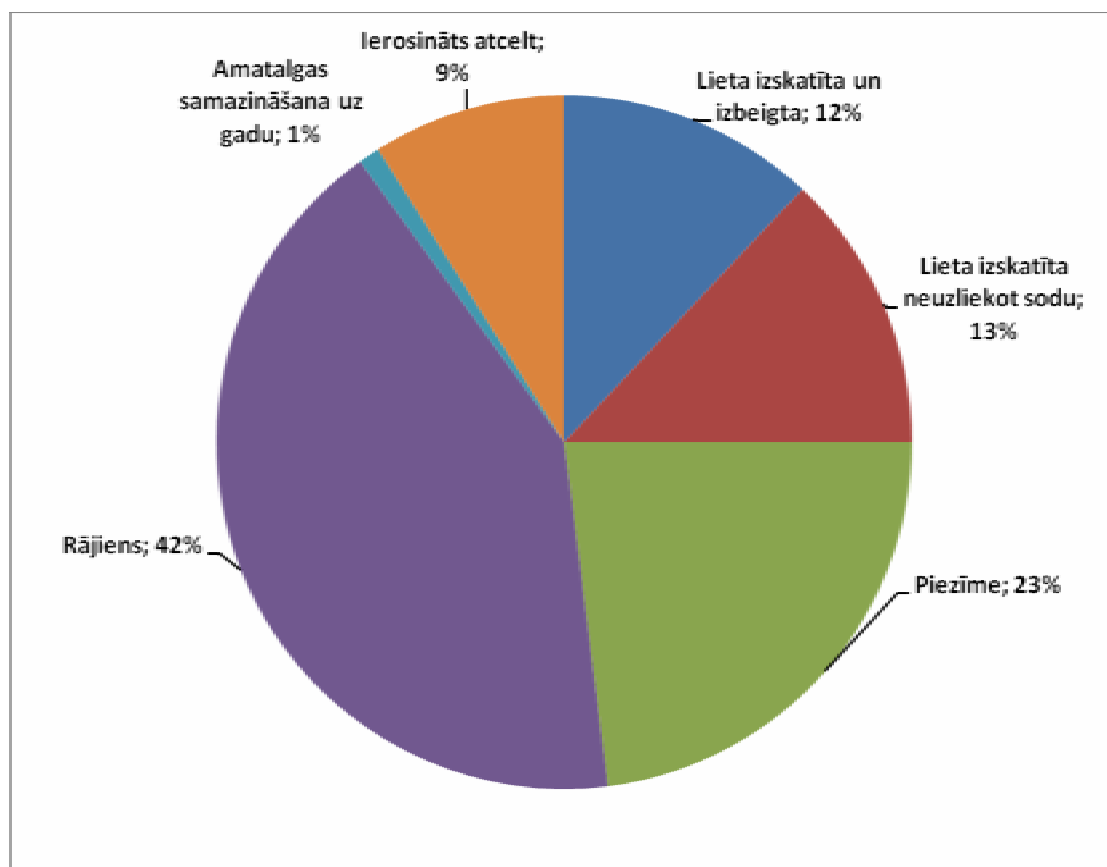
2.6. grafikā ir redzams disciplinārsodu piemērošanas sadalījums Latvijā. Dati rāda, ka laikā no 2004.gada līdz 2008.gada oktobrim pats biežākais disciplinārsodīšanas veids bija rājiens. Kopumā tas atbilst arī citu Eiropas valstu tendencēm, kur arī rājiens ir dominējošais soda veids (34 valstīs tas tika uzlikts vidēji 48% gadījumos) un disciplinārlieta beidzas ar tiesneša atcelšanu 9% gadījumu.²⁴⁹ Mazāk nekā citās Eiropas valstīs Latvijā piemēro amatalgas samazināšanu kā disciplinārsodu (Eiropā vidējais rādītājs – 11% gadījumu).²⁵⁰

2.6. grafiks. Disciplinārlietu rezultātu sadalījums Latvijā 2004.-2008.gadā

²⁴⁹ European judicial systems. Edition 2008 (data 2006): Efficiency and quality of justice. 203.lpp.

http://www.coe.int/t/dg1/legalcooperation/cepej/evaluation/2008/Rapport2008_en.pdf Pēdējo reizi sk. 16.10.2008.

²⁵⁰ Ibid.



2.4.2.2. Neesošais “starpposms” starp mazsvarīgu pārkāpumu un disciplinārpārkāpumu

Kā jau tika konstatēts iepriekšējā nodaļā un kā ir redzams 2.6. grafikā, kopumā ceturto daļu no ierosinātajām disciplinārlietām disciplinārkolēģija vai nu izbeidza, vai arī aprobežojās ar lietas izskatīšanu, sodu neuzliekot. Disciplinārkolēģijas locekļi paši atzīst, ka tas tiek darīts tādēļ, ka Latvijā attiecībā uz disciplinārlietām pastāv tikai “visu vai neko” varianti, kad pārkāpums tiek vai nu vispār ignorēts, vai pārkāpējs šodīts ar disciplinārsodu. Nav piemērota mehānisma, kā risināt mazāk svarīgu pārkāpumu problēmu. Šobrīd tādos gadījumos parasti izbeidz lietu, neuzliekot sodu.²⁵¹ Tiesnešu disciplinārkolēģijas priekšsēdētājam Ivars Bičkovičam piemērots šķiet Lietuvas modelis (sk. iepriekš), kur ir noklāts viss lauks, proti, ir mehānismi, kā reaģēt gan uz mazsvarīgiem pārkāpumiem, gan nopietniem disciplinārpārkāpumiem.

Arī bijusī tieslietu ministre, šobrīd Saeimas Juridiskās komisijas apakškomisijas darbam ar Tiesu iekārtas likumu priekšsēdētāja Solvita Ābolīņa nav piekritēja “uzskatam, ka uzreiz būtu jācērt galvas. Svarīgi, lai tiesneši paši pārrunā profesionālās lietas”.²⁵² Līdzīgā virzienā domā arī vairāki Latvijas tiesu priekšsēdētāji, kas uzskata, ka pārrunas tiesas iekšienē var būt efektīvākas par disciplinārsodiem: “Ko nevar atrisināt tiesas iekšienē?”; “Izrunāt visu, katrs var kļūdīties.”²⁵³ Tas varētu nozīmēt arī tiesu priekšsēdētāju funkciju paplašināšanu, – lai viņiem būtu arī kādas citas rīcības iespējas, ne tikai par niecīgāko pārkāpumu rosināt disciplinārlietu. Kāds tiesu priekšsēdētājs tā aprakstīja savu vīziju par

²⁵¹ Intervija 2008.gada 18.septembrī ar Augstākās tiesas priekšsēdētāju, Tiesnešu disciplinārkolēģijas priekšsēdētāju Ivaru Bičkoviču

²⁵² Intervija 2008.gada 17.septembrī ar Saeimas Juridiskās komisijas apakškomisijas darbam ar Tiesu iekārtas likumu priekšsēdētāju, bijušo tieslietu ministri Solvitu Ābolīņu

²⁵³ Anonīma intervija Nr.17

elastīgākajām pilnvarām: “Ja es redzu, ka par viņu ir sūdzība, prasu paskaidojumu. Saņemu atbildi – izsaku piezīmi. Tad noskaidrojas vēl kaut kas (piemēram, atcelts lēmums vai spriedums, kas acīmredzami nebija pamatots). Tad gan disciplinārlieta. Tā tiesnesim tiek dota iespēja.”²⁵⁴ Ne visi gan tam piekrīt. Piemēram, kāds tiesas priekšsēdētājs tomēr uzskata, ka plašākas pilnvaras nav nepieciešamas: “Mehānismu ir pietiekami daudz, ir jāprot tos izmantot. Ja nelabojas ar pārrunām, tad nelabosies arī ar piezīmi.”²⁵⁵ Par pārrunām kā trūkstošo starpposmu intervijā pozitīvi izteicās arī tiesnešu disciplinārkolēģijas loceklis Pēteris Dzalbe.²⁵⁶

Tamlīdzīgi risinājumi būtu pret tiesnešiem daudz humānāki nekā pašreizējā sistēma, kad tiesnesim pat par nebūtisku pārkāpumu var nākties aizstāvēties disciplinārkolēģijas priekšā. Kā raksturoja kāds no tiesnešiem: “Pārkāpumi arī tādi: ja valstī notiek šausmu lietas, tad par ko tos tiesnešus soda?”²⁵⁷

2.4.2.3. Disciplinārsoda piemērošanas principi

Latvijas spēkā esošais Tiesnešu disciplinārās atbildības likums nosaka, ka, piemērojot disciplinārsodu, ir jāņem vērā pārkāpuma raksturs, tā sekas, tiesneša vainas pakāpe nodarījumā, kā arī ziņas, kas raksturo viņa personību un iepriekšējo darbību tiesneša amatā. Analogiskā veidā šos kritērijus ir iecerēts pārņemt Tiesu iekārtas likumā. Šādu apstākļu īpaša izvērtēšana disciplinārsodu uzlikšanā atbilst Eiropas hartas par tiesnešu statusu nosacījumam, kas paredz, ka disciplinārsankciju uzlikšanai ir jāatbilst samērīguma principam. Disciplinārsoda pielāgošana konkrētās situācijas specifikai palīdz ievērot samērīgumu. Piemēram, ASV Luiziānas štata Augstākā tiesa ir nodefinējusi šādus faktorus, ko tā apsver gadījumos, kad ir jāizšķirās par tiesnesim piemērotu disciplinārsodu:

- Vai pārkāpums ir atsevišķs, izolēts gadījums, vai jau “ierasta shēma”;
- Pārkāpumu raksturs, pakāpe un biežums;
- Vai pārkāpums noticis tiesu telpās vai ārpus tām;
- Vai pārkāpums noticis, tiesnesim pildot savus amata pienākumus, vai viņa privātajā dzīvē;
- Vai tiesnesis ir atzinis pārkāpumu;
- Vai tiesnesis ir izrādījis gatavību mainīt savu rīcību;
- Tiesneša tiesu darba pieredze;
- Pārkāpuma ietekme uz cieņu pret tiesu varu;
- Cik lielā mērā tiesnesis izmantoja savu dienesta stāvokli personiskajām vajadzībām.²⁵⁸

Arī Latvijas disciplinārkolēģija vismaz no 2004.gada ir attīstījusi savus disciplināratbildības piemērošanas kritērijus. Svarīgākie kritēriji un to piemērošanas piemēri ir atspoguļoti 2.7. tabulā.

2.7. tabula. Disciplināratbildības piemērošanas kritēriji Latvijas praksē

Princips (kritērijs)	Piemēri
Vai nodarīts būtisks kaitējums/ būtiski	..Šo darba pienākumu nepildīšanas sekas ir tādas, ka krimināllieta, kuras izskatīšanā tiesnesis bija pieļāvis pārkāpumus, nav izskatīta tiesā gandrīz četrus gadus..

²⁵⁴ Anonīma intervija Nr. 18

²⁵⁵ Anonīma intervija Nr.21

²⁵⁶ Intervija 2008.gada 18.septembrī ar Augstākās tiesas tiesnesi, Tiesnešu disciplinārkolēģijas priekšsēdētāja vietnieku Pēteri Dzalbi

²⁵⁷ Anonīma intervija Nr.2

²⁵⁸ In Re: Judge Randolph H.Parro. Judicial Disciplinary Proceedings. Supreme Court of Luisiana No. 03-O-0792.

zaudējumi/ smagas sekas/ būtiskas sekas?	..rīkojies nevērīgi un pieļāvis rupju nolaidību lietas izskatīšanā, tādējādi radot valstij būtiskus zaudējumus..
	..Disciplinārkolēģija sēdē atzina, ka tiesnesei pieņemot nepamatotos lēmumus, nav radušās smagas sekas..
	..tiesneša lēmuma rezultātā tiesājamais izvairās no tiesas..
	..Disciplinārkolēģija ņēma vērā, ka smagas sekas nav radušās..
	..Tiesnešu disciplinārkolēģija uzskatīja, ka kļūda pārsūdzības termiņa aprēķināšanā nav uzskatāma par rupju nolaidību, kas varētu būt par pamatu tiesneša saukšanai pie disciplinārās atbildības, turklāt notikušais nav arī radījis būtiskas sekas..
Vai aizskartas/ pārkāptas/ ierobežotas/ liegtas tiesības?	..nepildot savus tiešos darba pienākumus, tika liegta iespēja notiesātajiem, kuri atrodas brīvības atņemšanas vietās, savlaicīgi realizēt savas ar likumu noteiktās tiesības, iesniegt apelācijas sūdzību..
	..Kolēģija atzina, ka spriedumu sagatavošanas termiņu pārkāpumi aizskar procesa dalībnieku procesuālās tiesības iepazīties ar spriedumu un izlemt jautājumu par kasācijas sūdzības iesniegšanu..
	..Vienlaikus kolēģija atzina, ka tiesnese ar norādītajiem pārkāpumiem būtiski ierobežoja cietušās personas tiesības uz taisnīgu tiesu..
Radīta neuzticēšanās tiesām, kaitēts tiesu varas prestīžam	..ignorējusi tiesību normas, ka ar šādu rīcību tiek nodarīts kaitējums tiesu sistēmai un radīta neuzticēšanās tiesām..
	..Disciplinārkolēģijas locekļi savukārt izteica viedokli, ka šādi nemotivēti un līdz ar to nesaprotami spriedumi ir ļoti rupja nolaidība un kaitē tiesu varas prestižam..
	..tāpat šāda tiesneses rīcība kolēģijas ieskatā nav veicinājusi sabiedrības uzticēšanos tiesas godīgumam..
Sistēmas nepilnības	..Tomēr, tā kā pārkāpumi izskaidrojami ar nepilnībām pašas tiesas darba organizēšanā, kolēģija atzina par iespējamu disciplinārsodu nepiemērot..
Tiesneša attieksme	..kolēģijas locekļi ņēma vērā arī tiesneses attieksmi pret ierosināto disciplinārlietu un uzvedību tiesnešu disciplinārkolēģija sēdē, kas liecināja, ka viņa neapzinās savu izdarīto pārkāpumu smagumu un sekas, kas nodarītas atbildētājam..
	..atzina, ka rīkojusies negodprātīgi..
	..disciplinārkolēģijas sēdē pārkāpumus atzina un solīja principiāli pārkārtot darba režīmu tā, lai tiesas spriedumi tiktu izsniegti Civilprocesa likumā un Latvijas Kriminālprocesa kodeksā noteiktajos termiņos. Šos apstākļus kolēģija ņēma vērā..
	..disciplinārkolēģijas sēdē atzina, ka ir atbildīga par dēla uzvedību, un solīja turpmāk veltīt vairāk uzmanības viņa audzināšanai. Disciplinārkolēģija, ņemot vērā tiesneses solījumu..
Nav pārliecības, ka pārkāpums neatkārtosies	..Tiesnešu disciplinārkolēģija, izvērtējot lietas materiālus un tiesneša s paskaidrojumus, neguva pārliecību, ka šī lieta ir nejausība, kas nevarētu atkārtoties..
Necentās labot kļūdu	..Disciplinārkolēģija vērtē arī to apstākli, ka pēc pirmās nelikumīgi piemērotās Krimināllikuma normas (Krimināllikuma 52. panta 4. daļa), saņemot cietuma administrācijas iesniegumus ar lūgumu precizēt ieskaitīto iepriekšējā apcietinājuma laiku abiem notiesātajiem, tiesnese neko nedarīja, lai labotu pieļauto nelikumību, bet atkal pieņēma nelikumīgu lēmumu..

Tiesneša raksturojums	..2. marta raksturojumā, ko parakstījusi apgabaltiesas priekšsēdētāja p. i., norādīts, ka tiesneša vadībā pieņemtie nolēmumi atbilst kriminālprocesa normu prasībām, darba pienākumus tiesnesis veic rūpīgi un ar atbildības sajūtu. Tiesnešu disciplinārkolēģija neuzskatīja, ka šāds raksturojums ir objektīvs..
	..Uzliekot tiesnesim disciplinārsodu, tiesnešu disciplinārkolēģija ņēma vērā arī priekšpilsētas tiesas priekšsēdētāja viedokli, ka tiesnesis var strādāt un ka viņš ir pietiekami kvalificēts..
	..Ņemts vērā arī tiesneses personības raksturojums un darba slodze..
Tiesneša slodze	..Pēc statistikas rādītājiem nevar atzīt, ka tiesneses darba slodze īpaši atšķirtos no citu rajona tiesas tiesnešu noslodzes..
	..Disciplinārkolēģija, lemjot par piemērojamo sodu, ņēma vērā tiesneses paskaidrojumos norādīto, ka ir liela darba slodze..
	..viņas ikdienas darba slodze ievērojami pārsniedz citu apgabaltiesu tiesnešu darba slodzi..
Tiesneša pieredze	..Disciplinārkolēģija, lemjot par tiesnesei piemērojamo disciplinārsodu, ņēma vērā, ka par tiesnesi strādā jau 18 gadus, ir ieguvusi lielu pieredzi un tādēļ aizbildināšanās ar nezināšanu procesuālo normu piemērošanā nav attaisnojama..
	..Disciplinārkolēģija, lemjot par piemērojamo disciplinārsodu, ņēma vērā, ka tiesnesim piešķirta trešā kvalifikācijas klase, tātad viņa rīcību nevar izskaidrot ar pieredzes vai zināšanu trūkumu..
	..ignorējusi tiesību normas, kas ir pilnīgi nepieņemami tiesnesim ar lielu darba stāžu..
	..konkrētajā lietā ir pārkāpumi, ko tiesnesis ar tādu darba pieredzi, nevarētu pieļaut nejauši..
	..Disciplinārkolēģija, lemjot par piemērojamo sodu, ņēma vērā, ka viņa tiesneša amata pienākumus pildījusi tikai deviņus mēnešus..
	..Tomēr, tā kā pārkāpumi izskaidrojami ar tiesneses pieredzes trūkumu..
Iepriekšēji disciplinārsodi	..Tāpat kolēģija ņēma vērā, ka līdz šim tiesnese nav disciplināri sodīta..
	..Izlemjot jautājumu par piemērojamo disciplinārsodu, disciplinārkolēģija ņēma vērā, ka piecpadsmit gadu laikā, kopš pilda tiesneses pienākumus, pret viņu nav ierosināta neviena disciplinārlieta..
Papildina zināšanas	..Izlemjot jautājumu par piemērojamo disciplinārsodu, disciplinārkolēģija ņēma vērā, ka piecpadsmit gadu laikā, kopš pilda tiesneses pienākumus, viņa regulāri papildina savas zināšanas..
Pārāk drosmīgi jaunam tiesnesim	..Uz to viņai norādīja arī disciplinārkolēģijas locekļi, norādot, ka tiesnesei ar divu gadu darba stāžu ir drosmīgs solis uzdrīkstēties nerīkoties atbilstoši likumdošanai un līdzšinējai judikatūrai..
Vai gūts personisks labums?	..Disciplinārkolēģija konstatēja, ka tiesnese I formāli nav ievērojusi likuma „Par interešu konflikta novēršanu valsts amatpersonu darbībā” 11.panta pirmās daļas prasības, taču reāli ne viņa, ne viņas meita nekādu mantisku vai personisku labumu no tā nav guvusi, tāpēc iespējams aprobežoties ar disciplinārlietas izskatīšanu, neuzliekot disciplinārsodu..
Iepriekš jau citā forumā izskatīts	..Disciplinārkolēģija ņēma vērā, ka šis tiesneses pārkāpums iepriekš izanalizēts Kuldīgas rajona tiesnešu sanāksmē, kur viņa saņēmusi aizrādījumus, kā arī to, ka smagas sekas nav radušās..

No disciplinārlietu kolēģijas materiāliem atlasītie disciplinārlietu piemērošanas principi lielā mērā sakrīt ar tiem, ko tiesneši uzskatīja par svarīgiem intervijās. Tiesnešiem gan bija raksturīgi absolutizēt vienu vai divu principu nozīmi, – piemēram, paust viedokli, ka disciplinārlietas vispār nav vajadzīgas, ja ar pārkāpumu nav nodarīts kaitējums.²⁵⁹ Vai cits viedoklis, – uzskatīt, ka nevienu tiesnesi nedrīkstētu disciplināri sodīt, ja nodarījums nav bijis tīšs.²⁶⁰ Vairāki tiesneši uzsvēra nepieciešamību īpaši ņemt vērā tiesnešu slodzi.²⁶¹ Bijušais disciplinārkolēģijas priekšsēdētājs A.Guļāns uzskatīja, ka svarīgs kritērijs ir tas, vai nodarījuma sekas vēl ir labojamas, – ja ir labojamas, tad tiesnesim būtu jānorāda uz kļūdām, bet, ja, piemēram, īpašumu vairs nevar atgūt, tad sodam būtu jābūt bargākam.²⁶²

2.4.2.4. Piespriesto sodu atbilstība nodarījumam

Jautājums intervijās par disciplinārkolēģijas līdz šim piespriestajiem sodiem pārsteidzošā kārtā saņēma ne īpaši polarizējošas atbildes. Atbilžu spektrs variēja, sākot ar disciplināri sodītas personas atziņu, ka sods bijis taisnīgs, jo nodarījumā bija vainīga, un beidzot ar izvairīgu atbildi, ka reizēm sodi ir par zemu un reizēm – par augstu.²⁶³ Ar retiem izņēmumiem intervētie tiesneši uzskatīja, ka sodu apmēri ir taisnīgi vai vismaz²⁶⁴ samērīguma robežās. Kāds tiesnesis situāciju raksturoja šādi: “[lasot disciplinārlietas] mati slienās stāvus par to, kā tā var strādāt! Kā tādus pārkāpumus var pieļaut! Bet ir reizes, kad sods par bargu, – piemēram, neņem vērā, ka Rīgā vairāk lietas nekā laukos.”²⁶⁵ Cita tiesnese uzskatīja, ka tiesneši ir ļoti bargi pret saviem kolēģiem, daudz prasīgāki nekā advokāti vai prokurori pret savējiem.²⁶⁶

Arī uz jautājumu par, iespējams, dažādo sodīšanas praksi attiecībā pret tiesnešiem bija kopumā noliedzošas atbildes.²⁶⁷ Piemēram, kāds disciplināri sodīts tiesnesis uzskata, ka kolēģijas lēmums par viņa disciplināro sodīšanu bijis principā pareizs, taču nedaudz par bargu, proti, būtu vajadzējis piespriest piezīmi rājienu vietā. Taču tad viņš pamanījis, ka kādam tiesnesim pat par vēl vieglāku nodarījumu arī ir piemērots rājiens, un līdz ar to pretenziju pazuda.²⁶⁸ Viena tiesnese tomēr uzskatīja, ka sodu piemērošanas kritēriji ir problemātiski, – nav skaidrs, kādēļ vienam par pārkāpumu piespriests viens sods, bet citam – cits.²⁶⁹

Lai pārbaudītu piespriesto disciplinārsodu konsekvenci, šī pētījuma ietvaros visas laikā no 2004. līdz 2008. gadam ierosinātās disciplinārlietas tika sagrupētas pa tematiskajām kategorijām. Tās tēmas, kas vairākās lietās atkārtojās, tika pakļautas rūpīgākai analīzei, lai noskaidrotu, vai par nodarījumiem piespriestie disciplinārsodi šo tematisko kategoriju ietvaros ir konsekventi.

2.4.2.5. Disciplinārlietu dažas tematiskās kategorijas

Nepamatoti nav lūgts pagarināt apcietinājuma termiņu

²⁵⁹ Anonīma intervija Nr. 1

²⁶⁰ Anonīma intervija Nr. 10

²⁶¹ Anonīma intervija Nr. 4

²⁶² Intervija ar Augstākās tiesas tiesnesi, bijušo Tiesnešu disciplinārkolēģijas priekšsēdētāju Andri Guļānu 2008. gada 18. septembrī

²⁶³ Anonīma intervija Nr. 1

²⁶⁴ Anonīma intervija Nr. 5; Anonīma intervija Nr. 6; Anonīma intervija Nr. 8

²⁶⁵ Anonīma intervija Nr. 7

²⁶⁶ Anonīma intervija Nr. 2

²⁶⁷ Anonīma intervija Nr. 1

²⁶⁸ Anonīma intervija Nr. 4

²⁶⁹ Anonīma intervija Nr. 12

Lieta Nr 1	Lieta Nr. 2
Tiesnesis pieņēma lēmumu atcelt apcietinājumu tiesājamajiem, jo bija beidzies kriminālprocesuālais termiņš, bet iepriekš tiesnesis nebija izlēmis jautājumu par krimināllietas nosūtīšanu augstākas instances tiesai jautājuma izlemšanai par apcietinājuma termiņa pagarināšanu. Rezultātā viens no tiesājamajiem izvairās no tiesas, un lietas izskatīšana tiek novilcināta.	Tiesnese savlaicīgi nelūdza Rīgas apgabaltiesai pagarināt tiesājamam apcietinājuma termiņu
Sods: rājiens	Sods: piezīme

Secinājums: atšķirību sodos var izskaidrot ar nodarījuma sekām, proti, pirmajā lietā viens no tiesājamajiem tiesneša darbību rezultātā izvairās no tiesas, tādēļ disciplinārsods varētu būt bargāks.

Tiesas darba kavēšana/ ētikas pārkāpums

Lieta Nr 1	Lieta Nr. 2
Tiesnese divas nedēļas atteicās pieņemt lietas izskatīšanai, kuras viņai bija iedalījusi tiesas priekšsēdētāja, jo bija izveidojušās neiecietīgas attiecības.	Tiesnese apgalvoja, ka nav darbā pārejošas darbnespējas dēļ, taču vēlāk atklājies, ka šajā pat laikā piedalījusies ekskursijā uz Horvātiju.
Sods: rājiens	Sods: rājiens

Secinājums: sodi par līdzīgiem pārkāpumiem šķiet konsekventi.

Nepamatoti nodrošināta prasība

Lieta Nr 1	Lieta Nr. 2
Nepamatoti nodrošināta prasība. Disciplinārkolēģija sēdē atzina, ka nav radušās smagas sekas. Ņemts vērā arī tiesneses personības raksturojums un darba slodze.	Trīs spriedumos pārkāpti prasības nodrošinājuma piemērošanas principi.
Sods: neuzliek disciplinārsodu	Sods: rājiens

Secinājums: sodu atšķirības var izskaidrot ar to, ka abās lietās tika sodīta viena un tā pati persona, turklāt otrajā lietā bija vairāk epizožu.

Lēmumi par sev pazīstamiem cilvēkiem, pārkāpjot likumu

Lieta Nr 1	Lieta Nr. 2
Izskatīja tās pašas tiesas tiesneses prasības pieteikumu par laulības šķiršanu.	Tiesnesei referēšanai apelācijas instances tiesas sēdē tika nodota civillietā, bet viņas draudzene – zvērināta advokāte – kā juridiskās palīdzības sniedzēja un arī kā biroja vadītāja bija saistīta ar uzņēmējdarbību un privātpersonām, kuras tieši vai pastarpināti iesaistītas konkrētajā civillietā. Tiesnesei vajadzēja izvēlēties, – vai nu atteikt zvērinātajai advokātei norunāto ciemošanos pie tiesneses mājās dienu pirms lietas izskatīšanas, vai nu pēc tās atstatīt sevi no lietas izskatīšanas. Tiesnese neatteica uzņemt

	<p>pie sevis mājās šo advokāti un pēc kopīgas vakara pavadīšanas arī neatstatīja sevi no lietas izskatīšanas, tādējādi radot šaubas par spēju veikt tiesneša darbu objektīvi.</p> <p>Lietā bija konstatēti vēl daži pārkāpumi, piemēram, civillietas materiālu nogādāšana ārpus Rīgas apgabaltiesas telpām un to uzrādīšana lietā neiesaistītai personai, kā arī lietas novilcināšana.</p> <p>Disciplinārkolēģija ņēma vērā, ka piecpadsmit gadu laikā pret tiesnesi nav ierosināta neviena disciplinārlieta, viņa regulāri papildina savas zināšanas un viņas ikdienas darba slodze ievērojami pārsniedz citu apgabaltiesu tiesnešu darba slodzi.</p>
Sods: rājiens	Sods: rājiens

Secinājums: neskatoties uz disciplinārkolēģijas atrunu par trīs atbildību mīksinošu apsvērumu ņemšanu vērā otrajā lietā, lēmumi šajās lietās nav konsekventi. Vai nu pirmajā lietā šķiet piemērotāks zemāks sods, vai otrajā – augstāks.

Par vēlu nosūtīti spriedumu noraksti

Lieta Nr 1	Lieta Nr. 2	Lieta Nr.3
Lieta pēc būtības tika izskatīta 2003.gada 10.martā, pasludinot tiesas spriedumu tiesājamam saprotamā krievu valodā, taču tiesas sprieduma noraksts tiesājamam nosūtīts tikai 2003.gada 20.augustā.	Tiesas spriedums lietā pasludināts 2004. gada 9. jūlijā, taču sprieduma noraksts tiesāmajiem nosūtīts 2005. gada 7. februārī. Tiesnesis disciplinārkolēģijas sēdē pārkāpumus atzina un solīja principiāli pārkārtot darba režīmu.	Tiesnesis kancelejā netika nodevis vairāk nekā divdesmit 2006. gadā izskatītās lietas. Pārbaudē konstatēts, ka vairāku lietu materiāliem nav pievienots ne saīsinātais, ne pilnais sprieduma teksts. Sprieduma kopijas pēc pilnā sprieduma pasludināšanas nav nekavējoties izsniegtas apsūdzētajiem.
Sods: piezīme	Sods: rājiens	Sods: amatalgas samazināšana

Secinājums: sodi nešķiet konsekventi. Ja lielāko sodu trešajā lietā var izskaidrot ar lielāku nenosūtīto spriedumu kopiju skaitu, tad nav nekādu norāžu, kādēļ tiesnesis lietā Nr.2 ir saņēmis bargāku disciplinārsodu nekā lietā Nr.1.

Ar bērniem saistītu lietu novilcināšana

Lieta Nr 1	Lieta Nr. 2
Lai gan lietas, kas saistītas ar bērna tiesību vai interešu nodrošināšanu, tiesā izskatāmas ārpus kārtas, tomēr tiesnese šīs lietas nebija nozīmējusi ārpus kārtas, kā arī kavējusies tās izskatīt pēc būtības, vairākkārt atliekot lietu izskatīšanu. Pārkāpumi izskaidrojami ar tiesneses pieredzes trūkumu un nepilnībām pašas tiesas darba organizēšanā.	Bez iemesla tika novilcināta vienas civillietas izskatīšana, kas saistīta ar bērnu tiesību aizsardzību.
Sods: neuzliek disciplinārsodu	Sods: rājiens

Secinājums: lai gan zemāku sodu pirmajā gadījumā var izskaidrot ar tiesneses lielo slodzi un pieredzes trūkumu, taču tik liela soda barguma atšķirība nešķiet konsekventa.

Pārkāpumi sprieduma sastādīšanā

Lieta Nr 1	Lieta Nr. 2	Lieta Nr.3
Tiesnese vienpersoniski, bez tiesas sēdes pieņēma lēmumu par tiesvedības izbeigšanu civillietā, kaut gan Civilprocesa likumā noteikts, ka tiesvedību lietā izbeidz ar tiesas, nevis tiesneša lēmumu. Pārkāpumus nevar izskaidrot ar pieredzes trūkumu.	Tiesas sastāvā apsprieda sprieduma taisīšanu attiecībā uz tikai vienu tiesājamo, bet attiecībā uz pārējiem pieciem tiesājamiem krimināllietā neapsprieda visus jautājumus atbilstoši Kriminālprocesa kodeksa 300.panta prasībām. Sprieduma rakstīšanas laikā tiesnese tā vietā, lai apspriestos ar visu tiesas sastāvu, apspriedusies ar katru no piesēdētājiem atsevišķi, pie kam ar vienu telefoniski. [Šī iemesla dēļ spriedums tika noprotēts un atcelts.]	Tiesnese taisīja lēmumu krimināllietā, ar kuru vienam no tiesājamajiem tika grozīts drošības līdzeklis no apcietinājuma uz policijas kontroli. Šis lēmums tika pieņemts, nesasaucot tiesas sēdi un bez prokurora piedalīšanās. Tādējādi tiesnese pārkāpa likuma prasības par to, ka visos jautājumos, ko tiesa izlemj iztiesāšanas laikā, tā lēmumus pieņem tiesas sēdē.
Sods: piezīme	Sods: rājiens	Sods: rājiens

Secinājums: lai gan sodu bargums atšķiras minimāli, tomēr tie nav konsekventi. Izlasot disciplinārkolēģijas lēmumus, nekļūst skaidrs, kādēļ vienā lietā kā sods ir piemērota piezīme, bet citā – rājiens.

Interesu konflikti

Lieta Nr 1	Lieta Nr. 2
Tiesnese noslēdza darba līgumu ar meitu par viņas pieņemšanu konsultanta amatā, kā arī izdeva vairākus citus ar meitu saistītus rīkojumus – tostarp par piemaksas piešķiršanu. Tādējādi tiesnese pārkāpa likuma “Par interešu konflikta novēršanu valsts amatpersonu darbībā” noteikumus. Disciplinārkolēģija uzskatīja, ka reāli ne viņa, ne viņas meita nekādu mantisku vai personisku labumu no tā nav guvusi, tāpēc iespējams aprobežoties ar disciplinārlietas izskatīšanu, neuzliekot disciplinārsodu.	Zemesgrāmatu nodaļas tiesnese bija saņēmusi savu paziņu pilnvaru kārtot nekustamā īpašuma jautājumus kādas pilsētas domē. Vēlāk viņa pati jau kā zemesgrāmatu tiesnese pieņēma lēmumu par šī īpašuma ierakstīšanu zemesgrāmatā uz to īpašnieku vārda, kurus viņa pārstāvēja. Turklāt četras dienas pēc īpašuma tiesību nostiprināšanas zemesgrāmatā šo īpašumu iegādājies viņas dēls. Nostiprinājuma lēmums atšķiras no vispārējās prakses zemesgrāmatu lietās.
Sods: neuzliek disciplinārsodu	Sods: ierosināts atcelt no amata

Secinājums: lai gan otrajā lietā aprakstītais pārkāpums ir neapšaubāmi daudz smagāks nekā pirmajā situācijā, tomēr abos gadījumos ir runa par interešu konflikta regulējuma pārkāpšanu, par ko citas amatpersonas saņemtu vismaz ievērojamus administratīvos sodus. Ja lietā Nr.2 tiesnese tika atcelta no amata, tad lietā Nr.1 konsekvence prasītu tiesnesim piemērot vismaz minimālu disciplināro sodu.

Pārāk maigi spriedumi

<p>Lieta Nr 1</p> <p>Tiesnese nav piemērojusi likumā paredzēto sodu par administratīvo pārkāpumu, – proti, pieņemot lēmumu par kādas personas atzīšanu par vainīgu administratīvā pārkāpumā (automašīnas vadīšanā alkohola reibumā), nepiemēroja vainīgajam Latvijas Administratīvo pārkāpumu kodeksa 149.¹⁵ panta ceturtajā daļā paredzēto transportlīdzekļa vadīšanas tiesību atņemšanu uz 2 gadiem. Tiesnese lēmuma pieņemšanā ņēmusi vērā konkrētās situācijas īpašos apstākļus, tas ir, ka vainīgais pilnībā atzinis sevi par vainīgu, viņa nožēla par izdarīto un atņemšanās laboties bijusi patiesa, viņa autovadītāja stāžs ir 20 gadi un no 1999. gada nav izdarījis nevienu administratīvo pārkāpumu, no darba vietas – transporta pakalpojumu uzņēmuma – raksturots ļoti pozitīvi, pēc līdzdalības Černobiļas atomelektrostācijas seku novēršanā ir 3. grupas invalīds un viņa ikdienas darbs, ar ko tiek pelnīta iztika sev un ģimenei, ir saistīts ar transportlīdzekļa vadīšanu un tādējādi transportlīdzekļa vadīšanas tiesību atņemšana radītu sekas ne tikai viņam, bet arī ģimenei. Tiesnese arī paskaidroja, ka viņa, analizējot Eiropas Cilvēka tiesību un pamatbrīvību aizsardzības konvencijā noteiktos vispārējos cilvēktiesību pamatprincipus, atsevišķus Satversmes tiesas un Augstākās tiesas Senāta Administratīvo lietu departamenta spriedumus, nonākusi pie secinājuma par vispārējo krimināltiesību principu piemērošanas iespējamību soda noteikšanā par administratīvajiem pārkāpumiem. Krimināllikumā atšķirībā no Latvijas Administratīvo pārkāpumu kodeksa esot iekļauts princips – vieglāka soda noteikšana par likumā paredzēto sodu.</p>	<p>Lieta Nr. 2</p> <p>Tiesnese vienam no tiesājamiem, kas izdarījis sevišķi smagu noziegumu un arī agrāk bijis sodīts par laupīšanu (tādējādi jaunizdarītais noziegums veido noziedzīga nodarījuma recidīvu), piemērojusi nosacītu sodu. Tiesnese sēdē paskaidroja, ka tiesājamais patiesi nožēlojis izdarīto, un viņa esot ieguvusi pārliecību, ka vainīgais, arī sodu neizciešot, turpmāk likumpārkāpumus neizdarīs. Tomēr kolēģija uzskatīja, ka spriedumā nosacīta soda piemērošana nav motivēta, tāpat nav ņemta vērā tiesājamā personība, kā arī fakts, ka iepriekš policijas kontroles izciešanas laikā viņš piecas reizes ļaunprātīgi pārkāpis policijas noteiktos ierobežojumus, kā dēļ policijas pārvalde vērsusies tiesā ar iesniegumu policijas kontroli aizstāt ar brīvības atņemšanu. Turklāt tiesājamais jauno noziegumu izdarījis papildsoda – policijas kontroles – izciešanas laikā.</p>
<p>Sods: piezīme</p>	<p>Sods: rājiens</p>
<p>Lieta Nr 3</p> <p>Tiesnesis, pieņemot lēmumu par kādas personas atzīšanu par vainīgu administratīvā pārkāpumā (automašīnas vadīšanā alkohola reibumā), prettiesiski samazināja gan naudas soda apmēru, gan transportlīdzekļu vadītāja tiesību atņemšanas</p>	<p>Lieta Nr. 4</p> <p>Tiesnese, pārkāpjot Krimināllikumā paredzētos soda noteikšanas un saskaitīšanas noteikumus, nelikumīgi samazinājusi apsūdzētajiem piespriestos sodus. Tādējādi vienam notiesātajam piespriestais sods samazināts gandrīz par 2</p>

<p>termiņu un nepiemēroja administratīvo arestu. Atbildība par šādu pārkāpumu paredzēta Administratīvo pārkāpumu kodeksa 149.¹⁵ panta ceturtajā daļā, un paredzētais sods ir administratīvais arests uz 10 diennaktīm, naudas sods 500 Ls un transportlīdzekļu vadīšanas tiesību atņemšana uz 2 gadiem. Taču tiesnesis, pieņemot lēmumu šajā lietā, piemēroja mazāku sodu, proti, naudas sodu 400 Ls un tiesību atņemšanu uz 1 gadu.</p>	<p>gadiem, bet otram – gandrīz par 3 gadiem. Prokurors nenoprotēja arī šo lēmumu, un tas stājās likumīgā spēkā. Par kļūdaini pieņemtā nolēmuma atcelšanu tiesnese konsultējusies Augstākās tiesas Senātā, taču atcelt spēkā esošu nolēmumu sakarā ar materiālo vai procesuālo likuma normu būtisku pārkāpumu saskaņā ar spēkā esošo likumdošanu nav pamata.</p>
Sods: rājiens	Sods: rājiens

Secinājums: kopumā disciplinārkolēģijas piesprieštie sodi šajā nodarījumu kategorijā šķiet pietiekami konsekventi. Par nelikumīgi „maigiem” sodiem disciplinārkolēģija līdz šim ir piespriedusi rājienus, izņemot vienu ļoti īpašu gadījumu (lieta Nr.1), kur tiesnese atsaucās uz savu attiecīgo tiesību normu interpretāciju, līdz kurai bija nonākusi juridisko metožu pielietošanas ceļā.

Tādēļ jāsecina, ka disciplinārkolēģijas piesprieštie sodi kopumā šķiet konsekventi, taču ir dažas izskatīto lietu kategorijas, kur no kolēģijas lēmumiem nekļūst skaidrs, kādēļ kādam tiesnesim ir piemērots viens disciplinārsods, bet citam tiesnesim par līdzīgu nodarījumu – bargāks vai maigāks sods.

2.4.2.6. Tiesnešu atcelšana no amata: soda piemērošanas prakses izvērtējums

Kopš 2004. gada tiesnešu disciplinārkomisija ir sešas reizes lēmusi ieteikt Saeimai atcelt no amata kādu tiesnesi. Tātad šāds lēmums tika pieņemts 9% gadījumu no visām ierosinātajām disciplinārlietām. Kā jau iepriekš tika minēts, šī proporcija atbilst citu Eiropas valstu praksei, kur ierosinātās disciplinārlietas ar tiesneša atcelšanu no amata beidzās 8% gadījumu²⁷⁰.

Iepazīstoties ar disciplinārkolēģijas lēmumiem par attiecīgajām disciplinārlietām, kopumā kļūst skaidrs, kādēļ kolēģijas pieņemtais lēmums ir bijis tieši tāds, nevis citādāks. Parasti to izskaidro apstākļu komplekss, piemēram:

- Zemesgrāmatu nodaļas tiesnese pieņem lēmumus pati par savām interesēm, kā rezultātā viņas dēls ir ieguvis īpašumā viņas reģistrēto nekustamo īpašumu. Turklāt nostiprinājuma lēmums atšķīrās no vispārējās prakses zemesgrāmatu lietās;
- Vienā lietā tiek pieļauta vesela pārkāpumu virkne, kas vienai no procesa pusēm nodara būtisku kaitējumu, turklāt tiesnesis šos pārkāpumus nenozēlo;
- Jau disciplināri sodīts tiesnesis (iepriekšējā disciplinārlieta bija par pārkāpumu ar smagām sekām) ignorē likuma prasības sprieduma sastādīšanā, norādot tikai tos pierādījumus, kas atbilda tiesājamo sniegtajiem paskaidrojumiem, neanalizējot un nemotivējot, kāpēc tiek noraidīti apsūdzošie pierādījumi;
- Kāds tiesnesis sistemātiski pieļauj procesuālo normu pārkāpumus, neievēro termiņus, savlaicīgi nenoformē zālē pasludinātos spriedumus un ilgstoši neparaksta sēžu protokolus;
- Tiesnesis pēc ceļu satiksmes negadījuma ilgstoši atrodas policijas darbinieku sabiedrībā. Zinādam, ka negadījumā iesaistītais policijas darbinieks bijis alkohola ietekmē un ka viņa vietā

²⁷⁰ European judicial systems. Edition 2008 (data 2006): Efficiency and quality of justice. 203.lpp.

http://www.coe.int/t/dg1/legalcooperation/cepej/evaluation/2008/Rapport2008_en.pdf Pēdējo reizi sk. 16.10.2008.

asins analīzes alkohola ietekmes pārbaudei nodevis cits darbinieks, tiesnesis neveica nekādas darbības, lai nepieļautu un novērstu likuma pārkāpumus.

Intervētie tiesneši gandrīz vienprātīgi atzina, ka tie tiesnešu atcelšanas gadījumi, kurus viņi atceras, ir bijuši pamatoti.²⁷¹ Kā raksturoja kāds tiesnesis: “Gadījums, kuru atceros, – tur bija bez jebkādiem variantiem. Tāpat jau tiesām nav uzticības. Par citiem – grūti spriest.”²⁷² Tikai viena tiesnese uzskatīja, ka atcelšanas pamatā ir jābūt, nevis disciplinārlietai, bet kriminālīetai.²⁷³

Arī paši disciplinārkolēģijas locekļi norāda, ka lēmumos par tiesneša ieteikšanu atcelšanai no amatu parasti ir salīdzinoši lielāka vienprātība nekā “parastajās” lietās. Atcelšanas lietās disciplinārkolēģijas locekļi piekrīt par 80-90%, – lēmums par atcelšanu visvairāk esot atkarīgs no nodarījuma sekām un smaguma.²⁷⁴ A. Guļāns atzīst, ka, lai gan disciplinārkolēģija iekšēji strīdējās par daudziem jautājumiem, tomēr par atcelšanu, pat ja nebija izteikta vienprātība, balsojumi tomēr bija pārliecinoši.²⁷⁵

Vai tiesnešu atcelšanas gadījumiem būtu jābūt biežākiem? Intervētā prokuratūras pārstāve uzskatīja, ka, viņasprāt, tiesnešu disciplinārkolēģijas piespriedie sodi sadalās kopumā konsekventi, lai gan dažbrīd rodas doma, ka “šo gan izmestu”.²⁷⁶ Bijusī tieslietu ministre Solvita Ābolīņa domā, ka disciplinārkolēģija būtu pasargājusi B. Tāleri no cietuma, ja tā, izskatot disciplinārlietu, būtu viņu ierosinājusi izslēgt no tiesnešu skaita. Toreiz kolēģija ar vienas balss pārsvaru izšķīrusies par rājienu, jo nostrādājis arguments, ka ar tiesnešiem tā rīkoties nedrīkst.²⁷⁷ Šobrīdējais tieslietu ministrs Gaidis Bērziņš uzskata, ka, ja tiesneša pārkāpums ir pietiekami nopietns, tad trešajā reizē viņš būtu no amata jāatbrīvo. Kopumā Balvu tiesneša lieta²⁷⁸ parādīja, ka disciplinārkolēģijas stingrības latīņa esot augsta, – tiesnesis tika atbrīvots no amata par ētikas pārkāpumu. Tas norādot, ka kolēģija spriež bargi, bet taisnīgi.²⁷⁹

Arī citu valstu prakse tiesnešu atcelšanas lietās ir līdzīga, – tiesneši tiek atcelti no amata arī par ētikas pārkāpumiem. Piemēram, Kiprā no amata tika atcelts tiesnesis par nepiedienīgu uzvedību – rupjībām tiesas zālē, procesā iesaistīto pušu nepienācīgu uzklauššanu, konstantajām replikām un iejaukšanos procesā, demonstrējot favorītismu un aizspriedumus.²⁸⁰

Tomēr būtisks Latvijas līdzšinējās prakses trūkums ir tāds, ka tiesnešiem pat šādu disciplinārkolēģijas lēmumu nav iespējas apstrīdēt. Tā sauktie Budapeštas tiesnešu principi nosaka, ka tiesnešu atcelšana no

²⁷¹ Anonīma intervija Nr.1; Anonīma intervija Nr.3; Anonīma intervija Nr.6; Anonīma intervija Nr.9

²⁷² Anonīma intervija Nr.4

²⁷³ Anonīma intervija Nr.10

²⁷⁴ Intervija 2008.gada 18.septembrī ar Augstākās tiesas tiesnesi, Tiesnešu disciplinārkolēģijas locekli Pāvelu Gruzīņu

²⁷⁵ Intervija ar Augstākās tiesas tiesnesi, bijušo Tiesnešu disciplinārkolēģijas priekšsēdētāju Andri Guļānu 2008.gada 18.septembrī

²⁷⁶ Intervija ar LR Ģenerālprokuratūras Darbības analīzes un vadības departamenta virsprokurori Rudīti Ābolīņu 2008.gada 13.septembrī

²⁷⁷ Intervija 2008.gada 17.septembrī ar Saeimas Juridiskās komisijas apakškomisijas darbam ar Tiesu iekārtas likumu priekšsēdētāju, bijušo tieslietu ministri Solvitu Ābolīņu

²⁷⁸ Šajā lietā disciplinārkolēģija ieteica atcelt no amata tiesnesi, kas neziņoja tiesībsargājošajām instancēm par to, ka viņam pazīstams policijas darbinieks ceļus satiksmes negadījuma laikā bijis alkohola reibumā un viņa vietā asins analīzes alkohola ietekmes pārbaudei nodevis cits darbinieks. <http://www.at.gov.lv/lv/information/on-disciplinary-proceedings/2006/november/20061122/> Pēdējo reizi sk. 17.10.2008.

²⁷⁹ Intervija 2008.gada 18.septembrī ar tieslietu ministru Gaidi Bērziņu

²⁸⁰ Disciplinary proceedings against a Judge - The Supreme Council of Judicature may remove a judge from office in a case of a proven serious misconduct in the exercise of his judicial functions. Materiāls no Kipras Augstākās tiesas mājas lapas: <http://www.supremecourt.gov.cy> Pēdējo reizi sk. 15.10.2008.

amata vai piespiedu pensionēšana var tikt īstenota tikai uz tādas disciplinārlietas pamata, kas pieļauj apelācijas iespēju.²⁸¹

2.4.2.7. Disciplinārlietu un kriminālietu nošķiršanas problemātika

Aptaujātie tiesnešu disciplinārkolēģijas locekļi atzina, ka viņiem salīdzinoši reti nākas aizdomāties par to, vai būtu nepieciešams disciplinārlietas materiālus sūtīt uz prokuratūru krimināllietas ierosināšanai. Ir bijuši ļoti maz gadījumu (nosauktie skaitļi disciplinārkolēģijas vēsturē svārstās no 1 līdz 3), kad kolēģija tā rīkojusies. Taču prokuratūra gan ik pa laikam sūta materiālus tiesai, sakot, ka tiesneša darbībā noziedzīga nodarījuma nav, taču ētikas pārkāpums gan varētu būt. Tas ir izskaidrojams ar to, ka kriminālsodos ir ļoti augsts pierādīšanas sliekšnis.²⁸² Lai gan teorētiski nav viegli novilkt robežu starp disciplinārpārkāpumu un noziegumu, tomēr konkrētu lietu, kur izpaustos šādas grūtības, esot maz.²⁸³

2.4.3. Disciplināratbildības šķēršļi: noilgums un izstāšanās no tiesnešu vidus

Intervija ar biedrības Par godīgumu tiesu varas sistēmā *Temīda* valdes priekšsēdētāju V.Eihmani ļāva apzināt tos no malas “nepamanāmos” gadījumus, kad tiesnesis izvairās no disciplinārās atbildības. Lielākoties tas notiekot divos veidos.

2.4.3.1. Tiesnesis atkāpjas no tiesneša amata vēl pirms disciplinārkolēģija ir paspējusi viņu disciplināri sodīt

Pēdējo gadu disciplinārkolēģijas praksē ir viens gadījums, kad kolēģija ierosināto lietu izbeidza, pamatojoties ar apsvērumu, ka attiecīgā persona vairs nav tiesnesis. Nav zināms, cik bijuši gadījumi, kad ierosinātā disciplinārlieta tiek atcelta vēl pirms to ir sākusi izskatīt disciplinārkolēģija. “Daudzi laižas prom no tiesnešiem, lai kļūtu par advokātiem, – līdz ar to lieta tiek izbeigta! Viņš ir advokāts! Bet cilvēkiem par saviem vārdiem un darbiem ir jāatbild!”, tā V. Eihmanis.²⁸⁴

Šādu problēmu risinājums, protams, nav vienkāršs. Mēģinājumi arī šādos gadījumos sodīt bijušo tiesnesi ir raksturīgi dažām ASV jurisdikcijām. ASV tiesu praksē bijuši līdzīgi gadījumi: kāds tiesnesis uzskatīja, ka disciplinārlieta pret viņu ir jāizbeidz, jo viņš bija atstājis tiesneša amatu. Taču tiesa pēc situācijas padziļinātas analīzes un, vadoties no tiesnešu disciplināratbildības mērķiem un tiesnešu lomas sabiedrībā, tam nepiekrita. Tā kā disciplinārsodīšanas procesa mērķis ir aizsargāt sabiedrību, uzturēt tiesu procesa integritāti, sabiedrības uzticēšanos tiesām un radīt izpratni par pienācīgu tiesnešu uzvedību pašiem tiesnešiem, tad šo mērķi var īstenot ne tikai ar tiesneša atcelšanu, bet arī ar disciplinārkomisijas iespēju veikt publisku noklausīšanos un uzlikt bijušajam tiesnesim sankciju. Pat pēc sava amata pamešanas bijušais tiesnesis saglabā bijušā tiesneša ierakstu savā dzīves gājumā. Sabiedrībai ir tiesības zināt, kāds bijis šis bijušā tiesneša karjeras posms. Pat vēl vairāk – dažās ASV jurisdikcijās tiesnešu

²⁸¹ No Oberto, G. The Italian Experience in the Fields of the Judicial Ethics and Judicial Discipline. <http://www.abgm.adalet.gov.tr/report%20oberto%20ankara%202004%20on%20judicial%20ethics.pdf> Pēdējo reizi sk. 15.10.2008.

²⁸² Intervija ar LR Ģenerālprokuratūras Darbības analīzes un vadības departamenta virsprokurori Rudīti Āboliņu 2008.gada 13.septembrī

²⁸³ Intervija ar Augstākās tiesas tiesnesi, bijušo Tiesnešu disciplinārkolēģijas priekšsēdētāju Andri Guļānu 2008.gada 18.septembrī

²⁸⁴ Intervija 2008.gada 17.septembrī ar biedrības Par godīgumu tiesu varas sistēmā *Temīda* valdes locekli Viloru Eihmani

disciplinārkolēģijas ir pilnvarotas tiesnešus sodīt pat par tādu rīcību, kas tika veikta pirms tiesnesis stājās amatā.²⁸⁵

Iespējams, ka līdzīgus bijušo tiesnešu disciplināratbildības principus varētu attiecināt arī uz Latvijas tiesnešiem, pilnvarojot disciplinārkolēģiju izskatīt arī bijušo tiesnešu amata pildīšanas laikā pieļautos pārkāpumus un uzlikt par tiem sodus.

Pat bargākas sankcijas saistībā ar ierobežojumiem tiesu sistēmai piederīgajām personām 2007.gada vidū piedāvāja tieslietu ministrs G.Bērziņš, publiski paužot viedokli, ka ja „kādas tiesu sistēmai piederīgas profesijas pārstāvis – tiesnesis, advokāts, prokurors, notārs vai kāds cits – tiek atbrīvots no amata likuma vai ētikas normu pārkāpuma rezultātā, viņam tiek ierobežotas iespējas kļūt par citas profesijas pārstāvi tieslietu sistēmā”.²⁸⁶ Diemžēl pagaidām šī iniciatīva ir tālāk virzīta tikai attiecībā uz notāru darbu, – paredzot, ka par zvērinātiem notāriem nedrīkst būt personas, kuras pamatojoties uz lēmumu disciplinārlietā, izslēgtas no zvērinātu advokātu vai viņu palīgu skaita, atlaistas no prokurora amata vai atceltas no zvērināta tiesu izpildītāja, viņa palīga amata, zvērināta notāra, viņa palīga amata vai tiesneša amata, kamēr nav pagājuši pieci gadi no brīža, kad lēmums disciplinārlietā stājās spēkā. Šādi ierobežojumi joprojām nav ieviesti advokātiem un prokuroriem, turklāt tieslietu ministra iecere jebkurā gadījumā attiecas tikai uz tiem tiesnešiem, kuri ir atcelti no amata, nevis, piemēram, amatu pametuši vēl pirms disciplinārkolēģijai bija iespēja lemt par piemērotāko sodu.

2.4.3.2. Noilgums

Tiesnešu disciplinārās atbildības likums paredz, ka disciplinārsodu tiesnesim var uzlikt ne vēlāk kā trīs mēnešus pēc disciplinārā vai administratīvā pārkāpuma atklāšanas dienas, turklāt ne vēlāk kā divus gadus pēc disciplinārā vai administratīvā pārkāpuma izdarīšanas dienas. Abi šie termiņi Latvijas apstākļos ir problemātiski. Trīs mēnešu termiņš no pārkāpuma atklāšanas dienas var būt grūti izpildāms tad, ja ir jāpārbauda iesniegtās sūdzības. V.Eihmanis uzskata, ka dažbrīd lietu izskatīšana tiek novilcinātas apzināti, lai tiesnesi nevarētu saukt pie disciplināratbildības.²⁸⁷ Arī divu gadu termiņš Latvijas kontekstā ir problemātisks, ņemot vērā, ka laiks, līdz tiesā izskatāma lieta var nonākt līdz Senātam, var būt pat 3 līdz 10 gadi.²⁸⁸ Pret termiņa pagarinājumu ir tieslietu ministrs Gaidis Bērziņš, kurš uzskata, ka šobrīdējais termiņš ir adekvāts un dod iespēju procesa laikā rosināt disciplinārlietu pret tiesnesi.²⁸⁹

Tiesu varas likumprojekts paredz nedaudz ilgāku noilguma termiņu, proti, 3 gadus pēc pārkāpuma izdarīšanas dienas. Trīs gadu termiņš ir spēkā arī Lietuvā.²⁹⁰

2.4.4. Secinājumi un rekomendācijas par tiesnešu disciplinārās atbildības mehānismu efektivitāti

Par disciplinārās atbildības pamatiem

²⁸⁵ Cleveland, D; Masimore, J. The ermine and woosack: Disciplinary proceedings involving judges, attorney-magistrates, and other judicial figures. The Georgetown Journal of Legal Ethics, Summer 2001. No <http://findarticles.com> Pēdējo reizi sk. 15.10.2008.

²⁸⁶ Tieslietu ministrs aicina advokātus domāt par profesijas prestiža celšanu, Tieslietu ministrijas preses relīze, 27.04.2007.

²⁸⁷ Intervija 2008.gada 17.septembrī ar biedrības Par godīgumu tiesu varas sistēmā *Temīda* valdes locekli Viloru Eihmani

²⁸⁸ Ibid.

²⁸⁹ Intervija 2008.gada 18.septembrī ar tieslietu ministru Gaidi Bērziņu

²⁹⁰ Republic of Lithuania Law on Courts, 31 May 1994, No.I-480, 84.pants.

1. Kopumā uz Latvijas tiesnešiem attiecināmie disciplinārlietu ierosināšanas pamati atbilst starptautiskajiem standartiem un citu valstu praksei.
2. Tomēr būtu precizējams disciplinārlietas ierosināšanas pamats, kas ļauj tiesnesi sodīt par tīšu likuma pārkāpumu. Tīšuma kritērijs šobrīd ir juridiski nenoteikts un izraisa dažādas interpretācijas, disciplinārkolēģija savā praksē ne vienmēr spēj pierādīt, ka kāds pārkāpums ir veikts ar nodomu. Tādēļ šis kritērijs būtu vai nu likumā precīzāk jāizskaidro, vai arī jāizstāj ar kādu citu, par kura interpretāciju nerastos tik daudz domstarpību.
3. Lai gan gadījumu, kad tiesnesis ir ticis disciplināri sodīts par nekorektu tiesību interpretāciju, ir maz, tomēr gan daži līdzšinējie gadījumi, gan pat teorētiska tādas sankcijas iespēja rada nopietnas bažas tiesnešu neatkarības kontekstā. Tādēļ disciplinārkolēģijai vajadzētu izveidot kritērijus (vadlīnijas), kas ļautu tiesnešiem prognozēt, kad viņi par labā ticībā veiktām tiesību normu interpretācijām varētu tikt disciplināri sodīti un kad nē.

Par disciplinārsodu piemērošanas samērīgumu un atbilstību

1. Latvijas likumos nostiprinātais tiesnešu disciplinārsodu spektrs un piemērošanas prakse ir saskanīga ar citu valstu tiesnešu disciplinārbildības regulējumu, kā arī ar starptautiskajām rekomendācijām tiesu jautājumos.
2. Aptuveni viena ceturtdaļa no ierosinātajām disciplinārlietām tiek disciplinārkolēģijas sēdē vai nu izbeigta, vai arī kolēģija aprobežojas ar lietas izskatīšanu, sodu neuzliekot. Tas liecina, ka bieži disciplinārlietas tiek rosinātas par tādiem jautājumiem, par kuriem disciplinārkolēģijas ieskatā disciplinārbildībai nevajadzētu iestāties. Šāda prakse ir izskaidrojama ar to, ka Latvijā līdz šim nav bijis starpposms starp tiesneša pieļautu mazsvarīgu pārkāpumu un disciplinārpārkāpumu, proti, pārkāpums var vai nu tikt ignorēts, vai arī par to ierosināta disciplinārlieta. Šo problēmu varētu risināt vismaz divos veidos, katram no kuriem ir savas priekšrocības un savi trūkumi:
 - Līdzīgi kā tas ir Lietuvā, pakļaut disciplinārlietu ierosināšanu dubultam filtram, proti, tiesības izteikt priekšlikumu ierosināt disciplinārlietu būtu vienai amatpersonu grupai (piemēram, tieslietu ministram, tiesu priekšsēdētājiem), kamēr lēmumu par to, vai ierosināt disciplinārlietu, vai nē, pieņemtu jau kāda tam īpaši pilnvarota komisija. Šai komisijai tad varētu būt arī iespēja tiesnesim piemērot vieglāku sodu (piemēram, brīdinājumu par ētikas pārkāpumu) vai vienkārši izskaidrot rīcības nepareizību, pirms tam neierosinot disciplinārlietu. Šī risinājuma galvenā priekšrocība: tiktu izveidots mehānisms, kā bez disciplinārlietas ierosināšanas risināt mazāk smagus pārkāpumus, kas turklāt veicinātu vienotas prakses veidošanos (gan saistībā ar disciplinārlietu ierosināšanu, gan – ar mazāk smagu pārkāpumu izskatīšanu) visā valstī. Risinājuma trūkums: tas prasītu izveidot vēl vienu tiesnešu darba vērtēšanas posmu, turklāt nav garantiju, ka tiesneši vērtēšanu attiecīgajā komisijā uztvertu mazāk sāpīgi nekā šobrīd vērtēšanu disciplinārkolēģijā.
 - Paplašināt pilnvaras tiesu priekšsēdētājiem, tieši viņiem uzliekot pienākumu risināt mazāk smagu pārkāpumu problēmu. Tas nozīmētu, ka mazāk smagu pārkāpumu gadījumā tiktu rosinātas nevis disciplinārlietas, bet katrs tāds gadījums tiktu risināts tiesas iekšienē – vai nu pārrunu ceļā, vai arī tiesu priekšsēdētājiem piešķirot pilnvaras uzlikt kādus sodus savu tiesu tiesnešiem. Risinājuma galvenā priekšrocība: tiktu

izveidots mehānisms, kā bez disciplinārlietas ierosināšanas risināt mazāk smagus pārkāpumus vēl pašas tiesas ietvaros, kas tiesnesim varētu šķist mazāk stigmatizējoši. Risinājuma trūkums: vēl vairāk palielinātos risks, ka dažādu tiesu tiesneši saskartos ar nekoncekventu attieksmi, proti, tiktu vai netiktu sodīti atkarībā no tiesu priekšsēdētāja izpratnes par dotajiem jautājumiem un personiskajām attiecībām.

3. Disciplinārkolēģijas līdzšinējā praksē izmantotie disciplinārsodu piemērošanas principi atbilst gan starptautiskajiem standartiem, gan kopumā sakrīt ar Latvijas tiesnešu viedokli par to, kādi apstākļi būtu jāņem vērā, izvēloties pārkāpumam atbilstošu disciplinārsodu.
4. Disciplinārkolēģijas piespriestie sodi kopumā šķiet konsekventi, taču ir atrodamas dažas tādas izskatīto lietu kategorijas, kur no kolēģijas lēmumiem nekļūst skaidrs, kādēļ kādam tiesnesim ir piemērots viens disciplinārsods, bet citam tiesnesim par līdzīgu nodarījumu – bargāks vai maigāks sods.
5. Līdzšinējie disciplinārkolēģijas lēmumi, kuros ir ierosināts tiesnešus atcelt no amata, ir pietiekami konsekventi un soda barguma ziņā atbilstoši. Iepazīstoties ar lēmuma motivāciju, ir saprotams, kādēļ disciplinārkolēģija ir nonākusi tieši pie šāda lēmuma.

Par disciplināratbildības šķēršļiem

1. Nozīmīgs trūkums disciplināratbildības mērķu realizācijā ir tas, ka tiesnešiem, kurus Saeima tiesnešu disciplinārkolēģijas lēmuma rezultātā ir atcēlusi no amata, nav ierobežojumu darboties citās tiesu sistēmai piederīgās profesijās (izņemot notārus). Tāpat tiesneši, kuri savu amatu ir pametuši vēl pirms tika ierosināta disciplinārlieta vai pirms tā tika izskatīta, paliek nesodīti. Lai veicinātu sabiedrības uzticēšanos tiesu sistēmas integritātei, šīm problēmām likumā būtu jāparedz risinājums.
2. Būtu jāapsver iespēja pagarināt likumā noteiktos noilguma termiņus, – noilguma termiņš saistībā ar disciplinārpārkāpuma izdarīšanas dienu varētu būt trīs gadi, līdzīgi kā tas ir noteikts Tiesu iekārtas likumprojektā, kamēr termiņš saistībā ar disciplinārpārkāpuma atklāšanas dienu arī būtu pagarināms, tai skaitā likumā skaidri nosakot, kas ar šo termiņu notiks gadījumā, ja disciplinārsods tiks apstrīdēts (stājoties spēkā jaunajam likumam vai izdarot izmaiņas vecajā likumā).

2.5. Disciplinārsodīšanas mehānisma preventīvā nozīme

Disciplinārlietu izskatīšanas mehānisma vienīgais mērķis nav sodīt tiesnešus par pieļautajiem pārkāpumiem. Līdzās tam efektīvai disciplināratbildības sistēmai būtu arī preventīvi jānovērš iespējamie pārkāpumi. Cik Latvijā pastāvošā sistēma veiksmīgi tiek galā ar šo savu uzdevumu?

2.5.1. Izglītojošā loma

Disciplinārkolēģijas lēmumi tiek sūtīti uz visām Latvijas tiesām, un visi šī pētījuma ietvaros intervētie tiesneši šos lēmumus regulāri lasa. Biežāk minētais mērķis: iepazīties ar citu kļūdām un no tām mācīties. Dažās tiesās tiesnešiem pat ir jāparakstās, ka viņi šos lēmumus ir saņēmuši. Tikai atsevišķās tiesās šis disciplinārlietas tiek starp kolēģiem izrunātas – parasti regulārajās iknedēļas sapulcēs.²⁹¹

²⁹¹ Anonīma intervija Nr.13; Anonīma intervija Nr.16; Anonīma intervija Nr.20

Līdz ar to disciplinārsodīšanas mehānismiem ir spēcīga izgītojoša nozīme, – ja gandrīz visi Latvijas tiesneši regulāri izlasa pēdējos kolēģijas lēmumus, tas nozīmē, ka viņi ir arī informēti par nodarījumiem, par kuriem varētu draudēt disciplinārtbildība.

Gandrīz visi aptaujātie tiesneši, kas nav bijuši disciplināri sodīti, izrādījās arī informēti par to, kādas varētu būt disciplinārsoda negatīvās konsekvences attiecībā uz, piemēram, tiesneša iespējām iegūt augstāku kvalifikācijas klasi vai kandidēt uz augstāku amatu, kā arī finansiālās sekas.

2.5.2. Preventīvā loma

Kā liecina 2008.gada dati (līdz oktobrim), šajā gadā ir ierosināts netipiski maz disciplinārlietu – tikai trīs. Aptaujātās amatpersonas visas norādīja, ka to nevar izskaidrot ar to, ka, piemēram, kāda amatpersona būtu kļuvusi īpaši miermīlīga:

- “Kādēļ mazāk lietu 2008. gadā? Nevar teikti, ka kāda amatpersona pēkšņi kļuvusi īpaši iecietīga, jo likums daudziem ļauj iniciēt disciplinārlietu.”²⁹²
- “Kādēļ 3 lietas? Acīmredzot nav bijis pamats rosināt. Sūdzības šad un tad tiek iesniegtas, bet cilvēki bieži sūdzās par lietām, par kurām nav pamata. Cilvēki domā, ka ministrs vai Augstākās tiesas priekšsēdētājs ir persona, kas var izšķirt viņu strīdu, ja pirmās instances tiesa pieņemusi viņam nelabvēlīgu lēmumu. Bieži cilvēki nokavē pārsūdzēšanas termiņus.”²⁹³
- “Nav pat bijušas tādas sūdzības, kad jāizšķiras par pārkāpuma tālāku virzīšanu vai nevirzīšanu. Nevienam nevar skaidri pateikt, kādēļ tas tā ir. Neapšaubāmi “ķēķa efekts” joprojām nav zudis attiecībā uz tiesnešiem – neatkarīgi no tā, vai viņi sodīti vai nē. Tiesneši kļuvuši daudz uzmanīgāki pret savu rīcību, – kā tā izskatās no malas. Lielāka pašdisciplīna. Pat jau sākas pārspilējumi, piemēram, nesveicinās ar kursa biedriem. Man ir sajūta, ka šobrīd ir tāda tendence. Jādomā, ko dari un ar ko. Tāpat arī tas, ka tiesneši apmeklē nodarbības, apmācības, – profesionalitāte aug.”²⁹⁴
- “Ja nav iemesla, tad nav jārosina disciplinārlietas. Skaitis nav mehāniski saistīts ar uzlabošanos vai pasliktināšanos.”²⁹⁵
- “Ja tiešām ir mazāk, tad ir samazinājies pamats.”²⁹⁶
- “Gada sākumā tiešām bija mazāk nekā līdz šim. Varbūt tas ir kaut kāds rezultāts no iepriekšējo gadu darba. Tiesneši arī kļuvuši daudz rūpīgāki. Acīmredzot nav pamatu, lai rosinātu.”²⁹⁷

Šie vērtējumi gandrīz visi norāda vienā virzienā: proti, ka kaut kas varētu būt mainījies Latvijas tiesnešu darbā, – tiesneši ir kļuvuši rūpīgāki un uzmanīgāki, tādēļ iemeslu disciplinārlietu ierosināšanai skaits ir mazinājies. Pēdējo gadu skandāli un aktīvais disciplinārkolēģijas darbs, iespējams, ir nesuši savus augļus.

²⁹² Intervija ar LR Ģenerālprokuratūras Darbības analīzes un vadības departamenta virsprokurori Rudīti Āboliņu 2008.gada 13.septembrī

²⁹³ Intervija 2008.gada 18.septembrī ar tieslietu ministru Gaidi Bērziņu

²⁹⁴ Intervija 2008.gada 18.septembrī ar Augstākās tiesas priekšsēdētāju, Tiesnešu disciplinārkolēģijas priekšsēdētāju Ivaru Bičkoviču

²⁹⁵ Intervija 2008.gada 18.septembrī ar Augstākās tiesas tiesnesi, Tiesnešu disciplinārkolēģijas priekšsēdētāja vietnieku Pēteri Dzalbi

²⁹⁶ Intervija 2008.gada 18.septembrī ar Augstākās tiesas tiesnesi, Tiesnešu disciplinārkolēģijas locekli Pāvelu Gruziņu

²⁹⁷ Intervija ar Augstākās tiesas tiesnesi, bijušo Tiesnešu disciplinārkolēģijas priekšsēdētāju Andri Guļānu 2008.gada 18.septembrī

Taču, pricējoties par panāktajiem rezultātiem, ir svarīgi neaiziet arī pretējā galējībā: daudzu tiesnešu atbildēs skanēja doma, ka tiesneši ir iebaidīti un nejūtas brīvi lemt saskaņā ar savu sirdapziņu (jāpatur gan prātā, ka aptuveni puse no šī pētījuma ietvaros aptaujātajam tiesnešiem ir disciplināri sodīti):

- “Protams, ka tiesneši baidās. Ja kas, tad Damokla zobens virs galvas karāsies...”²⁹⁸
- “Likumā rakstīts: par likuma pārkāpumu, kas nozīmē arī kļūdainu likuma interpretāciju. Tiesneši ir tik iebaidīti, – visi iekšā ar sirdi un dvēseli, bet var gadīties kļūdas ar likuma piemērošanu.”²⁹⁹
- “Bailes no soda? Ietekmē gan! Redzot par kādiem niekiem tiek rosinātas, negrib būt uz tepiķīša. Pat ja lieta izbeigta, nervi visi jau aizgājuši. Apmeklētājs tevi var lamāt, bet, ja tu pacel balsi, tad disciplinārlieta.”³⁰⁰
- “Zināmā mērā ir [ietekme uz darbu dēļ bailēm no disciplinārlietas].”³⁰¹
- “Ir bail. Tiesnesis visu laiku par to domā. Process ne vienmēr pasaka, ko darīt.”³⁰²
- “Tiesneši ir stresā. Nedod dies’ likumu ne tā iztulkot. Ļoti traki ir jaunajiem tiesnešiem. Tiesnesis nav brīvs likuma interpretācijā. Disciplinārlietu var ierosināt pret jebkuru.”³⁰³
- “Tiesneši ir iebiedēti, lai gan formāli neatkarīgi. Sava viedokļa izteikšanai neredz jēgu.”³⁰⁴

Varbūt visspilgtākā kādas tiesneses sniegtā ilustrācija šādām bailēm par disciplinārlietas ierosināšanu ir intervijā stāstītais gadījums: viņas praksē esot bijusi strīdīga krimināllieta, kur prokurors nebija savācis visus pierādījumus. Tiesnese tomēr apsūdzēto notiesāja, jo baidījās pieņemt nepareizu spriedumu. Apgabaltiesa tad šo cilvēku attaisnoja: “Vienkārši rodas paranoja kļūdīties.”³⁰⁵

Starp aptaujātajiem tiesnešiem bija arī tādi, kas apgalvoja, ka viņu darbu bailes no disciplinārlietas neietekmē, – vai nu tādēļ, ka “ja baidās, nav ko nākt uz tiesu strādāt”,³⁰⁶ vai arī tādēļ, ka nav vērts baidīties, ja tāpat saprot, ka “var jebkurā brīdī ierosināt, jo procesu nevar 100% ievērot, kad gandrīz katra procesuālā darbība jāskaidro”.³⁰⁷

2.5.3. Secinājumi par disciplinārsodīšanas mehānisma preventīvo nozīmi

1. Disciplinārkolēģijas līdzšinējam darbam un izveidotajam disciplinārkolēģijas lēmumu izplatīšanas mehānismam ir bijusi būtiska izglītojoša nozīme, – visi intervētie tiesneši regulāri iepazīstās ar kolēģijas pieņemtajiem lēmumiem, dažās tiesās tie tiek papildus vēl arī pārrunāti. Aptaujātie tiesneši – gan tie, kas ir paši disciplināri sodīti, gan tie, kuri nekad nav stājušies disciplinārkolēģijas priekšā, – bija labi informēti par līdzšinējo kolēģijas praksi, kā arī par to, kādas negatīvas sekas rodas tiesnesim, kurš ir saņēmis disciplinārsodu.
2. Tiesnešu intervijās saņemtās atbildes liecina arī par to, ka līdzšinējam disciplinārkolēģijas darbam bijusi nozīmīga profilaktiska nozīme, proti, tiesneši labi apzinās, par kādiem nodarījumiem viņus var disciplināri sodīt, un cenšas šos pārkāpumus nepieļaut.

²⁹⁸ Anonīma intervija Nr.2

²⁹⁹ Ibid.

³⁰⁰ Anonīma intervija Nr.7

³⁰¹ Anonīma intervija Nr.8

³⁰² Anonīma intervija Nr.9

³⁰³ Anonīma intervija Nr.10

³⁰⁴ Anonīma intervija Nr.12

³⁰⁵ Anonīma intervija Nr.3

³⁰⁶ Anonīma intervija Nr.1

³⁰⁷ Anonīma intervija Nr.5

3. Tomēr iepriekšējās nodaļās jau pieminētā zemākās latiņas problēma (kad disciplinārlietas tiek ierosinātas vai tiesneši sodīti arī par mazsvarīgiem pārkāpumiem), kā arī saistībā ar likuma interpretācijas jautājumiem sodītie tiesneši rada bažas tiesnešu neatkarības kontekstā. Liela tiesnešu daļa savās atbildēs norādīja, ka nejūtas brīvi sava amata pildīšanā, proti, disciplināratbildība draud pat par nelieliem, ar lielo darba slodzi saistītiem pārkāpumiem, kā arī tiesneša likumu interpretācijas brīvība esot nesamērīgi ierobežota. Tādēļ tieši šīs problēmas būtu jārisina kā prioritāras.

3. Tiesnešu ētika

*Valts Kalniņš*³⁰⁸

3.1. Vispārīgie jautājumi

Tiesneši Latvijā gluži kā jebkurā citā valstī mēdz sastapties ar dažādiem problēmjautājumiem vai, citiem vārdiem sakot, ētiskām/profesionālām dilemmām, kur precīza regulējuma vai vadlīniju neesamība izraisa grūtības. Latvijas tiesnešu ētikas kodekss ir viens no dokumentiem, kam vajadzētu kalpot par palīglīdzekli šādās situācijās. Šajā nodaļā īsi aplūkosim, kādi vēl nacionālie (Latvijas un ārvalstu) un starptautiskie ētikas normu avoti var atvieglot pareizās rīcības meklējumus Latvijas tiesnešiem, un kā iespējams pilnveidot ētikas kodeksu un tā darbību.

Tematiski pievērsīšu īpašu uzmanību dilemmām, kas saistās ar tiesnešu komunikāciju (galvenokārt ārējo komunikāciju ar medijiem), interešu konfliktu (jautājums par tiesneša atstatīšanu no lietas izskatīšanas) un tiesneša ārpusstiesas darbību. Šeit aplūkotie problēmjautājumi izriet galvenokārt no analīzes par esošo situāciju un četrām diskusijām ar tiesnešu līdzdalību, kuras „Providus” noturēja no 2007. gada decembra līdz 2008. gada jūnijam.³⁰⁹ Tekstā ir arī plaši atspoguļota informācija par starptautisko un citu valstu pieeju šo jautājumu risināšanai. Ārvalstu pieredze kalpo par avotu virknei šajā pētījumā izteiktu rekomendāciju, taču ieteikumi ir veidoti, galvenokārt reaģējot uz Latvijā sastopamajām problēmām, nevis aptverot visus aspektus, kas starptautiskajā praksē aplūkoti.

3.1.1. Pašreizējā situācija

Nacionālās normas: Latvijā tiesnešu ētikas normas izriet no vairākiem avotiem. Pamatprincipi, kas veido tiesneša darbības ietvaru, ir noteikti Satversmē. 83. pants nosaka, ka tiesneši ir neatkarīgi un vienīgi likumam padoti. 92. pants nosaka, ka ikviens var aizstāvēt savas tiesības un likumiskās intereses taisnīgā tiesā. Neatkarība un taisnīgums tātad ir divi vispārēji principi, uz kuriem balstās gan citas tiesību normas, gan tiesnešiem izvirzītās ētikas prasības.

Vispārējus principus ietver arī likumā „Par tiesu varu” ietvertais tiesneša zvēresta teksts: „Es, ____, uzņemoties tiesneša pienākumus, apzinos man uzticēto atbildību un svinīgi zvēru būt godīgs un taisnīgs, uzticīgs Latvijas Republikai, vienmēr censties noskaidrot patiesību, nekad nenodot to, tiesu spriest stingrā saskaņā ar Latvijas Republikas Satversmi un likumiem.” (68. panta pirmā daļa) Zvēresta teksts papildina Satversmē uzskaitīto *tikumu* katalogu ar tādiem principiem kā atbildība, godīgums, uzticība Latvijas Republikai, centieni noskaidrot patiesību, likumība.

3.1. tabula. Likumos un ētikas kodeksā iekļautās vērtības, principi un īpašības

Neatkarība	Uzticība Latvijas Republikai	Augsta uzvedība kultūra
------------	------------------------------	-------------------------

³⁰⁸ Valts Kalniņš 2003. gadā Latvijas Universitātē ieguvis politoloģijas doktora grādu. Laikā no 1994. līdz 1997. gadam studējis politikas zinātni arī Oslo Universitātē Norvēģijā. No 1998. līdz 2003. gadam veica pētījumus Latvijas Ārpolitikas institūtā, kopš 2003. gada – Sabiedriskās politikas centrā „Providus”. LU docents.

³⁰⁹ 12.12.2007 par tiesnešu ētikas regulējuma formu un saskaņotību starp ētikas kodeksu un likumiem, 21.02.2008 par tiesnešu publiskajiem izteikumiem, 10.04.2008 par interešu konfliktu tiesnešu darbībā, 11.06.2008 par tiesnešu ārpus tiesas aktivitātēm.

Likumība	Atbildība	Pacietība
Taisnīgums	Objektivitāte	Laipnība
Godīgums	Cieņa	Nosvērtība
Patiesība	Iecietība	Apzinīgums
	Bezaizspriedumainība	Profesionalitāte

Latvijas tiesnešu ētikas kodekss ir pieņemts Latvijas Republikas tiesnešu konferencē 1995. gada 20. aprīlī un kopš tā laika nav grozīts. Ētikas kodekss ietver gan vispārējus principus, gan detalizētu regulējumu attiecībā uz konkrētiem tiesneša darbības aspektiem. Ētikas kodeksam ir duāls juridiskais raksturs. Kodeksam nav likuma spēka, bet saskaņā ar Tiesnešu disciplinārās atbildības likuma 1. panta pirmās daļas 3. punktu par pamatu tiesneša saukšanai pie disciplinārās atbildības var būt necienīga rīcība vai tiesnešu ētikas kodeksa normu rupjš pārkāpums. Tātad ētikas kodeksa prasību rupja pārkāpuma gadījumā ir iespējama tiesiska soda sankcija.

Par ētikas normu papildu avotu ir uzskatāmi tiesnešu disciplinārkolēģijas lēmumi disciplinārlietās par necienīgu rīcību vai tiesnešu ētikas kodeksa normu rupjiem pārkāpumiem. Šādu disciplinārlietu gan nav bijis daudz (no 2004. līdz 2008. gadam ierosinātas sešas disciplinārlietas par Tiesnešu ētikas kodeksa rupjiem pārkāpumiem), taču dažos būtiskos aspektos tās veido precedentus, kas var kalpot kā skaidrojumi par ētikas normu pareizu piemērošanu un kas būs pieminēti tālākajā tekstā. Divas tēzes attiecībā uz pamatprincipiem, kas jāievēro tiesnesim attiecībās ar citu juridisko profesiju pārstāvjiem, ir iekļautas arī tiesnešu darba grupas ziņojumā Augstākās tiesas plēnumam par ētikas normu pārkāpumiem tiesnešu rīcībā saistībā ar 2007. gadā notikušo telefonsarunu noklausīšanās skandālu (sk. 3.4.2. apakšnodaļu).³¹⁰ Svarīgi, ka 2008. gadā sāka strādāt Tiesnešu ētikas komisija, kas ar savu atzinumu palīdzību skaidro ētikas normu piemērošanu konkrētos gadījumos (zināms, ka pētījuma pabeigšanas brīdī ētikas komisija bija izstrādājusi vismaz trīs atzinumus).

Tomēr kopumā uz ētikas kodeksa ilgstoši ierobežoto pielietojumu norāda tā komentāru trūkums, tikpat kā neesošās norādes par kodeksa sistemātisku izmantošanu citādi kā disciplinārlietu izskatīšanā, kopš kodeksa pieņemšanas negrozītā redakcija.

Starptautiskais regulējums: Par vispārīgu starptautisku juridisku pamatu tiesnešu ētikas standartiem var uzskatīt Eiropas Cilvēktiesību un pamatbrīvību aizsardzības konvencijas 6. pantu, kura pirmā daļa nosaka ikvienam „tiesības [...] uz taisnīgu un atklātu lietas savlaicīgu izskatīšanu neatkarīgā un objektīvā ar likumu noteiktā tiesā.”³¹¹ Taisnīgums, atklātība, neatkarība un objektivitāte tādejādi ir principi, kuriem jābūt tiesas spriešanas pamatā visās valstīs, kas ir konvencijas dalībnieces.

Tomēr visumā tiesnešu ētikas jomā tikpat kā nav detalizēta juridiski saistoša starptautiska regulējuma (šķiet, ievērojami bagātīgāks starptautisko normu un citu standartu kopums ir vērsti uz tiesnešu neatkarības aizsardzību pret ārēju iejaukšanos).

ANO līmenī attiecībā uz tiesnešu darbību ir pieņemti Tiesu varas neatkarības pamatprincipi (1985). Šajā nodaļā aplūkotās tematikas kontekstā pamatprincipi ietver vairākus nozīmīgus punktus. Tā, 2. punkts nosaka, ka tiesa izskata lietas bezpartijiski, pamatojoties uz faktiem un saskaņā ar likumu, bez jebkādiem ierobežojumiem, blakus ietekmēm, stimuliem, spiedieniem, iejaukšanās draudiem, tiešiem

³¹⁰ Ziņojums Augstākās tiesas plēnumam *Par ētikas normu pārkāpumiem tiesnešu rīcībā*. 30.11.2007.

<http://www.at.gov.lv/information/about-notable-events/2007/december/20071219/> Pēdējo reizi sk. 05.09.2008.

³¹¹ Eiropas Padomes Cilvēktiesību un pamatbrīvību aizsardzības konvencija. http://www.coe.lv/konv_sar.php?kid=5 Pēdējo reizi sk. 15.10.2008.

vai netiešiem, no jebkuras puses vai jebkāda iemesla pēc. 6. punktā ir runa par tiesas procesu godīgumu un konkrēti par to, ka tiesu varas neatkarības princips dod tiesības un prasa, lai tiesu vara nodrošinātu tiesas procesu godīgu norisi un cieņu pret pušu tiesībām. 8. punkts īpaši uzrunā komunikāciju un citus tiesneša uzvedības aspektus pamatbrīvību kontekstā: „Saskaņā ar Vispārējo cilvēktiesību deklarāciju tiesu varas locekļiem gluži kā citiem pilsoņiem ir tiesības uz vārda, ticības, biedrošanās un pulcēšanās brīvību; gan pie nosacījuma, ka šādu tiesību īstenošanā tiesneši vienmēr izturēsies tā, lai sargātu amata cieņu un tiesu varas bezpartijiskumu un neatkarību.”³¹²

Vairāki šīs nodaļas kontekstā daži būtiski jautājumi ir aplūkoti arī Eiropas Padomes rekomendācija Nr.(94) 12 “Par tiesnešu neatkarību, efektivitāti un lomu”. Līdztekus pamatprasībām piemērot likumu pareizi un izskatīt lietas godīgi, efektīvi un ātri šīs nodaļas kontekstā būtisks ir, piemēram, rekomendācijā ietvertais divējādašs pienākums tiesnesim no vienas puses atstāt sevī no lietas tad, kad ir pamatoti iemesli, un no otras puses neatstāt, kad tādu iemeslu nav.³¹³

Nesaistošs starptautisks standarts, kurā īpaši uzrunāti profesionālās ētikas un izturēšanās jautājumi, ir Bangaloras principi tiesneša darbībai.³¹⁴ Šī dokumenta izstrāde aizsākās līdz ar ANO Tieslietu grupas tiesnešu godaprāta stiprināšanai (*Judicial Group on Strengthening Judicial Integrity*) pirmo sanākumi Vīnē 2000. gadā pēc ANO Starptautiskās noziedzības novēršanas centra aicinājuma (*Centre for International Crime Prevention*). Dokumentu projektu izskatīja Tieslietu grupa Bangalorā 2001. gadā, pēc ilgāka apspriežu perioda Bangaloras principi tiesneša darbībai tika apstiprināti augstāko tiesu vadītāju (*Chief Justices*) apaļā galda tikšanās Hāgā 2002. gada novembrī. 2006. gadā ANO Ekonomikas un sociālā padome (*ECOSOC*) pieņēma rezolūciju, kas aicina valstis veicināt Bangaloras principu ievērošanu un pilnveidošanu.³¹⁵ Šajā pētījumā kā galvenais avots par Bangaloras principiem un no tiem izrietošajām prasībām ir izmantoti Tieslietu grupas izstrādātie Bangaloras principu komentāri.³¹⁶

Vēl viens starptautisku standartu avots, kas plaši izmantots šajā pētījumā, ir Eiropas Tiesnešu konsultatīvās padomes (*Consultative Council of European Judges (CCJE)*) viedoklis Nr. 3 par tiesnešu profesionālās darbības, it īpaši ētikas, nesavietojamas uzvedības un bezpartijiskuma principiem un noteikumiem, kas pieņemts 2002. gadā.³¹⁷

³¹² Basic Principles on the Independence of the Judiciary. http://www.unhchr.ch/html/menu3/b/h_comp50.htm Pēdējo reizi sk. 16.09.2008.

³¹³ Recommendation No. R (94) 12 of the Committee of Ministers to member states on independence, efficiency and role of judges. Principle V 2c. Commentary on the principles. 41c. [http://www.coe.int/t/e/legal_affairs/legal_cooperation/administrative_law_and_justice/texts_&_documents/Conv_Rec_Res/Recommendation\(94\)12.asp](http://www.coe.int/t/e/legal_affairs/legal_cooperation/administrative_law_and_justice/texts_&_documents/Conv_Rec_Res/Recommendation(94)12.asp) Pēdējo reizi sk. 02.08.2008.

³¹⁴ The Bangalore Principles of Judicial Conduct. 2002. Sk. šeit: <http://www.coe.int/t/dg1/legalcooperation/judicialprofessions/ccje/textes/BangalorePrinciplesComment.PDF> Pēdējo reizi sk. 20.08.2008.

³¹⁵ Resolution 2006/23 Strengthening basic principles of judicial conduct. <http://www.un.org/docs/ecosoc/documents/2006/resolutions/Resolution%202006-23.pdf> Pēdējo reizi sk. 05.09.2008.

³¹⁶ Commentary on the Bangalore Principles of Judicial Conduct. The Judicial Integrity Group, March 2007. <http://www.coe.int/t/dg1/legalcooperation/judicialprofessions/ccje/textes/BangalorePrinciplesComment.PDF> Pēdējo reizi sk. 20.08.2008.

³¹⁷ Opinion no. 3 of the Consultative Council of European Judges (CCJE) to the attention of the Committee of Ministers of the Council of Europe on the principles and rules governing judges' professional conduct, in particular ethics, incompatible behaviour and impartiality. http://www.coe.int/t/dg1/legalcooperation/judicialprofessions/ccje/textes/Avis_en.asp Pēdējo reizi sk. 04.09.2008.

Konkrēti uz komunikācijas jautājumiem attiecas Madrides principi par attiecībām starp medijiem un tiesu varas neatkarību (*Madrid Principles on the Relationship between the Media and Judicial Independence*).³¹⁸ Šo principu uzsvars ir uz mediju tiesībām iegūt un paust informāciju par tiesu procesiem, nepārkāpjot nevainīguma prezumpciju, un uz pieļaujamiem šo tiesību (pamatprincipa) ierobežojumiem. Divi noteikumi, kas tieši attiecas uz to, kā būtu jāveido tiesnešu komunikācija, ir iekļauti principu pielikumā. Pirmkārt, tiesnešiem vajadzētu saņemt vadlīnijas attiecībām ar medijiem. Tiesnešus būtu jāmudina palīdzēt medijiem, nodrošinot garu vai sarežģītu nolēmumu, kas skar sabiedrības interesi, kopsavilkumus un veicot citu atbilstošus pasākumus. Otrkārt, tiesnešiem nedrīkst aizliegt atbildēt uz mediju jautājumiem par tiesu varas īstenošanu, kaut gan tiesu vara var formulēt saprātīgas vadlīnijas šādu jautājumu risināšanai, kas var pakļaut regulējumam identificējamu procesu apspriešanu.

Vēl citi starptautiski dokumenti, kas ietver tiesneša darbības principus, ir Eiropas tiesnešu asociācijas Eiropas tiesnešu harta (1997)³¹⁹, Eiropas harta par tiesnešu statusu (1998)³²⁰ un Starptautiskās tiesnešu asociācijas (*International Association of Judges*) Vispārējā tiesnešu harta, kas pieņemta 1999. gadā Taipejā (Taivāna).³²¹

3.1.2. Ētikas kodeksa un likuma normas

Viens no problemātiskiem jautājumiem ir Latvijas tiesnešu ētikas kodeksa attiecības ar normatīvajos aktos noteikto regulējumu. Kodeksa daudzveidīgo normu vidū ir izšķirami vairāki veidi atkarībā no to satura attiecībām ar likumisko regulējumu.

Atkārtotas likuma normas: Pirmā ētikas kodeksa normu grupa ir tās, kas citādā formulējumā atkārtoti normatīvajos aktos noteikto. Ētikas kodeksa 3. kanons nosaka, ka tiesnesim jācenšas lietas izlemt savlaicīgi. Šī prasība saskan ar likuma „Par tiesu varu” 28. panta pirmajā daļā teikto: tiesnesis izspriež lietu tik ātri, cik vien iespējams. Līdzīga satura prasība caur personas tiesību prizmu ir iekļauta arī Tiesu iekārtas likumprojekta 10. panta otrajā daļā, kur noteikts, ka tiesnesis nodrošina personas tiesības uz taisnīgu un objektīvu lietas iztiesāšanu likumā noteiktajā procesuālajā kārtībā un saprātīgā termiņā (2006. gada 7. decembrī pieņemtā 1. lasījuma redakcija).

Precizētas likuma normas: Vēl citas kodeksa normas precizē likuma noteikumus. Tā, likuma „Par tiesu varu” 86. panta trešā daļa aizliedz savienot tiesneša amatu ar piederību pie partijām un citām politiskajām organizācijām. Tā kā piederība ir iespējama dažādos veidos un pakāpēs, šī aizlieguma precīzo saturu un robežas ir vērts atklāt detalizētāk. Ētikas kodeksa 5. kanonā ir atrodams šāds detalizētāks noteikums: „Tiesnesis vai tiesneša kandidāts nedrīkst būt politisku organizāciju vai partiju biedrs, turēt runas kādas politiskas organizācijas vārdā, prasīt ziedojumus vai izdarīt noguldījumus politiskās organizācijas vai tās kandidāta atbalstam.”

³¹⁸ Principus izstrādāja 39 ievērojami tiesību eksperti un mediju pārstāvji, kas satikās Madridē no 1994. gada 18. līdz 20. janvārim pēc Starptautiskās juristu komisijas (*International Commission of Jurists*), tās Tiesnešu un advokātu neatkarības centra (*Centre for the Independence of Judges and Lawyers*) un Spānijas UNICEF komitejas uzaicinājuma. <http://www.unhcr.ch/Huridocda/Huridoca.nsf/0/ba4aa28729b3df7180256775004ec1c4?Opendocument> Pēdējo reizi sk. 05.09.2008.

³¹⁹ Judges' charter in Europe. <http://www.legislationline.org/legislation.php?tid=112&lid=5543> Pēdējo reizi sk. 03.08.2008.

³²⁰ European Charter on the statute for judges.

http://www.coe.int/t/e/legal_affairs/legal_co-operation/legal_professionals/judges/instruments_and_documents/charte%20eng.pdf Pēdējo reizi sk. 10.08.2008.

³²¹ The Universal Charter of the Judge. http://www.iaj-uim.org/old/ENG/frameset_ENG.html Pēdējo reizi sk. 05.09.2008.

Kaut gan šāds likuma normu precizējums patiesi var palīdzēt likuma prasības izpildīt, ja ētikas kodekss iekļauj tik detalizētu pieeju, ir sevišķi svarīgi kodeksa redakciju regulāri pārskatīt, lai uzturētu atbilstīgu aktuālajiem apstākļiem. Potenciāli varētu rasties leģitīms jautājums, vai kodeksā noteiktie ierobežojumi ir izsmeltoši un vai tiesnesis drīkstētu veikt citas ar partiju tieši vai netieši saistītas politiskas darbības, piemēram, parakstīt kādas partijas ierosinātu petīciju.

Likumā neregulēti jautājumi: Ja iepriekšējie piemēri pēc būtības, bet tikai citā formulējumā atkārtoti likuma normas vai arī precizē šajās normās iekļauto prasību saturu, tad trešā kategorija ir kodeksā ietvertas vērtības un principi, kas likumā nav izteikti formulēti vai arī ir formulēti atšķirīgā rakursā. Tā, piemēram, 2. kanona noteiktais izteikti atrodas ārpus likumā reglamentēto jautājumu loka, proti, tiesnesim ir jābūt gatavam vienmēr atrasties sabiedrības uzmanības centrā. Šādu prasību varētu, iespējams, izsecināt no likumu normām, bet izteiktā veidā tā normatīvajos aktos nav sastopama. Šāda tipa prasība ir arī 3. kanonā teiktais, ka „tiesnesim, kas saņēmis ticamu informāciju par to, ka kāds tiesnesis ir pārkāpis ētikas kodeksa normas, jārīkojas atbilstoši saviem ētikas principiem”.

Stingrākas prasības nekā likumā: Nākamā veida normas kodeksā izvirza stingrākas prasības attiecībā uz likumā regulētiem jautājumiem. Tā, likuma „Par tiesu varu” 14. panta pirmā daļa ietver nosacījumus, kuru iestāšanās gadījumā tiesnesis un tiesas piesēdētājs nevar piedalīties lietas izskatīšanā, proti, tad, ja viņš personiski tieši vai netieši ir ieinteresēts lietas iznākumā vai ja ir citi apstākļi, kas rada šaubas par viņa objektivitāti. Ja likums runā tikai par situācijām, kad minētie nosacījumi jau iestājušies, ētikas kodekss prasa, lai tiesnesis, – vismaz saistībā ar finanšu interesēm, – mazina gadījumu skaitu, kad viņš nevar piedalīties lietas izskatīšanā. Proti, saskaņā ar 4. kanonu “tiesnesim ir jārīkojas ar saviem ieguldījumiem un citām finanšu interesēm tādā veidā, lai pēc iespējas samazinātu gadījumu skaitu, kad ir pamats tiesnesi atstatīt no lietas izskatīšanas”.

Ar likumu nesaskanīgi noteikumi: Visbeidzot nosacīti piektais ētikas kodeksa normu veids ir tās, kas ir nesaskanīgas ar likumu un pēc būtības nav izpildāmas, nepārkāpjot likuma normas, vai arī zaudējušas jēgu, jo likumā ietvertās prasības ir stingrākas. Saturiski šīs normas galvenokārt attiecas uz interešu konflikta regulējumu, kas normatīvo aktu līmenī ir būtiski attīstījies laikā pēc ētikas kodeksa pieņemšanas. Tā, ētikas kodeksa 4. kanons nosaka, ka tiesnesis drīkst strādāt par pasniedzēju mācību iestādēs, valsts vai sabiedriskās organizācijās, kas nenodarbojas ar peļņas gūšanu. Turpretī likumā tiesneša amata savienošanas nosacījumos nav kritērija, vai tiesneša papildu darba devējs nodarbojas ar peļņas gūšanu. Ētikas kodekss nosaka arī tādu likumā neparedzētu risinājumu kā tiesneša darbības apturēšana uz laiku, ja viņš ievēlēts „valsts varas, pārvaldes vai pašvaldības struktūrās”. Turpretī likuma „Par interešu konflikta novēršanu valsts amatpersonu darbībā” 7. panta trešā daļa viennozīmīgi nosaka, ka tiesnešiem ir atļauts savienot valsts amatpersonas amatu tikai ar amatu, kuru viņi ieņem saskaņā ar likumu vai Saeimas apstiprinātajiem starptautiskajiem līgumiem, Ministru kabineta noteikumiem un rīkojumiem, kā arī ar pedagoga, zinātnieka, profesionāla sportista un radošo darbu.

Ētikas kodeksa dažādie normu veidi ir apkopoti 3.2. tabulā. Šāda apkopojuma jēga nav tikai konstatēt ētikas kodeksa esošās redakcijas īpatnības. Dažādo normu veidu aplūkojums palīdz strukturēti saprast, kādā veidā būtu pilnveidojams ētikas regulējums.

3.2. tabula. Ētikas kodeksa normu veidi pēc attiecībām ar likuma normām

	Normu veidi	Piemērotība ētikas kodeksam
A	Likuma normu atkārtojums	Var būt, bet maz pievienotās vērtības
B	Likuma prasību precizējums	Piemēroti, bet regulāri jāaktualizē

C	Likumā nenoteikti principi	Piemēroti kā profesija labprātīga apņemšanās ieviest papildu standartu
D	Stingrākas prasības nekā likumā	Piemēroti kā profesija labprātīga apņemšanās ievērot stingrāku standartu
E	Ar likumu nesaskanīgas prasības	Nepiemēroti

3.1.3. Ētikas kodeksa nepieciešamība

Ņemot vērā to, ka Latvijas tiesnešu ētikas kodeksa normas nav saskaņotas ar likumiem un tas virknē aspektu ir novecojis, rodas jautājums, vai šāds ētikas kodekss Latvijā ir vispār nepieciešams. Sastopami atšķirīgi argumenti, sākot no tā, ka ētikas kodekss ir nepieciešams, jo ētikas aptvertā joma ir daudz plašāka nekā ir iespējams regulēt ar likuma palīdzību, līdz viedoklim, ka ētikas kodekss ir jā saglabā politisku apsvērumu dēļ (atteikšanās no kodeksa šajā gadījumā tiktu traktēta kā nepieņemams signāls sabiedrībai) vai ka ētikas kodekss vispār nav nepieciešams. 3.3. tabulā ir apkopoti „Providus” organizētajās tiesnešu diskusijās izskanējuši viedokļi par vai pret tiesnešu ētikas kodeksa nepieciešamību Latvijā.

3.3. tabula. Argumenti par un pret ētikas kodeksa nepieciešamību

Par	Pret
Kodeksam ir politiska nozīme , tas deklarē sabiedrībai tiesnešu principus.	Satversme, procesi un citi likumi pietiekami reglamentē tiesneša darbību.
Ētikas prasības ir plašākās nekā likumā iespējams noregulēt.	Ētikas normas nav pakļaujamās regulējumam ; izpratne par ētiku ir vai nav neatkarīgi no regulējuma.
Kodeksa prasības ir attiecināmas uz jomām ārpus procesiem , kas ir mazāk regulētas.	Ētikas jautājumus nevar noregulēt ; tas ir prakses jautājums.
Kodekss ar plašu formulējumu palīdzību ir piemērots izejas punkts diskusijām par pieļaujamo un nepieļaujamo.	Daudzās Eiropas valstīs nav ētikas kodeksu vai tml. dokumentu, kaut gan tiesu vara tur bauda salīdzinoši augstu uzticību.
Kodeksa pārkāpumi varētu būt pamats izskatīšanai, kas vieglāka nekā disciplinārais process ; iespēja vērsties pret mazāksvarīgiem vai niansētākiem pārkāpumiem.	

Ir grūti noliegt, ka ētikas kodekss nav tikai regulējošs dokuments, bet arī vēstījums, sava veida deklarācija sabiedrībai par vērtībām un principiem, kurus vēlas uzturēt tiesneši. Ētikas kodeksa aptveramo jautājumu loks ir plašs un saturiski iekļauj jautājumus, kurus nav raksturīgi pakļaut normatīvo aktu reglamentācijai. Piemēram, 1. kanona prasība tiesnesim personiski ievērot „augstas uzvedības kultūras normas, lai apstiprinātu tiesu varas neatkarību un godīgumu” ir uzstādījums, kura saturs ir atklājams diskusiju ceļā vai galējā situācijā, izskatot pārkāpumu, taču bez prakses uzkrājuma šī noteikuma saturiskā būtība ir tik nenoteikta, ka, piešķirot tam tiesiski normatīvu raksturu un paredzot tiesiskas sankcijas, tiesnesis nonāktu visai nedrošā situācijā. Tomēr atteikšanās no ētikas kodeksa un tā tad tamlīdzīgām normām visticamāk liktu atteikties no definētiem principiem virknē svarīgu

jautājumu attiecībā uz tādām tiesību aktos parasti nereglamentētām jomām kā personiskās uzvedības standarti, komunikācijas prakse, uzticama un taisnīga tēla uzturēšana u.tml.

Šajā ziņojumā iekļautā analīze parāda, ka Latvijā tiesneši sastopas ir virkni situāciju, kurās viņi nav vienmēr pārliecināti par pareizāko rīcību. Ja varētu būt pamatojams viedoklis, ka normatīvie akti pietiekami skaidri regulē tiesneša darbības procesa ietvaros (jāatzīst gan, ka arī, piemēram, jautājumā par tiesneša atstatīšanu no lietas izskatīšanas ir saskatāma nepieciešamība pēc palīgglīdzekļa tiesnešiem), tad ārpus procesa šādu jautājumu ir visai daudz. Rakstītiem ētikas noteikumiem un to piemērošanas praksei varētu būt mazāka nozīme tiesu sistēmās, kur dažādos tiesiski neregulētas prakses aspektos ir izveidojušās pietiekami stingras un pieņemamas tradīcijas un praksē izmantots noteikts stabils *modus operandi*. Sistēmās, kurās šādas stabilas prakses nav, ētikas noteikumi un ar to radīšanu, pilnveidošanu un piemērošanu saistīts process var aizpildīt nozīmīgu tukšumu.

Var piekrist, ka ētikas normu iedzīvināšana ir pat vairāk prakses, nevis regulēšanas jautājums. Šis viedoklis saskan ar ētikas normu analīzes un pielietošanas mazattīstīto praksi Latvijā, neraugoties uz ilgstoši spēkā esošu ētikas kodeksu. Tomēr regulējums, t.i. kodekss vai tml. ir viens no acīmredzamākajiem instrumentiem, ar kā palīdzību stimulēt prakses veidošanos, ja ir atbilstīga griba. Bez ētikas jautājumu izskatīšanas procesa lielā mērā var piekrist arī viedoklim, ka regulējums *per se* neietekmē vai vismaz ietekmē maz izpratni par ētiku. Turklāt ētikas jautājumu izskatīšana galvenokārt disciplināratbildības kontekstā, domājams, ir nepietiekama.

3.1.4. Ētikas kodeksa īstenošana

Pats tiesnešu ētikas kodekss neietver īstenošanas mehānismu. Attiecībā uz ētikas normu īstenošanu ir atrodamas normas likumā „Par tiesu varu” un Tiesnešu disciplinārās atbildības likumā. „Providus” veiktā anketēšanā 2006. gadā, kurā atbildes sniedza 36 tiesneši un 6 citas tiesu sistēmai piesaistītas personas, 23 respondenti pilnībā vai daļēji piekrita, ka pašreizējā tiesnešu disciplinārās sodīšanas sistēma par Ētikas kodeksa pārkāpumiem ir optimāla un nodrošina, ka kodekss tiek ievērots. 9 respondenti šim apgalvojumam nepiekrita.³²²

Tātad ievērojama tiesnešu daļa uzskatīja disciplināro atbildību par optimālu mehānismu ētikas kodeksa īstenošanai. Tomēr 2008. gadā likumā „Par tiesu varu” tika noteikta tiesnešu ētikas komisija kā koleģiāla tiesnešu pašpārvaldes institūcija, kuras pamatmērķis ir sniegt atzinumus par ētikas normu interpretāciju un pārkāpumiem, kā arī skaidrot tiesnešu ētikas normas (91.¹ pants).

Tiesnešu ētikas komisijas funkcijas ir:

1. pēc tās personas pieprasījuma, kurai ir tiesības ierosināt disciplinārlietu, kā arī pēc Tiesnešu disciplinārkolēģijas pieprasījuma sniegt atzinumus par ētikas normu interpretāciju un pārkāpumiem;
2. pēc savas iniciatīvas vai tiesnešu lūguma skaidrot un analizēt Tiesnešu ētikas kodeksa normas, kā arī konsultēt tiesnešus par tiesnešu ētikas jautājumiem;
3. apkopot un sagatavot publicēšanai atziņas un skaidrojumus par ētikas normu interpretāciju un piemērošanu;
4. apspriest ētikas normu pārkāpumus;
5. izstrādāt Tiesnešu ētikas kodeksa normas un iesniegt tās apstiprināšanai Tiesnešu konferencē (91.² pants).

³²² Kažoka, I. *Ētika tiesās: tiesnešu pašnovērtējums. // Korupcijas °C. Pārskats par korupciju un pretkorupcijas politiku Latvijā*. Nr.4. 2006. gada otrais pusgads. 32.lpp. <http://www.politika.lv/index.php?id=13844> Pedējo reizi sk. 08.10.2008.

Kaut gan komisijai ir vispārīgi definēta funkcija apspriest ētikas normu pārkāpumus, redzams, ka izteiktas pilnvaras izvērtēt, vai konkrēta tiesneša darbībā nav ētikas normu pārkāpuma, komisijai ir pēc tās personas pieprasījuma, kurai ir tiesības ierosināt disciplinārlietu, kā arī pēc Tiesnešu disciplinārkolēģijas pieprasījuma. Turklāt pēc jebkura tiesneša lūguma komisija var skaidrot un analizēt kodeksa normas, kā arī sniegt konsultācijas.

Tiesu iekārtas likumprojektā ietvertās ētikas komisijas funkcijas ir līdzīgas. Komisiju uz, iespējams, proaktīvāku rīcību konkrētu pārkāpumu gadījumos mudinātu projektā paredzētā funkcija sniegt priekšlikumu par nepieciešamību ierosināt disciplinārlietu (82. panta 4. punkts). Savukārt projektā ietverto funkciju uzskaitījumā nav tagad noteiktās potenciāli svarīgās funkcijas izstrādāt Tiesnešu ētikas kodeksa normas un iesniegt tās apstiprināšanai Tiesnešu konferencē. Šī ir svarīga funkcija, jo likumprojektā gan noteikts, ka Tiesnešu konference pieņem Tiesnešu ētikas (uzvedības) kodeksu, taču nav skaidrs, kas veiktu nereti sarežģīto un īpašas zināšanas prasošo uzdevumu attiecīgās kodeksa normas izstrādāt.

Diskusijās ar tiesnešiem ir izskanējušas vairākas idejas par to, kā praktiski var nodrošināt ētikas normu veidošanos atbilstoši apstākļiem un ētikas kodeksa īstenošanu. Īsumā šīs domas ir apkopotas zemāk:

- **Ētikas komisija:** Ētikas komisija, kas diskusiju ceļā atrod risinājumu, ja tiesnesim pašam grūti saprast, kā rīkoties. Šī pieeja saskan ar patlaban spēkā esošo regulējumu, saskaņā ar kuru viena no Tiesnešu ētikas komisijas funkcijām ir pēc savas iniciatīvas vai tiesnešu lūguma skaidrot un analizēt Tiesnešu ētikas kodeksa normas, kā arī konsultēt tiesnešus par tiesnešu ētikas jautājumiem (likuma „Par tiesu varu” 91.² panta 2. punkts). Ētikas komisijas locekļiem specializējoties ētikas jautājumu risināšanā, iespējams nodrošināt pārdomātas un vienveidīgas interpretācijas, kas palīdzētu visiem tiesnešiem, kas nonākuši ētiska rakstura dilemmu priekšā. Attiecībā uz pārkāpumiem ētikas komisijas funkcijas pagaidām ietver tikai atzinuma sniegšanu un precīzāk nedefinētu apspriešanu.

Citas tiesnešu diskusijās izskanējušas idejas ētikas regulējuma īstenošanai ir īpaša procedūra ētikas jautājumu izskatīšanai disciplinārkolēģijā, izskatīšanas tiesas kolektīva ietvaros un vēl jaunas pašpārvaldes institūcijas un attiecīgu procedūru izstrāde. Turklāt pastāv, protams, iespēja vispār specifiskus institucionālus risinājumus nemeklēt, lielā mērā atstājot ētikas jautājumus katra tiesneša paša ziņā.

- **Īpaša procedūra:** Uzticēt ētikas jautājumu risināšanu ētikas komisijai vai disciplinārkolēģijai, nosakot ētikas pārkāpumu izskatīšanai kādu vājāku nekā disciplinārbildība procedūru (jo var būt situācijas, kur ētikas normas ir pārkāptas, taču pārkāpuma raksturs nav tāds, ka būtu iederīgi piemērot disciplinārsodu). Šī priekšlikuma pamatā ir pieņēmums, ka ētikas normu pārkāpumu gadījumā vajadzētu būt izskatīšanas procedūrai, kas – paredzot vai arī neparedzot sodus – būtu vājāka nekā disciplinārbildība un tās ietvaros iespējamie disciplinārsodi. Šajā gadījumā varētu runāt par morāla rakstura sankcijām, kurām nav tiesisku seku, piemēram, brīdinājuma izteikšana, informācijas par pārkāpumu publicēšana vai tiesneša atvairošanās.
- **Speciāla pašpārvaldes institūcija un pārkāpumu izskatīšanai:** Goda tiesa vai tamlīdzīga struktūra, kas izskatītu ētikas pārkāpumus. Ņemot vērā, ka ētikas kodekss ir tiesnešu profesijas ietvaros apstiprināts dokuments, tiesnešu pašpārvaldes institūcijas kompetencē nodota

izskatīšana būtu visnotaļ atbilstīga. Domājot par procedūru, šīs idejas īstenošanai vistīcāmāk būtu pietiekami attiecīgi papildināt ētikas komisijas funkcijas un darbības kārtību.

- **Izskatīšana tiesas iekšienē:** Uzsvērt tiesas priekšsēdētāju funkciju dot ētikas padomus; atzīt ētikas jautājumi par risināmiem tiesas kolektīva ietvaros, izvairoties no citiem posmiem. Šie priekšlikumi iesaka pēc būtības decentralizētu pieeju. Šādam risinājumam būtu priekšrocība, jo ētiski problemātisko situāciju varētu risināt tuvu vietai, kur tā radusies, kā arī laika ziņā operatīvi. Varētu uzskatīt, ka tuvākie kolēģi apstākļus pārzinās vispilnīgāk un tāpēc spēs rast vispiemērotāko risinājumu.

No otras puses šādi vien būtu tikpat kā neiespējami nodrošināt vienveidīgu ētikas normu piemērošanu visā Latvijas tiesu sistēmā. Turklāt šādi decentralizētu sistēmu ir grūti mudināt uz pārmaiņām un pilnvērtīgāku ētikas jautājumu izskatīšanu, ja attiecīga prakse nav jau veidojusies spontāni. Iespējams, ka pamudinājums varētu būt pienākuma izskatīt ētikas jautājumus noteikšana likumā tiesas priekšsēdētājam vienpersoniski vai koleģiāli. Daļa tiesu priekšsēdētāju jau norādījuši, ka priekšsēdētājam nav pilnvaru, lai reaģētu uz ētikas pārkāpumiem.³²³

- **Rīcība atbilstoši saviem ētikas principiem:** Visdecentralizētākā un vislielākajā mērā no lejas augšupvērsta pieeja būtu aprobežoties ar ētikas kodeksa prasības īstenošanu: „Tiesnesim, kas saņēmis ticamu informāciju par to, ka kāds tiesnesis ir pārkāpis ētikas kodeksa normas, jārīkojas atbilstoši saviem ētikas principiem.” Kaut gan šī varētu būt hipotētiska alternatīva, nav skaidrs, kur varētu būt spēka pielikšanas punkts, lai efektīvāk iedarbinātu šo pagaidām lielā mērā snaudošo noteikumu, kura saturiskā jēga nemaz nav konkretizēta.

Rekomendācijas: No augstāk aprakstītā izriet vairāki ieteikumi:

- **Ētikas kodeksa redakcijas atjaunošana.** Ētikas kodeksa redakcija ir novecojusi, un tas ir lielā mērā jāpārskata. Šim nolūkam ir jānodrošina kodeksa izvērtēšanas un pārskatīšanas process. Patlaban institucionāli vispiemērotākā vieta šādam izvērtējumam ir tiesnešu ētikas komisija, kuras funkcijas ietver izstrādāt Tiesnešu ētikas kodeksa normas un iesniegt tās apstiprināšanai Tiesnešu konferencē (91.² panta 5. punkts). No ētikas kodeksa būtu jāizskauž ar likumu nesaskanīgie noteikumi, un tā pilnveidē jāliek uzsvars uz noteikumiem, kurus tiesnešu profesija vēlas uzņemt likumā neregulētās jomās un kur tā vēlas pieturēties pie stingrāka standarta. Arī skaidrojumi / precizējumi attiecībā uz likuma normu ievērošanu būtu piemēroti regulējumam kodeksā, lai gan prasītu pietiekami regulāru kodeksa izvērtējumu, mainoties normatīvo aktu noteikumiem.
- **Ētikas komisijas funkcija izstrādāt ētikas kodeksa normas** ir jāsāk realizēt praksē, un šī funkcija ir jāsaģlabā arī tad, ja tiktu pieņemts Tiesu iekārtas likums.
- **Ētikas komisijas stiprināšana.** Kaut gan ētikas kodeksa redakcija ir būtiski novecojusi un daļēji vairs nav piemērojama, 2006. gada anketēšanā 32 respondenti (no 36) pilnībā vai daļēji piekrita, ka Tiesnešu ētikas kodekss atbilst mūsdienu tiesu darba vajadzībām. Šāda nesakrītība

³²³ Kažoka, I. *Ētika tiesās: tiesnešu pašnovērtējums. // Korupcijas °C. Pārskats par korupciju un pretkorupcijas politiku Latvijā.* Nr.4. 2006. gada otrais pusgads. 41.lpp. <http://www.politika.lv/index.php?id=13844> Pedējo reizi sk. 08.10.2008.

starp nepietiekamo aktualitāti, kas piemīt esošajai redakcijai, un visnotaļ pozitīvo kodeksa vērtējumu netieši norāda uz to, ka ikdienā kodekss, iespējams, netiek pielietots.³²⁴

Tāpēc praksē ir jānodrošina nepieciešamais administratīvais atbalsts ētikas komisijai, lai cita starpā tā varētu efektīvi komunicēt tiesnešu vidū un attiecībā uz plašāku sabiedrību savus atzinumus. Viens no svarīgiem uzdevumiem būtu radīt pietiekamu augstu šīs komisijas autoritāti gan tiesnešu, gan plašākas sabiedrības skatījumā. Šo uzdevumu ir iespējams izpildīt ar konsekventas un kvalitatīvi veidotas prakses un efektīvas komunikācijas palīdzību.

- **Vieglāku ētikas pārkāpumu izskatīšana.** Tiesnesi var saukt pie disciplinārās atbildības par necienīgu rīcību vai tiesnešu ētikas kodeksa normu rupju pārkāpumu, bet nav procedūras vieglāku pārkāpumu izskatīšanai. Patlaban Tiesnešu ētikas komisijai nav pienākuma izskatīt konkrētus pārkāpumus, izņemot pienākumu pēc tās personas pieprasījuma, kurai ir tiesības ierosināt disciplinārlietu, kā arī pēc Tiesnešu disciplinārkolēģijas pieprasījuma sniegt atzinumus par ētikas normu interpretāciju un pārkāpumiem. Komisijai ir vispārīga rakstura funkcija apspriest ētikas normu pārkāpumus. Tiesu iekārtas likumprojekts paredz arī funkciju sniegt priekšlikumu par nepieciešamību ierosināt disciplinārlietu.

Tomēr likumā vajadzētu formalizēt kārtību, saskaņā ar kuru komisija izskata ētikas pārkāpumus un kāds ir iespējamais šādas izskatīšanas rezultāts. Likumā vajadzētu noteikt personu loku, kas var ierosināt šādu pārkāpumu izskatīšanu ētikas komisijā, izskatīšanas pamatnoteikumus, piemēram, tiesneša, kura pārkāpumu izskata, tiesības, iespējamo rezultātu, kas varētu būt atzinums par to, vai ētikas normu pārkāpums ir vai nav noticis, vai priekšlikums par nepieciešamību ierosināt disciplinārlietu. Šādas procedūras esamība sekmētu gan pienācīgas uzmanības pievēršanu vieglākiem ētikas normu pārkāpumiem, gan veicinātu ētikas noteikumu pastāvīgu apspriešanu un piemērošanu.

Viens no jautājumiem diskusijās ar tiesnešiem bija problēma, ka patlaban tikai par korporatīva dokumenta (kāds ir esošais ētikas kodekss) pārkāpumu pastāv iespēja ierosināt tiesneša atbrīvošanu no amata. Tāpēc principā varētu diskutēt, vai ētikas kodeksā iekļautās prasības pilnībā vai daļēji nevajadzētu ietvert likumā, tā pastiprinot attiecīgo noteikumu svaru. Tomēr līdzšinējā tiesnešu atcelšanas praksē nav saskatāmi gadījumi, kad attiecīgs ierosinājums atcelt tiesnesi no amata, kā pamatā ir rupjš ētikas kodeksa normu pārkāpums, šķistu nesamērīgs vai tiesneša neatkarību apdraudošs (sk. 2.4.2.6. apakšnodaļu).

3.2. Komunikācija

3.2.1. Pašreizējie standarti

Ētikas kodekss neparedz detalizētas vadlīnijas komunikācijas standartam. 2. kanons paredz, ka „tiesnesim ir jābūt gatavam vienmēr atrasties sabiedrības uzmanības centrā”. Šajā kanonā ir noteikts arī, ka „tiesnesis darbojas tā, lai veicinātu sabiedrības uzticību tiesas godīgumam un objektivitātei”, no kā kopsakarībā ar iepriekš citēto norādījumu būt gatavam atrasties sabiedrības uzmanības centrā var izsecināt arī to, ka tiesnesis ir gatavs komunicēt ar plašāku sabiedrību, lai veicinātu sabiedrības uzticību.

³²⁴ Kažoka, I. *Ētika tiesās: tiesnešu pašnovērtējums. // Korupcijas °C. Pārskats par korupciju un pretkorupcijas politiku Latvijā*. Nr.4. 2006. gada otrais pusgads. 32.lpp. <http://www.politika.lv/index.php?id=13844> Pedējo reizi sk. 08.10.2008.

Savukārt 3. kanonā ir iekļautas normas, kas tiesnešu publiskai komunikācijai nosaka zināmus limitus, piemēram, „tiesnesis izvairās no vārdiem un runas [..], ko varētu uzņemt kā neobjektivitāti vai aizspriedumu izpausmi” un „tiesnesis nedrīkst par neizlemtu tiesu sniegt nekādus publiskus komentārus, kas varētu kaut kādā veidā ietekmēt lietas izskatīšanas rezultātu.”

Normatīvo aktu regulējums ietver noteikumus attiecībā uz informācijas pieejamību tiesās (likums „Par tiesu varu”, 3.¹ nodaļa) un nosaka, kādu informāciju izpaust aizliegts, taču neietver tiešas norādes attiecībā uz veidu, kā tiesnesim vajadzētu paust viedokli. Tiesām nav arī komunikācijas vadlīniju. Kaut gan viens tiesu komunikācijas vadlīniju projekts tika izstrādāts jau 2005. gadā (ANO Attīstības programmas un Tieslietu ministrijas projekta „Tiesu sistēmas komunikācijas stiprināšana” ietvaros), tas nekļuva par oficiālu politikas dokumentu.³²⁵ Minētajā projektā gan uzrunāti konceptuāli tiesu sistēmas un tiesnešu komunikācijas jautājumi, gan iestrādāti konkrēti ieteikumi labas komunikāciju prakses ieviešanai. Vēlāk tiesu komunikācijas vadlīniju īstenošana un izstrāde minēta vairākos rīcībpolitikas dokumentos (Tieslietu ministrijas darbības stratēģija 2007. – 2009. gadam,³²⁶ Tiesu administrācijas darbības stratēģija 2008. – 2010. gadam³²⁷), taču pētījuma pabeigšanas brīdī šis uzdevums nebija izpildīts. 2007/2008. gadā tika sagatavots pētījums „Tiesu komunikāciju vadlīniju aktualizēšana”, kurā analizētas situācijas izmaiņas kopš 2005. gada vadlīniju projekta izstrādes un formulētas jaunas rekomendācijas.³²⁸

3.2.2. Problēmsituācijas

Runājot par tiesu/tiesnešu ārējo komunikāciju, tipiskākās problēmsituācijas ir saistītas ar tiesu un masu saziņas līdzekļu attiecībām un tiesu darba atspoguļojumu. Kaut gan sarežģījumi un diskutējami jautājumi ir sastopami arī citos ārējās komunikācijas aspektos, piemēram, attiecībās ar tiesu apmeklētājiem, šajā nodaļā galvenā uzmanība ir pievērsta tieši saziņai ar medijiem.

- **Kļūdainis un virspusīgs atspoguļojums medijos un uz tā balstīta kritika:** Jau 2004. gadā veiktā pētījumā konstatēts: „Visbiežāk apzinātās ārējās komunikācijas problēmas tiesu sistēmas darbinieku aptaujā ir mediju virspusīgums un sabiedrības sliktā informētība par tiesu sistēmu.”³²⁹ Ar šo konstatējumu saskan „Providus” organizētajās diskusijās ar tiesnešiem pārrunātais, ka tipiskas problēmsituācijas ir masu saziņas līdzekļos pieļautas faktoloģiskas kļūdas vai nepareizas interpretācijas, atspoguļojot kādu norisi tiesā. Dažkārt uz kļūdaina atspoguļojuma pamata ir arī balstīta pret tiesu vērsta kritika. Kļūda var būt radusies žurnālistu izpratnes trūkuma rezultātā, bet citkārt atspoguļojums var būt lielākā vai mazākā mērā kļūdainis vai tendenciozs, lai pamatotu medijā pausto kritiku.
- **Šaubas, kā reaģēt uz kļūdainu / kritisku atspoguļojumu medijos:** Šaubas saistās ar to, cik plaši vajadzētu komentēt; kā risināt problēmu, ka jebkurš īss skaidrojums par nolēmumu ir

³²⁵ Tiesu komunikācijas vadlīnijas. Izstrādātas ANO Attīstības programmas un Latvijas Republikas Tieslietu ministrijas projekta “Tiesu sistēmas komunikācijas stiprināšana” ietvaros. Rīga, 2005.

³²⁶ Aktualizētā Tieslietu ministrijas darbības stratēģija 2007. – 2009. gadam. Pieņemta 06.11.2008. http://www.mk.gov.lv/doc/2005/TMStrat_031007.doc Pēdējo reizi sk. 17.09.2008.

³²⁷ Tiesu administrācijas darbības stratēģija 2008. – 2010. gadam. Kopsavilkums.

[http://www.ta.gov.lv/UserFiles/TA%20strategija_kopsavilkums\(1\).pdf](http://www.ta.gov.lv/UserFiles/TA%20strategija_kopsavilkums(1).pdf) Pēdējo reizi sk. 03.09.2008.

³²⁸ Tiesu komunikācijas vadlīniju aktualizēšana. Pētījuma atskaite. SIA “Baltijas komunikāciju centrs”, Putniņa, A., Brants, M., Petrenko, D., Kaņeps, A., Zeltiņa, K., Briedis, J. Rīga, 2007/2008.

³²⁹ Situācija komunikāciju jomā Latvijas tiesu sistēmā. *Birojs 2000*, Zvērinātu advokātu birojs *Liepa, Skopiņa/BORENIUS*, Aivita Putniņa. LR Tieslietu ministrija, UNDP Latvija, 2004. 31.lpp.

vienkāršojums, tātad mazāk precīzs nekā pats nolēmums; kā izvairīties no kaitējuma tiesai kļūmīgas komunikācijas vai ieilgušas viedokļu sadursmes gadījumā.

- **Negatīvs tēls:** Plašākā kontekstā komunikācijas problēmas tiek aktualizētas saistībā ar caurmērā zemo uzticību tiesām Latvijas sabiedrībā. Saskaņā ar *Eurobarometra* datiem 2008. gada aprīlī tiesai drīzāk uzticējās 27% aptaujāto, kas bija otrs zemākais rādītājs Eiropas Savienības 27 dalībvalstu vidū.³³⁰ Kaut gan zema uzticība nekādā gadījumā nav tikai komunikācijas problēma, atkarībā no konkrētā tiesneša, runājot par šo problēmu, tiek uzsvērts vai nu mediju uzturētais negatīvais tiesu tēls vai tiesu neprasmie pietiekami efektīvi komunicēt ar sabiedrību.
- **Tiesu kā sistēmas ierobežotās komunikāciju iespējas:** Diskusijās tiesneši mēdz runāt par aspektiem, kuros tiesai sistēmiski ir apgrūtinātas darbības iespējas publiskā komunikāciju telpā. Piemēram, publiskajai telpai nepieciešamie īsie skaidrojumi gandrīz vienmēr sagroza un neatklāj visu ainu, kas redzama pilnā nolēmumā; tiesneši ir juristi specifiskā profesijā un nav profesionāļi sabiedriskajās attiecībās, līdz ar to viņu komunikācija var izrādīties neprasmīga un viņi var vispār nevēlēties ar to nodarboties; galīgā kontrole pār publiskajā telpā izskanējušo vienmēr ir masu saziņas līdzekļiem, līdz ar ko tiesas neizbēgami atrodas nelabvēlīgākā situācijā nekā mediji; lietas skatīšanas laikā nekādi publiski komentāri nav pieļaujami, kaut gan mediji no savas puses var visai brīvi komentēt.
- **Komunikācijas organizācija:** Aizvien dažādiem vērtējumiem apvīts ir jautājums par praktisko formu, kā efektīvāk organizēt komunikāciju starp tiesnesi un medijiem. Žurnālisti mēdz dot priekšroku tiešai komunikācijai ar tiesnesi, taču ne visi tiesneši prot un vēlas profesionāli komunicēt ar medijiem. Tāpēc ir tiesas, kurās darbojas preses sekretāri / preses dienesti, kas ir sava veida buferzona. Savukārt sabiedrisko attiecību profesionāļu gadījumā problēmas var būt ar nepietiekamu juridisko kompetenci, tieši komunicējot par nolēmumiem un procesiem.
- **Saīsinātie spriedumi:** Par specifisku problēmu no komunikācijas viedokļa ir uzskatāma iespēja tiesai sastādīt saīsinātu spriedumu, pilnu spriedumu sastādot 14 dienu laikā (administratīvajā procesā 21 dienas laikā). Pasludinot saīsināto spriedumu, ir sarežģīti sniegt sīkākus skaidrojumus, jo pilnā argumentācija ir izstrādājama divu nedēļu laikā. Problemātiski būtu saīsinātā sprieduma dienā skaidrot motivāciju žurnālistiem, jo arī lietā iesaistītās puses pilnu argumentāciju vēl nav dzirdējušas.

3.2.3. Starptautiskā pieredze

Tiesnešu komunikācija un dažādi tās aspekti ir svarīga tēma, kas aptverta starptautiskajos standartos un dažādu valstu normatīvos un vadlīnijās. Ārvalstu pieredze šajā nodaļā ir aplūkota saskaņā ar diviem kritērijiem, – komunikācija attiecībā uz lietām dažādā statusā un komunikācija, kas motivēta no dažādiem iemesliem.

3.2.3.1. Lietas dažādā statusā

Viens no tiesnešu vadlīnijās un noteikumos biežāk aplūkotajiem jautājumiem ir publiski komentāri par konkrētām lietām. Prasības un ierobežojumi komentāriem ir atšķirīgi atkarībā no lietas izskatīšanas stadijas un attiecīgā tiesneša stāvokļa attiecībā pret komentējamo lietu.

³³⁰ Eurobarometrs 69. Ziņojums par valsti, Latvija. 40.lpp.

http://ec.europa.eu/public_opinion/archives/eb/eb69/eb69_lv_nat.pdf Pēdējo reizi sk. 04.09.2008.

Attiecībā uz lietām, kas jau ir izspriestas (spriedums stājies spēkā) dažādu valstu standarti ir atšķirīgi. Dažviet pieeja ir, ka komentēt nav vēlams, citur, – ir vēlams.

- *Nav vēlams komentēt:* Saskaņā ar Bangaloras principiem tiesnesim nav pienākuma sniegt paskaidrojumus par izspriestu lietu un par tās apstākļiem. Ja kāds pēc lietas pabeigšanas tiesnesim nosūta vēstuli vai citādi pauž kritiku par šī vai citu tiesnešu nolēmumiem, tad tiesnesim nevajadzētu uzsākt strīdīgu saraksti.³³¹ Tiesnesim nevajadzētu iesaistīties nevajadzīgās diskusijās par pagātnē pieņemtajiem tiesu nolēmumiem, jo īpaši gadījumos, kad disputu var uzlūkot kā mēģinājumu papildināt tiesas nolēmumā minētos argumentus.³³²
- *Ir vēlams komentēt:* Lietuvā, lai nodrošinātu caurskatāmību un atklātību, tiesnesim, cik vien likums atļauj, jānodrošina savu lēmumu un rīcības atklātību, jāsniedz savu lēmumu argumentus publiski pašam vai caur medijiem.³³³

Attiecībā uz lietām, kas ir procesā, standarts ir atturēšanās no komentāriem (līdzīgi kā noteikts Latvijas Tiesnešu ētikas kodeksa 3. kanonā). Tomēr dažādu valstu pieejās sastopamas dažādas stingrības pakāpes.

Stingra pieeja: Itālijā par pārkāpumu uzskata gadījumu, kad tiesnesis publiski izsaka viedokli par lietu, kura vēl tikai tiek vai tiks skatīta, un tās risinājumiem.³³⁴ Arī Ungārijā tiesneši nedrīkst izdarīt nekādus paziņojumus preseī par tiesvedības procesā esošu lietu.³³⁵ Līdzīgi saskaņā ar CCJE viedokli tiesnesis nedrīkst sniegt nepamatotus komentārus par izskatīšanā esošu lietu. Tiek uzskatīts, ka tiesnesis nepieciešamo izsaka skaidri motivētā tiesas nolēmumā. Tiesneši sabiedrībai tomēr var sagatavot nolēmumu argumentu kopsavilkumu vai izskaidrot svarīgākos nolēmumu aspektus.³³⁶

Mazāk stingra pieeja: Citās valstīs, piemēram, Austrālijā un Lietuvā ir sastopama mazāk stingra pieeja. Austrālijā, tiesnesim publiski izsakoties, jāpatur prātā, ka pastāv risks radīt aizdomas par neobjektivitāti vai pāragru spriedumu lietā, kura vēl ir tikai izskatīšanā, ja tiesnesis izsaka viedokli vai tiek iesaistīts

³³¹ Commentary on the Bangalore Principles of Judicial Conduct. The Judicial Integrity Group, March 2007. 62.lpp. <http://www.coe.int/t/dg1/legalcooperation/judicialprofessions/ccje/textes/BangalorePrinciplesComment.PDF> Pēdējo reizi sk. 20.08.2008.

³³² Ibid. 63.lpp.

³³³ Code of Ethics of the Judges of the Republic of Lithuania. Adopted by a General meeting of the Lithuanian judges on June 28, 2006. 11. panta 1. punkts. http://www.teismai.lt/english/Documents/Code_of_ethics_of_judges.pdf Pēdējo reizi sk. 20.08.2008.

³³⁴ Oberto, G. The Italian Experience in the Fields of Judicial Ethics and Judicial Discipline. 13., 14. lpp. <http://www.abgm.adalet.gov.tr/report%20oberto%20ankara%202004%20on%20judicial%20ethics.pdf> Pēdējo reizi sk. 04.09.2008.

³³⁵ Does Hungary Need a Code of Judicial Ethics? 12.08.2002. <http://www.euractiv.com/en/enlargement/hungary-need-code-judicial-ethics/article-117175> Pēdējo reizi sk. 04.09.2008.

³³⁶ Opinion no. 3 of the Consultative Council of European Judges (CCJE) to the attention of the Committee of Ministers of the Council of Europe on the principles and rules governing judges' professional conduct, in particular ethics, incompatible behaviour and impartiality. 7 lpp. http://www.coe.int/t/dg1/legalcooperation/judicialprofessions/ccje/textes/Avis_en.asp Pēdējo reizi sk. 04.09.2008.

diskusijā par kādu lietu.³³⁷ Lietuvā tiesnesim ir jāizvairās no publiskiem paziņojumiem, kuros viņš būtu izteicis prognozes par iespējamo lietas iznākumu.³³⁸

Amerikas advokātu kolēģijas (*American Bar Association*) tiesnešu ētikas paraugkodekss neļauj tiesnešiem komentēt izskatāmās lietas, izņemot, lai izskaidrotu sabiedrībai tiesas procedūras. Tiesneši drīkst informēt presi par tiesvedības gaitu, tomēr tiesnesis nedrīkst atklāt nolēmuma projektu žurnālistam un diskutēt par to pirms pasludināšanas. Tiesneši nedrīkst arī apspriest lietu ar žurnālistu tādā veidā, kas rada šaubas par iespējamiem tiesneša aizspriedumiem attiecīgajā lietā.³³⁹

Piemērs: 2001.gadā tika sodīts kāds ASV tiesnesis par to, ka viņš sniedza slepenas komentārus ziņu reportieriem par saviem uzskatiem un lēmumiem lietā pret *Microsoft*. Tiesa atcēla šī tiesneša pieņemtus lēmumus, pamatojoties uz apzinātiem, atkārtotiem, kļedzošiem un acīmredzamiem ētikas pārkāpumiem. Tiesnesis tiesas laikā bija sniedzis slepenas intervijas žurnālistiem, kurās komentēja pušu argumentus, liecinieku liecības un iespējamus lēmumus.³⁴⁰

Dažkārt īpaši noteikumi **attiecas uz tiesneša paša spriedumu, kas tiek skatīts vai jau ir atcelts apelācijas kārtībā**. ASV pieeja ir aizliegums tiesnešiem publiski aizstāvēt savu lēmumu, kuru vērtē augstāka tiesu instance. Tiesneši nedrīkst publiski kritizēt augstākas tiesas instances par to, ka ir atcelts spriedums. Piemēram, tika atcelts kāda tiesneša spriedums, un tiesnesis uzrakstīja vēstules četriem laikrakstiem, lai savu sākotnējo spriedumu aizstāvētu. Attiecīgā štata Augstākā tiesa uzskatīja, ka tas ir kļedzošs ētikas kanonu pārkāpums, un uzsvēra, ka ir svarīgi nepieļaut sabiedrībā veidoties viedoklim, ka tiesa ir spriedusi netaisnīgi.³⁴¹

Pārsvārā tiek prasīta piesardzība izrādīšana attiecībā uz **lietu vai jautājumu, kas potenciāli var nonākt tiesneša tiesvedībā**. Tā Lietuvā, kontaktējoties ar presi, tiesnesis nedrīkst izteikt savu personisko viedokli par konkrētu lietu (neatkarīgi no tā, vai lieta nonākusi tiesā).³⁴² Lielbritānijā tiesnesis drīkst komentēt jautājumus, kas ir sabiedriski svarīgi, taču šim komentāram ir jābūt ieturētam, mērenam, nevis dzelīgam. Komentārs nedrīkst saprātīgā novērotājā radīt šaubas par to, ka tiesnesim būs aizspriedumi vai nemainīgs viedoklis par jautājumiem, kuri varētu tikt nodoti viņa vērtēšanai tiesā.³⁴³

³³⁷ Guide to Judicial Conduct. Published for The Council of Chief Justices of Australia, 5.6.1.punkts. http://www.lawlink.nsw.gov.au/lawlink/supreme_court/ll_sc.nsf/pages/SCO_guide_to_judicial_conduct Pēdējo reizi sk. 16.10.2008.

³³⁸ Code of Ethics of the Judges of the Republic of Lithuania. Adopted by a General meeting of the Lithuanian judges on June 28, 2006. 8. panta 8. punkts. http://www.teismai.lt/english/Documents/Code_of_ethics_of_judges.pdf Pēdējo reizi sk. 20.08.2008.

³³⁹ ABA Model code of judicial conduct. February 2007. http://www.abanet.org/judicialethics/ABA_MCJC_approved.pdf Pēdējo reizi sk. 17.10.2008.

³⁴⁰ Ross, W.G. Extrajudicial Speech: Navigating Perils and Avoiding Pitfalls. Court Review: The Journal of the American Judges Association. Volume 38, Issue 2 (2001).

<http://digitalcommons.unl.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=1197&context=ajacourtreview> Pēdējo reizi sk. 17.10.2008.

³⁴¹ Cotilla, S., Veal, A.S. Judicial balancing act: The appearance of impartiality and the First Amendment. The Georgetown Journal of Legal Ethics, Summer 2002. http://findarticles.com/p/articles/mi_qa3975/is_/ai_n9129544. Pēdējo reizi sk. 16.10.2008.

³⁴² Code of Ethics of the Judges of the Republic of Lithuania. Adopted by a General meeting of the Lithuanian judges on June 28, 2006. 8. panta 10. punkts. http://www.teismai.lt/english/Documents/Code_of_ethics_of_judges.pdf Pēdējo reizi sk. 20.08.2008.

³⁴³ Kennedy, R. Extra-judicial comment by judges. Judicial Studies Institute Journal, 5:1, 206.lpp.

Aizliegumi komentēt vai prasība ievērot īpašus apsvērumus attiecas uz komentāriem **par kolēģu lietām un spriedumiem**. ASV tiesneši nedrīkst apspriest lietu, kas tiek skatīta viņu tiesā, lai arī pie cita tiesneša. Ņūdžersijas Augstākā tiesa uzskatīja, ka gadījumā, ja viens tiesnesis kritizē cita tiesneša spriedumus, tiek radīts iespaids par tiesas procesa nepienācīgu ietekmēšanu un apdraudēta sabiedrības uzticēšanās tiesām.³⁴⁴ Austrālijā un Lielbritānijā, piedaloties publiskās debatēs, tiesnesim ir jāpatur prātā, ka citiem tiesnešiem var būt pretējs viedoklis. Publiskā telpā radies konflikts starp tiesnešiem rada neslavas risku tiesu varai vai samazina tiesu autoritāti.³⁴⁵

3.2.3.2. Dažādi iemesli, lai izteiktos publiski

Dažādu valstu praksē un noteikumos ir aplūkoti arī standarti, kādus vajadzētu ievērot atkarībā no iemesla, kāpēc tiesnesis publiski izsakās.

Viens no parastākajiem iemesliem, kas varētu mudināt tiesnesi publiski izteikties, ir **medijos publicēta kļūdaina informācija** par tiesas procesu vai spriedumu. Dažādu valstu standarti atšķiras jautājumā par to, ko tiesnesis vai tiesa drīkst šādā situācijā darīt.

- *Pats tiesnesis drīkst paziņot medijam par neprecizitātēm:* Piemēram, Itālijā tiesnesis var kontaktēties ar presi un citiem medijiem, kad viņš uzskata par vajadzīgu sniegt informāciju par savām tiesneša aktivitātēm, lai nodrošinātu informācijas pareizību un precizitāti, kā arī, lai nodrošinātu cilvēku tiesības zināt par notiekošo vai arī lai novērstu kādu konkrētu personu tiesību aizskārumu. Šādās lietās tiesnesim jāatturas no savu personīgo pazīšanās vai privilēģēto kontaktu izmantošanas.³⁴⁶ Saskaņā ar Bangaloras principiem, ja medijos tiek norādīta kļūdaina informācija par tiesvedības procesa norisi vai tiesas nolēmumu un tiesnesis uzskata par nepieciešamu šo kļūdu labot, tad var tikt izsūtīts paziņojums presei ar patieso informāciju vai sperti citi soļi pieļautās kļūdas izlabošanai.³⁴⁷ Honkongā paziņojums presei jāsaskaņo ar tiesas priekšsēdētāju.³⁴⁸
- *Piesardzīgāka attieksme.* Piemēram, Austrālijā tiesnesis nekommentē publiskotu tiesas nolēmumu, pat lai precizētu neskaidrības. Tomēr dažos gadījumos par kādu tiesas nolēmumu var izskanēt netaisnīgi, kļūdaini un neinformēti viedokļi. Daudzi tiesneši uzskata, ka, vadoties pēc apstākļiem, tiesai būtu jāreaģē uz netaisnīgu kritiku vai kļūdainu apgalvojumu, īpaši, kad tie var netaisnīgi skart tiesu kompetenci, godprātīgumu vai neatkarību. Jebkuru šādu atbildi būtu

http://www.jsijournal.ie/html/Volume%205%20No.%201%5B1%5D_Kennedy_Extra-Judicial%20Comment%20by%20Judges.pdf. Pēdējo reizi sk. 16.10.2008.

³⁴⁴ Cotilla, S; Veal, A.S. Judicial balancing act: The appearance of impartiality and the First Amendment. The Georgetown Journal of Legal Ethics, Summer 2002. http://findarticles.com/p/articles/mi_qa3975/is_/ai_n9129544. Pēdējo reizi sk. 16.10.2008.

³⁴⁵ Guide to Judicial Conduct. Published for The Council of Chief Justices of Australia. http://www.lawlink.nsw.gov.au/lawlink/supreme_court/ll_sc.nsf/pages/SCO_guide_to_judicial_conduct Pēdējo reizi sk. 16.10.2008.

³⁴⁶ The Italian Code of Judicial Ethics. 6.pants. http://www.lex.bg/f/italian_code_prosecutors_engl.html Pēdējo reizi sk. 20.08.2008.

³⁴⁷ Commentary on the Bangalore Principles of Judicial Conduct. The Judicial Integrity Group, March 2007. 62.lpp. <http://www.coe.int/t/dg1/legalcooperation/judicialprofessions/ccje/textes/BangalorePrinciplesComment.PDF> Pēdējo reizi sk. 20.08.2008.

³⁴⁸ Guide to Judicial Conduct. Judiciary, Hong Kong Special Administrative Region. October 2004. 15.lpp. http://www.judiciary.gov.hk/en/publications/gjc_e.pdf Pēdējo reizi sk. 04.09.2008.

jāsniedz tiesas priekšsēdētājam vai citai augsti stāvošai amatpersonai.³⁴⁹ Saskaņā ar CCJE viedokli tiesnesis nepieciešamo izsaka skaidri motivētā tiesas nolēmumā, kaut gan tiesnesis drīkst sagatavot kopsavilkumu vai komunikē, izsakot būtību vai paskaidrojot nolēmumu nozīmīgumu sabiedrībai.³⁵⁰ Tomēr būtu jāstiprina tiesas un mediju attiecības, lai nostiprinātu izpratni par katra lomu, skaidrotu tiesneša darbību sabiedrībai un novēstu kļūdas un netaisnīgus izteikumus.

Ja tiesnesis vai tiesas spriedums tiek medijos kritizēts, citu valstu standarts pārsvarā ir aizliegums reaģēt uz kritiku.

- Lielbritānijā tiesnesim būtu jāatturas no atbildes sniegšanas uz kritiku.³⁵¹
- Saskaņā ar Bangaloras principiem, ja presē izskan kritika, tiesnesim vajadzētu atturēties no atbildes sniegšanas uz izskanējušos kritiku, rakstot presē vai kā savādāk. Tiesnesim ir jāizsaka savi argumenti nolēmumā.³⁵² Sabiedrības, likumdevēja un izpildvaras pārstāvji var publiski izteikt kritiku/komentāru par tiesneša vai tiesneša nolēmumā pieļautajām kļūdām, taču tiesneša politiskā neitralitāte liedz viņam uz to atbildēt. Labākā un prātīgākā rīcība ir ignorēt šādus skandalozus uzbrukumus.
- Honkongā tiesnesim ir jāatturas no atbildes sniegšanas uz kritiku par viņa rīcību vai nolēmumu, piemēram, rakstot preseī. Tiesnesim savi argumenti jāizsaka nolēmumos, un viņam nepiedien aizstāvēt savus nolēmumus publiski.³⁵³
- *Izņēmuma gadījums ir Lietuva*, kur saskaņā ar tiesnešu solidaritātes principu, tiesnešiem ir vienam otram jāpalīdz aizsargāties no neslavas celšanas medijos, neadekvātas kritikas vai profesionālas apmelošanas.³⁵⁴

Specifiski ir gadījumi, kad **tiesnesis uzskata, ka izteikties par attiecīgo jautājumu ir viņa morāls pienākums**. ANO Bangaloras principi atzīst, ka tiesneša dzīvē var rasties gadījumi, kad sirdsapziņa, morāle un vērtības dod tiesnesim morālas tiesības publiski izteikties. Piemēram, tiesības uz vārda brīvību ļauj tiesnesi piedalīties protesta demonstrācijās, turēt plakātu vai parakstīt petīciju pret karu, atbalstīt enerģijas taupīšanu, vai cīnīties pret nabadzību. Šīs darbības izsaka rūpes par vietējo un

³⁴⁹ Guide to Judicial Conduct. Published for The Council of Chief Justices of Australia. http://www.lawlink.nsw.gov.au/lawlink/supreme_court/ll_sc.nsf/pages/SCO_guide_to_judicial_conduct Pēdējo reizi sk. 16.10.2008.

³⁵⁰ Opinion no. 3 of the Consultative Council of European Judges (CCJE) to the attention of the Committee of Ministers of the Council of Europe on the principles and rules governing judges' professional conduct, in particular ethics, incompatible behaviour and impartiality. 7 lpp. http://www.coe.int/t/dg1/legalcooperation/judicialprofessions/ccje/textes/Avis_en.asp Pēdējo reizi sk. 04.09.2008.

³⁵¹ Guide to Judicial Conduct - England and Wales. Published by the Judges' Council October 2004, 8.1.1. punkts. http://www.pacii.org/PJDP/resources/CodesOfConduct/Guide_to_Judicial_Conduct_-_ENGLAND_AND_WALES_2006.pdf Pēdējo reizi sk. 16.10.2008.

³⁵² Commentary on the Bangalore Principles of Judicial Conduct. The Judicial Integrity Group, March 2007. 62.lpp. <http://www.coe.int/t/dg1/legalcooperation/judicialprofessions/ccje/textes/BangalorePrinciplesComment.PDF> Pēdējo reizi sk. 20.08.2008.

³⁵³ Guide to Judicial Conduct. Judiciary, Hong Kong Special Administrative Region. October 2004. 15.lpp. http://www.judiciary.gov.hk/en/publications/gjc_e.pdf Pēdējo reizi sk. 04.09.2008.

³⁵⁴ Code of Ethics of the Judges of the Republic of Lithuania. Adopted by a General meeting of the Lithuanian judges on June 28, 2006. 16. pants. http://www.teismai.lt/english/Documents/Code_of_ethics_of_judges.pdf Pēdējo reizi sk. 20.08.2008.

globālo sabiedrību. Ja kāda lieta, kura saistīta ar šīm tiesneša aktivitātēm, nonāk tiesā, tiesnesim ir sevi jāatstata no tās izskatīšanas, ja rodas pamatotas šaubas par viņa objektivitāti.³⁵⁵

Vēl viens specifisks gadījums ir **jautājumi, kas skar tiesu varu un tiesu funkcionēšanu**. Austrālija: tiesu administrēšana un tiesu funkcionēšana ir diskusijas objekts gan medijos, gan publiskās tikšanās. Līdz ar to tiesnešu līdzdalība tajos ir vēlama, jo tā palīdz sabiedrībai precīzāk un skaidrāk saprast jautājumus, kas saistīti ar tiesu administrēšanu un funkcionēšanu, novērš pārpratumu rašanos un palīdz izlabot nepatīamus izteikumus.³⁵⁶ Arī Latvijā Tiesnešu ētikas kodekss nosaka tiesnesim „tiesības dot savu ieguldījumu likumu, juridiskās sistēmas un tieslietu administrēšanas uzlabošanā” (4. kanons).

Ja tiesnesis vēlas izteikties par politiskiem jautājumiem, tas pārsvarā ir aizliegts, izņemot īpašus gadījumus. Piemēram, saskaņā ar Bangaloras principiem tiesnesim nevajadzētu iesaistīties politiskās diskusijās, jo viņam sabiedrības acīs ir jāizskatās objektīvam, bez aizspriedumiem, bezpartijiskam un progresīvi domājošam. Ja tiesnesis iesaistās politikas arēnā un izsakās kādā strīdīgā jautājumā vai publiski kritizē izpildvaru, tad varētu ciest viņa kā tiesneša nozīmība vai statuss tiesas zālē. Turklāt var gadīties, ka tiesneša kritizētais subjekts, piemēram, kāda iestāde vai amatpersona var būt dalībnieks kādā tiesvedības procesā, radot šaubas par tiesneša objektivitāti.³⁵⁷

Tomēr ir daži gadījumi, kad tiesnesis var runāt par jautājumiem, kas ir politiski strīdīgi, proti, kad jautājums skar tiesu darbību, tiesu neatkarību (tai skaitā, tiesnešu algas un pabalstus), tiesu darba administrēšanas pusi, tiesnešu personīgo godīgumu. Tomēr arī šajos jautājumos tiesnesim jārikojas ierobežoti/ar atturību. Kad tiesnesis publiski izsakās par iepriekšminētajiem jautājumiem, nedrīkst rasties iespāids, ka tiesnesis aģitē valdību rīkoties kādā veidā vai arī norāda, kā viņš rīkoties, ja lieta nonāktu tiesā. Turklāt tiesnesim ir jāatceras, ka viņa izteicieni var tikt asociēti ar visas tiesu varas viedokli.³⁵⁸

Ja **tiesnesis vēlas vērtēt likumus un to kvalitāti**, to drīkst darīt, bet jābūt piesardzīgam, – jācenšas izvairīties no stingras nostājas paušanas par politiski strīdīgiem jautājumiem vai jautājumiem, kas varētu nonākt tiesā kā strīda objekts.

Piemēri: Skotijā tika atcelts spriedums tādēļ, ka tiesas lēmums skāra ar Eiropas Cilvēktiesību konvenciju saistītus jautājumus un tiesnesis bija juridiskā žurnālā kritizējis Eiropas Cilvēktiesību konvencijas pārņemšanu Skotijas tiesībās. Augstāka tiesu instance secināja, ka tiesnesis savā kritikā izmantoja tādus vārdus, kas liecināja par dziļu un ilglaicīgu nepatiku pret konvenciju, kas, savukārt, radīja legītimas šaubas par to, vai viņš spēj no tās izrietošās tiesības piemērot neitrāli.

Anglijā lietā *Timmins v. Gormley* tiesa atzīmēja, ka „*jau ilgu laiku pastāv tradīcija uzskatīt, ka grāmatu vai rakstu rakstīšana nav nesavietojama ar tiesneša amatu pildīšanu. Nav nekā nepiedienīga, ja tiesnesis raksta juridiskus tekstus. Taču katram, kurš raksta par tiesību nozarēm*

³⁵⁵ Commentary on the Bangalore Principles of Judicial Conduct. The Judicial Integrity Group, March 2007. 91.lpp. <http://www.coe.int/t/dg1/legalcooperation/judicialprofessions/ccje/textes/BangalorePrinciplesComment.PDF> Pēdējo reizi sk. 20.08.2008.

³⁵⁶ Guide to Judicial Conduct. Published for The Council of Chief Justices of Australia. http://www.lawlink.nsw.gov.au/lawlink/supreme_court/ll_sc.nsf/pages/SCO_guide_to_judicial_conduct Pēdējo reizi sk. 16.10.2008.

³⁵⁷ Commentary on the Bangalore Principles of Judicial Conduct. The Judicial Integrity Group, March 2007. 89.lpp. <http://www.coe.int/t/dg1/legalcooperation/judicialprofessions/ccje/textes/BangalorePrinciplesComment.PDF> Pēdējo reizi sk. 20.08.2008.

³⁵⁸ Ibid. 90.lpp.

tajās jomās, kur viņš spriež tiesu, ir īpaši jācenšas neizteikties tā, lai rastos priekšstats, ka tiesnesim ir izveidojušies uzskati, kas ir tik „dzelžaini”, ka viņš nevarētu kādu lietu izskatīt ar atvērtu prātu [...] Tiesnesim, kas ir specializējies kādā jomā, ir jāuzmanās ar izteicieniem un runas toni. Ir vienmēr nepiedienīgi tiesnesim izmantot nesavaldīgus izteicienu par tēmām, kur viņš spriež tiesu vai nākotnē spriedīs tiesu.”

3.2.4. Kas ir iespējamie rīcības varianti?

Diskutējot par tādām parādībām kā salīdzinoši zems uzticības līmenis tiesām, kļūdaini tiesu darba atspoguļojums masu saziņas līdzekļos, tiesu virzienā raidīta kritika u.tml., aizvien aktualizējas jautājumi par piemērotāko veidu, kā tiesnešiem vajadzētu komunicēt ar plašāku sabiedrību. Pašreizējais tiesiskais un ētikas regulējums, kā arī lielā mērā *ad hoc* veidojusies prakse nav radījusi vadlīnijas vai praksē pieņemtos stabilus standartus. Kā jau minēts, arī 2005. gadā ANO Attīstības programmas un LR Tieslietu ministrijas projekta „Tiesu sistēmas komunikācijas stiprināšana” ietvaros izstrādātās Tiesu komunikācijas vadlīnijas nekļuva par formālu politikas dokumentu un nenovērsa šajā jomā pastāvošās neskaidrības.

Jautājumi, kas jāaplūko ētikas kodeksā: Diskusijas ar tiesnešiem parādīja, ka pilnveidotam ētikas / darbības kodeksam vajadzētu ietvert vadlīnijas par šādiem jautājumiem:

- **Vai un kādā formā ir jāsniedz skaidrojumi par pasludinātiem nolēmumiem?** Šajā jautājuma vairākām tiesām ir izveidojusies pieņemta prakse, un Latvijā vairs netiek sevišķi apspriests jautājums, vai skaidrojumi ir vispār jāsniedz. 2005. gadā izstrādātās vadlīnijas ieteica gatavot preses relīzes un organizēt preses konferences par sabiedrību interesējošiem nolēmumiem un procesiem.³⁵⁹ Tomēr skaidrojumu apjoms un sniegšanas forma gan ir pakļauti debatēm.
- **Kā rīkoties tiesnesim gadījumā, ja viņa darbība / nolēmumi kļūdaini atspoguļoti masu saziņas līdzeklī?** 2005. gadā izstrādātās vadlīnijas pat ieteica pieprasīt publiski atsaukt informāciju, ja tā bijusi kļūdaina,³⁶⁰ taču praksē vienots darbības modelis nav ieviests. Savukārt starptautiskā pieredze šajā jautājumā ir visai dažāda.
- **Kā rīkoties tiesnesim gadījumā, ja viņa profesionālā darbība / nolēmumi pakļauti kritikai masu saziņas līdzeklī?** Tiesnešu vidū par šo jautājumu nav vienprātības, kaut gan starptautiskā prakse pārsvarā aizliedz reaģēt uz kritiku. Katrā ziņā tiesnešu darbā palīdzētu vadlīnijas šādiem gadījumiem.
- **Kādas ir publisko komentāru pieļaujamās robežas par nepabeigtām lietām?** Ņemot vērā, ka masu saziņas līdzekļiem un plašākai sabiedrībai var būt interese arī par lietu, kuras iztiesāšana nav pabeigta, un ka šādu lietu publiska komentēšana no tiesas puses ir sevišķi jūtīgs jautājums, ir vajadzīgas norādes, kur ir pieļaujamo publisko komentāru robežas šādos gadījumos.

³⁵⁹ Tiesu komunikācijas vadlīnijas. Izstrādātās ANO Attīstības programmas un Latvijas Republikas Tieslietu ministrijas projekta “Tiesu sistēmas komunikācijas stiprināšana” ietvaros. Rīga, 2005. 6.lpp.

³⁶⁰ Ibid. 7.lpp.

- **Vai un kā paust viedokļu atšķirības?** Specifiska situācija, kas gan nav sastopama bieži, bet tomēr šad un tad aktualizējas, ir pretrunīgu viedokļu pastāvēšana tiesnešu vidū, kas aktualizē jūtīgu jautājumu, cik lielā mērā un kā šādas viedokļu atšķirības ir paužamas publiski? Līdzīgas varētu būt jautājums, cik lielā mērā un kādā veidā būtu pieļaujama publiska kritika advokātu, prokuroru un citu juridisko profesiju pārstāvju virzienā.
- **Kādā stilā tiesnešiem vajadzētu publiski runāt?** Kaut gan ētikas kodekss ietver dažus nosacījumu tiesneša runas stilam (izvairīties no runas, ko varētu uzņemt kā neobjektivitāti u.c.), tiesnešu komunikācijas efektivitātei, korektumam un pašu tiesnešu pašpaļāvībai noderētu detalizētāki ieteikumi par runas stilu, vēlamajiem un nevēlamajiem izteiksmes veidiem.
- **Kā lietderīgāk organizēt tiesu ārējo komunikāciju?** Pretrunīgi viedokļi ir sastopami attiecībā uz komunikācijas formu. Kaut gan šajā ziņā nav obligāti un varbūt pat nav vēlams nonākt pie vienotas prakses visās tiesās, vadlīnijās iederētos izvērtējums par to, kad dodama priekšroka tiešai komunikācijai starp žurnālistu un tiesnesi, vai tomēr tajā būtu jāiesaista starpnieki jeb tāda kā buferzona, – komunikācijas speciālisti u.tml., citiem vārdiem sakot, cik formalizētai vajadzētu būt komunikācijai.

Rekomendācijas: Šis pētījums nesniedz atbildes uz visiem izvirzītajiem jautājumiem, tomēr vairākas provizoriska rakstura rekomendācijas ir sekojošas:

- Vispārēja rekomendācija, kas būtībā tikai atkārtu jau vairākkārt agrāk izteikto, ir, ka tiesām ir **jāskaidro** plašākai sabiedrībai sava darbība, t.sk. jāskaidro nolēmumi. Latvijai būtu jāizvēlas prakse, kas atšķiras no ilgstošas demokrātijas valstīm. Austrumeiropā kopumā, t.sk. Latvijā tiesnešu publiskās izteikšanās standartiem jābūt brīvākiem, jo, – atšķirībā no daudzām Rietumeiropas valstīm, – šeit izejas situācija ir visai izplatīta neuzticība tiesām, nevis prezumpcija par tiesu taisnīgumu.
- Runājot par komunikācijas **formām**, ieteicams būtu, pasludinot spriedumu, pateikt vienu vai vairākas koncentrētas tēzes, lai medijiem būtu ko atspoguļot. Šādi tiesa var veicināt korekta vēstījuma nonākšanu mediju telpā, vienlaikus atvieglojot žurnālistu darbu, kuriem būtības izvilksana no tiesas nolēmuma var būt grūta gan laika trūkuma, gan ierobežotas specifiskas kompetences dēļ.

No šī viedokļa ir jārisina no komunikācijas viedokļa specifiskā problēma saistībā ar saīsinātajiem spriedumiem, proti, rezultāta pasludināšana un pilna sprieduma publiskošana pēc ilgāka laika, kā rezultātā nav pieejama visa argumentācija brīdī, kad mediju uzmanība visvairāk saasināta. Kā teikts pētījumā „Tiesu komunikāciju vadlīniju izvērtējums un ieteikumi dokumenta aktualizācijai”, ir svarīgi „lai tiesneši būtu gatavi motivēt spriedumu medijos uzreiz pēc tā pasludināšanas (jo motivācija viņiem pašiem tai brīdī jau ir skaidra, kamēr citiem tā vēl nav skaidra)”.³⁶¹ Iespējams, vajadzētu izvairīties no saīsināto spriedumu sastādīšanas lietās, par kurām ir liela sabiedrības interese un pretrunīgi viedokļi, paredzot pietiekamu laiku pilna sprieduma sagatavošanai.

Šī un citas rekomendācija saskan arī ar Madrides principiem par attiecībām starp medijiem un tiesu varas neatkarību, kur teikts, ka tiesnešiem vajadzētu saņemt vadlīnijas attiecībām ar

³⁶¹ Tiesu komunikāciju vadlīniju izvērtējums un ieteikumi dokumenta aktualizācijai. SIA „Baltijas komunikāciju centrs”, Putniņa, A., Brants, M., Petrenko, D., Kaņeps, A., Zeltiņa, K., Briedis, J. Rīga, 2007/2008. 3.lpp.

medijiem un tiesnešus būtu jānodrošina palīdzēt medijiem, nodrošinot garu vai sarežģītu nolēmumu, kas skar sabiedrības interesi, kopsavilkumus un veicot citus atbilstošus pasākumus.

- Kaut gan starptautiskā prakse šajā jautājumā ir atšķirīga, domājams, ka Latvijā tiesai / tiesnesim vismaz dažos gadījumos būtu **jāreaģē**, ja medijs publicē faktiem neatbilstošu informāciju. Pētījumā „Tiesu komunikāciju vadlīniju izvērtējums un ieteikumi dokumenta aktualizācijai” ieteikts: „Tiesu komunikācijai, uzzinot tās vai citas ziņas saturu no Tiesu administrācijas vai preses sekretāriem tiesu apgabalos, kļūdainas informācijas gadījumā jāsaņem ar attiecīgo žurnālistu un jāskaidro problēmas būtība.”³⁶²

Reakcijas kontekstā gan ir jāņem vērā virkne jutīgu aspektu, piemēram, priekšroku došana skaidrojošam, nevis polemiskam stilam, nepieciešamība izvairīties no ietilgstošas polemikas, kas tiesas pozīcijai liktu sākt izskatīties neobjektīvi, apzināšanās, ka tiesas iespējas paust un izplatīt viedokli vienmēr būs saturiski un apjoma ziņā šaurākas nekā, piemēram, pašiem masu saziņas locekļiem un citiem aģentiem, piemēram, politiķiem. Ētikas / uzvedības kodeksā un tā komentāros būtu iekļaujams izvērtējums par to, kādi aspekti jāņem vērā, izskatot piemērotākās reaģēšanas iespējas.

- Starptautiskajā praksē ir teju viennozīmīga prakse aizliegt tiesnešiem reaģēt uz publisku **kritiku**, taču, iespējams, šāda iespēja īpašos un šauri noteiktos apstākļos tomēr jāsaņem. Apstākļi, kuros būtu pieņemami reaģēt uz kritiku, varētu būt, piemēram, šādi, kritika ir balstīta uz viennozīmīgi nepatiesiem faktiem (nevis, teiksim, atšķirīgu, lai arī nepareizu interpretāciju), kritika attiecas uz svarīgu jautājumu un neatspēkots nodara svarīgu kaitējumu tiesas prestižam, publiskajā telpā nav citu viedokļu, kas kritiku atspēko.
- Tiesām vajadzētu pieņemt savas **iekšējās procedūras vai vadlīnijas** attiecībā uz darbības skaidrošanu, reakciju uz kļūdainiem atspoguļojumiem un eventuāli,- noteiktos specifiskos apstākļos,- uz publiski paustu kritiku. Šīm nevajadzētu nepieciešamā kārtā būt detalizētām un apgrūtinātām procedūrām, taču varētu noteikt, kādā līmenī tiek izlemts jautājums par eventuālo reakciju (izlemj katrs tiesnesis pats saskaņā ar saviem ieskatiem, tiesnesis saziņā ar tiesas priekšsēdētāju vai saziņā ar tiesas komunikāciju speciālistu, vienošanās par piemērotāko reakciju tiesas kolektīva apspriedē).³⁶³
- Vajadzētu noteikt detalizētākus ieteikumus attiecībā uz tiesnešu publiskas komunikācijas **stilu**, kam vajadzētu būt pēc iespējas viennozīmīgi uztveramam, mērenam un ar ierobežotu emocionalitāti. Vajadzētu atturēties no potenciāli tiesā izskatāmām kontraversijām un izteikumiem, kurus iespējams interpretēt kā nepatiku pret mediju brīvību vai iecietību pret negodīgu rīcību. Tiesas un tiesnešus kritizējoši viedokļi ir nereti izraisījuši emocionālas reakcijas no tiesnešu puses. Komunikācijas jomā vadlīnijām un/vai tās pavadošiem

³⁶² Tiesu komunikāciju vadlīniju izvērtējums un ieteikumi dokumenta aktualizācijai. SIA „Baltijas komunikāciju centrs”, Putniņa, A., Brants, M., Petrenko, D., Kaņeps, A., Zeltiņa, K., Briedis, J. Rīga, 2007/2008. 11.lpp.

³⁶³ Pētījumā „Tiesu komunikāciju vadlīniju izvērtējums un ieteikumi dokumenta aktualizācijai” ieteikts: „Pastāv atšķirīga izpratne par tiesnešu uz žurnālistu tiesas komunikācijas pieļaujamību. To nepieciešams standartizēt, nepieļaujot situatīvus risinājumus. Mūsdiā, optimāls standartizācijas virziens šai gadījumā būtu šo komunikāciju pieļaut un rekomendēt, jo ierobežojumi rada vienīgi aizdomas par to, ka kaut kas ir slēpjams. Tomēr šo komunikāciju vajadzētu organizēt tiesu preses sekretāriem, lai vismaz vienam tiesas darbiniekam būtu pilnīgs priekšstats par to, kas šai jomā notiek. Vienlaikus pastiprināti jāorganizē tiesnešu mediju treniņi, lai viņi nevairītos no žurnālistiem. Tāpat situāciju varētu uzlabot veiksmīgas komunikācijas gadījumu pārrunāšana ar tiesu priekšsēdētājiem, šīs informācijas iekļaušana apkārttrastos, kas adresēti tiesu darbiniekiem.”

komentāriem vajadzētu aptvert arī šādas situācijas, kur no tiesnešu puses varētu izskanēt emocionālas reakcijas, lai publiskās izpaušmes veicinātu uzticību tiesām un mazinātu eventuālus pārpratumus.

3.3. Interesešu konflikts

3.3.1. Pašreizējie standarti

Tiesnešu interesešu konflikta regulējumu veido galvenokārt ierobežojumi un aizliegumi, kas noteikti likumā „Par interesešu konflikta novēršanu valsts amatpersonu darbībā” un procesos iekļautajiem noteikumiem, kad tiesnesim sevi jāatstata no lietas izskatīšanas. Interesešu konflikta novēršanas likums definē interesešu konfliktu sekojoši: „Situācija, kurā valsts amatpersonai, pildot valsts amatpersonas amata pienākumus, jāpieņem lēmums vai jāpiedalās lēmuma pieņemšanā, vai jāveic citas ar valsts amatpersonas amatu saistītas darbības, kas ietekmē vai var ietekmēt šīs valsts amatpersonas, tās radnieku vai darījumu partneru personiskās vai mantiskās intereses. (1.panta 1.punkts)” Runājot par ierobežojumiem, kas valsts amatpersonai jāņem vērā, veicot konkrētas darbības, interesešu konflikts pēc būtības ir definēts arī likuma 11. panta pirmajā daļā: „Valsts amatpersonai ir aizliegts, pildot valsts amatpersonas pienākumus, sagatavot vai izdot administratīvos aktus, veikt uzraudzības, kontroles, izziņas vai sodīšanas funkcijas, slēgt līgumus vai veikt citas darbības, kurās šī valsts amatpersona, tās radnieki vai darījumu partneri ir personiski vai mantiski ieinteresēti.” Abas normas kopā veido saskanīgu interesešu konflikta definīciju, kur pirmajā ir uzsvērts tas, ka amatpersonas darbības „ietekmē vai var ietekmēt” intereses, bet otrajā tas, ka „valsts amatpersona, tās radnieki vai darījumu partneri ir personiski vai mantiski ieinteresēti”.

Tiesnešu darbā procesu ietvaros lielāka nozīme tiek piešķirta attiecīgo procesu noteikumiem. Civilprocesa un Administratīvā procesa likumos ir identiski noteikumi, kas liedz izskatīt lietu tiesnesim, kas lietas iepriekšējā izskatīšanā ir bijis lietas dalībnieks, liecinieks, eksperts, tulks vai tiesas sēdes sekretārs; ir radniecības attiecībās līdz trešajai pakāpei vai svainības attiecībās līdz otrajai pakāpei ar kādu no lietas dalībniekiem vai ar kādu no tiesnešiem, kas ir tās tiesas sastāvā, kura izskata lietu.

Izvērstāks regulējums attiecībā uz interesešu konfliktu ir ietverts Kriminālprocesa likumā. Vispārīgais princips ir aizliegums „uzņemties pilnvaras veikt kriminālprocesu, ja tādējādi [...] persona nonāktu interesešu konfliktā, proti, ja tās personiskās intereses gan tieši, gan netieši nesakrīt ar kriminālprocesa mērķi vai pastāv apstākļi, kas kriminālprocesā iesaistītajai personai pamatoti dod iemeslu pieļaut šādu ieinteresētību. (50. panta pirmā daļa)”. Turklāt ir noteikti arī neapstrīdāmie interesešu konflikta apstākļi (51. pants)³⁶⁴ un apstākļi, kas izslēdz tieši tiesneša piedalīšanos lietas izskatīšanā tiesā (52. panta ceturtā daļa). Interesanti, ka šajā likumā viena no pazīmēm, kas liecina par tiesneša saikni ar citu

³⁶⁴ Kriminālprocesa likums, 51.pants. Neapstrīdāmie interesešu konflikta apstākļi:

Bez jebkādas papildu apstākļu noskaidrošanas tiek atzīta interesešu konflikta pastāvēšana, ja kriminālprocesa reģistrā reģistrējamā persona:

- 1) ir radniecības attiecībās līdz trešajai pakāpei, svainībā līdz otrajai pakāpei vai sastāv laulībā ar personu, kurai ir tiesības uz aizstāvību, vai ar cietušo;
- 2) pati, tās laulātais, bērni vai vecāki saņem ienākumus no personas, kurai ir tiesības uz aizstāvību, vai no cietušā;
- 3) ir saistīta ar kopīgu saimniecību ar personu, kurai ir tiesības uz aizstāvību, vai ar cietušo;
- 4) atrodas nepārprotamā personiskā konfliktā ar personu, kurai ir tiesības uz aizstāvību, vai ar cietušo;
- 5) šajā procesā ir liecinieks, cietušais vai persona, kurai ir tiesības uz aizstāvību, vai ir veikusi aizstāvību vai cietušā pārstāvību.

tiesnesi, apsūdzības uzturētāju vai prokuroru, ir minēta arī kopīga saimniecība, kas plašāk interešu konflikta novēršanas praksē Latvijā nebūt nav viennozīmīgi akceptēta.

Turklāt visos procesos ir minētas intereses, kas tiesnesim var likt atstāt sevī no lietas izskatīšanas, un vispārēja atruna par citiem apstākļiem, kas rada šaubas (šie apstākļi gan nekur nav precīzāk skaidroti). Tiesnešu ētikas kodeksa standarts šajā jautājumā ir nesaskanīgs ar likumos noteikto, un praktiski tam nav jēgas. 3.4. tabulā ir salīdzinājumā redzami dažādi formulētie interešu konflikta standarti Latvijas tiesnešu ētikas kodeksā un dažādos normatīvajos aktos.

3.4. tabula. Interešu konflikta novēršanas standarti kodeksā un likumos

Avots	Intereses subjekts	Intereses veids	Citi apstākļi
Ētikas kodekss	Tiesnesis Dzīvesbiedrs Cits radnieks Ģimenes loceklis	Ekonomiska interese par lietas būtību vai iesaistīto pusi	
Likums „Par tiesu varu”	Tiesnesis Tiesas piesēdētājs	Personiska tieša vai netieša ieinteresētība lietas iznākumā	Citi apstākļi, kas rada šaubas par tiesneša objektivitāti. Nav pieļaujams piedalīties lietas atkārtotā izskatīšanā.
Civilprocesa / Administratīvā procesa likums	Tiesnesis	Personiska tieša vai netieša ieinteresētība lietas iznākumā	Citi apstākļi, kas rada pamatotas šaubas par tiesneša objektivitāti. Nav pieļaujams piedalīties lietas atkārtotā izskatīšanā.
Kriminālprocesa likums	Persona, kura veic kriminālprocesu Tiesnesis	Personiskās intereses, kas gan tieši, gan netieši nesakrīt ar kriminālprocesa mērķi.	Ar/no personu/as, kurai ir tiesības uz aizstāvību, vai ar/no cietušo/ā: ir radniecības attiecībās vai laulībā; saņem ienākumus; ir saistīta ar kopīgu saimniecību; atrodas nepārprotamā personiskā konfliktā. Pats šajā procesā ir liecinieks, cietušais vai persona, kurai ir tiesības uz aizstāvību, vai ir veikusi aizstāvību vai cietušā pārstāvību. Tiesnesis piedalījies šajā kriminālprocesā jebkādā statusā; Ir radniecībā, laulībā vai saista kopīga saimniecība ar citu iesaistītu tiesnesi, apsūdzības uzturētāju vai prokuroru, kas lietu nodevis iztiesāšanai
Likums „Par interešu konflikta novēršanu valsts amatpersonu darbībā”	Tiesnesis Radnieki Darījumu partneri	Personiska vai mantiska ieinteresētība	Darbības attiecībā uz darījumu partneri agrāk nekā divus gadus pēc līgumisko attiecību izbeigšanās. Darbības attiecībā uz dāvanas devēju divu gadu laikā pēc dāvanas saņemšanas. Lēmumi attiecībā uz ziedotāju divus gadus pēc ziedošanas vai mantiskās palīdzības pieņemšanas.

3.3.2. Problēmsituācijas

Interesešu konflikta jautājums saistībā ar tiesnešiem pārsvarā aktualizējas konkrētu lietu kontekstā, kad tiesnesim jāizlemj, vai atstatīt sevi no lietas izskatīšanas. Šī jautājuma izlemšana ne vienmēr ir vienkārša. No vienas puses nedrīkstētu pastāvēt šaubas par tiesneša objektivitāti, no otras puses tiesneša atstatīšana arī ne vienmēr ir bezproblemātiska kaut vai tāpēc, ka kavē lietas virzību. Zemāk ir aplūkoti vairāki pretrunīgi vērtēti aspekti saistībā ar interesešu konfliktu un tiesneša atstatīšanu.

Nepamatota atstatīšana: Kaut gan, runājot par interesešu konfliktu, parasti problematizē amata pienākumu pildīšanu interesešu konflikta situācijā, problemātiska var kļūt arī darbība, kas nomināli vērsta uz izvairīšanos no interesešu konflikta, ja rodas iespāids, ka atstatīšanai no amata darbību veikšanas nav bijis pamats. Tiesnesis var izpelnīties kritiku, ja rodas šaubas par atstatīšanas pamatotību vai pat aizdomas, ka tiesnesis sevi atstatījis tāpēc, ka lietas izskatīšana viņam vai viņai personiski šķitusi pārāk neparādīga vai apgrūtināša vai ka tiesnesis pakļāvies spiedienam (sk. piemēru zemāk).

Piemērs: Krimināllietā tiesa pieņēma lēmumu atzīt par pamatotu puses pieteiktu noraidījumu, jo tiesnese šajā lietā agrāk bija piedalījies lēmuma pieņemšanā par kratīšanas likumību. Prokurors puda viedokli, ka „ņemot vērā, ka lēmums par tiesneses [...] noraidīšanu nav pārsūdzams un lietas izskatīšana ar trīs prokuroru, divdesmit apsūdzēto un divdesmit aizstāvju piedalīšanos pēc vairāk kā 5 mēnešu darba ir jāsāk no jauna citā tiesnešu sastāvā, ir uzskatāms, ka tiesnese [...], pie šādiem apstākļiem viņai pieteikto noraidījumu pieņemot, iespējams, ir pieļāvusi rupju nolaidību.”³⁶⁵

Prokurora iebildumi bija saistīti ar to, ka agrākais lēmums bija pieņemts laikā, kad bija spēkā Latvijas Kriminālprocesa kodekss, un viņš atsaucās uz LR Augstākās tiesas Senāta Krimināllietu departamenta pieņemto un publicēto tēzi: „Ja tiesnesis lēmis par drošības līdzekļa piemērošanu laikā, kad bija spēkā Latvijas Kriminālprocesa kodekss, uz viņu nevar attiecināt Kriminālprocesa likuma aizliegumu, kas paredzēts Kriminālprocesa likuma 52. panta ceturtās daļas 1. punktā [aizliegums lietas izskatīšanā piedalīties tiesnesim, kurš ir piedalījies attiecīgajā kriminālprocesā jebkādā statusā].”³⁶⁶

Nedrošība par to, vai konkrēts apstāklis rada šaubas par tiesneša objektivitāti: Citiem vārdiem sakot, šis ir jautājums par to, vai konkrētais apstāklis vai interese ir pietiekami nozīmīga, lai šaubas rastos. Situācija ir loģiski piņķerīga, jo šāda jautājuma rašanās gadījumā šaubas pašam tiesnesim jau ir radušās (ja nebūtu šaubu, tad nebūtu arī šīs dilemmas).

Sevis neatstatīšana, kad ir apstākļi, kas abstraktā līmenī rada šaubas par tiesneša objektivitāti: Šī dilemma atstatīt vai neatstatīt sevi no lietas izskatīšanas, kad tiešām ir citi apstākļi, kas teorētiski rada šaubas par tiesneša objektivitāti, aktualizējas gadījumos, kad atstatīšana ir problemātiska (nav, kam lietu nodot, gaidāma ilga kavēšanās, puses nevēlas, lai izskatīšana ievēlās) un šaubas izraisošie apstākļi nav ļoti nozīmīgi. Diskusijās ar tiesnešiem izskanēja atšķirīgas stingrības pakāpes attiecībā uz tamlīdzīgām situācijām. Sākot ar stingrāko, tās būtu apkopojamas sekojoši: tiklīdz tiesnesim pašam rodas šaubas, no lietas skatīšanas jāatsakās; ja rodas šaubas, samērot tās ar citiem apsvērumiem, piem., praktiskām iespējām interesešu konfliktu novērst ar cita tiesas sastāva palīdzību un varbūtību, ka

³⁶⁵ Tiesneses noraidīšana digitālās TV lietā atzīstama par nepamatotu. Prokuratūras preses centrs.

<http://www.prokuratura.gov.lv/index.php?sadala=69&id=438> Pēdējo reizi sk. 02.09.2008.

³⁶⁶ Latvijas Republikas Augstākās tiesas Senāta Krimināllietu departamenta 2006. gada 27. aprīļa lēmums lietā SKK – 268/2006. http://www.at.gov.lv/files/archive/department2/2006/kd270406_1.doc Pēdējo reizi sk. 17.09.2008.

attiecīgie apstākļi reāli varētu ietekmēt lietas izskatīšanu; turpināt izskatīt lietu, ja iesaistītās puses ir informētas par apstākļiem un neiebilst. Strikti raugoties saskaņā ar likuma burtu, tikai pirmais – visstingrākais – variants patlaban ir likumīgs.

Mazskaitlīga sabiedrība: Viens no biežāk pieminētajiem aspektiem, kā dēļ izvairīšanās no interešu konflikta (vai vismaz šķietama interešu konflikta) ir apgrūtināta, Latvijā tradicionāli ir fakts, ka Latvijas sabiedrība ir skaitliski maza un nereti, it īpaši, nelielās apdzīvotās vietās nav viegli atrast tiesnesi, kam nav nekādas saiknes ne ar vienu lietā iesaistīto pusi vai tās pārstāvjiem. Rezultātā situācijas, kur amatpersona, veicot amata darbības, reāli vai vismaz šķietami skar kāda sev pazīstama cilvēka intereses, atgadās tik bieži, ka atteikšanās no darbības visos tādos gadījumos lielā mērā paralizētu amatpersonas darbību.

Institucionāls interešu konflikts: Šādās situācijās nevis tiesnesis personiski ir ieinteresēts lietas iznākumā, bet tiesa kā institūcija nosacīti varētu būt ieinteresēta. Neiedziļinoties jautājumā par to, vai tiešām varam runāt par tiesai kā institūcijai piemītošām interesēm, jautājums ir, vai institucionāls interešu konflikts rada šaubas par tiesneša personisku objektivitāti.

Piemērs: Kādā lietā noraidījums izteikts tiesnesim dēļ šaubām par tiesas objektivitāti, kad tiesai jālemj par savas pilsētas domes priekšsēdētāju. Domes priekšsēdētājs kopā ar deputātiem lēmis par jautājumiem, kas saistīti ar tiesu.

Tiesnešu solidaritāte: Cita problēmsituāciju kategorija attiecas uz lietām, kurās rodas jautājumi par tiesnešu vispār vai tiesnešu vienā un tai pašā tiesā īstu vai šķietamu solidaritāti, radot šaubas par objektivitāti lietas izskatīšanā. Raugoties uz tiesneša amata statusu un ekonomiskajām interesēm, būtu grūti konkretizēt tiesneša tiešu vai netiešu ieinteresētību lietas iznākumā, tikai izejot no fakta, ka lietā ir ieinteresēts kāds cits attiecīgās tiesas tiesnesis. Tomēr vismaz vienā gadījumā tiesnesis tika disciplināri sodīts par to, ka viņš izskatīja tās pašas tiesas tiesneses prasības pieteikumu par laulības šķiršanu.³⁶⁷

No vienas puses, interešu konflikta gadījumā lietas izskatīšanas nodošana citai attiecīgās iestādes amatpersonai ir viens no starptautiskā praksē pieņemtajiem un daudzviet izmantotiem risinājuma modeļiem. Šī pieeja paļaujas uz to, ka koleģiālas saites pašas par sevi nav tik nozīmīgs apsvēruma, lai varētu ietekmēt amatpersonas lēmumu. Turklāt, ņemot vērā pret visiem tiesnešiem izvirzītās prasības pildīt pienākumus objektīvi un taisnīgi, no tiesnešiem varētu sagaidīt izturēšanos, kas izslēdz tādas solidaritātes pastāvēšanu, kas varētu traucēt pienākumu pildīšanu. No otras puses praksē šo situāciju problemātizācija apstiprina priekšstata par tiesnešu koleģiālo solidaritāti pastāvēšanu un atziņu, ka attiecīgos gadījumos no lietas izskatīšanas jāatturas.

Piemērs: Norādot uz [uzņēmuma] saistību ar [bijušā tiesneša] radiem, šo lietu atteicās izskatīt 17 [..] apgabaltiesas civillietu tiesu kolēģijas tiesneši. Tiesnešu aizstāšana nebija iespējama, un lietu nodeva skatīšanai citā apgabaltiesā.

³⁶⁷ Izsaka rājienu Jēkabpils rajona tiesas tiesnesim [..]. www.at.gov.lv/lv/information/on-disciplinary-proceedings/2005/may/20050520 Pēdējo reizi sk. 05.09.2008.

Nepārbaudāmi apstākļi: Kādā gadījumā tiesnesis pēc prokurora iesnieguma atstatīja sevi no lietas izskatīšanas, jo prokuroru kāds anonīms zvanītājs bija informējis par iespējamām nelikumībām, kā dēļ no apcietinājuma tiktu atbrīvoti vairāki šajā lietā apcietinātie. Šāds atstatīšanas gadījums,- gluži kā, piemēram, atstatīšana dēļ nepārbaudāmu kompromitējošu ziņu publikācijas medijos,- no vienas puses pakļauj tiesnesi riskam, ka atstatīšanu var pieprasīt, balstoties uz patvaļīgi radīta pamata. No otras puses visticamāk ir jāvērtē informācija avota autoritāte un ticamība, kā arī radušās situācija kopaina.

Politiku kritika: Sevis atstatīšana no lietas izskatīšanas politisku amatpersonu izteiktas kritikas iespaidā. Tā, Latvijā kādā gadījumā tiesnese sevi atstatīja no lietas izskatīšanas pēc tam, kad tieslietu ministrs un premjers izteica tiesai pārmetumus par personas atbrīvošanu no apcietinājuma.³⁶⁸ Līdzīgi kā iepriekšējā gadījumā, izlemjot jautājumu par atstatīšanu, līdzās pastāv pretrunīgi apsvērumi. No vienas puses autoritatīvā līmenī pausta kritika var lietā iesaistītajām pusēm un/vai plašākai sabiedrībai radīt pietiekami spēcīgas šaubas par tiesneša objektivitāti, lai apsvērtu tiesneša atstatīšanu. No otras puses šāda prakse var pavērt ceļu obstrukcijai, kur, piemēram, politiskus amatus ieņemoši cilvēki var izslēgt no lietas izskatīšanas sev nevēlamu tiesnesi. Pieņemot lēmumu par sevis atstatīšanu vai neatstatīšanu, būtu jāapsver arī ētikas kodeksa 3. kanonā teiktais, ka „tiesnesis, izlemjot lietas, nedrīkst ietekmēties no atsevišķu cilvēku interesēm, sabiedrības protestiem vai bailēm no kritikas”.

3.3.3. Ārvalstu pieredze

3.3.3.1. Atstatīšanas pienākums: pamatprincipi

Kanādā tiesnesim sevi jāatstata, kad pastāv kāds no šiem apstākļiem:

- Tiesnesis pats uzskata, ka nespēs objektīvi spriest tiesu;
- Saprātīgam un informētam cilvēkam var rasties pamatotas aizdomas par konfliktu starp tiesneša personiskajām (vai viņa ģimenes vai tuvu draugu, vai kolēģu) interesēm un tiesneša pienākumu. Tātad tests ir atbilde uz jautājumu, vai informēts cilvēks, kas ir rūpīgi pārdomājis jautājumu un uz to skatās reālistiski, uzskatīs, ka tiesnesis nebūs neitrāls.

Taču tiesnesim tomēr nav sevi jāatstata sekojošos izņēmuma gadījumos:

- Ja jautājums, kas izraisa interešu konflikta iespēju, ir mazsvarīgs vai nevarētu tapt ticami argumentēts kā atstatīšanas iemesls;
- Ja cita tiesa nevar šo jautājumu izskatīt (piemēram, nav cita atbilstoši kvalificēta tiesneša);
- Ja situācija prasa steidzamu rīcību (atlikšana novestu pie tiesas kļūdas (*miscarriage of justice*)).³⁶⁹

Armēnijā tiesnesim sevi jāatstata, ja:

- Tiesnesim ir aizspriedumi pret kādu no pusēm (piemēram, ja uzskata, ka prasītājs ir godprātīgs cilvēks, kas nekad neiesniegtu nepamatotu prasību. Vai, ja uzskata, ka prasītājs nav godīgs, ir ļauns, ir krāpnieks u.tml.);
- Ja tiesnesim ir personiskas zināšanas par kādiem ar pierādījumiem saistītiem faktiem un viņam ir aizspriedumi pret šiem faktiem (sevi jāatstata, jo cilvēkiem nav vienmēr viegli mainīt savu viedokli);
- Tiesnesis iepriekš pārstāvējis kādu no pusēm;

³⁶⁸ 'Bankas Baltija' lieta būs jāskata vēlreiz. LETA. 13.02.2003. <http://www.delfi.lv/archive/article.php?id=4791386> Pēdējo reizi sk. 03.09.2008.

³⁶⁹ Ethical Principles for Judges. Canadian Judicial Council. 29.lpp. http://www.cjc-ccm.gc.ca/english/conduct_en.asp?selMenu=conduct_main_en.asp Pēdējo reizi sk. 20.08.2008.

- Tiesnesis šajā lietā bijis liecinieks un viņa liecībām bija liela nozīme, noskaidrojot lietas apstākļus;
- Tiesnesis vai viņa ģimene (t.sk. draugi un paziņas) ir dalībnieki šajā lietā vai viņiem ir ekonomiska vai cita veida interese lietas iznākumā.

Tiesnesim nav sevi jāatstata, ja situācija prasa steidzamu risinājumu un aizvietošana ar citu tiesnesi varētu izraisīt nozīmīgu tiesas kļūdu.³⁷⁰

Piemēri: gadījumi, kas Armēnijā atzīti par pārkāpumiem

Kādā lietā tiesnese nebija informējusi vienu no strīda pusēm, ka otra strīda puse bija viņas vīra uzņēmuma darbiniece un ka pirms dažiem gadiem tiesnese bija viesojusies viņas vasaras mājā.

Tiesnesis sevi neatstatīja civillietā, kur viens no advokātiem bija tiesneša labs paziņa – labākais students viņu klasē, ar kuru tiesnesis bieži kontaktējās.

Tiesnesis sevi neatstatīja lietā par autoavāriju, lai gan pirms dažiem mēnešiem bija šo avāriju redzējis un viņam bija izveidojies viedoklis par to, kurš avārijā ir vainīgs.

Krimināllietā tiesnesis nepieņēma noraidījumu, kas pamatots ar to, ka viņš ir izmeklētāja krusttēvs. Tiesnesis uzskatīja, kas šis pamats saskaņā ar likumu nav uzskatāms par radnieciskām attiecībām.³⁷¹

3.3.3.2. Tiesnesis nav pārliecināts par to, vai ir saprātīgi pieņemt noraidījumu / atstatīt sevi

Anglijā, Austrālijā: Tiesnesim pienākums puses informēt par jautājumu, ko varētu uzskatīt par potenciālu interešu konfliktu. Šis pienākums ir spēkā tikai tad, ja tiesnesis uzskata, ka saprātīga persona dotajā situācijā interešu konfliktu nesaskatītu (pretējā gadījumā tiesnesim pašam būtu sevi jāatstata). Otra iespēja ir konsultēties ar tiesas priekšsēdētāju un kopīgi izlemt.³⁷²

Ir arī virkne apstākļu, kurus nemēdz uzskatīt par tādiem, kas izraisa interešu konfliktu. Saskaņā ar Bangaloras principiem parasti noraidījuma pamats nevar būt tiesneša:

- Reliģija;
- Etniskā izcelsme vai pilsonība;
- Dzimums;
- Vecums;
- Sociālā šķira;
- Seksuālā orientācija;
- Darba pieredze un izglītība;
- Dalība sabiedriskās organizācijās;
- Iepriekšējie tiesas nolēmumi;
- Ārpustiesas izteikumi.

³⁷⁰ Commentaries to the Republic of Armenia Code of Judicial Conduct. Ethics Committee of the Republic of Armenia Council of Court Chairmen and Board of the Republic of Armenia Association of Judges. 32.-35.lpp. [http://www.panorama.am/upload/File/Varqagci_kanonagirq_eng\[1\].doc](http://www.panorama.am/upload/File/Varqagci_kanonagirq_eng[1].doc) Pēdējo reizi sk. 22.08.2008.

³⁷¹ Ibid., 36.lpp.

³⁷² Ethical Principles for Judges. Canadian Judicial Council. 48.,49.lpp. http://www.cjc-ccm.gc.ca/english/conduct_en.asp?selMenu=conduct_main_en.asp Pēdējo reizi sk. 20.08.2008.

Tomēr šī vispārējā vadlīnija ir nosacīta – atkarīga no katras lietas īpašiem apstākļiem.³⁷³

3.3.3.3. Nenožīmīgas un nožīmīgas finansiālas intereses

Ne katra personiska finansiāla interese visos gadījumos ir pietiekama, lai tiesnesim iestātos pienākums atstatīt sevi no lietas izskatīšanas. Tāpēc mēdz nošķirt nenožīmīgas no nožīmīgām interesēm. Piemēram, šī interešu rakstura atšķirība parādās, salīdzinot tiesnesi, kura attiecības ar banku ir „parastas”, ar tiesnesi, kas mēģina vienoties par nosacījumiem par to, kā atmaksāt nožīmīgu pārtēriņu. Cits piemērs būtu tiesnesis, kuram pieder apdrošināšanas polise, iepretī tiesnesim, kura tiesības saņemt apdrošināšanas atlīdzību apdrošinātājs apšaubā.³⁷⁴

Kanādas Ētikas kodeksa komentāros ir teikts: neitralitātes principu nedrīkst piemērot ļoti strikti. Tas, ka tiesnesis ir iegādājies apdrošināšanu, viņam ir konts bankā, kredītkarte vai viņš caur investīciju sabiedrību ir iegādājies kapitāldaļas, normālos apstākļos neizraisītu interešu konfliktu vai iespaidu par interešu konfliktu. Izņēmums ir gadījumi, kad tiesneša izskatītās lietas iznākums var šos ieguldījumus būtiski ietekmēt (tiem samazinātos vai pieaugtu vērtība).³⁷⁵

Bangaloras principi aplūko analogisku jautājumu, proti, kad ekonomiskas intereses neizraisa interešu konfliktu, kā dēļ tiesnesim vajadzētu sevi atstatīt:

- Daļas vai izmaksātie procenti no investīciju fondiem, no depozītiem, no valsts vērtspapīriem (izņemot, ja lietas iznākums var nožīmīgi ietekmēt to vērtību);
- Situācijas, kad tiesnesis ir parasts bankas, apdrošināšanas sabiedrības klients (ja nav īpašu strīdu vai darījumu, kas attiektos uz tiesnesi);
- Nevajadzētu būt pamatam tiesnesim sevi atstatīt gadījumos, kad finansiālās konsekvences ir ļoti attālinātas un nosacītas. Taču būtu vēlams, lai tiesnesis strīda puses informētu par šiem apstākļiem.³⁷⁶

Ja nenožīmīgu interešu piemēri ir skaidri definējami, tad sarežģītāk ir atšķirt nenožīmīgas un nožīmīgas intereses robežsituācijās. Ko darīt, piemēram, tad, ja tiesnesim ir kapitāldaļas uzņēmumos, kas piedalās procesā vai kas ir cieši saistīti ar procesa dalībniekiem?

Austrālijas pieeja ir, ka tiesnesim jāapsver:

- Vai viņam ir pietiekami daudz kapitāldaļu, lai varētu ietekmēt komercsabiedrības lēmumus?
- Vai viņa daļu vērtību var ietekmēt tiesas procesa iznākums?

Taču galvenais standarts ir tas, vai godīgi noskaņots novērotājs no malas var saprātīgi pieņemt, ka tiesnesis nebūs objektīvs. Ja atbilde uz pirmo vai otro jautājumu ir apstiprinoša, tad sevi jāatstata. Ja uz abiem jautājumiem atbilde ir noliedzīga, tad jāatklāj attiecīgie apstākļi strīda pusēm.³⁷⁷

³⁷³ Commentary on the Bangalore Principles of Judicial Conduct. The Judicial Integrity Group, March 2007. 67.lpp. <http://www.coe.int/t/dg1/legalcooperation/judicialprofessions/ccje/textes/BangalorePrinciplesComment.PDF> Pēdējo reizi sk. 20.08.2008.

³⁷⁴ Guide to Judicial Conduct. Published for The Council of Chief Justices of Australia. http://www.lawlink.nsw.gov.au/lawlink/supreme_court/ll_sc.nsf/pages/SCO_guide_to_judicial_conduct Pēdējo reizi sk. 16.10.2008

³⁷⁵ Ethical Principles for Judges. Canadian Judicial Council. 45.lpp. http://www.cjc-cm.gc.ca/english/conduct_en.asp?selMenu=conduct_main_en.asp Pēdējo reizi sk. 20.08.2008.

³⁷⁶ Commentary on the Bangalore Principles of Judicial Conduct. The Judicial Integrity Group, March 2007. 71.lpp. <http://www.coe.int/t/dg1/legalcooperation/judicialprofessions/ccje/textes/BangalorePrinciplesComment.PDF> Pēdējo reizi sk. 20.08.2008.

³⁷⁷ Guide to Judicial Conduct. The Australian Institute of Judicial Administration Incorporated. 2002. 8.,9.lpp. http://www.nt.gov.au/ntsc/pdf/guide_judicial_conduct.pdf Pēdējo reizi sk. 03.09.2008.

Bangaloras princīpos paredzētais standarts nosaka, - ja tiesnesim ir mazāk kā 1% (publiski kotētas) kapitālsabiedrības daļu, tad to parasti var uzskatīt par maznozīmīgu interesi, kas neprasa sevis atstatīšanu lietās, kur piedalās šī kapitālsabiedrība. Taču var būt izņēmumi:

- Šīs kapitāldaļas ir tiesnesim ļoti nozīmīgas, neraugoties uz to, ka viņam pieder tikai niecīga to daļa;
- Tiesnesis pieļauj, ka sabiedrība uzskatīs šīs kapitāldaļas par šķērsli tiesneša objektivitātei.

Tomēr tiesnesis nevar izmantot acīmredzami maznozīmīgus gadījumus, lai izvairītos no lietu skatīšanas. Ja kapitāldaļu turēšanas rezultātā tiesnesim nākas sevi bieži atstatīt, tad viņam savas kapitāldaļas būtu jāatsavina.³⁷⁸

3.3.3.4. Radinieki, draugi

Radinieku izpratne dažādās valstīs atšķiras. Piemēram, Kanādā tiesnesim sevi jāatstata, ja:

- Radinieks līdz 3. pakāpei ir dalībnieks strīdā vai kādas no pusēm amatpersona, direktors vai pilnvarnieks;
- Radinieks līdz 3. pakāpei pilda jurista pienākumus prāvā;
- Tiesnesis ir informēts, ka radiniekam lietā ir „vairāk nekā minimāla” interese, ko var nopietni ietekmēt procesa rezultāts;
- Tiesnesis ir informēts, ka radinieks var būt svarīgs liecinieks šajā lietā.³⁷⁹

Bangaloras princīpi: Ko darīt, ja tiesneša ģimenes loceklis ir nodarbināts valsts aizstāvja vai prokurora birojā? Pat ja viņam tur nav nozīmīgs amats, tomēr var būt vajadzīga sevis atstatīšana. Divi apsvērumi: (1) viena biroja darbinieki var viens otru informēt par izskatāmajām lietām; pastāv risks, ka tiesneša ģimenes loceklis var nejauši ietekmēt lietas, kas no šī biroja aiziet uz tiesu; (2) tiesneša neitralitāte var tikt apšaubīta. Tests: vai saprātīgam novērotājam var rasties nozīmīgas šaubas par to, ka tiesnesim rūp tā biroja profesionālā veiksmē, kur strādā viņa ģimenes loceklis?³⁸⁰

Ko darīt, ja tiesnesim ir romantiskas attiecības ar juristu? Parasti tiesnesis nedrīkst spriest tiesu procesā, kur piedalās šis jurists, taču no tiesneša parasti netiek prasīts sevi atstatīt gadījumā, ja tiesā piedalās citi cilvēki no attiecīgā jurista biroja.³⁸¹

3.3.3.5. Personiskas attiecības

No Bangaloras princīpiem izriet, ka var rasties saprātīgas šaubas par tiesneša objektivitāti tad, ja:

- Starp tiesnesi un jebkuru lietā iesaistīto pusi ir personiska draudzība vai naids;
- Tiesnesis ir labi pazīstams ar kādu strīdā iesaistīto pusi, it sevišķi, ja šīs personas teiktā ticamībai ir liela ietekme uz lietas iznākumu;
- Tiesnesis iepriekšējā lietā ir noraidījis kāda dalībnieka liecības tik stingros vārdos, ka tie rada šaubas par to, vai šis tiesnesis uz šīs personas citām liecībām var skatīties atvērti un objektīvi;

³⁷⁸ Commentary on the Bangalore Principles of Judicial Conduct. The Judicial Integrity Group, March 2007. 59.,60.lpp. <http://www.coe.int/t/dg1/legalcooperation/judicialprofessions/ccje/textes/BangalorePrinciplesComment.PDF> Pēdējo reizi sk. 20.08.2008.

³⁷⁹ Ethical Principles for Judges. Canadian Judicial Council. 46.lpp. http://www.cjc-ccm.gc.ca/english/conduct_en.asp?selMenu=conduct_main_en.asp Pēdējo reizi sk. 20.08.2008.

³⁸⁰ Commentary on the Bangalore Principles of Judicial Conduct. The Judicial Integrity Group, March 2007. 86.,87.lpp. <http://www.coe.int/t/dg1/legalcooperation/judicialprofessions/ccje/textes/BangalorePrinciplesComment.PDF> Pēdējo reizi sk. 20.08.2008.

³⁸¹ Ibid., 87.lpp.

- Tiesnesis procesa laikā ir tik stingri un nelīdzsvaroti izteicies, ka tas rada šaubas par viņa spēju lemt objektīvi;
- Jebkura cita iemesla dēļ, ja tas rada šaubas par tiesneša spēju ignorēt ārējus apsvērumus, aizspriedumus un tieksmes un par spēju būt objektīvam.

Katrs no šiem apsvērumiem ar laiku kļūst aizvien maznozīmīgāks – jo ilgāks laiks ir pagājis, jo mazāka aizspriedumu varbūtība.³⁸²

Austrālija: Personiska draudzība ar strīda pusi ir iemesls noraidījumam, bet draudzība jānošķir no pazīšanās, kas var būt un var nebūt pietiekams pamats atkarībā no šīs pazīšanās rakstura un pakāpes. Tiesnesim jāizlemj, vai informēt puses par šo pazīšanos.³⁸³

3.3.3.6. Bijušie klienti un kolēģi

Kanādā: Tiesnesim jāapsver trīs momenti: (1) nedrīkst piedalīties procesā, ja patiešām pastāv interešu konflikts – piemēram, tiesnesim vēl pirms ievēlēšanas amatā bija zināma kāda konfidenciāla informācija saistībā ar šo lietu; (2) jāizvairās no situācijām, kad saprātīgai, godīgi noskaņotai un informētai personai varētu būt pamatotas aizdomas par tiesneša neitralitāti; (3) nevajadzētu sevi atstatīt bez vajadzības, jo tas pagarina procesu un uzliek papildu nastu kolēģiem.³⁸⁴

Vispārējas vadlīnijas: (1) ja pirms ievēlēšanas tiesnesi darbojies privātpraksē, viņam nevajadzētu spriest par lietām, kur viņš pats vai viņa firma bija iesaistīta jebkādā kapacitātē pirms iecelšanas amatā; (2) attiecībā uz bijušajiem kolēģiem un klientiem tradicionālā pieeja ir izmantot „atdzišanas” periodu, proti, izvairīties no tiesas spriešanas kādā laika posmā: piemēram, 2 vai 3, vai 5 gadus pēc aiziešanas.³⁸⁵

3.3.3.7. Cita veida interešu konflikti

- Nākamie darba devēji. Kanādā tiesnešiem sevi jāatstata, ja tiesnesis jau izlēmis strādāt citur un pie viņa nonāk lieta, kur iesaistīti nākamie darba devēji.³⁸⁶
- Sociālās attiecības ar biežiem prāvas dalībniekiem. Bangaloras principi paredz, ka tiesnešiem būtu jāuzmanās no tā, lai neizveidotos pārmērīgi ciešas attiecības ar biežiem prāvu dalībniekiem – iestāžu pārstāvjiem, pašvaldību darbiniekiem, prokuroriem, advokātiem. Lemjot par sevis atstatīšanu, tiesnesim jāapsver tas, cik bieži šī persona parādās viņa vadītajos procesos, kāds ir sociālo attiecību raksturs un pakāpe, kāda ir juridiskās kopienas kultūra (vai atbalsta vai noraida šāda veida attiecības), kā arī cik sarežģīta vai kontroversāla ir izskatāmā lieta.³⁸⁷

³⁸² Commentary on the Bangalore Principles of Judicial Conduct. The Judicial Integrity Group, March 2007. 68.lpp.
<http://www.coe.int/t/dg1/legalcooperation/judicialprofessions/ccje/textes/BangalorePrinciplesComment.PDF> Pēdējo reizi sk. 20.08.2008.

³⁸³ Guide to Judicial Conduct. Published for The Council of Chief Justices of Australia.
http://www.lawlink.nsw.gov.au/lawlink/supreme_court/ll_sc.nsf/pages/SCO_guide_to_judicial_conduct Pēdējo reizi sk. 16.10.2008

³⁸⁴ Ethical Principles for Judges. Canadian Judicial Council, 51.lpp.
http://www.cjc-ccm.gc.ca/english/conduct_en.asp?selMenu=conduct_main_en.asp Pēdējo reizi sk. 20.08.2008.

³⁸⁵ Ibid., 52.lpp.

³⁸⁶ Ibid.

³⁸⁷ Commentary on the Bangalore Principles of Judicial Conduct. The Judicial Integrity Group, March 2007. 85.lpp.
<http://www.coe.int/t/dg1/legalcooperation/judicialprofessions/ccje/textes/BangalorePrinciplesComment.PDF> Pēdējo reizi sk. 20.08.2008.

- Dalība slepenās organizācijās. Tiesnesim nav ieteicams piedalīties slepenās organizācijās, kur juristi, kas piedalās viņa vadītajās tiesas prāvās, arī var būt dalībnieki, tāpēc, ka var rasties iespaids, ka tiesnesis, saistīts ar brālības pienākumu, pret šiem juristiem izturēsies labvēlīgāk.³⁸⁸

3.3.4. Secinājumi un rekomendācijas attiecībā uz interešu konfliktu

Jautājumi, kas jāaplūko ētikas kodeksā: Diskusijas ar tiesnešiem parādīja, ka pilnveidotam ētikas / darbības kodeksam vajadzētu ietvert vadlīnijas par šādiem jautājumiem:

- **Vai apstākļi / interese rada šaubas par tiesneša objektivitāti?** Viens no svarīgākajiem jautājumiem, kas būtu jāskaidro ētikas / uzvedības kodeksā, apstākļu / interešu, kas kalpo par pamatu tiesneša atstatīšanai no amata, raksturojums. Ņemot vērā, ka daudzos gadījumos, kad tiesnesis vai viņam tuvi cilvēki ir teorētiski ieinteresēti lietas iznākumā, no veselā saprāta nebūtu pamatoti atstatīt tiesnesi no lietas skatīšanas (ieinteresētība ir pārāk niecīga vai tikai hipotētiska), ir nepieciešams skaidrojums, kas nošķir nenozīmīgas no nozīmīgām interesēm.
- **Vai ir apstākļi, kad šaubas par objektivitāti ir mazāk svarīgas nekā grūtības, kas rastas tiesneša atstatīšanas gadījumā?** Piemēram, interešu konflikta kontekstā kā problēmu nereti piemin apstākļi, ka Latvija ir neliela sabiedrība un it īpaši nelielās apdzīvotās vietās šaurais pazīstamo cilvēku loks aizvien var dot pamatu spekulācijām, apšaubot tiesneša objektivitāti. Šādu un citu situāciju dēļ vajadzētu nedefinēt apstākļus, kas, pat esot interešu konfliktam, tomēr varētu ļaut tiesnesim turpināt skatīt attiecīgo lietu.
- **Kādi apstākļi normāli neveido pamatu noraidīt tiesnesi?** Tiesnešiem būtu nepieciešamas arī vadlīnijas attiecībā uz gadījumiem, kad nevajadzētu sevi atstatīt no lietas izskatīšanas. Šis ir svarīgs jautājums, atceroties arī Eiropas Padomes rekomendācijā Nr.(94) 12 "Par tiesnešu neatkarību, efektivitāti un lomu" ietverto divējādo pienākumu tiesnesim ne tikai atstatīt sevi no lietas tad, kad ir pamatoti iemesli, bet arī neatstatīt, kad tādu iemeslu nav.³⁸⁹
- **Kā rīkoties, ja tiesnesis nav pārliecināts, vai atstatīt sevi?** Patlaban normatīvajā regulējumā ir paredzēta vienkārša tiesneša atstatīšanas procedūra, kur lēmumu par atstatīšanu pēc savas iniciatīvas vai lietas dalībnieku pieprasījuma tiesnesis pieņem pats. Šī procedūra ir vienkārša un saprotama, taču tai piemīt arī trūkumi,- tā neparedz tiesnesim veidu, kā rīkoties, ja viņš/viņa pats šaubās par atstatīšanas nepieciešamību. Tāpēc būtu nepieciešamas vadlīnijas, kas palīdzētu tiesnesim pašam šādas šaubas risināt vai arī norādītu konsultāciju iespējas.
- **Kā izturēties pret institucionāliem interešu konfliktiem?** Ētikas / uzvedības kodeksā būtu nepieciešams izvērtēt institucionālu interešu konfliktu un ar tiem saistītus aspektus. Ņemot vērā, ka šādos gadījumos nav runa par relatīvi viennozīmīgāk izprotamām ar tiesnesi vai viņam tuviem cilvēkiem saistītām personiskām interesēm, būtu nepieciešams uzsvērt institucionāla interešu konflikta gadījumā svarīgos aspektus.

³⁸⁸ Commentary on the Bangalore Principles of Judicial Conduct. The Judicial Integrity Group, March 2007. 85.lpp. <http://www.coe.int/t/dg1/legalcooperation/judicialprofessions/ccje/textes/BangalorePrinciplesComment.PDF> Pēdējo reizi sk. 20.08.2008.

³⁸⁹ Recommendation No. R (94) 12 of the Committee of Ministers to member states on independence, efficiency and role of judges. Principle V 2c. Commentary on the principles. 41c. [http://www.coe.int/t/e/legal_affairs/legal_cooperation/administrative_law_and_justice/texts_&_documents/Conv_Rec_Res/Recommendation\(94\)12.asp](http://www.coe.int/t/e/legal_affairs/legal_cooperation/administrative_law_and_justice/texts_&_documents/Conv_Rec_Res/Recommendation(94)12.asp) Pēdējo reizi sk. 02.08.2008.

- **Kā izturēties pret tiesnešu solidaritāti?** Spriežot pēc tiesnešu atstatīšanas prakses, visnotaļ nozīmīgs apsvērums tiesnešu vidū ir reāla vai šķietama profesionālā solidaritāte, kas vismaz vienas un tās pašas tiesas ietvaros var būt šķērslis lietas izskatīšanai, kur skartas kāda cita tiesneša vai pat bijušā tiesneša, vai viņiem tuvu personu intereses.
- **Kā jāņem vērā nākotnes ieceres?** Tiesnešu ētikas / uzvedības kodeksā vajadzētu aplūkot situācijas, kad tiesneša objektivitāti var pakļaut šaubām nākotnes darbību ieceres, piemēram, nodoms iesaistīties politiskā partijā vai citā darbā. Tiesneša lēmums par labu pusei, kas pati vai kuras pārstāvis vēlāk šo tiesnesi pieņem izdevīgā darbā, viennozīmīgi varētu radīt *post factum* šaubas par tiesneša neieinteresētību.
- **Kā mazināt potenciālos atstatīšanas gadījumus?** Ko tiesnesim vajadzētu ievērot un cik lielā mērā pielāgot savu darbību tā, lai mazinātu potenciālos atstatīšanas gadījumus?

Rekomendācijas: Šajā pētījumā veiktā analīze nesniedz atbildes uz visiem izvirzītajiem jautājumiem, tomēr vairākas provizoriska rakstura rekomendācijas ir sekojošas:

- Ir jālabo Latvijas tiesnešu ētikas kodekss, kas patlaban runā tikai par ekonomisko interesi par lietas būtību vai iesaistīto pusi. Minimālā prasība ētikas kodeksa redakcijai būtu nonākt saskaņā ar tiesisko regulējumu, kur ir runa par personisku (tātad ne tikai ekonomisku) tiešu vai netiešu (ētikas kodekss neuzsver netiešu interesi) ieinteresētību lietas iznākumā.
- Viens no neskaidrības izraisošiem jautājumiem attiecas uz to, kā reālā situācijā zināt, vai tiesnesim vajadzētu atstatīt sevi no lietas izskatīšanas. Viens no sistēmiska risinājuma variantiem varētu būt kritēriju formulēšana, saskaņā ar kuriem jautājums būtu izlemjams. Kritēriji varētu būt formulēti jautājumu formā līdzīgi citu valstu piemēriem, kur, atbildot uz virkni jautājumu, amatpersona var pieņemt lēmumu, vai atturēties no kādas amata darbības veikšanas dēļ interešu konflikta.³⁹⁰ Šādi jautājumi par lietas būtību varētu būt, piemēram, sekojoši:
 - Vai konkrētās lietas iznākums reāli ietekmētu mani vai kādu ar mani saistītu personu labvēlīgi vai nelabvēlīgi (neskaitot vispārsabiedrisku ietekmi, piemēram, uz tiesiskumu valstī)?
 - Vai šī lieta piesaista lielu sabiedrības uzmanību un izraisa pretrunas, mudinot uz īpaši kritisku attieksmi?
 - Vai esmu guvis labumu vai baudījis viesmīlību no kāda, kas konkrētās lietas rezultātā būs ieguvējs vai zaudētājs?
 - Vai šī situācija varētu ietekmēt manas nodarbinātības iespējas nākotnē ārpus maniem pašreizējiem amata pienākumiem?
 - Vai es vai mans radnieks ir dalībnieks biedrībā vai uzņēmumā, vai arī man ir konkrēta saikne un piederība organizācijai vai indivīdiem, kas lietas rezultātā būs ieguvēji vai zaudētāji?

Turklāt jautājumi būtu izvirzāmi arī par to, kā konkrēto situāciju varētu vērtēt citas personas:

³⁹⁰ Sk., piemēram, Austrālijas piemēru: *Managing Conflicts of Interest in the Public Sector, Toolkit*. Independent Commission against Corruption, Crime and Misconduct Commission Queensland. <http://www.cmc.qld.gov.au/asp/index.asp?pgid=10849> Pēdējo reizi sk. 03.09.2008.

- Vai es šaubītos par tiesneša objektivitāti, ja pats būtu puse lietā, kur tiesnesis būtu līdzīgā situācijā?
- Vai man būtu nepatīkami, ja sevis neatstatīšanas gadījumā par šo situāciju un tās apstākļiem uzzinātu citi tiesneši, t.sk no citām tiesām?
- Vai man būtu nepatīkami, ja sevis neatstatīšanas gadījumā par šo situāciju un tās apstākļiem pavēstītu masu saziņas līdzekļi?
- Vai kādi no maniem personiskiem vai profesionāliem uzskatiem vai aizspriedumiem varētu likt citiem saprātīgi secināt, ka es neesmu piemērota persona šīs lietas risināšanai?
- Vai sevis neatstatīšana nostiprinātu vai kaitētu manai vai mana radnieka, drauga vai partnera reputācijai?
- Kā šos apstākļus vērtētu informēts, saprātīgs un godīgi noskaņots sabiedrības loceklis?

Visbeidzot noslēdzošais jautājums varētu būt, vai man pēc atbildēšanas uz iepriekšējiem jautājumiem joprojām ir šaubas par iecerēto lēmumu vai darbību?³⁹¹

- Tiesnešu ētikas / uzvedības kodeksā būtu jāatrunā apstākļi, kuriem nevajadzētu kalpot par pamatu tiesneša atstatīšanai no lietas izskatīšanas. Šādu apstākļu piemēri ir: kritika, kas ir vērsta pret kādu attiecīgā tiesneša darbību šīs vai citas lietas sakarā un kas nav saprātīgi argumentēta (pretējā gadījumā šādi paveras iespēja ietekmēt tiesu); nepārbaudāmi apstākļi, ja šo apstākļu ticamība ir zema (arī tiesas ietekmēšanas risks); tiesneša agrākie nolēmumi un saprātīgas, pat ja strīdīgas likuma normu interpretācijas; parastas un visus skarošas intereses (piemēram, līgums ar *Latvijas Gāze* par gāzes piegādi); parastas pazīšanās (nevis draudzība) nelielā sociālā vidē, piemēram, nelielā pilsētā; pazīmes, pēc kurām nav pieļaujama personu diskriminācija.
- Ir jānosaka rīcības modelis situācijās, kad intereses konfliktē, bet kad tomēr ir pieļaujams lietu izskatīt pašam, jo atstatīšanas gadījumā iestātos nesamērīgi sarežģījumi. Šis rīcības modelis varētu būt, piemēram, pušu informēšana tiesas sēdē vai tikšanās laikā ar abām pusēm pirms sēdes. Papildu darbības varētu būt tiesas priekšsēdētāja informēšana un viedokļa uzklaušana, situācijas fiksēšana tiesas sēdes protokolā. Ir rūpīgi jāizvērtē, kurās no tamlīdzīgām situācijām lietas izskatīšana ir pieļaujama, piemēram, kad tiesneša privātā interese tikai hipotētiski un mazticami varētu ietekmēt viņa kā tiesneša darbības, kad lietā ir zems pretrunīguma līmenis, kad abas puses vēlas, lai lietas izskatīšana turpinās attiecīgā tiesas sastāva vadībā u.c.
- Tiesnesim ir nepieciešama konsultatīva procedūra, kas ļauj šaubu gadījumā uzzināt neieinteresētas un kompetentas personas viedokli par konkrēto situāciju. Uz tiesnesi varētu attiekties ieteikums konsultēties ar citiem tiesas sastāva locekļiem (ja lietu izskata koleģiāli) vai ar tiesas priekšsēdētāju. Konsultācijas gan neatceltu paša tiesneša atbildību par lēmumu sevi atstatīt vai neatstatīt no lietas izskatīšanas. Lai izlemtu, kā rīkoties noteikta veida situācijās, kas mēdz atkārtoties, vajadzētu konsultēties ar tiesnešu ētikas komisiju.

3.4. Ārpustiesas darbība

3.4.1. Pašreizējie standarti

Ārpustiesas darbības, kuras mēdz aplūkot tiesneša ētikas kontekstā, attiecas uz tiesneša sabiedrisko dzīvi, dalību sabiedriskās organizācijās, darbību saistībā ar citām valsts institūcijām (dalība komisijās,

³⁹¹ Jautājumi daļēji adaptēti no publikācijas: *Managing Conflicts of Interest in the Public Sector, Toolkit*. Independent Commission against Corruption, Crime and Misconduct Commission Queensland. <http://www.cmc.qld.gov.au/asp/index.asp?pgid=10849> Pēdējo reizi sk. 03.09.2008.

piedalīšanās likumprojektu izstrādē), tiesneša prestiža izmantošanu, politisko darbību u.c. Līdzīgi kā attiecībā uz interešu konfliktu tiesnešu ētikas kodekss arī nesniedz metodisku palīdzību, izvērtējot, vai ir pieļaujama iesaistīšanās konkrētā ārpustiesas darbībā. Kodekss sniedz vispārīgus principiālus uzstādījumus, piem., „tiesnesis organizē savu ārpustiesas darbību tādā veidā, lai tā nenonāktu pretrunā ar tiesneša pienākumiem” un „tiesnesis veic ārpustiesas darbību tā, lai neradītu pamatu šaubām par tiesneša spēju veikt tiesneša pienākumus objektīvi, neapkaunotu tiesas institūtu un netraucētu tiesnešu pienākumu pareizu pildīšanu”. Seko sīkāks atļautu un aizliegtu ārpustiesas darbību uzskaitījums, kas veido daļēji alternatīvu regulējumu likumā „Par interešu konflikta novēršanu valsts amatpersonu” noteiktajai ierobežojumu un aizliegumu sistēmai. 3.5. tabulā ir uzskaitītas ārpustiesas darbību kategorijas, kas ir iekļautas ētikas kodeksa 4. kanonā, parādīta ētikas kodeksa un interešu konflikta novēršanas likuma attieksme pret šīm darbībām.

3.5. tabula. Ārpustiesas darbības ētikas kodeksā un interešu konflikta novēršanas likumā

Darbība	Ētikas kodekss	Interešu konflikta novēršanas likums
Uzstāšanās ar referātiem un runām, raksti presē, lekcijas, citi ārpustiesas pasākumi	Drīkst brīvajā laikā, ja nav pretrunā ar ētikas kodeksu.	Pamatā drīkst (pedagoga, zinātnieka, radošo darbu).
Ieguldījums likumu, juridiskās sistēmas un tieslietu administrēšanas uzlabošanā, materiālo un procesuālo tiesību pārskatīšanā	Drīkst.	Nav regulēts.
Strādāt par pasniedzēju	Drīkst mācību iestādēs, valsts vai sabiedriskās organizācijās, kas nenodarbojas ar peļņas gūšanu.	Drīkst (pedagoga darbu).
Piedalīties žēlsirdības organizācijās	Drīkst, bet ne tiesas institūta vārdā.	Drīkst (ciktāl runa nav par piedalīšanos kā algotu darbu vai amatu)
Iesaistīšanās finanšu vai saimnieciskos darījumos	Nedrīkst, ja to varētu uztvert kā tiesneša amata ļaunprātīgu izmantošanu vai ja tie ir darījumi ar juristiem, kas varētu piedalīties procesā.	Nedrīkst veikt saimniecisko darbību kā individuālais komersants, izņemot, ja: amatpersona reģistrēta komercreģistrā kā individuālais komersants, gada apgrozījums nepārsniedz Ls 30 000, ienākumus gūst tikai no lauksaimnieciskās ražošanas, mežizstrādes, zvejniecības vai lauku tūrisma.
Piederēt īpašums, rīkoties ar ģimenes locekļu īpašumu, ar šo īpašumu iesaistīties peļņu nesošās darbībās	Drīkst	Drīkst (izpildīt pilnvarojumu, uz kura pamata rīkojas radnieka vārdā, ja tas nerada interešu konfliktu). Aizliegts gūt peļņu no komercsabiedrībām beznodokļu vai zemu nodokļu zonās. 2 gadus pēc tam, kad beigta amata pienākumu pildīšana, aizliegts iegūt tāda komersanta mantu, kā arī kļūt par dalībnieku, akcionāru, biedru vai ieņemt amatus tādā

		komercsabiedrībā, attiecībā uz kuru valsts amatpersona, pildot savus pienākumus, veikusi darbības.
Strādāt par ierēdni, direktoru, vadītāju, būt par partneri, darbinieku vai konsultantu uzņēmumā	Nedrīkst, izņemot uzņēmumus, kas ir tiesneša vai ģimenes locekļu īpašumā vai līdzīpašumā vai kas saistīti ar tiesnešu vai ģimenes locekļu finansu ieguldījumu.	Nedrīkst (izņemot amatu, kuru ieņem saskaņā ar likumu vai Saeimas apstiprinātiem starptautiskajiem līgumiem, Ministru kabineta noteikumiem un rīkojumiem, un pedagoga, zinātnieka, profesionāla sportista un radošo darbu).
Rīkoties ar saviem ieguldījumiem un citām finanšu interesēm	Drīkst tādā veidā, lai samazinātu gadījumu skaitu, kad ir pamats tiesnesi atstatīt no lietas izskatīšanas.	Pamatā drīkst, ciktāl nenonāk pretrunā ar noteiktiem ierobežojumiem un aizliegumiem
Pieņemt dāvanas, pakalpojumus vai aizdevumus	Nedrīkst, izņemot dāvanas no draugiem vai radiem īpašos gadījumos un aizdevumu no parastas kredītiestādes, kas pieejams arī visām citām personām, kas nav tiesneši.	Drīkst (ārpus amata pienākumu pildīšanas, izņemot, ja attiecībā uz dāvinātāju amatpersona 2 gadu laikā pirms dāvanas saņemšanas ir veikusi ar amata pienākumu pildīšanu saistītas darbības). Īpaši ierobežojumi attiecībā uz dāvanām, pildot amata pienākumus. Ir stingri ierobežojumi attiecībā uz ziedojumu prasīšanu un pieņemšanu.
Būt par personīgo pārstāvi, aizbildni, pilnvaroto vai citu uzticības personu	Nedrīkst, izņemot, ja jākārto mantojums vai noguldījums kādam savas ģimenes loceklim, ar nosacījumu, ka šāda darbība netraucēs tiesnesim godīgi veikt viņa pamatpienākumus.	Drīkst savienot amatu ar tāda pilnvarojuma izpildi, uz kura pamata amatpersona rīkojas sava radnieka vārdā, ja tas nerada interešu konfliktu.
Darboties kā arbitrs vai starpnieks vai arī veikt citādas privātas tiesāšanas darbības	Nedrīkst	Nedrīkst (ja runa par darbībām kā saimniecisko darbību, algotu darbu vai amatu)
Strādāt par praktizējošu juristu	Nedrīkst, izņemot dot juridisku padomu, sarakstīt vai pārskatīt juridiskus dokumentus kādam no savas ģimenes locekļiem.	Nedrīkst (ja runa par praksi kā saimniecisko darbību, algotu darbu vai amatu)
Saņemt kompensāciju, izdevumu atlīdzību par ārpustiesas darbībām, kas ir atļautas kodeksa	Drīkst, ja maksājumu avots nerada sajūtu, ka tas varētu ietekmēt tiesneša tiesvedības pienākumu izpildi vai citādā veidā radīt nepiemērotas uzvedības iespādu; kompensācija nedrīkst pārsniegt pakalpojuma reālo vērtību, kā arī nedrīkstētu būt lielāka par summu, ko par tādu pašu darbu būtu saņēmis cits cilvēks, kas nav tiesnesis.	Drīkst (par darbībām un no ienākumu avotiem, kuri nav aizliegti ar likumu).
Nodarboties ar reklāmu	Tieši nav regulēts.	Nedrīkst.

Kā redzams, attiecībā uz daudziem jautājumiem ētikas kodeksa un interešu konflikta novēršanas likuma prasības ir saskanīgas, ja ne vienmēr pavisam identiskas. Likuma noteikumi ir brīvāki attiecībā

uz pasniedzēja darbu, jo atšķirībā no ētikas kodeksa pieļauj amatu savienot ar šādu darbību neatkarīgi no tā, vai institūcija, kurā veic pasniedzēja darbu, nodarbojas ar peļņas gūšanu. Likums paredz arī ievērojami plašākas iespējas pieņemt dāvanas ārpus amata pienākumu pildīšanas. Savukārt ētikas kodeksa noteikumi savā ziņā brīvāki attiecībā uz tiesneša saimniecisko darbību un gadījumos, kad runa ir par uzņēmumiem, kas ir tiesneša vai ģimenes locekļu īpašumā vai līdzīpašumā vai kas saistīti ar tiesnešu vai ģimenes locekļu finanšu ieguldījumu, attiecībā uz amatu savienošanu. Sprotami, ka ētikas kodekss ierobežojumus saista ar nosacījumiem, kas ir svarīgi konkrēti tiesnešiem, piemēram, ja kādu darbību varētu uztvert kā tiesneša amata ļaunprātīgu izmantošanu vai ja tā varētu ietekmēt tiesneša tiesvedības pienākumu izpildi.

Ētikas kodekss ietver arī prasību rosināt ģimenes locekļus uz noteiktu standartu ievērošanu: “Tiesneša amata kandidātam ir jāizturas ar cienību, kas raksturīga tiesas institūtam, un savā rīcībā jāievēro tiesas neatkarības un godīguma princips, kā arī jārosina savus ģimenes locekļus ievērot tādus pašus uzvedības standartus.” Ir iekļauts arī aizliegums rosināt ģimenes locekļus uz dāvanu pieņemšanu: „Tiesnesis nedrīkst pieņemt, kā arī rosināt, lai ģimenes locekļi, kas pastāvīgi dzīvo tiesneša ģimenē, pieņemtu dāvanas, pakalpojumus vai aizdevumus no jebkādas personas, izņemot dāvanas no draugiem vai radiem īpašos gadījumos (jubilejās, gadadienās, kāzās) un aizdevumu no parastas kredītiestādes, kas pieejams arī visām citām personām, kas nav tiesneši.”

3.4.2. Problēmsituācijas

Nesenā pagātnē Latvijā nav bijis daudz situāciju, kur tiesnešu ārpus tiesas darbība būtu piesaistījusi plašu uzmanību. Arī projekta ietvaros organizētajā diskusijā ar tiesnešiem jautājums par tiesnešu ārpus tiesas darbībām nepamudināja dalībniekus atsaukties uz daudzskaitlīgiem prakses piemēriem. Viena no nedaudzajām konkrētajām situācijām, kas tika pieminēta diskusijā, bija jautājums par tiesnešu dalību Latvijas Juristu biedrībā, ko tiesneši pārsvarā uzskatot par nevēlamu, ņemot vērā, ka šīs organizācijas biedri ir juristi, kas nereti nonāk pušu statusā tiesas procesos. Šis piemērs ir tieši saistīts ar zemāk aplūkoto plašāko jautājumu par tiesnešu attiecībām ar citu juridisko profesiju pārstāvjiem.

Sociālās attiecības ar citu juridisko profesiju pārstāvjiem (advokātiem): Dažkārt uzmanību piesaista tiesnešu sociālās attiecības ar citu juridisko profesiju pārstāvjiem, taču reti publiski atklājas situācijas, kas liecina par nozīmīgiem ētikas normu pārkāpumiem. Izņēmums bija 2007. gadā, kad šai tēmai tika pievērsta īpaša uzmanība pēc grāmatas „Tiesāšanās kā ķēķis” iznākšanas. Tomēr, ņemot vērā ārkārtīgi pretrunīgās attieksmes pret šo publikāciju, šajā pētījumā nav izmantoti gadījumi no grāmatā atspoguļotajiem dialogiem. Nerunājot par konkrētiem gadījumiem, kritiskus izteikumus jau agrāk puda arī bijusī Valsts prezidente Vaira Vīķe-Freiberga, runājot par korupciju, kas mēdz izrietēt no attiecībām starp tiesnešiem, prokuroriem, advokātiem u.c.³⁹² Tomēr pārbaudāmu gadījumu, kad tiesneša un cita jurista attiecības izraisa ētikas dabas problēmas, nav daudz.

Zemāk redzams piemērs (personas identificējoša informācija ir izņemta), kurā kāds medijs gan pievērsa uzmanību tiesneša darbībai, taču neatklājās informācija, kas kalpotu par pamatu konkrētām šaubām par tiesneša darbības ētiskumu.

Piemērs: Tiesas priekšsēdētājs apmeklēja pazīstama advokāta dzimšanas dienas svinības pārdesmit cilvēku lokā dārgā restorānā. Priekšsēdētāja vadītajā tiesā nereti skata lietas, kur vienu no pusēm

³⁹² Vaira Vīķe-Freiberga: “Man rūp tiesnešu labā slava”. 26.05.2002. <http://www.tvnet.lv/onlinetv/printArticle.php?id=718> Pēdējo reizi sk. 10.09.2008.

pārstāv šī advokāta birojs. Advokāts arī dažas reizes ir apmeklējis tiesas priekšsēdētāju viņa kabinetā ārpus tiesas sēžu laika.

Kaut gan piemērā aprakstītā situācija nedod pamatu konkrētām aizdomām attiecībā uz kādu konkrētu lietu, tajā ir diskusijas vērti apstākļi.

- Vai tiesas priekšsēdētāja draudzība ar advokātu *per se* ir problēma? Šeit gan jānorāda, ka uz tiesnešiem (gluži kā uz valsts amatpersonām vispār) attiecināmie standarti parasti neliek pārtraukt personiskas draudzības, bet atrast veidus, kā amatu pienākumu pildīšanā izvairīties no draudzības saišu reālas vai šķietamas ietekmes.
- Vai šī advokāta pieņemšana savā kabinetā tiesā ir problēma? Starptautiskajā praksē sastopamie standarti, šķiet, pārsvarā prasītu izvairīties no šāda veida apmeklējumiem.
- Vai šīs attiecības varētu kādreiz ietekmēt pušu paļaušanos uz taisnīgu lietas izskatīšanu attiecīgajā tiesā, kaut arī cita tiesneša vadībā? Šādu ietekmi, šķiet, nevar automātiski pieņemt par esošu, taču pie noteiktas apstākļu sakritības, piemēram, ja lietas rezultāts ir strīdīgs un lielā mērā atkarīgs no tiesas pieņemtas interpretācijas, kā arī ja ir pamats iespaidam, ka lietas izskatīšanā iesaistīts tiesnesis ir kaut kā īpaši cieši saistīts ar priekšsēdētāju.

Tiesnešu ētikas komisija, izvērtējot šo situāciju nāca pie slēdziena, ka tiesneša „rīcībā, kas izpaudusies, apmeklējot advokāta [...] rīkotās dzimšanas dienas svinības, nav konstatējams tiesnešu ētikas normu pārkāpums.”³⁹³

Citā situācijā, kurā, – atšķirībā no iepriekšējā piemēra, – tiesnesis saukts pie disciplinārās atbildības, draudzīgas attiecības saistīja tiesnesi ar advokātu, kas savukārt saistīta ar šī paša tiesneša izskatāmā lietā ieinteresētām personām. Lietišķas attiecības ar šo advokātu saistīja arī tiesneša vīru.

Piemērs: Tiesnesei referēšanai apelācijas instances tiesas sēdē tika nodota civillietā, bet viņas draudzene – zvērināta advokāte – kā juridiskās palīdzības sniedzēja un arī kā biroja vadītāja bija saistīta ar uzņēmējdarbības un privātpersonām, kuras tieši vai pastarpināti iesaistītas konkrētajā civillietā. Dienu pirms lietas izskatīšanas advokāte ciemojās pie tiesneses mājās. Tiesnese neatteica uzņemt pie sevis mājās advokāti un pēc kopīgas vakara pavadīšanas arī neatstāja sevi no lietas izskatīšanas. Tiesnese bija arī paņēmusi uz mājām lietas materiālus un ar dzīvesbiedru pārrunājusi jautājumus, kas ar to saistīti. Savukārt tiesneses vīrs, zvērināts advokāts, darba attiecību jautājumus uztur sakarus ar jau minēto tiesneses draudzeni.

Daži no svarīgajiem elementiem, kas šo situāciju atšķir no iepriekšējās, ir sekojoši:

- Draudzības saites ar personām, kas saistītas ar tiesneša paša, nevis viņa tiesas skatītu lietu;
- Kontakts ar personu, ar kuru saista draudzīgas saites, tieši pirms lietas izskatīšanas;
- Lietas materiālu pārrunāšana ar personu (vīru), kurš pastarpināti saistīts ar lietā iesaistītām personām.

Visproblemātiskākais aspekts šajā gadījumā nebija draudzība pati par sevi, bet ciemošanās tieši pirms lietas izskatīšanas. Disciplinārkolēģija pauda uzskatu, ka „tiesnesei vajadzēja izvēlēties – vai nu atteikties zvērinātajai advokātei norunāto ciemošanos pie tiesneses mājās dienu pirms lietas izskatīšanas, vai nu

³⁹³ Tiesnešu ētikas komisijas atzinums. Noraksts. Rīgā, 2008. gada 1. augustā. Nepublicēts.

pēc tās atstatīt sevi no lietas izskatīšanas.” Savukārt lietas materiālu nogādāšana ārpus tiesas telpām un to uzrādīšana lietā neiesaistītai personai saskaņā ar kolēģijas viedokli ir likumam „Par tiesu varu” un likumam „Par interešu konflikta novēršanu valsts amatpersonu darbībā” neatbilstoša rīcība (kolēģija tomēr kvalificēja šo pārkāpumu kā ētikas kodeksa normu pārkāpumu). Kolēģija uzskatīja, ka „tiesnese ar savu ārpus tiesas darbību ir radījusi pamatu šaubām, vai tiesneses pienākumi lietas izskatīšanā tiks veikti objektīvi” un ka „šāda tiesneses rīcība kolēģijas ieskatā nav veicinājusi sabiedrības uzticēšanos tiesas godīgumam”. Tātad ir pieļauti rupji Tiesnešu ētikas kodeksa 2. un 4. kanona normu pārkāpumi.³⁹⁴

Divi pamatprincipi, kas jāievēro tiesnesim personiskās un profesionālās attiecībās ar citu juridisko profesiju pārstāvjiem, ir noformulēti ziņojumā Augstākās tiesas plēnumam par ētikas normu pārkāpumiem tiesnešu rīcībā saistībā ar jau minētajā grāmatā „Tiesāšanās kā ķēķis” publicētajām sarunām:

- „Situācijā, kurā tiesnesim ar citas juridiskā profesijas pārstāvi ir izveidojušās personiskas attiecības, tiesnesim jāatturas no tādu lietu izskatīšanas, kurās šī persona ir lietas dalībnieks vai lietas dalībnieka pārstāvis. Personisku attiecību veidošana ietver, piemēram, kopīgu sabiedrisko vietu (restorāni, kafejnīcas u.tml.) apmeklēšanu, kopīgu izklaides pasākumu apmeklēšanu vai ierašanos šādos publiskos vai privātos pasākumos pēc attiecīgā juridiskās profesijas pārstāvja uzaicinājuma, kā arī ziedu un dāvanu dāvināšanu un pieņemšanu.
- Veidojot profesionālas attiecības ar citiem juridiskās profesijas pārstāvjiem tiesnesim jārīkojas tā, lai saglabātu objektivitāti. Tiesneša rīcība nedrīkst radīt sabiedrībai vai citiem lietas dalībniekiem iespaidu, ka tiesnesis varētu būt īpaši labvēlīgs kādam no lietas dalībniekiem. Par profesionālu attiecību pastāvēšanu var liecināt, piemēram, publiskas debates par tiesību jautājumiem konferencēs, semināros vai zinātniskajā literatūrā, kā arī privātas sarunas pasākumos, kuros personas ieradušās neatkarīgi viena no otras.”³⁹⁵

Iesaistīšanās sabiedriskās kontraversijās: Cita situācija, kas Latvijā izraisīja diskusijas, ietver tiesneša iesaistīšanos pretrunīgā tiesas procesā, konsultējot vienu pusi.

Piemērs: Augsta līmeņa tiesnese jautājumā, kurā viņa specializējusies un kam veltījusi vairākas zinātniskas publikācijas, konsultē prasības iesniedzēju lietā, kas piesaistījusi plašu sabiedrības uzmanību un izraisījusi pretrunīgus viedokļus. Tiesnese arī publikācijās norādīja uz, viņasprāt, neefektīvo normatīvo regulējumu, kam ir nozīme konkrētajā lietā.

Ņemot vērā to, ka tiesnesis līdzīgi kā citi pilsoņu bauda brīvību publiski paust viedokli un ka padoma sniegšana bez atlīdzības nav interešu konflikta novēršanas likuma normu pārkāpums, šajā situācijā nevarētu runāt par acīmredzamiem tiesneša amata normu pārkāpumiem. Diskutējams gan varētu būt jautājums, vai tiesnešu ētikas kodeksā iekļautā tēze, ka tiesnesis „var dot juridisku padomu, sarakstīt vai pārskatīt juridiskus dokumentus kādam no savas ģimenes locekļiem” netieši nozīmē aizliegumu dot šādu padomu personām, kas nav tiesneša ģimenes locekļi. Tomēr drīzāk šis noteikums ir interpretējams

³⁹⁴ Tiesnesei [...] izteikts rājiens par rupjiem ētikas normu pārkāpumiem. 17.05.2007.

<http://www.at.gov.lv/lv/information/on-disciplinary-proceedings/2007/may/20070517/> Pēdējo reizi sk. 10.09.2008.

³⁹⁵ Ziņojums Augstākās tiesas plēnumam *Par ētikas normu pārkāpumiem tiesnešu rīcībā*. 30.11.2007.

<http://www.at.gov.lv/information/about-notable-events/2007/december/20071219/> Pēdējo reizi sk. 05.09.2008.

tikai kā piemērs izņēmumam kodeksā noteiktajam aizliegumam strādāt par praktizējošu juristu. Svarīgāks apstāklis, kas būtu jāizvērtē tamlīdzīgās situācijās, būtu tas, vai tiesnesim vēlāk, pildot amata pienākumus, var nākties saskarties ar šo vai līdzīgu lietu un vai jautājums nav tik pretrunīgi vērtēts, ka varētu izraisīt plašākas šaubas par attiecīgā tiesneša uzskatu samērīgumu un viņa spēju darboties objektīvi.

Darbība valdības komisijās: Šis jautājums Latvijā nav piesaistījis lielu uzmanību, tomēr to nevar uzskatīt par pilnībā neaktuālu. Piemēram, pēc mēģinājuma 2007. gadā atbrīvot no amata Korupcijas novēršanas un apkarošanas biroja priekšnieku pretrunīgas reakcijas izsauca ideja, ka komisijas, kas izvērtē KNAB priekšnieka atbilstību amatam, sastāvā vajadzētu būt Augstākās tiesas tiesnesim. Pretrunīgo reakciju pamatā bija no vienas puses uzskats, ka tiesnesis, būdama profesionāla un no politiskas ietekmes relatīvi pasargāta amatpersona, paaugstinās uzticību komisijai, un no otras puses nevēlēšanās likt tiesnesim iesaistīties ārpus tiesas kontraversijās, kuras turklāt eventuāli varētu nonākt izskatīšanā tiesā.

Tiesneša statusa izmantošana priekšrocību gūšanai: Pētījuma laikā masu saziņas līdzekļu publikācijās neizdevās atrast piemērus, kur tiesnesis ārpus tiesas guvis kādas nepelnītas priekšrocības tāpēc, ka viņš vai viņa ir tiesnesis. Arī diskusijā ar tiesnešiem neapstrīdēts tika pausts viedoklis, ka Latvijā nav raksturīgi tiesnešiem piešķirt kādus labumus tikai tādēļ, ka viņi ir tiesneši. Tika norādīts, ka tieši otrādi, piemēram, Latvijā tiesnesi nevar administratīvi sodīt, kā vietā ir nepatīkams disciplinārs atbildības process. Tāpēc par priekšrocību drīzāk būtu uzskatāma iespēja administratīvā pārkāpuma gadījumā neatzīties savā tiesneša statusā.

Politiskā darbība: Latvijā jautājums par tiesnešu politisko darbību parasti tiek uzlūkots kā maz aktuāls, jo tiesneši gandrīz nekad necenšas tuvināties kādai politiskajai partijai. Tomēr vismaz teorētiskā līmenī nav pilnībā skaidrs, ko nozīmē ētikas kodeksā noteiktais vispārīgais princips: „Tiesnesis vai tiesneša kandidāts atturas no politiskas darbības.” Ētikas kodekss gan šo uzstādījumu precīzē, nosakot, ka tiesnesis, piemēram, nedrīkst būt politisku organizāciju vai partiju biedrs, turēt runas kādas politiskas organizācijas vārdā, prasīt ziedojumus vai izdarīt noguldījumus politiskās organizācijas vai tās kandidāta atbalstam. Šis aizliegto darbību uzskaitījums visticamāk būtu jāpārskata, atbildot uz jautājumiem, pirmkārt, vai tas ir izsmeļošs, t.i. vai citas politiskās darbības veidi, kurus neaizliedz likums, ir atļauti un, otrkārt, vai konkrēto uzskaitījumu nevajadzētu koriģēt, ņemot vērā tiesnešiem piemītošās pilsoņu tiesības no vienas puses un iespējamu citu, patlaban neuzskaitītu politisku darbību nevēlamu ietekmi uz tiesneša darbu no otras puses.

Pretējā gadījumā nav skaidrs, vai un pie kādiem nosacījumiem tiesnesis drīkstētu, piemēram, piedalīties piketā par kādu politisku jautājumu, būt par biedru politiski aktīvā biedrībā, kas nav partija, parakstīt politiskas partijas ierosinātu peticiju u.c. Vai arī Latvijā būtu jāuzskata par nepieņemamu, piemēram, šādu situāciju, kas kā piemērs sniegta Armēnijas palīglīdzeklī tiesnešiem, – tiesnesis kādas pašvaldības domes sēdē iesaistījās diskusijā par nodevu apmēriem un izteica savu viedokli par šo jautājumu.

Ētikas kodeksa prasība tiesnesim atturēties no politiskas darbības ir kritiski jāizvērtē arī tāpēc, ka vismaz gramatiski paplašina likumā „Par tiesu varu” iekļauto aizliegumu būt piederīgam partijām un citām politiskajām organizācijām (86. panta trešā daļa). Būt izvērtējams arī tas, vai šāds paplašinājums nevarētu nonākt pretrunā ar tiesneša pilsoņa tiesībām, kuras cita starpā tiesnesim garantētas likuma „Par tiesu varu” 86. panta pirmajā daļā. Vienlaikus ētikas kodekss ir arī pretrunīgs, jo atļauj tiesnesim palikt amatā priekšvēlēšanu kampaņas laikā, esot deputāta kandidātam Saeimas vai pašvaldību vēlēšanās. Bez papildu paskaidrojuma nav skaidrs, kā kandidēšana vēlēšanās ir savienojama ar prasību

atturēties no politiskas darbības, taču visticamāk šī ir vienkārši novecojusi un aktualitāti zaudējusi norma.

Kādā konkrētā gadījumā Latvijā aktualizējās jautājums par veidu, kā tiesnesis pāriet uz politisku darbību, atstājot tiesneša amatu. Skaidrs, ka lēmums nopietni iesaistīties politiskā darbībā netiek pieņemts vienas dienas laikā, un rodas jautājums, vai tiesnesis, raugoties retrospektīvi, ir varējis būt politiski neitrāls, ja viņš, neinformējot plašāku sabiedrību, ir, piemēram, vedis pārrunas ar kādu politisko partiju.

Piemērs: Saskaņā ar neoficiālu informāciju medijos kļuva zināms, ka augsta līmeņa tiesnese kandidēs Saeimas vēlēšanās. Partija vairākas dienas izvairījās atbildēt uz jautājumiem par tiesneses iespējamo iekļaušanu partijas deputātu kandidātu sarakstā. Kandidātes vārda neatklāšanu partija skaidroja ar to, ka viņa strādā kādā tiesībsargājošā iestādē, nav nevienas partijas biedre un pirms atlūguma iesniegšanas negribētu, ka viņu saistītu ar kādu politisko partiju. Dažas dienas pēc neoficiālās informācijas izskanēšanas tiesnese paziņoja, ka atstāj tiesneses amatu, vēl nedēļu vēlāk viņas pilnvaras izbeidzās.

Ģimenes locekļu uzvedība: Kaut arī tie notiek reti, uzmanību mēdz piesaistīt gadījumi, kur tiesneša radnieks ir aizturēts, apsūdzēts vai notiesāts par noziedzīga nodarījuma izdarīšanu. Saskaņā ar spēkā esošajiem standartiem un starptautiskajām rekomendācijām šāds gadījums *per se* tieši neietekmē tiesneša spēju pilnvērtīgi pildīt amata pienākumus. No tiesneša varētu sagaidīt, lai tas preventīvi mudinātu radniekus rīkoties saskaņā ar tiesību normām, kā arī izvairītos no situācijas, kur tiesnesis palīdz vai rodas iespaids, ka varētu palīdzēt, radniekam veidā, kas nav pieejams parastam pilsonim. Iespēju robežās lemšanai par attiecīgās lietas būtību vai atsevišķiem procesuāliem jautājumiem vajadzētu notikt citā tiesā, nevis tajā, kurā strādā attiecīgais tiesnesis.

3.4.3. Ārvalstu pieredze

Dažādās valstīs sastopamas pretrunīgas tendences jautājumā, kādas prasības ir izvirzāmas tiesnešiem attiecībā uz viņu ārpus tiesas darbību. No vienas puses pastāv sapratne, ka tiesnesi nevar un arī nevajag izolēt no sabiedrības. Saskaņā ar Eiropas Tiesnešu konsultatīvās padomes (CCJE) viedokli „tiesu sistēma var pareizi funkcionēt tikai tad, ja tiesnešiem ir saskarsme ar realitāti. Bez tam kā pilsoņiem tiesnešiem ir arī pamattiesības un brīvības, ko aizsargā Eiropas Cilvēktiesību konvencija (viedokļa brīvība, reliģijas brīvība u.c.). Tāpēc visumā viņiem vajadzētu saglabāt brīvību pēc savas izvēles iesaistīties ārpus tiesas nodarbēs”.³⁹⁶ Arī saskaņā ar Bangaloras principiem tiesnešu pilnīga izolācija nav ne iespējama, ne vēlama.³⁹⁷

No otras puses ir sapratne, ka tiesneša amats prasa augstākus ikdienas izturēšanās standartus nekā citiem pilsoņiem. Saskaņā ar Bangaloras principiem tiesneša dzīves veidam vajadzētu būt pakļautam

³⁹⁶ Opinion no. 3 of the Consultative Council of European Judges (CCJE) to the attention of the Committee of Ministers of the Council of Europe on the principles and rules governing judges' professional conduct, in particular ethics, incompatible behaviour and impartiality. 5 lpp. http://www.coe.int/t/dg1/legalcooperation/judicialprofessions/ccje/textes/Avis_en.asp Pēdējo reizi sk. 04.09.2008.

³⁹⁷ Commentary on the Bangalore Principles of Judicial Conduct. The Judicial Integrity Group, March 2007. 40.lpp. <http://www.coe.int/t/dg1/legalcooperation/judicialprofessions/ccje/textes/BangalorePrinciplesComment.PDF> Pēdējo reizi sk. 20.08.2008.

ierobežojumiem vairāk nekā parastam pilsonim, lai neradītu aizdomas par neobjektīvu tiešņa amata pienākumu veikšanu, neapkaunotu tiesu varu.

Lai noteiktu, vai konkrēta ārpustiesas rīcība ir vai nav pieļaujama, Bangalores principu komentāros ieteikts saprātīga novērotāja tests, proti, jāuzdot jautājumu, vai, skatoties no saprātīga novērotāja perspektīvas, konkrētā rīcība var apdraudēt tiesneša neatkarību vai neitralitāti?³⁹⁸

3.4.3.1. Tiesneša sabiedriskā dzīve

Vispārējais princips ir, ka tiesnesim jābūt savā uzvedībā piesardzīgam, lai neapkaunotu tiesu varu. Zemāk ir uzskaitīti daži sabiedriskās dzīves aspekti, uz kuriem var attiekties īpaši standarti, un piemēri no citām valstīm.

- Pieklājīga uzvedība. Igaunija: tiesnesim visur un pret visiem jāizturas pareizi un pieklājīgi, jāizvairās no nepiedienīgiem izteicieniem.³⁹⁹
- Apģērba kultūra (Igaunija: tiesnesim jāģērbjas korekti un nepretenciozi).⁴⁰⁰
- *Pelēkās zonas*, t.i. uzvedība, kas jāizsver īpaši rūpīgi. Austrālija: 1) sabiedriskie kontakti ar juridiskās profesijas pārstāvjiem, 2) līdzdalība slēgtos klubos, 3) bāru, naktsklubu apmeklēšana, azartspēles (tiesnešiem jādomā par sevis apmeklēto vietu reputāciju un cilvēkiem, kurus tur var sastapt).⁴⁰¹ Saskaņā ar Bangaloras principiem tiesnesim nav aizliegts iesaistīties azartspēlēs, bet nedrīkstētu arī krist pārmērībās.⁴⁰²
- Tiesnesis drīkst rakstīt rakstus, lasīt lekcijas, mācīt, runāt par nejuridiskiem jautājumiem un iesaistīties mākslas, sporta, sociālās aktivitātēs, ja tās nemazina cieņu pret tiesneša amatu vai netraucē pienākumu pildīšanu.⁴⁰³
- Tiesnesim jāatturas no narkotiku lietošanas, pārmērīgas alkohola lietošanas un atrašanās sabiedriskās vietās reibuma stāvoklī (Igaunija).⁴⁰⁴

3.4.3.2. Saskarsme ar juridisko profesiju pārstāvjiem

Starptautiskajā praksē vispārējais princips ir būt uzmanīgiem, lai neradītu iespaidu par favorītismu. Saskaņā ar Bangaloras principiem tiesnesim personiskajās attiecībās ar viņa tiesā praktizējošiem juridiskās profesijas pārstāvjiem būtu jāizvairās no tādām situācijām, kas radītu saprātīgu pamatu šaubīties par favorītismu. Ieteiktie pārbaudes testi ir atbildes uz jautājumiem: 1) vai kādas attiecības

³⁹⁸ Commentary on the Bangalore Principles of Judicial Conduct. The Judicial Integrity Group, March 2007. 103.lpp. <http://www.coe.int/t/dg1/legalcooperation/judicialprofessions/ccje/textes/BangalorePrinciplesComment.PDF> Pēdējo reizi sk. 20.08.2008.

³⁹⁹ Rules of Conduct of Estonian Judges. Adopted by the general meeting of Estonian Association of Judges on 15 March 1994. <https://wcd.coe.int/ViewDoc.jsp?id=1054707&Site=DG1-JudProf-CCJE&BackColorInternet=FEF2E0&BackColorIntranet=FEF2E0&BackColorLogged=c3c3c3> Pēdējo reizi sk. 22.08.2008.

⁴⁰⁰ Ibid.

⁴⁰¹ Guide to Judicial Conduct. Published for The Council of Chief Justices of Australia. http://www.lawlink.nsw.gov.au/lawlink/supreme_court/ll_sc.nsf/pages/SCO_guide_to_judicial_conduct Pēdējo reizi sk. 16.10.2008.

⁴⁰² Commentary on the Bangalore Principles of Judicial Conduct. The Judicial Integrity Group, March 2007. 81.lpp. <http://www.coe.int/t/dg1/legalcooperation/judicialprofessions/ccje/textes/BangalorePrinciplesComment.PDF> Pēdējo reizi sk. 20.08.2008.

⁴⁰³ Ibid. 103.lpp.

⁴⁰⁴ Rules of Conduct of Estonian Judges. Adopted by the general meeting of Estonian Association of Judges on 15 March 1994. <https://wcd.coe.int/ViewDoc.jsp?id=1054707&Site=DG1-JudProf-CCJE&BackColorInternet=FEF2E0&BackColorIntranet=FEF2E0&BackColorLogged=c3c3c3> Pēdējo reizi sk. 22.08.2008.

traucē pildīt tiesneša pienākumus, 2) vai neieinteresētam novērotājam, kas būtu pilnībā informēts par šādām attiecībām, varētu saprātīgi rasties nozīmīgas šaubas par tiesneša spējām spriest tiesu taisnīgi?⁴⁰⁵ Arī Lielbritānija sastopams līdzīgs skatījums, proti, norādīts, ka var būt gadījumi, kad ļoti ciešu sociālu attiecību uzturēšana ar juristu, kas regulāri tiesājas tiesneša tiesā, var radīt iespaidu par favorītismu.⁴⁰⁶

Citas Bangaloras principos noteiktas prasības attiecībā uz saskarsmi ar juridisko profesiju pārstāvjiem ir sekojošas:

- Tiesnesis drīkst apmeklēt juristu pasākumus, taču to ietvaros jācenšas izvairīties no kontaktiem ar tiem juristiem, kuru lietas tobrīd tiesnesis spriež tiesu. Ja saruna tomēr notiek, tā nevar attiekties uz lietu un, atkarībā no apstākļiem, arī pārējie procesa dalībnieki jāinformē par šo sarunu. Galvenais apsvēruma ir tas, vai šāda saruna ļauj domāt, ka tiesnesim un attiecīgajam juristam ir īpašas attiecības un šīs attiecības ietekmē tiesneša neitralitāti.
- Rūpīgi jāapsver, vai drīkst doties vizītēs uz bijušo darba vietu. Parasti būtu pieņemami apmeklēt ikgadējo ballīti vai citus īpašos pasākumus. Taču īpaši bieža iepriekšējās prakses vietas apmeklēšana varētu nebūt pieļaujama. Līdzīgi kā tiesnesim, kas iepriekš bijis prokurors, būtu jāizvairās no pārāk ciešiem kontaktiem ar saviem bijušajiem kolēģiem. Pat pārmērīgas familiaritātes iespaids var nebūt vēlams.
- Tiesnesis nedrīkst saņemt dāvanu no jurista, kas varētu piedalīties tiesneša vadītā procesā, un nedrīkst piedalīties tādā juridiska uzņēmuma organizētā pasākumā, kur viesmīlība pārsniedz parasti sagaidāmo. Svarīgi ir, kā šis pasākums varētu izskatīties saprātīgam novērotājam.
- Ja jurists dzīvo kaimiņos, no tiesneša nevar prasīt atturēties no visiem kontaktiem ar šo juristu, izņemot varbūt gadījumus, kad kaimiņš parādās viņa tiesas procesā.⁴⁰⁷

3.4.3.3. Atbildība par ģimenes locekļu uzvedību

Tiesneša pienākumi saistībā ar ģimenes locekļu uzvedību pārsvarā tiek regulēti visai niansēti. No vienas puses vairākās valstīs ir atzīts, ka ģimenes locekļu uzvedība var mest ēnu uz tiesneša reputāciju. No otras puses tiesnesi nevar pasludināt par tieši atbildīgu par citu cilvēku uzvedību, uz kuriem tieši neattiecas neviens ar ģimenes locekļa – tiesneša – statusu saistīts pienākums. Tāpēc tiesneša pienākumi pamatā aprobežojās ar iespēju robežās izteiktiem rosinājumiem un iespēju robežās savu ģimenes locekļu situācijas pārzināšanu, kā arī atstatīšanu no lietām, kur uz to var mudināt ģimenes locekļu

- ASV Indianas štata kodeksa komentāri: Dāvana vai cita labvēlība tiesneša mājāsaimniecības loceklim var tikt uzlūkota kā mēģinājums ietekmēt tiesnesi, tāpēc tiesnesim vajadzētu informēt šīs personas par ētikas ierobežojumiem, kas šajā ziņā uz tiesnesi attiecas, un mudināt ģimenes locekļus tos nepārkāpt. Tomēr no tiesneša nevar saprātīgi gaidīt, ka viņš zinās vai kontrolēs visu personu, ar kurām viņam ir kopēja saimniecība, finansiālos darījumus.⁴⁰⁸

⁴⁰⁵ Commentary on the Bangalore Principles of Judicial Conduct. The Judicial Integrity Group, March 2007. 83.lpp. <http://www.coe.int/t/dg1/legalcooperation/judicialprofessions/ccje/textes/BangalorePrinciplesComment.PDF> Pēdējo reizi sk. 20.08.2008.

⁴⁰⁶ Guide to Judicial Conduct - England and Wales. Published by the Judges' Council October 2004, 5.1. punkts. http://www.pacii.org/PJDP/resources/CodesOfConduct/Guide_to_Judicial_Conduct_-_ENGLAND_AND_WALES_2006.pdf Pēdējo reizi sk.16.10.2008.

⁴⁰⁷ Commentary on the Bangalore Principles of Judicial Conduct. The Judicial Integrity Group, March 2007. 84., 85.lpp. <http://www.coe.int/t/dg1/legalcooperation/judicialprofessions/ccje/textes/BangalorePrinciplesComment.PDF> Pēdējo reizi sk. 20.08.2008.

⁴⁰⁸ Indiana Rules of Court. Code of Judicial Conduct. Effective January 1, 1999. Including Amendments passed through January 1, 2006. http://www.in.gov/judiciary/rules/jud_conduct/index.html Pēdējo reizi sk. 22.08.2008.

- Armēnijā tiesnesim jāveic saprātīgas darbības, lai pārzinātu savas ģimenes finanšu intereses. Ģimene šajā gadījumā ietver laulāto, vecākus un bērnus, kas mīt ar tiesnesi vienā saimniecībā. Tiesnesim saprātīgās robežās ir jābūt informētam par to, ka ģimenes locekļi saņem dārgas dāvanas, labumus, kas viņiem pārdoti par nesamērīgi zemu cenu, aizdevumus ar ļoti zemiem procentiem.⁴⁰⁹
- Kanādā ģimenes locekļu jautājums ir aplūkots politisko aktivitāšu kontekstā. Lai gan tiesneša ģimenes locekļiem ir visas tiesības iesaistīties politikā, tiesnesim jāsaprot, ka šādas tuvu ģimenes locekļu aktivitātes var ietekmēt sabiedrības uztveri par tiesneša neitralitāti. Attiecīgās lietās tiesnesim būtu sevi jāatstata.⁴¹⁰

3.4.3.4. Tiesneša prestiža izmantošana

Vēl viens ētikas noteikumos aplūkots jautājums attiecas uz priekšrocībām vai ietekmi, kuru, pateicoties savam amata statusam, var iegūt tiesnesis. Vispārējs izplatīts princips būtu formulējams tā, ka tiesnesim nav jāslēpj savs amats, taču viņš arī nedrīkst atsaukties uz savu amatu cerībā iegūt kādas citiem pilsoņiem nepieejamas priekšrocības sev vai citiem cilvēkiem.

- ASV Indianas štata kodekss un Armēnijas palīglīdzeklis tiesnešiem nosaka, ka gadījumā, ja tiesnesi aptur ceļu policists, viņš nedrīkst atsaukties uz savu amatu, piemēram, stādīties priekšā kā tiesnesis.⁴¹¹
- ASV Indianas štata kodekss aizliedz tiesnesim pašam radīt iespaidu vai ļaut citiem radīt iespaidu, ka kāda persona spēj tiesnesi ietekmēt.⁴¹²
- Acīmredzot, lai novērstu risku vai iespaidu, ka tiesneša prestižs tiek izmantots ienākumu gūšanai, saskaņā ar Indianas štata kodeksu tiesnesis nedrīkstētu aicināt ziedot kādai sabiedriskai organizācijai.⁴¹³
- Armēnijas palīglīdzeklis tiesnešiem nosaka, ka tiesnesis nedrīkst sazināties ar tiesnesi, kas izskata lietu par viņa radnieku, lai paustu viedokli, ka viņa radnieks nav vainīgs, vai panāktu citādi īpašu attieksmi.⁴¹⁴
- Itālijā tiesnesis nedrīkstētu, piemēram, mēģināt iegūt bezmaksas biļetes uz teātri vai atlaides iepirkumiem veikalos. Tiesnesis, kas vēlas tikt amatā paaugstināts, nedrīkst mēģināt nepienācīgi

⁴⁰⁹ Commentaries to the Republic of Armenia Code of Judicial Conduct. Ethics Committee of the Republic of Armenia Council of Court Chairmen and Board of the Republic of Armenia Association of Judges. 53., 54.lpp. [http://www.panorama.am/upload/File/Varqagci_kanonagirq_eng\[1\].doc](http://www.panorama.am/upload/File/Varqagci_kanonagirq_eng[1].doc) Pēdējo reizi sk. 22.08.2008.

⁴¹⁰ Ethical Principles for Judges. Canadian Judicial Council. 29.lpp. http://www.cjc-ccm.gc.ca/english/conduct_en.asp?selMenu=conduct_main_en.asp Pēdējo reizi sk. 20.08.2008.

⁴¹¹ Indiana Rules of Court. Code of Judicial Conduct. Effective January 1, 1999. Including Amendments passed through January 1, 2006. http://www.in.gov/judiciary/rules/jud_conduct/index.html Pēdējo reizi sk. 22.08.2008.

Commentaries to the Republic of Armenia Code of Judicial Conduct. Ethics Committee of the Republic of Armenia Council of Court Chairmen and Board of the Republic of Armenia Association of Judges. 49.lpp. [http://www.panorama.am/upload/File/Varqagci_kanonagirq_eng\[1\].doc](http://www.panorama.am/upload/File/Varqagci_kanonagirq_eng[1].doc) Pēdējo reizi sk. 22.08.2008.

⁴¹² Indiana Rules of Court. Code of Judicial Conduct. Effective January 1, 1999. Including Amendments passed through January 1, 2006. http://www.in.gov/judiciary/rules/jud_conduct/index.html Pēdējo reizi sk. 22.08.2008.

⁴¹³ Ibid.

⁴¹⁴ Commentaries to the Republic of Armenia Code of Judicial Conduct. Ethics Committee of the Republic of Armenia Council of Court Chairmen and Board of the Republic of Armenia Association of Judges. 47., 48.lpp. [http://www.panorama.am/upload/File/Varqagci_kanonagirq_eng\[1\].doc](http://www.panorama.am/upload/File/Varqagci_kanonagirq_eng[1].doc) Pēdējo reizi sk. 22.08.2008.

šo lēmumu ietekmēt vai klusībā noraudzīties uz to, ka kāds mēģina šo lēmumu ietekmēt paša tiesneša vietā.⁴¹⁵

- Austrālijā tiesnesim jābūt uzmanīgam, pašam vēloties uzsākt tiesāšanos pat gadījumos, ja tiesāšanās notiktu citā tiesā. Tas nenozīmē, ka tiesnesim būtu jāatsakās no legītīmām prasībām, taču tomēr pret šāda veida prasībām jāizturas ar piesardzību.⁴¹⁶
- Bangaloras principu skaidrojumos teikts, piemēram, ja tiek arestēts tiesneša dēls vai meita, tiesnesim ir tiesības reaģēt uz, viņaprāt, netaisnīgu attieksmi. Taču nevar darīt neko tādu, ko nebūtu iespējams veikt citu bērnu vecākiem, piemēram, nevar, izmantojot savu amatu, pieprasīt, lai attiecīgā amatpersona tiktu disciplināri sodīta.⁴¹⁷

3.4.3.5. Dalība valsts / pašvaldību komisijās

Specifisks tiesneša ārpusstiesas darbības aspekts ir dalība dažādās valsts ietvaros organizētās komisijās (lemjošās vai konsultatīvās), un jautājums ir, vai tiesnesim būtu šādi jāpiekrīt. Vispārējais princips, kas izsecināms no citu valstu pieredzes, ir atbalsts dalībai tikai tādās komisijās, kas tieši attiecas uz tiesu vai tiesību jautājumiem.

- Igaunija: tiesnesis drīkst konsultēt izpildvaru un likumdevēju par vispārējiem tieslietu administrēšanas jautājumiem.⁴¹⁸
- Austrālija: var piedalīties komisijās par, piemēram, tiesu uzbūvi vai kādas tiesību nozares reformu, tomēr ir jāizvērtē, kāds konkrēti būs attiecīgās komisijas darba raksturs un nosacījumi.⁴¹⁹

Parasti var piedalīties arī tādās komisijās, kurām ir ceremoniāls, vēsturisks, izglītojošs vai kultūras raksturs. ASV Indianas štatā tiesnesim nevajadzētu pieņemt piedāvājumu iesaistīties kādā valsts veidotā komisijā vai citā valsts amatā, kas noskaidro kādus faktus vai rīcībpolitikas jautājumus (izņemot, ja saņemta attiecīgā štata augstākas tiesas atļauja). Ierobežojumu iemesls ir mēģinājums aizsargāt tiesas no iesaistīšanās ar tiesas darbu nesaistītu strīdīgu jautājumu skatīšanā.⁴²⁰

3.4.3.6. Dalība sabiedriskās organizācijās

Daļa no tiesneša sabiedriskajām aktivitātēm var būt dalība sabiedriskās organizācijās. Kaut gan visās valstīs tiek atzītas tiesneša tiesības būt sabiedriskas organizācijas biedram, ir sastopami dažādi

⁴¹⁵ Oberto, G. The Italian Experience in the Fields of Judicial Ethics and Judicial Discipline, 15.lpp. <http://www.abgm.adalet.gov.tr/report%20oberto%20ankara%202004%20on%20judicial%20ethics.pdf> Pēdējo reizi sk. 16.10.2008.

⁴¹⁶ Guide to Judicial Conduct. Published for The Council of Chief Justices of Australia. http://www.lawlink.nsw.gov.au/lawlink/supreme_court/ll_sc.nsf/pages/SCO_guide_to_judicial_conduct Pēdējo reizi sk. 16.10.2008.

⁴¹⁷ Commentary on the Bangalore Principles of Judicial Conduct. The Judicial Integrity Group, March 2007. 94.lpp. <http://www.coe.int/t/dg1/legalcooperation/judicialprofessions/ccje/textes/BangalorePrinciplesComment.PDF> Pēdējo reizi sk. 20.08.2008.

⁴¹⁸ Rules of Conduct of Estonian Judges, 31.pants. Citēts no: Questionnaire on the conduct, ethics and responsibility of judges: reply submitted by the delegation of Estonia, Consultative Council of European Judges (CCJE), CCJE (2002) 1, Strasbourg, 22 January 2002.

⁴¹⁹ Guide to Judicial Conduct. Published for The Council of Chief Justices of Australia. http://www.lawlink.nsw.gov.au/lawlink/supreme_court/ll_sc.nsf/pages/SCO_guide_to_judicial_conduct Pēdējo reizi sk. 16.10.2008.

⁴²⁰ Indiana Rules of Court. Code of Judicial Conduct. Effective January 1, 1999. Including Amendments passed through January 1, 2006. http://www.in.gov/judiciary/rules/jud_conduct/index.html Pēdējo reizi sk. 22.08.2008.

ierobežojumi, kas izriet gan no ar organizāciju saistītiem apstākļiem, gan no ar pašu tiesnesi saistītiem apstākļiem.

Ar organizāciju saistītu apstākļu vidū ir sastopami sekojoši, sākot no tādiem, kuru dēļ līdzdalība ir salīdzinoši bezproblemātiska, un beidzot ar tādiem, kuru dēļ piedalīties nevajadzētu:

- **Organizācijas tiesību jautājumiem un bezpeļņas organizācijas:** ASV Indianas štatā noteikts, ka tiesnesis var būt tādas organizācijas biedrs vai amatpersona, kas ir veidota tiesību, tieslietu sistēmas, tiesu jautājumu risināšanai, vai arī tā ir bezpeļņas izglītības, reliģijas, labdarības vai pilsoniska organizācija.⁴²¹
- **Organizācijas tiesas procesos:** ASV Indianas štats – tiesnesim nevajadzētu būt organizācijas biedram vai amatpersonai, ja ir liela iespēja, ka šī organizācija piedalīsies šī tiesneša izskatāmajā lietā vai bieži piedalīsies tiesas procesos tajā tiesā, kur strādā attiecīgais tiesnesis. Tiesnesim regulāri jāizvērtē organizācijas darbība, lai saprastu, vai viņš drīkst turpināt savu darbību šajā organizācijā.⁴²² Bangaloras princips ir stingrāks: tiesnesim būtu jāizvairās no dalības organizācijās, kas bieži piedalās tiesas prāvās.⁴²³
- **Slepenas un lojalitāti prasošas organizācijas:** Itālijā tiesneši nedrīkst būt biedri tādās organizācijās, kas prasa svinīgu zvērestu vai nav pilnīgi atklātas par savu biedru sarakstu. Tiesneši nedrīkst būt arī biedri brālībās, kur lojalitāte organizācijai var tikt izjusta spēcīgāk nekā lojalitāte pret konstitūciju vai neatkarīgas un objektīvas tiesvedības pienākumu. 1994. gadā kādam tiesnesim tika uzlikts disciplinārsods par dalību masonu organizācijā, uzskatot, ka tas ir pretrunā tiesneša lojalitātes likumam pienākumam.⁴²⁴ Līdzīgi ir arī Bangaloras principi: tiesnesim nav ieteicams piederēt pie slepenām biedrībām, kur biedri varētu būt arī juristi, kas piedalās tiesneša izskatāmajās prāvās.⁴²⁵
- **Politiska rakstura un pretrunīgas organizācijas:** Saskaņā ar Bangaloras principu tiesnesim vajadzētu izvairīties no dalības politiska rakstura organizācijās vai tādās organizācijās, kuru aktivitātes pakļautu tiesnesi sabiedriskām kontraversijām.⁴²⁶
- **Diskriminējošas organizācijas:** Saskaņā ar Indianas štata noteikumiem un arī dzan vienu no Bangaloras principiem tiesnesis nedrīkst būt biedrs tādā organizācijā, kura cilvēkus diskriminē uz rases, dzimuma, reliģijas vai etniskās izcelsmes pamata.⁴²⁷

⁴²¹ Indiana Rules of Court. Code of Judicial Conduct. Effective January 1, 1999. Including Amendments passed through January 1, 2006. http://www.in.gov/judiciary/rules/jud_conduct/index.html Pēdējo reizi sk. 22.08.2008.

⁴²² Ibid.

⁴²³ Commentary on the Bangalore Principles of Judicial Conduct. The Judicial Integrity Group, March 2007. 103.lpp. <http://www.coe.int/t/dg1/legalcooperation/judicialprofessions/ccje/textes/BangalorePrinciplesComment.PDF> Pēdējo reizi sk. 20.08.2008.

⁴²⁴ Oberto, G. The Italian Experience in the Fields of Judicial Ethics and Judicial Discipline, 17.lpp. <http://www.abgm.adalet.gov.tr/report%20oberto%20ankara%202004%20on%20judicial%20ethics.pdf> Pēdējo reizi sk. 16.10.2008.

⁴²⁵ Commentary on the Bangalore Principles of Judicial Conduct. The Judicial Integrity Group, March 2007. 85.lpp. <http://www.coe.int/t/dg1/legalcooperation/judicialprofessions/ccje/textes/BangalorePrinciplesComment.PDF> Pēdējo reizi sk. 20.08.2008.

⁴²⁶ Ibid., 103.lpp.

⁴²⁷ Indiana Rules of Court. Code of Judicial Conduct. Effective January 1, 1999. Including Amendments passed through January 1, 2006. http://www.in.gov/judiciary/rules/jud_conduct/index.html Pēdējo reizi sk. 22.08.2008.

Tiesnesim jāņem vērā arī ar sevi pašu saistīti apstākļi, kas var likt atteikties no dalības organizācijā. Šo apstākļu vidū ir apdraudējumi tiesneša neatkarībai, interešu konflikti un laika patēriņš. Zemāk ir parādīti daži piemēri, kā minētie apstākļi noformulēti Lielbritānijas un Igaunijas piemēros:

- Lielbritānija – tiesnesim jāvērtē, vai dalība organizācijā nemazinās viņa neatkarību.⁴²⁸
- Igaunija – tiesnesis var būt aktīvs nevalstiskajā un labdarības sektorā, taču viņam jāizvairās no interešu konfliktiem.⁴²⁹
- Bangaloras principu komentāros – tiesnesim jāvērtē, vai darbs organizācijā nav tik laikietilpīgs, ka traucētu tiesnesim veikt savus pienākumus; tiesnesis nedrīkst piedalīties pārāk daudzās organizācijās un tam nebūtu jāprasa pārāk daudz no tiesneša laika.⁴³⁰ Bangaloras principos arī noteikts, ka tiesnesim jābūt ļoti uzmanīgam, iesaistoties organizācijas finansējuma piesaistes aktivitātēs.⁴³¹

3.4.3.7. Iesaistišanās politikā

Attiecībā uz tiesnešu politiskajām aktivitātēm ir sastopami ļoti dažādi standarti no visu politisko darbību aizlieguma līdz visai plašam atļautu darbību lokam partijās. Tā, Kanādā uzskata, ka „visām partejiskām politiskām aktivitātēm jābeidzas, nokļūstot amatā”.⁴³² Savukārt Itālijā tiesnesim ir ļauts piedalīties partiju darbā un publiski paust savus politiskos uzskatus (aizliegts tikai aktīvi piedalīties priekšvēlēšanu kampaņā).⁴³³

3.4.3.8. Finansiālu darījumu ierobežojumi

Pastāv ļoti atšķirīgi standarti attiecībā uz to, cik lielā mērā tiesnesis drīkst nodarboties ar saimniecisko darbību, sākot ar gandrīz pilnīgu aizliegumu līdz atļaujai ar atsevišķiem ierobežojumiem. Zemāk ir aplūkoti gan striktu, gan salīdzinoši nelielu ierobežojumu piemēri.

Strikti ierobežojumi:

⁴²⁸ Guide to Judicial Conduct - England and Wales. Published by the Judges' Council October 2004, 8.4.1. punkts.

http://www.paclii.org/PJDP/resources/CodesOfConduct/Guide_to_Judicial_Conduct_-_ENGLAND_AND_WALES_2006.pdf Pēdējo reizi sk.16.10.2008.

⁴²⁹ Rules of Conduct of Estonian Judges, 28.pants. Citēts no Questionnaire on the conduct, ethics and responsibility of judges: reply submitted by the delegation of Estonia, Consultative Council of European Judges (CCJE), CCJE (2002) 1, Strasbourg, 22 January 2002.

⁴³⁰ Commentary on the Bangalore Principles of Judicial Conduct. The Judicial Integrity Group, March 2007. 103.lpp. <http://www.coe.int/t/dg1/legalcooperation/judicialprofessions/ccje/textes/BangalorePrinciplesComment.PDF> Pēdējo reizi sk. 20.08.2008.

⁴³¹ Ibid., 104.lpp.

⁴³² Ethical Principles for Judges. Canadian Judicial Council. 28.lpp. http://www.cjc-ccm.gc.ca/english/conduct_en.asp?selMenu=conduct_main_en.asp Pēdējo reizi sk. 20.08.2008.

⁴³³ Oberto, G. The Italian Experience in the Fields of Judicial Ethics and Judicial Discipline, 16.lpp. <http://www.abgm.adalet.gov.tr/report%20oberto%20ankara%202004%20on%20judicial%20ethics.pdf> Pēdējo reizi sk. 16.10.2008.

- Itālijā: papildu nodarbinātība un uzņēmējdarbība principā nav atļauta (drīkst publicēt rakstus medijos). Jebkādiem citiem ne ar tiesu saistītiem amatiem (piemēram, lektors augstskolā) jāsaņem atļauju Augstākajā justīcijas padomē.⁴³⁴
- Maķedonija: tiesnešiem jāatturas no visiem biznesa darījumiem, izņemot tiem, kas saistīti ar viņu personīgajām investīcijām un īpašumu.⁴³⁵
- Lielbritānija: Tiesnesis drīkst rīkoties ar ģimenes īpašumiem vai mirušu tuvu ģimenes locekļu īpašumiem kā pilnvarnieks – ja vien pārvalde nav sarežģīta, laikietilpīga un uz strīdiem orientēta⁴³⁶. Tiesnesis nedrīkst saņemt citu atlīdzību, izņemot autoratlīdzību par autordarbu vai par redaktora darba pildīšanu. Tiesnesis drīkst arī saņemt ienākumus no investīcijām vai īpašuma.⁴³⁷

Salīdzinoši nelieli ierobežojumi:

- Bangaloras principi: tiesnesim var būt ieguldījumi, t.sk. nekustamais īpašums. Var būt arī algots darbs tādā uzņēmumā, kas pieder vai ko cieši kontrolē tiesneša ģimenes locekļi. Taču arī tādā gadījumā tiesnesim nevajadzētu strādāt attiecīgajā uzņēmumā, ja tas prasītu pārāk daudz laika vai ja šis uzņēmums vērstos tiesā.⁴³⁸
- ASV Indianas štats: Tiesnesim nebūtu jāiesaistās finansiālos darījumos, kas: a) var saprātīgi tikt uztverti kā tādi, kur ļaunprātīgi izmantots tiesneša statuss; b) liek tiesnesim bieži veikt darījumus vai kārtot biznesa attiecības ar tiem juristiem vai citām personām, kas visticamāk varētu nonākt tiesā, kur strādā šis tiesnesis; c) varētu slikti ietekmēt tiesneša neitralitāti vai traucēt pienākumu pareizu veikšanu. Tiesnesim jāveic finansiālā darbība tā, lai pēc iespējas samazinātu to lietu skaitu, kad tiesnesim būtu sevi jāatstata.⁴³⁹
- Igaunija: tiesneša investīcijām jābūt minimālām, lai atstatīšanās pienākums būtu rets un lai tās netraucētu viņa kā tiesneša darbu.⁴⁴⁰

3.4.3.9. Tiesnesis – lektors

Kaut gan Latvijā gandrīz nekad nav aktualizētas problēmas, kas varētu izrietēt no tiesneša darbības kā pasniedzējam augstskolā, starptautiski šis ir visai niansēti aplūkots jautājums. Pamatjautājums gan nekur nav tas, vai tiesnesim būtu jāaizliedz pasniegt, bet gan tas, vai tiesnesim ir jāievēro kādi ierobežojumi, strādājot par pasniedzēju augstskolā? Vispārējs princips ir tāds, ka tiesnešu pasniegšana augstskolās ir sabiedrības interesēs, tomēr spēkā ir vairāki ierobežojumi:

⁴³⁴ Oberto, G. The Italian Experience in the Fields of Judicial Ethics and Judicial Discipline. 16. lpp. <http://www.abgm.adalet.gov.tr/report%20oberto%20ankara%202004%20on%20judicial%20ethics.pdf> Pēdējo reizi sk. 04.09.2008.

⁴³⁵ Macedonian Judges' Association. Code of Judicial Ethics. Skopje, 1994. <http://www.mlrc.org.mk/law/1003.htm> Pēdējo reizi sk. 14.10.2008.

⁴³⁶ Guide to Judicial Conduct - England and Wales. Published by the Judges' Council October 2004, 8.3.2. punkts. http://www.pacii.org/PJDP/resources/CodesOfConduct/Guide_to_Judicial_Conduct_-_ENGLAND_AND_WALES_2006.pdf Pēdējo reizi sk. 16.10.2008.

⁴³⁷ Ibid., 8.6.1. punkts.

⁴³⁸ Commentary on the Bangalore Principles of Judicial Conduct. The Judicial Integrity Group, March 2007. 104.lpp. <http://www.coe.int/t/dg1/legalcooperation/judicialprofessions/ccje/textes/BangalorePrinciplesComment.PDF> Pēdējo reizi sk. 20.08.2008.

⁴³⁹ Indiana Rules of Court. Code of Judicial Conduct. Effective January 1, 1999. Including Amendments passed through January 1, 2006. http://www.in.gov/judiciary/rules/jud_conduct/index.html Pēdējo reizi sk. 22.08.2008.

⁴⁴⁰ Rules of Conduct of Estonian Judges. Adopted by the general meeting of Estonian Association of Judges on 15 March 1994. <https://wcd.coe.int/ViewDoc.jsp?id=1054707&Site=DG1-JudProf-CCJE&BackColorInternet=FEF2E0&BackColorIntranet=FEF2E0&BackColorLogged=c3c3c3> Pēdējo reizi sk. 22.08.2008.

- Pasniedzēja darbam nav jātraucē tiesneša amata pienākumu pildīšanu (Lielbritānija).⁴⁴¹
- Runājot par strīdīgiem jautājumiem, par kuriem ir iespējami atšķirīgi viedokļi, tiesnesim jābūt uzmanīgam, it sevišķi gadījumos, ja tiesnesim šis jautājums varētu būt jāskaata tiesā (Lielbritānija).⁴⁴²
- Nepieciešamības gadījumā tiesnesim būtu skaidri jāpasaka, ka augstskolā izteiktie komentāri nav juridiskas konsultācijas un tie nenozīmē, ka teiktais viņu saistīs arī tiesneša darbā. Līdz ir noskaidroti visi apstākļi, dzirdēti argumenti un veikta izpēte, tiesnesis nevar izveidot noteiktu juridisku pozīciju (Bangaloras principi).⁴⁴³
- Pirms atalgojuma saņemšanas tiesnesim ir jāpārlicinās, ka atalgojums par darbu nepārsniedz to, ko saņemtu cits pasniedzējs par līdzīgiem pienākumiem (Bangaloras principi).⁴⁴⁴
- Armēnijā pedagoģiskajā vai zinātniskajā darbā ir paplašinātas tiesneša pieļaujamās izteiksmes robežas, proti, ir pieļaujama kritika attiecībā uz spēkā esošiem nolēmumiem, kaut gan parasti tiesnesim vajadzētu atturēties no savu kolēģu lēmumu apšaubīšanas (Armēnijas palīglīdzeklis tiesnešiem).⁴⁴⁵

Arī Latvijas Tiesnešu ētikas komisija ir atzinusi, ka „tiesnesis, kurš veic arī zinātnisko darbu un lasa lekcijas, var lekcijās izmantot viņa paša pārstāvētās tiesas spriedumus un arī izteikties par tiem kritiski”.⁴⁴⁶

3.4.4. Secinājumi un rekomendācijas attiecībā uz ārpustiesas darbību

Jautājumi, kas jāaplūko ētikas kodeksā un tā skaidrojumos: Diskusijas ar tiesnešiem parādīja, ka pilnveidotam ētikas / darbības kodeksam vajadzētu ietvert vadlīnijas par šādiem jautājumiem:

- **Attiecības ar citu juridisko profesiju pārstāvjiem.** Tiesnešu ētikas kodekss ietver noteikumus, kas attiecināmi uz veselu virkni tiesneša ārpustiesas darbībām vai attiecībām, taču neaptver dilemmas, ko varētu izraisīt attiecības ar citu juridisko profesiju pārstāvjiem. Diskusijā par gadījumu, kurā tiesas priekšsēdētājs apmeklēja sava drauga advokāta dzimšanas dienas svinības, tiesneši kā svarīgos apsvērumus izteica atturēšanos citkārt pieņemt šo draugu savā kabinetā, jautājumu, vai restorāns bija dārgs vai lēts restorāns, u.c. Izvērstākas vadlīnijas attiecībā uz šādiem gadījumiem būtu jāietver ētikas / darbības regulējumā.
- **Publikācijas un pasniedzēja darbs.** Patlaban ētikas kodekss ir nekonkrēts attiecībā uz tādiem darbības veidiem kā publikācijas presē vai lekcijas augstskolā, norādot, ka šādas darbības ir atļautas. Kaut gan nav pamata šīs aktivitātes tiesnešiem aizliegt, ētikas noteikumiem un paskaidrojumiem vajadzētu ietvert izvērtējumu arī par potenciāli problemātiskiem aspektiem.

⁴⁴¹ Guide to Judicial Conduct - England and Wales. Published by the Judges' Council October 2004, 5.1. punkts.
http://www.pacii.org/PJDP/resources/CodesOfConduct/Guide_to_Judicial_Conduct_-_ENGLAND_AND_WALES_2006.pdf Pēdējo reizi sk.16.10.2008.

⁴⁴² Ibid., 3.10. punkts.

⁴⁴³ Commentary on the Bangalore Principles of Judicial Conduct. The Judicial Integrity Group, March 2007. 98.lpp.
<http://www.coe.int/t/dg1/legalcooperation/judicialprofessions/ccje/textes/BangalorePrinciplesComment.PDF> Pēdējo reizi sk. 20.08.2008.

⁴⁴⁴ Ibid.

⁴⁴⁵ Commentaries to the Republic of Armenia Code of Judicial Conduct. Ethics Committee of the Republic of Armenia Council of Court Chairmen and Board of the Republic of Armenia Association of Judges. 53.lpp.
[http://www.panorama.am/upload/File/Varqagci_kanonagirq_eng\[1\].doc](http://www.panorama.am/upload/File/Varqagci_kanonagirq_eng[1].doc) Pēdējo reizi sk. 22.08.2008.

⁴⁴⁶ Tiesnešu ētikas komisija atzīst par pieļaujamu spriedumu kritizēšanu lekcijās. 30.06.2008.
<http://www.tiesas.lv/index.php?id=2877> Pēdējo reizi sk. 15.10.2008.

- **Dalība valdības komisijās u.tml.** Aizvien ir aktuāls jautājums par to, vai un pie kādiem nosacījumiem tiesnešiem vajadzētu piedalīties valdības komisijās vai citos valdības vadītos procesos, piem., sniedzot viedokli, vērtējot kādu amatu kandidātus, komentējot valdības dokumentu projektus u.tml. Vērā ņemamie apsvērumi varētu būt tas, vai jautājums attiecas uz tiesu sistēmas vai plašāku tieslietu problēmu risināšanu, vai procesa rezultātā var rasties situācija, kur cieš iesaistīto tiesnešu un tiesas prestižs, uzticamība un neatkarība (piem., dēļ procesa politizētības vai pretrunīguma), vai procesa norise potenciāli varētu izraisīt strīdus, kas tiktu izskatīti tiesā. Ja atbilde uz pirmo nosacījumu ir noliedzīga, bet uz kādu no diviem pēdējiem – apstiprinoša, tad pastāv nopietns iemesls pret tiesnešu līdzdalību.
- **Politiskā darbība.** Kaut arī tiesneši pārsvarā pauž viedokli, ka politiska darbība Latvijas tiesnešiem nav aktuāla, jāatzīst, ka arī attiecīgais regulējums un pieļaujamās darbības robežu aprīses ir neskaidras. Tā kā nav pamata uzskatīt, ka tiesnešu gandrīz vienprātīga nevēlēšanās iesaistīties jebkādas publiska rakstura politiskās darbībās būs vienmēr nemainīga, nākotnē ar šo jautājumu saistītos aspektus vajadzētu detalizētāk izvērtēt.

Kā noteikt, kas ir pareiza rīcība? Praksē tiesnesim var būt grūti gūt pārliecību par to, vai konkrētā situācijā kāda darbība vai attiecības, piem., rada „pamatu šaubām par tiesneša spēju veikt tiesneša pienākumus objektīvi”. Līdzīgi kā attiecībā uz interešu konfliktu viena no dažādu valstu praksē sastopamām pieejām, lai palīdzētu ne tikai tiesnešiem, bet arī citām valsts amatpersonām izvēlēties pareizo rīcību ētiski pretrunīgās situācijās, ir izvērtēšanas kritēriji, kuri parasti formulēti jautājuma veidā, lai ar apstiprinošu vai noraidošu atbilžu palīdzību nonāktu pie secinājuma par to, kā pareizi rīkoties. Šādu jautājumu piemēri varētu būt:

- Vai no manas darbības cietīs tiesa?
- Vai no manas darbības cietīs tiesas / mana reputācija?
- Kāda varētu būt ietekme uz taisnīgas tiesas spriešanu?
- Vai man būtu nepatīkami, ja attiecīgā darbība tiktu publiski atklāta?
- Vai mana ārpus tiesas darbība sabiedrībā tiek krasi pretrunīgi vērtēta kā tiesnesim nepieņemama?

Atbildot uz jautājumiem, standarts varētu būt tas, kā situāciju vērtētu saprātīgs vērotājs. Turklāt izvēli par labu vienai vai otrai rīcībai varētu noteikt arī tas, vai sabiedrībā ir pastiprināta interese par konkrēto lietu (ja ārpus tiesas darbība var piesaistīt uzmanību sakarā ar konkrētu lietu) vai situāciju. Ja pastiprināta interese ir, tad, iespējams, labāk ievērot lielāku piesardzību.

Ārpustiesas darbības var būt pretrunīgi vērtējamas, taču robeža starp pieļaujamo un nepieļaujamo ir grūti novelkama. Kā diskusijā sacīja kāds tiesnesis: „Tiesnesim polka vai tango der, striptīzs diez vai. Bet ja tiesnesis brauc pa kāzām muzicēt?” Viens no uzdodamajiem jautājumiem ir, vai darbība ietekmē taisnīgu tiesas spriedumus. Uz šo atbildot, liela nozīme ir paša tiesneša nodomiem (subjektīvajai pusei). Otrs jautājums ir saistīts ar to, kā tiesneša darbības izskatās (novērotāja princips), – vai izskatās, ka tiesnesis spēs taisnīgi skatīt lietu vai nē? Saskaņā ar Latvijas un starptautisko praksi subjektīvās puses principa ievērošana ir obligāta vienmēr (pretējā gadījumā būtu pieļaujama ārpus tiesas darbība, par kuru tiesnesis zina, ka tā traucēs taisnīgai tiesas spriešanai), taču papildus ir svarīgi piemērot arī novērotāja principu, ņemot vērā un izvērtējot dažādus apstākļus.

4. Izmantotās literatūras un avotu, juridisko aktu, juridiskās prakses materiālu un interviju saraksts

Literatūra un avoti

1. ABA Model code of judicial conduct. February 2007.
http://www.abanet.org/judicialethics/ABA_MCJC_approved.pdf Pēdējo reizi sk. 17.10.2008.
2. Abraham H.J. The judicial process: an introductory analysis of the courts of the United States, England and France. 7th ed. New York. Oxford. Oxford University Press, 1998.
3. Aktualizētā Tieslietu ministrijas darbības stratēģija 2007. – 2009. gadam. Pieņemta 06.11.2008.
http://www.mk.gov.lv/doc/2005/TMStrat_031007.doc Pēdējo reizi sk. 17.09.2008.
4. Albers P. Performance indicators and evaluation for judges and courts.
http://www.coe.int/t/dg1/legalcooperation/cepej/events/OnEnParle/MoscowPA250507_en.pdf
Pēdējo reizi sk. 03.08.2008.
5. 'Bankas Baltija' lieta būs jāskata vēlreiz. LETA. 13.02.2003.
<http://www.delfi.lv/archive/article.php?id=4791386> Pēdējo reizi sk. 03.09.2008.
6. Bell J. Judiciaries within Europe. A Comprehensive Review. Cambridge University Press, 2006.
7. Black letter guidelines for the evaluation of judicial performance.
http://www.abanet.org/jd/lawyersconf/pdf/jpec_final.pdf Pēdējo reizi sk. 01.09.2008.
8. Brostl, A. At the Crossroads on the Way to an Independent Slovak Judiciary. // Priban, J., Roberts, P., Young, J. Systems of Justice in Transition. Central European Experiences since 1989. Ashgate, 2003.
9. Cleveland, D; Masimore, J. The ermine and woolsack: Disciplinary proceedings involving judges, attorney-magistrates, and other judicial figures. The Georgetown Journal of Legal Ethics, Summer 2001. No <http://findarticles.com> Pēdējo reizi sk. 15.10.2008.
10. Code of Ethics of the Judges of the Republic of Lithuania. Adopted by a General meeting of the Lithuanian judges on June 28, 2006.
http://www.teismai.lt/english/Documents/Code_of_ethics_of_judges.pdf Pēdējo reizi sk. 20.08.2008.
11. Commentaries to the Republic of Armenia Code of Judicial Conduct. Ethics Committee of the Republic of Armenia Council of Court Chairmen and Board of the Republic of Armenia Association of Judges. [http://www.panorama.am/upload/File/Varqagci_kanonagirq_eng\[1\].doc](http://www.panorama.am/upload/File/Varqagci_kanonagirq_eng[1].doc)
Pēdējo reizi sk. 22.08.2008.
12. Cotilla, S., Veal, A.S. Judicial balancing act: The appearance of impartiality and the First Amendment. The Georgetown Journal of Legal Ethics, Summer 2002.
http://findarticles.com/p/articles/mi_qa3975/is_/ai_n9129544. Pēdējo reizi sk. 16.10.2008.
13. Courts and Tribunals, and Administrative Judges.
http://www.admincourt.go.th/iasaj/eng/04_congress/nreport/EReportIsrael.pdf Pēdējo reizi sk. 02.08.2008.
14. Czech ombudsman able to propose proceedings against court heads. Preses relīze, 03.09.2008.
<http://www.ochrance.cz/en/> Pēdējo reizi sk. 15.10.2008.
15. Di Federico, G. Independence and accountability of the judiciary in Italy. The experience of a former transitional country in a comparative perspective.
<http://siteresources.worldbank.org/INTECA/Resources/DiFedericopaper.pdf> Pēdējo reizi sk. 15.10.2008.
16. Disciplinary proceedings against a Judge - The Supreme Council of Judicature may remove a judge from office in a case of a proven serious misconduct in the exercise of his judicial functions.

- Materiāls no Kipras Augstākās tiesas mājas lapas: <http://www.supremecourt.gov.cy> Pēdējo reizi sk. 15.10.2008.
17. Does Hungary Need a Code of Judicial Ethics? 12.08.2002. <http://www.euractiv.com/en/enlargement/hungary-need-code-judicial-ethics/article-117175> Pēdējo reizi sk. 04.09.2008.
 18. Eurobarometrs 69. Ziņojums par valsti, Latvija. http://ec.europa.eu/public_opinion/archives/eb/eb69/eb69_lv_nat.pdf Pēdējo reizi sk. 04.09.2008.
 19. Ethical Principles for Judges. Canadian Judicial Council. http://www.cjc-ccm.gc.ca/english/conduct_en.asp?selMenu=conduct_main_en.asp Pēdējo reizi sk. 20.08.2008.
 20. European judicial systems. Edition 2008 (data 2006): Efficiency and quality of justice. http://www.coe.int/t/dg1/legalcooperation/cepej/evaluation/2008/Rapport2008_en.pdf Pēdējo reizi sk. 16.10.2008.
 21. European judicial systems. Edition 2006 (2004 data). http://www.coe.int/t/dg1/legalcooperation/cepej/evaluation/2006/CEPEJ_2006_eng.pdf (Pēdējo reizi sk. 11.08.2008.
 22. Fleck, Z. Judicial Independence and Its Environment in Hungary. // Priban, J., Roberts, P., Young, J. Systems of Justice in Transition. Central European Experiences since 1989. Ashgate, 2003.
 23. Griffen, W. L. Comment: Judicial Accountability and Discipline, Law and Contemporary Problems, 1988. Komentārs ir pieejams Internetā: <http://www.law.duke.edu/journals/61LCPGriffen> Pēdējo reizi sk. 15.10.2008.
 24. Guide to Judicial Conduct - England and Wales. Published by the Judges' Council October 2004. http://www.paclii.org/PJDP/resources/CodesOfConduct/Guide_to_Judicial_Conduct_-_ENGLAND_AND_WALES_2006.pdf Pēdējo reizi sk. 16.10.2008.
 25. Guide to Judicial Conduct. Judiciary, Hong Kong Special Administrative Region. October 2004. http://www.judiciary.gov.hk/en/publications/gjc_e.pdf Pēdējo reizi sk. 04.09.2008.
 26. Guide to Judicial Conduct. Published for The Council of Chief Justices of Australia. http://www.lawlink.nsw.gov.au/lawlink/supreme_court/ll_sc.nsf/pages/SCO_guide_to_judicial_conduct Pēdējo reizi sk. 16.08.2008.
 27. Guide to Judicial Conduct. The Australian Institute of Judicial Administration Incorporated. 2002. http://www.nt.gov.au/ntsc/pdf/guide_judicial_conduct.pdf Pēdējo reizi sk. 03.09.2008.
 28. Hamaide J. The quality of Justice: a two-sided issue. http://www.coe.int/t/dg1/legalcooperation/cepej/newsletter/Hamaide052007_en.asp Pēdējo reizi sk. 15.08.2008.
 29. Hikmet, T. Judicial Ethics and the Role of a Judge in a Democratic Society. Presentation in Conference at Harvard Law School Transitional Judicial Dialogue: Strengthening Networks and Mechanisms for Judicial Consultation and Cooperation http://enj.org/portal//biblioteca/funcional_y_apoyo/etica_judicial_y_del_defensor/47.pdf Pēdējo reizi sk. 15.10.2008.
 30. How to assess quality in the courts? Quality Benchmarks for Adjudication are a means for the improvement of the activity of the courts. <http://www.oikeus.fi/uploads/6tegx.pdf> Pēdējo reizi sk. 17.08.2008.
 31. Hrdlickova, I. The responsibility of judges in the Czech Republic. [http://medel.bugiwweb.com/usr/The%20responsibility%20of%20judges%20in%20the%20CzechRepublic%20\(3\).pdf](http://medel.bugiwweb.com/usr/The%20responsibility%20of%20judges%20in%20the%20CzechRepublic%20(3).pdf) Pēdējo reizi sk. 15.10.2008.
 32. Indiana Rules of Court. Code of Judicial Conduct. Effective January 1, 1999. Including Amendments passed through January 1, 2006. http://www.in.gov/judiciary/rules/jud_conduct/index.html Pēdējo reizi sk. 22.08.2008.
 33. The Israeli Ombudsman for Complaints against Judges: A Summary of the 2007 Annual Report, The Israeli Ombudsman for Complaints against Judges, 25/8/2008.

- <http://www.justice.gov.il/NR/rdonlyres/EB7E2059-491C-4EFC-A5DD-767BE448E359/0/Summaryofthe2007report.pdf> Pēdējo reizi sk. 15.10.2008.
34. The Italian Code of Judicial Ethics. http://www.lex.bg/f/italian_code_prosecutors_engl.html Pēdējo reizi sk. 20.08.2008.
 35. Izbeidz disciplinārlietu pret Ogres zemesgrāmatu nodaļas priekšnieku. Augstākās tiesas preses relīze, 2006.gada 5.aprīlī. <http://www.at.gov.lv/lv/information/on-disciplinary-proceedings/2006/april/20060405/> Pēdējo reizi sk. 15.10.2008.
 36. Izsaka rājienu Jēkabpils rajona tiesas tiesnesim [..]. www.at.gov.lv/lv/information/on-disciplinary-proceedings/2005/may/20050520 Pēdējo reizi sk. 05.09.2008.
 37. Jean, J.P., Pauliat, H. An evaluation of the quality of justice in Europe and its developments in France. <http://www.utrechtlawreview.org/publish/articles/000026/article.pdf> Pēdējo reizi sk. 21.08.2008.
 38. Judge Randolph H.Parro. Judicial Disciplinary Proceedings. Supreme Court of Luisiana No 03-O-0792.
 39. Judicial Accountability and Discipline. Policy Position No.2/2007. Transparency International. www.transparency.org/content/download/19486/269466 Pēdējo reizi sk. 15.10.2008.
 40. Kaminska G. Stratēģija tiesnešu atlasei, apstiprināšanai amatā un kvalifikācijas klašu piešķiršanai. Tieslietu ministrija un ANO Attīstības programmas projekts "Atbalsts tiesu sistēmai". 2003. <http://www.politika.lv/en/print.php?id=4358> 20.06.2008.
 41. Kažoka, I. *Ētika tiesās: tiesnešu pašnovērtējums. // Korupcijas °C. Pārskats par korupciju un pretkorupcijas politiku Latvijā.* Nr.4. 2006. gada otrais pusgads. <http://www.politika.lv/index.php?id=13844> Pēdējo reizi sk. 08.10.2008.
 42. Kennedy, R. Extra-judicial comment by judges. *Judicial Studies Institute Journal*, 5:1. http://www.jsijournal.ie/html/Volume%205%20No.%201/5%5B1%5D_Kennedy_Extra-Judicial%20Comment%20by%20Judges.pdf Pēdējo reizi sk. 16.10.2008.
 43. Lubet, S. Judicial Discipline and Judicial Independence. *61 Law & Contemporary Problems* 59, Summer 1998.
 44. Macedonian Judges' Association. Code of Judicial Ethics. Skopje, 1994. <http://www.mlrc.org.mk/law/1003.htm> Pēdējo reizi sk. 14.10.2008.
 45. *Managing Conflicts of Interest in the Public Sector, Toolkit.* Independent Commission against Corruption, Crime and Misconduct Commission Queensland. <http://www.cmc.qld.gov.au/asp/index.asp?pgid=10849> Pēdējo reizi sk. 03.09.2008.
 46. McKillop, B. The Judiciary in France — Reconstructing Lost Independence. Grāmatā *Fragile Bastion: Judicial Independence in the Nineties and Beyond* (edited by Helen Cunningham). Published in Sydney by Judicial Commission of New South Wales. Grāmata publiski pieejama: <http://www.judcom.nsw.gov.au/fb/fbprelim.htm> Pēdējo reizi sk. 15.10.2008.
 47. *Monique van der Goes* (Netherlands Council for the Judiciary) sūtīta e-pasta vēstule 07.08.2008.
 48. Monitoring the EU Accession Process: Judicial Capacity, 2002, Country Reports, Open Society Institute EU Accession Monitoring program.
 49. National report to the IXth IASAJ Congress - The Status of Administrative Judges (Norway). http://www.admincourt.go.th/iasaj/eng/04_congress/nreport/EReportNorway.pdf Pēdējo reizi sk. 02.08.2008.
 50. New Mexico Judicial Performance Evaluation Commission. Interneta vietne: www.nmjpec.org Pēdējo reizi sk. 01.08.2008.
 51. Oberto G. Selection, training, career and status of judges: international standards and the Italian experience. <http://www.geocities.com/CollegePark/Classroom/6218/yerevan/report.htm> Pēdējo reizi sk. 16.08.2008.

52. Oberto, G. The Italian Experience in the Fields of Judicial Ethics and Judicial Discipline. <http://www.abgm.adalet.gov.tr/report%20oberto%20ankara%202004%20on%20judicial%20ethics.pdf> Pēdējo reizi sk. 04.09.2008.
53. Olsson O. The Status of Administrative Judges (Finland). http://www.admncourt.go.th/iasaj/eng/04_congress/nreport/EReportFinland.pdf Pēdējo reizi sk. 02.08.2008.
54. Opening remarks (Italy). http://www.admncourt.go.th/iasaj/eng/04_congress/nreport/EReportItaly.pdf Pēdējo reizi sk. 02.08.2008.
55. Opinion on the law on disciplinary responsibility and disciplinary prosecution of judges of common courts of Georgia adopted by the Venice Commission at its 70th Plenary Session (Venice, 16-17 March 2007). European Commission for Democracy Through Law (Venice Commission), Opinion No. 408 / 2006. [http://www.venice.coe.int/docs/2007/CDL-AD\(2007\)009-e.asp](http://www.venice.coe.int/docs/2007/CDL-AD(2007)009-e.asp) Pēdējo reizi sk. 15.10.2008.
56. Pirmsiestāšanās procesa ES monitorings: Tiesu kapacitāte. OSI/ EU Accession Monitoring Program, 2002.
57. Poel D.H. What do lawyers think about judicial evaluation? Responses to the Nova Scotia Judicial Development Project. <http://www.innovation.cc/volumes-issues/poel-wa-lawyers-do.pdf> Pēdējo reizi sk. 31.08.2008.
58. Presentation by Jean-Paul Sudre. Final Report. Working group on evaluation of judges. European network of councils for the judiciary. Barcelona 2-3 June, 2005. http://www.coe.int/t/dg1/legalcooperation/cepej/quality/EvalJuges_en.pdf Pēdējo reizi sk. 02.08.2008.
59. Procaccia, A. The Israel Administrative Judicial System, Administrative Judicial Courts and Tribunals, and Administrative Judges. http://www.admncourt.go.th/iasaj/eng/04_congress/nreport/EReportIsrael.pdf Pēdējo reizi sk. 02.08.2008.
60. Protocol on Judicial Discipline. http://www.courtsni.gov.uk/NR/rdonlyres/469B3C3C-AFC0-43B0-BEFD-3F9A9167A4F4/0/p_judiciary_Protocol_on_Discipline.pdf Pēdējo reizi sk. 15.10.2008.
61. Questionnaire on the conduct, ethics and responsibility of judges: reply submitted by the delegation of Estonia, Consultative Council of European Judges (CCJE), CCJE (2002) 1, Strasbourg, 22 January 2002.
62. Riedel, J. Tiesu darba kvalitāte - tiesnešu kvalifikācija - statuss, neatkarība, atbildība. *Likums un Tiesības*, 2003, nr.5.
63. Ross, W.G. Extrajudicial Speech: Navigating Perils and Avoiding Pitfalls. *Court Review: The Journal of the American Judges Association*. Volume 38, Issue 2 (2001). <http://digitalcommons.unl.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=1197&context=ajacourtreview> Pēdējo reizi sk. 17.10.2008.
64. Rules of Conduct of Estonian Judges. Adopted by the general meeting of Estonian Association of Judges on 15 March 1994. <https://wcd.coe.int/ViewDoc.jsp?id=1054707&Site=DG1-JudProf-CCJE&BackColorInternet=FEF2E0&BackColorIntranet=FEF2E0&BackColorLogged=c3c3c3> Pēdējo reizi sk. 22.08.2008.
65. Situācija komunikāciju jomā Latvijas tiesu sistēmā. *Birojs 2000*, Zvērinātu advokātu birojs *Liepa, Skopiņa/BORENIUS*, Aivita Putniņa. LR Tieslietu ministrija, UNDP Latvia, 2004.
66. The status of administrative judges. Answers by the Supreme administrative court of Lithuania. http://www.admncourt.go.th/iasaj/eng/04_congress/nreport/EReportLithuania.pdf Pēdējo reizi sk. 02.08.2008.

67. The status of administrative judges. Answers of the Suprem Court of the Republic of Hungary. http://www.admincourt.go.th/iasaj/eng/04_congress/nreport/EReportHungary.pdf Pēdējo reizi sk. 02.08.2008.
68. The Status of Administrative Judges at the Austrian Administrative Court. http://www.admincourt.go.th/iasaj/eng/04_congress/nreport/EReportAustria.pdf Pēdējo reizi sk. 02.08.2008.
69. The status of administrative judges in Slovenia. http://www.admincourt.go.th/iasaj/eng/04_congress/nreport/EReportSlovenia.pdf Pēdējo reizi sk. 02.08.2008.
70. The status of administrative judges (Spain). http://www.admincourt.go.th/iasaj/eng/04_congress/nreport/EReportSpain.pdf Pēdējo reizi sk. 02.08.2008.
71. Status of judges of administrative courts – Poland. http://www.admincourt.go.th/iasaj/eng/04_congress/nreport/EReportPoland.pdf Pēdējo reizi sk. 02.08.2008.
72. Status of the administrative judges in the Republic of Bulgaria. http://www.admincourt.go.th/iasaj/eng/04_congress/nreport/EReportBulgaria.pdf Pēdējo reizi sk. 02.08.2008.
73. Sudre J.P. Judge evaluation. European network of councils for the judiciary Rome 20-21 May 2004. Npublicēts.
74. Synthesis report concerning the responses to the questionnaire on the topic of the Working Group of ENCJ “Performance Management” and shared conclusions. <http://www.csm.it/ENCJ/pdf/RelazioneFinaleBruxelles6-6-2007EN.pdf> Pēdējo reizi sk. 02.08.2008.
75. Tiede, L.B. Judicial Independence: Often Cited, Rarely Understood. *Journal of Contemporary Legal Issues*. Vol, 15: 129, 2006.
76. Tiesnesei [...] izteikts rājiens par rupjiem ētikas normu pārkāpumiem. 17.05.2007. <http://www.at.gov.lv/lv/information/on-disciplinary-proceedings/2007/may/20070517/> Pēdējo reizi sk. 10.09.2008.
77. Tiesneses noraidīšana digitālās TV lietā atzīstama par nepamatotu. Prokuratūras preses centrs. <http://www.prokuratūra.gov.lv/index.php?sadala=69&id=438> Pēdējo reizi sk. 02.09.2008.
78. Tiesnešu ētikas komisija atzīst par pieļaujamu spriedumu kritizēšanu lekcijās. 30.06.2008. <http://www.tiesas.lv/index.php?id=2877> Pēdējo reizi sk. 15.10.2008.
79. Tiesnešu kvalifikācijas kolēģijas saņemtās atsauksmes par tiesnešu darbu. Npublicētas.
80. Tiesu administrācijas darbības stratēģija 2008. – 2010. gadam. Kopsavilkums. [http://www.ta.gov.lv/UserFiles/TA%20strategija_kopsavilkums\(1\).pdf](http://www.ta.gov.lv/UserFiles/TA%20strategija_kopsavilkums(1).pdf) Pēdējo reizi sk. 03.09.2008.
81. Tiesu komunikācijas vadlīnijas. Izstrādātas ANO Attīstības progarmmas un Latvijas Republikas Tieslietu ministrijas projekta “Tiesu sistēmas komunikācijas stiprināšana” ietvaros. Rīga, 2005.
82. Tiesu komunikācijas vadlīniju aktualizēšana. Pētījuma atskaite. SIA “Baltijas komunikāciju centrs”, Putniņa, A., Brants, M., Petrenko, D., Kaņeps, A., Zeltiņa, K., Briedis, J. Rīga, 2007/2008.
83. Tiesu komunikāciju vadlīniju izvērtējums un ieteikumi dokumenta aktualizācijai. SIA „Baltijas komunikāciju centrs”, Putniņa, A., Brants, M., Petrenko, D., Kaņeps, A., Zeltiņa, K., Briedis, J. Rīga, 2007/2008.
84. Vaira Vīķe-Freiberga: “Man rūp tiesnešu labā slava”. 26.05.2002. <http://www.tvnet.lv/onlinetv/printArticle.php?id=718> Pēdējo reizi sk. 10.09.2008.
85. Wennerström L., Brickman A. The status of administrative judges in Sweden. http://www.admincourt.go.th/iasaj/eng/04_congress/nreport/EReportSweden.pdf Pēdējo reizi sk. 02.08.2008.

86. Ziņojums Augstākās tiesas plēnumam *Par ētikas normu pārkāpumiem tiesnešu rīcībā*. 30.11.2007. <http://www.at.gov.lv/information/about-notable-events/2007/december/20071219/> Pēdējo reizi sk. 05.09.2008.

Normatīvie akti un starptautiskās rekomendācijas

1. Latvijas Republikas Satversme
2. Eiropas Padomes Cilvēktiesību un pamatbrīvību aizsardzības konvencija.
3. Tiesu varas neatkarības pamatprincipi - Cilvēka tiesības. Starptautisko līgumu krājums, I sējums. Apvienotās Nācijas, Ņujorka, Ženēva, 1994.
4. Basic Principles on the Independence of the Judiciary. Adopted by the Seventh United Nations Congress on the Prevention of Crime and the Treatment of Offenders held at Milan from 26 August to 6 September 1985 and endorsed by United Nations General Assembly Resolutions 40/32 of 29 November 1985 and 40/146 of 13 December 1985. http://www.unhcr.ch/html/menu3/b/h_comp50.htm Pēdējo reizi sk. 16.09.2008.
5. Likums "Par tiesu varu".
6. Tiesnešu disciplinārās atbildības likums.
7. Administratīvā procesa likums.
8. Iesniegumu likums.
9. Kriminālprocesa likums.
10. Likumprojekts „Tiesu iekārtas likums”. Saeimas pirmajā lasījumā 07.12.2006 pieņemtā redakcija.
11. Tieslietu ministrijas nolikums: MK noteikumi Nr.243. *Latvijas Vēstnesis*, 2003. 13.maijs, Nr.70.
12. Tiesu administrācijas nolikums: MK noteikumi Nr.720. *Latvijas Vēstnesis*, 2003. 19.decembris, Nr.180.
13. Tieslietu ministra 2000.gada 21.marta instrukcija Nr.1-2/2 "Rajona (pilsētas) tiesas tiesnešu kandidāta stažēšanās kārtība". Nepublicēts.
14. Tieslietu ministra 2003.gada 29.septembra instrukcija "Administratīvās tiesas tiesneša amata kandidāta atlases, stažēšanās un kvalifikācijas eksāmena kārtības kārtība". *Latvijas Vēstnesis*, 2003. 30.septembris, Nr.134
15. Tiesnešu kvalifikācijas kolēģijas 1999.gada 23.aprīlī apstiprinātais nolikums "Par tiesnešu kvalifikācijas kolēģiju un tiesnešu atestācijas kārtību". Nepublicēts.
16. Recommendation no. R (94) 12 of the committee of ministers to member states on independence, efficiency and role of judges. [http://www.coe.int/t/e/legal_affairs/legal_cooperation/administrative_law_and_justice/texts_&_documents/Conv_Rec_Res/Recommendation\(94\)12.asp](http://www.coe.int/t/e/legal_affairs/legal_cooperation/administrative_law_and_justice/texts_&_documents/Conv_Rec_Res/Recommendation(94)12.asp) Pēdējo reizi sk. 02.08.2008.
17. CCJE Opinion No. 1 (2001) on standards concerning the independence of the judiciary and the irremovability of judges. [https://wcd.coe.int/ViewDoc.jsp?Ref=CCJE\(2001\)OP1&Sector=secDGHL&Language=lanEnglish&Ver=original&BackColorInternet=FEF2E0&BackColorIntranet=FEF2E0&BackColorLogged=c3c3c3](https://wcd.coe.int/ViewDoc.jsp?Ref=CCJE(2001)OP1&Sector=secDGHL&Language=lanEnglish&Ver=original&BackColorInternet=FEF2E0&BackColorIntranet=FEF2E0&BackColorLogged=c3c3c3) Pēdējo reizi sk. 17.10.2008
18. CCJE Opinion No. 3 (2002) on the principles and rules governing judges' professional conduct, in particular ethics, incompatible behaviour and impartiality. http://www.coe.int/t/dg1/legalcooperation/judicialprofessions/ccje/textes/Avis_en.asp Pēdējo reizi sk. 04.09.2008.
19. Commentary on the Bangalore Principles of Judicial Conduct. The Judicial Integrity Group, March 2007. <http://www.coe.int/t/dg1/legalcooperation/judicialprofessions/ccje/textes/BangalorePrinciplesComment.PDF> Pēdējo reizi sk. 20.08.2008.

20. European Charter on the statute for judges. http://www.coe.int/t/e/legal_affairs/legal_cooperation/legal_professionals/judges/instruments_and_documents/charte%20eng.pdf Pēdējo reizi sk. 10.08.2008.
21. Judges' charter in Europe. <http://www.legislationline.org/legislation.php?tid=112&lid=5543> Pēdējo reizi sk. 03.08.2008.
22. The Madrid Principles on the Relationship between the Media and Judicial Independence. United Nations, Economic and Social Council. 11.02.1994. <http://www.unhchr.ch/Huridocda/Huridoca.nsf/0/ba4aa28729b3df7180256775004ec1c4?OpenDocument> Pēdējo reizi sk. 05.09.2008.
23. Resolution 2006/23 Strengthening basic principles of judicial conduct. <http://www.un.org/docs/ecosoc/documents/2006/resolutions/Resolution%202006-23.pdf> Pēdējo reizi sk. 05.09.2008.
24. The Universal Charter of the Judge, 17 November 1999. http://www.iaj-ium.org/old/ENG/frameset_ENG.html Pēdējo reizi sk. 05.09.2008.
25. The German Judiciary Act. <http://www.iuscomp.org/gla/statutes/DRiG.pdf> Pēdējo reizi sk. 14.08.2008.
26. Republic of Lithuania Law on Courts, 31 May 1994, No.I-480.
27. State of New Hampshire. Judicial Performance Evaluations. <http://www.gencourt.state.nh.us/RSA/html/LI/490/490-mrg.htm> Pēdējo reizi sk. 11.08.2008.

Juridiskās prakses materiāli

1. Latvijas Republikas Satversmes tiesas 2007.gada 8.jūnija spriedums lietā Nr.2007-01-01 „Par likuma “Par iedzīvotāju ienākuma nodokli” 13. panta pirmās daļas 2. punkta vārdu “līdz 1996. gada 1. janvārim” un 13. panta pirmās daļas 3. punkta atbilstību Latvijas Republikas Satversmes 91. pantam”. *Latvijas Vēstnesis*, 2007. 14.jūnijs, Nr.95.
2. Latvijas Republikas Satversmes tiesas 2003.gada 18.decembra spriedums lietā Nr. 2003-12-01 „Par Valsts civildienesta likuma 41. panta 1. punkta "f" apakšpunkta atbilstību Latvijas Republikas Satversmes 91., 101. un 106. pantam”. *Latvijas Vēstnesis*, 2003. 19.decembris, Nr.180.
3. Latvijas Republikas Satversmes tiesas 2003.gada 20.maija spriedums lietā Nr. 2002-21-01 „Par Augstskolu likuma 27. panta ceturtnās daļas un 28. panta otrās daļas teksta “vai uz laiku līdz 65 gadu vecuma sasniegšanai” un likuma “Par zinātnisko darbību” 29. panta piektās daļas atbilstību Latvijas Republikas Satversmes 91. un 106. pantam”. *Latvijas Vēstnesis*, 2003. 21.maijs, Nr.75.
4. Latvijas Republikas Satversmes tiesas 2003.gada 23.aprīļa spriedums lietā Nr. 2002-20-0103 „Par likuma “Par valsts noslēpumu” 11. panta piektās daļas un Ministru kabineta 1997. gada 25. jūnija noteikumu nr. 226 "Valsts noslēpuma objektu saraksts" XIV nodaļas 3. punkta atbilstību Latvijas Republikas Satversmes 92. pantam”. *Latvijas Vēstnesis*, 2003. 24.aprīlis, Nr.62.
5. Latvijas Republikas Augstākās tiesas Senāta Administratīvo lietu departamenta 2007.gada 7.jūnija spriedums lietā Nr.SKA-182/2007.
6. Latvijas Republikas Augstākās tiesas Senāta Krimināllietu departamenta 2006. gada 27. aprīļa lēmums lietā SKK –268/2006.
7. Administratīvās apgabaltiesas 2006.gada 7.decembra spriedums lietā Nr. A42034604 (AA 1473-06/6).
8. Administratīvās rajona tiesas 2007.gada 10.aprīļa spriedums lietā Nr.A42303906 (AA 1295-07/8).
9. Administratīvās apgabaltiesas 2004.gada 10.decembra lēmums lietā Nr. A42034604 (AA 836-04/7).
10. Administratīvās apgabaltiesas 2004.gada 19.marta lēmums lietā Nr. A42-0346-04/9 (AA 289-04/2).
11. Tiesnešu ētikas komisijas atzinums. Noraksts. Rīgā, 2008. gada 1. augustā.

Intervijas

1. Intervija 2008.gada 18.septembrī ar tieslietu ministru Gaidi Bērziņu.
2. Intervija 2008.gada 18.septembrī ar Augstākās tiesas priekšsēdētāju, Tiesnešu disciplinārkolēģijas priekšsēdētāju Ivaru Bičkoviču.
3. Intervija 2008.gada 18.septembrī ar Augstākās tiesas tiesnesi, Tiesnešu disciplinārkolēģijas priekšsēdētāja vietnieku Pēteri Dzalbi.
4. Intervija 2008.gada 18.septembrī ar Augstākās tiesas tiesnesi, bijušo Tiesnešu disciplinārkolēģijas priekšsēdētāju Andri Guļānu.
5. Intervija 2008.gada 18.septembrī ar Augstākās tiesas tiesnesi, Tiesnešu disciplinārkolēģijas locekli Pāvelu Gruzīņu.
6. Intervija 2008.gada 17.septembrī ar biedrības Par godīgumu tiesu varas sistēmā *Temīda* valdes locekli Viloru Eihmani.
7. Intervija 2008.gada 17.septembrī ar Saeimas Juridiskās komisijas apakškomisijas darbam ar Tiesu iekārtas likumu priekšsēdētāju, bijušo tieslietu ministri Solvitu Āboltiņu.
8. Intervija 2008.gada 13.septembrī ar LR Ģenerālprokuratūras Darbības analīzes un vadības departamenta virsprokurori Rudīti Āboliņu.
9. Intervija 2007.gada 14.decembrī ar Tiesu administrācijas Personālvadības departamenta direktori Inesi Silu.
10. Intervija 2006.gada 5.decembrī ar Tieslietu ministrijas Tiesu sistēmas uzraudzības nodaļas vadītāju Egitu Fridrihsoni.

Intervijas, kurās respondentam solīta anonimitāte

1. Intervija 2008.gada septembrī ar tiesnesi no Rīgas tiesu apgabala (anonīmā intervija Nr.1)
2. Intervija 2008.gada septembrī ar tiesnesi no Vidzemes tiesu apgabala (anonīma intervija Nr.2)
3. Intervija 2008.gada septembrī ar tiesnesi no Vidzemes tiesu apgabala (anonīma intervija Nr.3)
4. Intervija 2008.gada septembrī ar tiesnesi no Latgales tiesu apgabala (anonīma intervija Nr.4)
5. Intervija 2008.gada septembrī ar tiesnesi no Vidzemes tiesu apgabala (anonīma intervija Nr.5)
6. Intervija 2008.gada septembrī ar tiesnesi no Zemgales tiesu apgabala (anonīma intervija Nr.6)
7. Intervija 2008.gada septembrī ar tiesnesi no Vidzemes tiesu apgabala (anonīmā intervija Nr.7)
8. Intervija 2008.gada septembrī ar tiesnesi no Kurzemes tiesu apgabala (anonīmā intervija Nr.8)
9. Intervija 2008.gada septembrī ar tiesnesi no Zemgales tiesu apgabala (anonīma intervija Nr.9)
10. Intervija 2008.gada septembrī ar tiesnesi no Zemgales tiesu apgabala (anonīma intervija Nr.10)
11. Intervija 2008.gada septembrī ar tiesnesi no Kurzemes tiesu apgabala (anonīma intervija Nr.11)
12. Intervija 2008.gada septembrī ar tiesnesi no Kurzemes tiesu apgabala (anonīma intervija Nr.12)
13. Intervija 2006.gada 11.novembrī ar rajona tiesas priekšsēdētāju (anonīma intervija Nr.13)
14. Intervija 2006.gada 23.novembrī ar rajona tiesas priekšsēdētāju (anonīma intervija Nr.14)
15. Intervija 2006.gada 23.novembrī ar apgabaltiesas priekšsēdētāju (anonīma intervija Nr.15)
16. Intervija 2006.gada 24.novembrī ar rajona tiesas priekšsēdētāju (anonīma intervija Nr.16)
17. Intervija 2006.gada 24.novembrī ar apgabaltiesas priekšsēdētāju (anonīma intervija Nr.17)
18. Intervija 2006.gada 30. novembrī ar rajona tiesas priekšsēdētāju (anonīma intervija Nr. 18)
19. Intervija 2006.gada 2.decembrī ar apgabaltiesas priekšsēdētāju (anonīma intervija Nr. 19)
20. Intervija 2006.gada 2.decembrī ar apgabaltiesas priekšsēdētāju (anonīma intervija Nr.20)
21. Intervija 2006.gada 2.decembrī ar rajona tiesas priekšsēdētāju (anonīma intervija Nr.21)
22. Intervija 2006.gada 2.decembrī ar Tiesu administrācijas darbinieci (anonīma intervija Nr.22)